

**PERHEVÄKIVALTAA KOKENEEN LAPSEN
IDENTITEETTİKERTOMUKSET**

Anu Huovinen

Ammatillinen lisensiaatintutkimus

Sosiaalityö

Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos

Jyväskylän yliopisto

kevät 2017

TIIVISTELMÄ

PERHEVÄKIVALTAAN KOKENEEN LAPSEN IDENTITEETTIKERTOMUKSET

Anu Huovinen

Ammatillinen lisensiaatintutkimus

Sosiaalityö/ Lapsi- ja nuorisososiaalityön erikoistumiskoulutus

Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos

Jyväskylän yliopisto

Ohjaajat: professori Marjo Kuronen, professori Riitta Vornanen

Kevät 2017

sivumäärä 162 sivua + 5 liitettä, yhteensä 10 sivua

Ammatillinen lisensiaatintutkimukseni käsittelee väkivaltaa kokeneiden lasten identiteettikertomuksia. Tutkimuksen tavoitteena on lisätä sosiaalityön ja muun ammatillisen työn piirissä ymmärrystä perheväkivallan vaikutuksista lapsiin ja tuoda esille lasten perheväkivaltakokemuksia lasten omalla äänellä. Näkökulmana tutkimuksessa on narratiivisen identiteetin näkökulma: millaista identiteettiä lapsi ilmentää sekä perheväkivaltaa koskevassa kertomisessaan että kertoessaan muusta elämästään. Tavoitteena on tutkia perheväkivallan vaikutuksia lapsen identiteettiin ja sitä, onko väkivaltakertomuksissa esiin tuleva identiteettikertomus valtakertomus myös muissa konteksteissa.

Tutkimuksen aineisto koostuu neljän 7-12-vuotiaan lapsen yhteensä 10 haastattelukerrasta. Aineiston analyysi on tehty narratiivisin menetelmin, sekä narratiivisella sisällön analyysillä että kertomusten muodon ja sisällön analyysillä. Tutkimus paikantuu narratiivisen tutkimuksen lisäksi väkivalta- ja lapsinäkökulmaiseen tutkimukseen.

Lasten kertomuksissa perheväkivallasta yksi tutkimustulos oli kertomattoman tarinan mukanaolo: kaikilla lapsilla oli haastatteluissa kohtia ja aikoja, jolloin he eivät kertoneet väkivallasta kotona. Myös perheistä kerrottujen tarinoiden monimuotoisuus oli merkittävää; perhe ei ole väkivaltaperheessä elävälle lapselle vain väkivallan ja ikävien tapahtumien areena. Nämä asiat tulee huomioida lasten väkivalta-auttamistyössä.

Perheväkivaltakertomusten analyysi identiteettikertomuksina tuotti kolme lapsen erilaista identiteettiä. Olen nimennyt ne näkymättömän lapsen identiteetiksi, haavoitetun lapsuuden kapinoinnan identiteetiksi sekä helpon lapsen identiteetiksi. Lasten toimijuus ja tunteet liittyen väkivaltatilanteisiin olivat analyysissä keskeiset tekijät. Kaikkia identiteettejä voi nimittää haavoitetun lapsuuden identiteeteiksi ja ne sisältävät riskejä lapsen tunne-elämän tai itsenäistymisen kehitykselle. Analysoin lasten muiden elämänalueiden kertomuksia myös identiteettikertomuksina, ja tuloksena oli, että osassa kertomuksia näkyi lasten kokema perheväkivalta, eli väkivallan vaikutus näkyi laajemmin lapsen sosiaalisessa identiteetissä. Kaikilta lapsilta löytyi kuitenkin myös kertomuksia, joissa oli nähtävissä käänne tai muutos, ja lapsen kertomus ilmensi toisenlaista, rakentavampaa, identiteettiä ja selviytymistä. Ammatillisissa käytännöissä tulisi pystyä huomioimaan väkivallan vaikutukset lapsen ja huomaamaan lapsen yksilöllinen avun tarve.

Avainsanat: perheväkivalta, narratiivinen identiteetti, narratiivinen tutkimus, lapsen kokemusten tutkimus

SISÄLLYS

1 JOHDANTO.....	1
2 PERHEVÄKIVALTA LAPSEN KOKEMUKSENA	4
2.1 Perheväkivallan käsitteestä.....	4
2.2 Lasten kokeman perheväkivallan yleisyydestä.....	9
2.3 Lapsinäkökulmainen tutkimus.....	12
2.4 Lapsi väkivallan kokijana.....	14
2.4.1 Lapsen toiminta väkivaltatilanteissa.....	16
2.4.2 Lasten tunteet väkivaltaan ja perheeseen liittyen	19
2.4.3 Lasten keinoja selviytyä	21
2.5 Kaltoinkohtelun vaikutukset lapseen	23
2.5.1 Kaltoinkohtelun suoria vaikutuksia lapseen	24
2.5.2 Kaltoinkohtelun välillinen vaikutus lapseen	26
3 IDENTITEETIN NARRATIIVINEN RAKENTUMINEN	32
3.1 Narratiivisuuden teoreettisista perusajatuksista	32
3.2 Narratiivinen identiteetti.....	35
3.3 Lapsen identiteetin kehittyminen narratiivisesta näkökulmasta	41
4 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS.....	47
4.1 Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset	47
4.2 Lasten haastattelemisen.....	48
4.3 Haastateltavien lasten etsintä ja löytyminen.....	50
4.4 Haastattelujen toteutus.....	52
4.5 Tutkimuksen sensitiivisyys ja tutkimusetiikka.....	54
4.6 Aineiston analyysi	57
4.6.1 Lasten kerronta ja kertomukset aineistossani	57

4.6.2 Narratiiviset aineiston analyysimallit ja analyysin vaiheet	59
4.6.3 Kertomusten sisällön analyysit	60
4.6.4 Kertomusten muodon analyysit	62
4.6.5 Identiteetikertomusten analyysin kuvaus	65
5 LASTEN KERTOMUKSET PERHEVÄKIVALLASTA, PERHEESTÄÄN JA MUUSTA ELÄMÄSTÄÄN.....	68
5.1 Perheväkivalta lasten kertomuksissa	68
5.1.1 Lasten kuvaukset perheen väkivallasta.....	69
5.1.2 Perheväkivalta kertomattomana tarinana.....	74
5.2 Perhe lasten kertomuksissa.....	78
5.3 Lasten muut kertomukset elämästään ja itsestään	83
6 LASTEN IDENTITEETTIKERTOMUKSET PERHEVÄKIVALTA KOSKEVISSA KERTOMUKSISSA.....	90
6.1 Haavoitetun lapsuuden kapinoiden identiteetti	91
6.2 Näkymättömän lapsen identiteetti	95
6.3 Helpon lapsen identiteetti	100
6.4 Yhteenvetoa lasten identiteetin rakentumisesta perheväkivaltakertomuksissa	105
7 VÄKIVALTA KOKENEEN LAPSEN MONET IDENTITEETTIKERTOMUKSET	108
7.1 Identiteetikertomukset perhesuhteissa.....	109
7.2 Muut identiteetikertomukset.....	117
7.3 Identiteetikertomusten samanlaisuus ja tärkeät käänneet.....	131
8 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA	138
LÄHTEET	143
LIITTEET	163
Liite 1 Tutkimussuunnitelma, liite tutkimuslupahakemukseen.....	163
Liite 2 Vanhemman lupa yhteystietojen antamiseen.....	165
Liite 3 Haastattelurunko	166

Liite 4 Saga-kortit, joita lapset valitsivat haastatteluissa.....	168
Liite 5 Tunteet tutuiksi -kortit	171

1 JOHDANTO

Olen työssäni sosiaalityöntekijänä kohdannut perheväkivaltaa kokeneita lapsia jo kauan. Silti ammatillisessa omassatunnossani kolkuttavat ne monet lapset, joiden väkivaltakokemusta en ole osannut nähdä enkä kuulla. Joko en osannut tai en uskaltanut: en tiennyt perheissä tapahtuvasta väkivallasta vielä juuri mitään tai ainakaan riittävästi kohdatakseni lasten kokemukset. Kun sitten pikkuhiljaa aloin jotain nähdä, kuulla ja ehkä ymmärtääkin, mielenkiintoni lapsen kokemukseen ja sen ymmärtämiseen lisääntyi. Kerran eräs noin 6-vuotias pikkupoika, joka oli kokenut pienen elämänsä aikana todella kovia, sai minut mieteliääksi miltei julistaessaan palaverissa päiväkodin tädeille, että ”tuo Anu ajattelee, että minusta tulee hieno mies”. Mieleni täytti ilo: tuo lapsi ajattelee minun ajattelevan hänestä noin, vaikka en ollut hänelle koskaan niin sanonut. Mietin, mistä kaikesta oikeastaan syntyykään lapsen käsitys itsestään ja siitä, millaisena muut hänet näkevät. Mietin identiteetin kehittymistä.

Lapset väkivallan kokijoina ja heidän identiteettikertomuksensa ovat tutkimukseni lähtökohtia. Haluan tutkimuksellani tuoda esiin lasten omassa perheessään kokemaa väkivaltaa, heidän omalla äänellään kerrottuna. Identiteettikertomusten tutkimus on lasten kokemusten ymmärtämiseen tähtävä. Ajattelen identiteettitutkimuksen liitettynä perheväkivaltaan olevan perheväkivallan pitkäaikaisvaikutusten tutkimista. Tutkimustehtäväni on tutkia, minkälaisia identiteettikertomuksia perheväkivaltaa kokeneet lapset luovat kertoessaan väkivallasta ja miten kokemus väkivallasta heijastuu identiteettiin. Tavoitteenani on myös tutkia, minkälaisia heidän identiteettikertomuksensa ovat muissa heidän elämäänsä kuvaavissa kertomuksissa ja onko kokemus perheväkivallasta näkyvissä myös muissa identiteettikertomuksissa. Tutkimukseni on ammatillinen lisensiaatintutkimus ja tavoitteenani on tuoda lasten auttamistyöhön aineksia lasten väkivaltakokemusten ymmärtämiseen, nivoa auttamiskäytäntöjen pohdintaa tutkimuksen tuloksiin.

Tutkimukseni paikantuu ensinnäkin väkivaltatutkimukseen laadullisen tutkimuksen menetelmin. Olen haastatellut väkivaltaa kokeneita lapsia ja aineistoni on näiden lasten haastattelut, heidän kertomuksensa perheväkivallasta, perheestään ja muusta elämästään.

Suhteessa aikaisempaan perheväkivaltaa koskevaan tutkimukseen mielenkiintoni on ollut ensinnäkin lapsen kokemuksen tutkimuksessa, jossa tärkeimmiksi teemoiksi oman tutkimukseni kannalta nousivat sekä lapsen toimijuus että tunteet väkivaltatilanteissa (mm. Eskonen 2005; Mullender ym. 2002; Weinehall 2005). Toinen tärkeä teema ovat perheväkivallan ja kaltoinkohtelun vaikutukset lapseen, joissa voidaan jaotella sekä välittömiä että välillisiä vaikutuksia (mm. Bancroft 2014; Oranen & Keränen 2006; Thomassin 2016). Väkivallan vaikutukset lapsen kaikinpuoliseen kehitykseen ja itsetuntoon, minäkuvaan, ovat lähellä tutkimukseni teemaa identiteetistä. Merkittävää väkivaltatyön auttamiskäytäntöjen kannalta on väkivallan vaikutus välillisesti vanhemmuuden kautta lapsiin.

Tutkimukseni on myös lapsitutkimusta tai yhteiskuntatieteellistä lapsuustutkimusta. Läpi tutkimukseni, niin kirjallisuuskatsauksessa, tutkimuksen toteutuksessa kuin tulosten analyysissä ja kuvauksessakin olen pyrkinyt lapsinäkökulmaisuuteen (mm. Karlsson 2012, Butler & Williamson 1994, Uusiautti & Määttä 2012). Lapsitutkimuksen paikannus sisältyy jo lähtökohtaan, että tutkin lasten kokemuksia väkivallasta ja sitä varten olen haastatellut lapsia. Lapsinäkökulmaisessa tutkimuksessa mielenkiintoni on ollut lähinnä lasten kokemusten tutkimuksessa (mm. Engel 2005; Eskonen 2005) ja lasten haastattelemisessa sensitiivisyyttä vaativasta aiheesta (mm. Alasuutari 2005, Eder & Fingerson 2002).

Tutkimukseni on olennaiselta teoreettiselta paikannukseltaan narratiivinen; keskeisiä käsitteitä ovat identiteetin narratiivinen luonne, identiteetin rakentuminen kertomuksissa, ja lapsen narratiivisen ajattelun ja identiteetin kehitys (mm. Ricoeur 1992; Bruner 1987, Hänninen 1999). Tutkimukseni on narratiivinen myös menetelmiltään eli olen sekä käyttänyt narratiivista, kerronnallista haastattelun tapaa tiedonkeruun menetelmänä että myös analysoinut haastatteluaineiston kertomuksina narratiivisin menetelmin (mm. Bruner 1986; Riessman 1990 ja 1993; Herman 2002). Tutkimuksessa omaksumani käsitys identiteetistä on narratiivinen ja myös sosiaalinen; identiteetti rakentuu sosiaalisesti ja vuorovaikutuksessa muiden kanssa. Identiteetikertomukset ovat etenkin lapsilla usein pieniä tilannekohtaisia kertomuksia, joiden kautta saamme tietoa tilanne-identiteeteistä, jotka taas ovat kurkistusikkunoita laajempaan sosiaaliseen identiteettiin. (mm. Georgakopoulou 2006a ja 2006b.) Näin tässä tutkimuksessani olen tutkinut lasten pieniä kertomuksia itsestään.

Väkivaltakokemuksen ja identiteettikertomuksen yhteen tuominen tutkimuksessa tuo syvyyttä lapsen kokemuksen ymmärtämiseen; palaan kysymykseen siitä, miten syntyy lapsen käsitys itsestään ja siitä, minkälaisena muut hänet näkevät. Lapsen kokema väkivalta voi olla tuhoavaa tai haavoittavaa lapsen kehitykselle, myös identiteettikehitykselle, mutta samaan aikaan identiteettitutkimus tuo näkyville selviytymisen elementtejä.

2 PERHEVÄKIVALTA LAPSEN KOKEMUKSENA

2.1 Perheväkivallan käsitteestä

Tutkimuksessani näkökulma väkivaltaan on lasten kokema väkivalta omassa perheessään, jolloin siihen sisältyy myös aikuisten välisen väkivallan todistajana oleminen. Perheväkivallan käsitteessä etsin lapsinäkökulmaista määrittelyä, jolloin kuvaan tutkimuksellisia lähtökohtia, joissa lapsi on otettu huomioon väkivallan kokijana, joko suoraan kohteena tai parisuhdeväkivallan todistajana.

Parisuhdeväkivalta ja lapsen pahoinpitely olivat pitkään tutkimuksissa erilliset. Tämä voi johtua erilaisista teoreettisista käsitteistä ja lähestymistavoista. Parisuhdeväkivaltaa on tarkasteltu esimerkiksi feministisen tai kognitiivis-behavioraalinen lähestymistavan kautta, ja keskeisiä käsitteitä ovat valta, kontrolli ja aggression hallinta. Lapsen pahoinpitelyn tutkimuksessa on kyseessä usein laaja käsitteiden joukko: esimerkiksi vanhemmuus asetetaan laajempaan sosiaaliseen kontekstiin. (O`Leary & Woodin 2006, 240 – 247.)

”Lasta tulee kasvattaa siten, että lapsi saa osakseen ymmärtämystä, turvaa ja hellyyttä. Lasta ei saa alistaa, kurittaa ruumiillisesti eikä kohdella muulla tavoin loukkaavasti. Lapsen itsenäistymistä sekä kasvamista vastuullisuuteen ja aikuisuuteen tulee tukea ja edistää.” (Laki lapsen huollosta ... 361/1983, 1.luku, 1 §, 3 mom.)

Perheväkivaltakäsitteeseen on jo pitkään liitetty mukaan lasten kokemus perheen väkivalta. Kun tutkimuksessa on kiinnostuttu lapsen asemasta, on siirrytty käyttämään myös käsitettä *omassa kodissaan väkivallalle altistuneet lapset* aiempien lapsesta liikkeelle lähtevien sukulaiskäsitteiden, kuten ”lasten pahoinpitely”, ”lasten kaltoinkohtelu” ja ”lapseen kohdistuvaa väkivalta” rinnalla. (Forsberg 2002, 19–20.) Enää väkivallan uhreiksi ei ymmärretä vain niitä, joihin väkivalta on konkreettisesti kohdistunut, vaan myös heidän läheisensä. Lasten osalta väkivallan kokemiseksi luetaan kohteena oleminen, todistaminen eli näkeminen, kuuleminen tai muu välillinen kokeminen, väkivallan jälkien ja seurausten

näkeminen, lemmikkieläimeen kohdistuvan väkivallan todistaminen tai väkivallan ilmapiirissä eläminen. Väkivaltaisen ilmapiirin kokemus vaikuttaa lapsen turvallisuuden tunteeseen ja sitä pidetäänkin traumaattisena. Tällöin painotetaan sitä, että silloinkin, kun lapset eivät ole nähneet välitöntä väkivaltaa, lapset aistivat väkivaltaepisodien seurauksena kiristyneen ilmapiirin kotona, näkevät ehkä lyöntien jäljet ja saattavat kokea vanhempien huolenpidon herpaantumisen. (Oranen 2001, 23; Forsberg 2002, 19–20; Paavilainen & Pösö 2003, 13–14; Bancroft, Silverman & Ritchie 2012, 42.)

Pohjoismaisesta näkökulmasta perheessä nainen on useimmin väkivallan uhri. Tällöin katsottaessa perheväkivaltaa lapsen kokemuksesta käsin, olennaista lapsen kannalta on, että lapselle läheisessä suhteessa oleva nainen kokee väkivaltaa jonkun sellaisen taholta, jolla usein on (laillinen) asema perheessä. Tällöin lapsen kannalta käsite voisi olla äidin pahoinpitely (*mammamishandel*), tai käsite ”isien väkivalta äitejä kohtaan”. (Eriksson, Oranen, Solberg & Vatnar 2007, 7-8.) Suomalaisessa tutkimuksessa, useiden eri tutkimusten yhteenvedossa, on tulosten perustella todettu, että suomalainen perheväkivalta kohdistuu naisuhrien lisäksi myös miehiin ja lapsiin. Perheessä väkivaltaa käyttävät myös naiset ja heidän käyttämänsä väkivalta kohdistuu erityisesti lapsiin, mutta myös puolisoihin. (Salmi, Lehti, Sirén, Kivivuori & Aaltonen 2009, 13–14.)

Termi perheväkivalta on vakiinnuttanut asemansa suomalaisessa keskustelussa ja sen käyttöä voi perustella kattavan yleiskäsitteen näkökulmasta, vaikka perheen sisäisen väkivaltailmiön tarkastelussa tarvitaan myös nyansoidumpaa käsitteistöä (Nyqvist 2001, 17). Perheväkivaltakäsite sisältää ajatuksen, että väkivalta tapahtuu perheen sisällä, mutta käsite jättää avoimeksi tekijän ja kohteen. Tutkimusten perusteella onkin tiedossa, että väkivaltaisesti käyttäytyviä henkilöitä voi olla perheessä yksi tai useampi ja väkivalta voi kohdistua perheen sisällä yhteen tai useampaan henkilöön. Myös lapsen kokemuksen kannalta perhe on oleellinen. (Eskonen 2005, 21.)

Perheväkivaltaa määritellään usein myös kuvauksilla, mitkä asiat luetaan kuuluvaksi lasten perheessään kokemaksi väkivallaksi. Tällaisen jaottelun perusteella määrittelen käsitteet lapsen kaltoinkohtelu, ruumiillinen väkivalta, jonka alle kuuluu kuritusväkivallan käsite, henkinen ja seksuaalinen väkivalta sekä lapsen hoidon laiminlyönti.

Lapsen kaltoinkohtelu (*child maltreatment*) ymmärretään useimmissa julkaisuissa yläkäsitteeksi, joka kattaa sekä fyysisen, psyykkisen että seksuaalisen väkivallan että lapsen hoidon laiminlyönnin eri muodoissaan. Käsitteeseen sisältyvät lapseen kohdistuvan negatiivisen tekemisen tai tekemättä jättämisen eri muodot. siihen voi sisältyä myös lapselle sepitetty tai aiheutettu sairaus. (Söderholm & Kivitie-Kallio 2012, 16; Hytönen, Malinen, Salenius, Haikari, Markkola, Kuronen & Koivisto 2016, 14; Paavilainen & Pösö 2003, 15.)

Ruumiillisella, fyysisellä väkivallalla tai pahoinpitelyllä (*physical abuse*) tarkoitetaan tarkoituksellisia tekoja, joista aiheutuu tai voi aiheutua lapselle vammoja, kipua tai muuta ruumiillista vahinkoa. Aktiivisena se on voi olla esimerkiksi lyömistä, potkimista, hiuksista repimistä, kuristamista, palovammojen tuottamista tai lapsen huumaamista kemiallisilla aineilla. (Paavilainen & Pösö 2003, 14–15; Lastensuojelun käsikirja, THL; Hytönen ym. 2016, 14–15; Tupola, Kivitie-Kallio, Kallio & Söderholm 2012, 100.)

Kuritusväkivalta, jota aiemmin kutsuttiin ruumiilliseksi kuritukseksi, on toimintaa, jolla aikuinen pyrkii aiheuttamaan lapselle fyysistä kipua tai epämukavan olon, mutta ei fyysistä vammaa. Aikuinen tekee tämän rangaistukseen lasta jostain tai säädelläkseen lapsen käytöstä. Kuritusväkivalta on myös pahoinpitelyä. Se voi olla läpsimistä, tönimistä, repimistä, tukistamista, luunappien antamista, nipistämistä tai läimäyttämistä. (Tupola ym. 2012, 100; Älä lyö lasta! 2010, 2.)

Henkinen väkivalta, psyykkinen pahoinpitely (*psychological, emotional abuse*) tarkoittaa tekoja, joilla on haitallinen vaikutus lapsen emotionaaliseen kehitykselle: esimerkiksi pelottava uhkaaminen tai muu pelottelu, haukkuminen, alistaminen, pilkkaaminen, naurunalaiseksi tekeminen, nöyryyttäminen, vähättely, kylmyys ja reagoimattomuus lasta kohtaan, turvattoman kasvuympäristön tarjoaminen. (Paavilainen & Pösö 2003, 14–15; Lastensuojelun käsikirja, THL; Hytönen ym. 2016, 14–15.)

Seksuaalinen hyväksikäyttö (*child sexual abuse*), seksuaalinen riisto, on lapsen seksuaalisen loukkaamattomuuden rikkomista. Siihen sisältyy muun muassa seksuaalinen pahoinpitely, raiskaus, yhdyntä tai sen yrittäminen, sukupuolielinten koskettelu, lapsen pakottaminen aikuisen tai toisen lapsen seksuaaliseen hyväilyyn tai lapsen kehitykselle

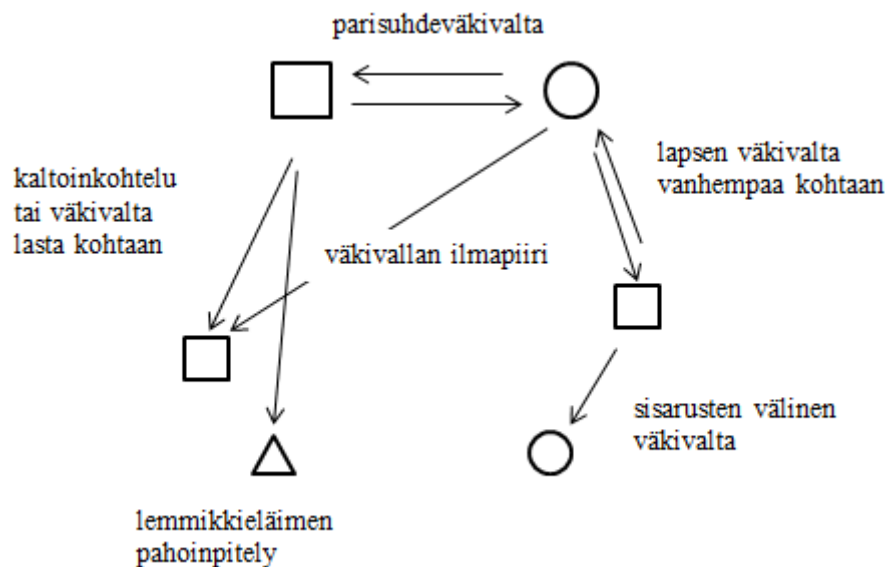
sopimattomien seksuaalisten ärsykkeiden kuten pornolehtien tai -elokuvien tai yhdynnän näyttämistä. (Paavilainen & Pösö 2003, 14–15; Laitinen 2004, 19–21; Lastensuojelun käsikirja, THL; Hytönen ym. 2016, 14–15.)

Lapsen laiminlyönti tai lapsen hoidon laiminlyönti (*child neglect*) tarkoittaa lapsen psykososiaalisten, emotionaalisten tai fyysisten tarpeiden huomioimatta jättämistä, tai sitä on myös määritelty lyhyesti kyvyttömyytenä suojella lasta. Käsite on pulmallinen sen vuoksi, että laiminlyönti määrittyy yleisesti ottaen huolenpidon puutteena elämässä, ei niinkään aktiivisina tekoina. Käsitteen rajauksilla on merkitystä myös lasinsäädäntöön ja ammattilaisten käytäntöihin. Fyysisestä laiminlyönnistä on kyse esimerkiksi silloin, kun lapsi ei saa kunnollista ruokaa, vaateetusta tai suojaa. Emotionaalinen laiminlyönti määrittyy lapsen emotionaalisten tarpeiden puutteellisuutena täyttymisenä. Tähän kategoriaan kuuluu myös poikkeava lapsen ja vanhempien välinen vuorovaikutus (esimerkiksi vanhemmat eivät ole emotionaalisesti läsnä, käsitys lapsesta on negatiivinen, vuorovaikutus on epäjohdonmukaista). Lääketieteellisessä, terveydenhoidon laiminlyönnissä lapsi ei saa sopivaa lääketieteellistä hoitoa, kuten rokotuksia, hammashoitoa, leikkaushoitoa tai lääkitystä. Koulutuksellinen laiminlyönti on kyseessä silloin, kun lapsi ei käy koulua vaatimusten mukaan. (Kaufman Kantor & Little 2003, 338–339; Runyon, Kenny, Berry, Deblinger & Brown 2006, 24–25; Söderholm & Politi 2012, 79–82.) Lapsen laiminlyöntiä on määritelty myös vanhemmuuden puutteiden tai vanhemmuustaitojen kautta. (Smith & Fong 2004, 12–15).

Suomessa käytettyä perheväkivalta -käsitettä vastaavat englanninkielisessä kirjallisuudessa useimmin termit *family violence* ja *domestic violence*. Mullender (1996, 8) perustelee *domestic violence* -käsitteen käyttöä käytännöllisillä syillä: se on arkipäivän keskusteluissa ja ammattikäytännöissä käytetty ilmaisu. Tekstissään Mullender käyttää kuitenkin mieluummin ilmaisua *domestic abuse*, johon hän lukee kuuluvaksi fyysisen väkivallan, henkisen väkivallan ja seksuaalisen väkivallan. Käsitteen *domestic violence* ulkopuolelle jää perheen sisäisen väkivallan muotoja, tästä esimerkkinä vanhempien lapsiinsa kohdistama väkivalta (*child abuse*). (Mullender 1996, 19–26; Nyqvist 2001, 17–18.) Mudaly ja Goddard (2006, 11–14) pitävät tärkeänä, että kaikkia pahoinpitelyn (*abuse*) sisältöjä pidetään mielessä, kun tutkimuksessa ollaan kiinnostuneita lapsen kokemuksista kaltoinkohtelusta.

Tässä tutkimuksessa käytän termiä perheväkivalta ja puhun omassa kodissaan väkivaltaa kokeneista lapsista. Lapsia läheissuhteissa koskettava väkivalta tarkoittaa paitsi väkivallan kohteena ja todistajana olemista, myös väkivallan ilmapiirissä elämistä ja näiden luomaa traumatisoinnin uhkaa lapselle (esim. Forsberg 2002, 19–20.) Kuten Eskonen (2005, 21), jätän myös perheen määrittelyn avoimeksi, enkä tee eroa siinä, ovatko perhesuhteet biologisia vai sosiaalisia.

Lisään perheväkivaltakäsitteeni sisältöön vielä kuvion 1 esimerkkinä kuvaamaan perheväkivaltaa perheen suhteissa (muokattu Oranen 2001, 23). Kuviossa sana väkivalta sisältää aina mahdollisuuden kaikkinaiseen lapsen kaltoinkohteluun, niin ruumiilliseen, henkiseen kuin seksuaaliseenkin väkivaltaan tai hoidon laiminlyöntiin.

Kuvio 1 Perheväkivalta – väkivalta perheen suhteissa (muokattu Oranen 2001, 23)

Kuvion kuvaamassa perheessä on molemminpuolista aikuisten välistä väkivaltaa, parisuhdeväkivaltaa. Jo tämä tekee perheen lapset, kaksi poikaa ja tytön, väkivallan todistajiksi ja siten väkivallan kokijoiksi. Osa tätä kuviota on myös perheen lemmikkieläimen pahoinpitelyn todistaminen. Perheen lapset kokevat kaltoinkohtelua tai väkivaltaa (ruumiillista, henkistä tai seksuaalista) suoraan itseensä kohdistuen joko toisen vanhemman, kummankin vanhemman tai sisaruksen taholta. Perheen toinen poika on väkivaltainen äitiään kohtaan. Vanhemmat ovat perheen aikuiset, riippumatta siitä, onko kyseessä biologinen vai sosiaalinen vanhemmuus. Perheessä useampi perheenjäsen on sekä väkivallan tekijä että uhri.

Perheen kaikki lapset kokevat henkistä väkivaltaa väkivallan todistamisen ja väkivallan ilmapiirin kautta.

Esimerkkinäkin kuvio on laaja, eikä tietenkään tarkoita, että kaikilla perheväkivaltaa kokevilla lapsilla toteutuisi kaikki kuviossa esillä olevat kaltoinkohtelun tai väkivallan muodot. Tai toisaalta nuolia voisi olla vielä lisääkin; mikä tahansa perheenjäsenten välinen väkivalta on mahdollista. Kuvio tuo kuitenkin mielestäni esille perheväkivallan kokemuksellisuuden lasten kannalta: saman perheen eri lapsilla kokemus väkivallasta voi olla hyvin erilainen ja omanlaisensa. Kunkin lapsen kokemuksen tietäminen edellyttää hänen kuulemistaan hänen kokemuksistaan.

2.2 Lasten kokeman perheväkivallan yleisyydestä

Laajassa suomalaisessa lapsiuhritutkimuksessa on kysytty kyselytutkimuksella suoraan lasten ja nuorten kokemasta väkivallasta kuudes- ja yhdeksäsluokkalaisilta (Fagerlund, Peltola, Kääriäinen, Ellonen & Sariola 2014). Uusimman 2013 tehdyn kyselyn tulosten vertailuaineistona käytetään vuosien 1988 ja 2008 vastaavia kyselyitä. Näiden tutkimusten valossa lasten perheissään kokema etenkin lievä väkivalta eli kuritusväkivalta on vuosikymmenten aikana vähentynyt selkeästi; kuritusväkivalta väheni selkeästi sekä vuosien 1988 ja 2008 välillä että myös vuodesta 2008 vuoteen 2013. Äitien tekemää väkivaltaa raportoidaan edelleen yleisemmin kuin isien, mutta väkivallan väheneminen näkyy sekä äitien että isien kohdalla. Viimeisten viiden vuoden aikana merkittävästi on vähentynyt myös vanhempien taholta koettu henkinen väkivalta. Vakava väkivalta kaikissa muodoissaan on jo lähtötasoltaan harvinaista, ja myös muutokset ovat pieniä. (Fagerlund ym. 2014, 48–49.)

Olen koonnut ns. lapsiuhritutkimuksen (Fagerlund ym. 2014) luvuista taulukon 1, jossa 9.-luokkalaisten osalta ovat esillä % -luvut tutkimuksen eri vuosilta, ja oikeassa reunassa 6.-luokkalaisten osalta vuodelta 2013. Vaikka perheessä koettu väkivalta ja etenkin kuritusväkivalta suoraan lapseen kohdistuen ovat merkittävästi vähentyneet, on huomattava kuitenkin ne lapset, jotka sitä edelleen kokevat: esimerkiksi 28 %:a nuorista on kokenut

haukkumista, nälvimistä tai kiroilua; 16 %:a on tukistettu ja 2 % on kokenut vakavaa fyysistä väkivaltaa. Ja kuten väkivallan kasautumisen ilmiön kautta tulee ilmi, samat lapset ja nuoret ovat todennäköisesti myös todistaneet perheessään toiseen perheenjäsenen kohdistunutta väkivaltaa.

Taulukko 1. Lasten kokemukset äidin ja/tai isän käyttämästä väkivallasta jossain vaiheessa elämäänsä (9.-lk vuosina 1988, 2008 ja 2013, ja 6.-lk v. 2013), % (koottu: Fagerlund ym. 2014, 54–55, 144, 151)

	9.-lk: 1988	2008	2013	6.-lk: 2013
Henkinen väkivalta				
murjottanut tai kieltäytynyt puhumasta	49	42	34	17
haukkunut, nälvinyt, kiroillut	45	40	28	14
heittänyt, lyönyt tai potkinut esinettä	26	23	15	8
uhannut väkivallalla	11	9	5	2
Lievä väkivalta				
tyrkännyt, töninyt, tai ravistellut	23	12	7	3
tukistanut	65	34	16	9
läimäyttänyt	24	10	6	3
antanut piiskaa	35	11	4	2
antanut selkäsaunan	12	5	3	1
Vakava väkivalta				
lyönyt nyrkillä	3	2	2	1
lyönyt esineellä	4	2	2	1
potkaissut	3	3	2	1
uhannut veitsellä tai aseella	1	1	1	1
käyttänyt veistä tai ampuma-asetta	<1	1	1	1

Suoraan lapseen kohdistuvan väkivallan lisäksi on tutkittu myös muihin kohdistunutta väkivaltaa kotona, eli kotona tapahtuvan väkivallan todistamista. Vastanneista 17 % oli nähnyt tai kuullut ainakin jotain kysytyistä väkivallanteoista, ja 6 % oli nähnyt tai kuullut jotain fyysistä väkivaltaa. (Fagerlund ym. 2014, 58–61.) Samasta aineistosta on selvitetty myös lasten havaitsemaa parisuhdeväkivaltaa perheessään. Kaikista tutkimukseen osallistuneista lapsista ja nuorista 10,6 % oli havainnut jompaankumpaan vanhempaan kohdistunutta parisuhdeväkivaltaa viimeisen vuoden aikana. He kertoivat enemmän äitiin kuin isään kohdistuneesta parisuhdeväkivallasta ja tytöt kertoivat poikia useammin havainneensa sekä äitiin että isään kohdistunutta parisuhdeväkivaltaa. (Huttunen, Husso & Hietämäki 2015, 376.)

Hieman korkeampia lukuja väkivallan kokemisesta saatiin vuonna 2002 tehdyssä 15-vuotiaita helsinkiläisnuoria koskevassa tutkimuksessa. Joka viides (20 %) nuori oli kokenut tilanteen, jossa vanhempi oli ”tarttunut lujasti kiinni tai tönäissyt rajusti” ja noin joka kuudetta (17 %) nuorta oli läimäytetty. Kahdeksaa prosenttia oli heitetty jollakin esineellä (osumasta ei tietoa). Lyömistä tai esineellä lyömistä oli kokenut 4 % vastaajista. Kaikkein vakavimpien väkivaltatyyppejen (kuristaminen, aiheuttanut vamman esineellä, hakkaaminen) esiintyvyys vaihteli yhden ja neljän prosentin välillä. Lukuja voidaan pitää korkeina. (Kivivuori 2007, 48–49.)

Lapsia ja nuoria myös kuolee perheenjäsentensä henkirikosten uhreina. Viime vuosina on myös tutkittu perhesurmia (mm. Kauppi 2012a). Vuosien 2003–2011 seurantajaksolla perhe- ja lapsensurmia (alle 15-vuotiaana surmattuja lapsia) tapahtui keskimäärin neljä vuosittain, mutta poikkeuksena oli vuosi 2011, jolloin surmia oli seitsemän. Vuosien 2003–2007 aikana kuolleesta 29 lapsesta 20 joutui äitinsä, 7 isänsä ja 2 veljensä surmaamaksi. (Salmi 2009, 4; Lehti 2012: teoksessa Piispa, Taskinen & Ewalds 2012, 3.) Yleisesti henkirikoksissa on selkeä kytkös päihteiden käyttöön ja syrjäytymiseen, mutta vanhempien alaikäisiin lapsiinsa kohdistamissa henkirikoksissa kytkös on huomattavasti heikompi. Suomalaisten ja kansainvälisten tutkimusten perusteella perhesurmien ja vanhempien tekemien lastensurmien taustalla olevat syyt jakautuvat pääasiassa mielenterveydenongelmiin, lapsen pahoinpitelyyn ja kaltoinkohteluun, parisuhdeväkivaltaan ja parisuhteen ongelmiin sekä elämänhallinnan ongelmiin. (Salmi 2009, 4; Kauppi 2012a: teoksessa Piispa ym. 2012, 4.)

Perheväkivalta ei esiinny tasaisesti tai satunnaisesti eri perheissä, vaan kuten muukin väkivalta, myös perheväkivalta kasautuu. Se, että vanhempi kohdistaa lapseen väkivaltaa, korreloi voimakkaasti vanhempien välisen väkivallan kanssa. Suomalaistutkimuksessa on todettu, että perheissä, joissa lapsi näkee vanhempien välistä väkivaltaa, lapsen riski kokea vakavaa väkivaltaa on lähes kymmenkertainen verrattuna perheisiin, joissa ei esiinny (tai lapsi ei näe) vanhempien välistä väkivaltaa. Amerikkalaistutkimuksessa vastaava luku oli 31 %: kun perheessä oli puolison pahoinpitelyä, todennäköisyys lapsen pahoinpitelyyn oli 31 %. Perheessä väkivaltainen henkilö usein kohdistaa sitä useaan perheenjäseneseen. (Kivivuori 2007, 51–52; O’Leary & Woodin 2006, 240 – 247.) Myös vuoden 2008 lapsiuhritutkimuksessa todettiin, että mikäli perheessä käytetään väkivaltaa, se kohdistuu yleensä eri

osapuoliin. Nuoret, jotka olivat nähneet muihin perheenjäseniin kohdistuvaa väkivaltaa, olivat muita todennäköisemmin myös joutuneet itse sen uhriksi. (Ellonen ym. 2008, 152.)

Lasten kokemassa perheväkivallassa on tapahtunut myös tiheyden suhteen vuosien aikana eskaloitumista. Lapsiuhritutkimuksessa kysyttiin myös uhriksi joutumisen kertoja niiltä, jotka ilmoittavat ylipäättään joutuneensa rikoksen uhriksi. Pahoinpitelyjen, niiden yritysten ja uhkailujen kohdalla kasvu näyttää koskevan molempia ikäluokkia ja molempia sukupuolia. Havainto on huolestuttava: samalla kun väkivallan esiintyvyyksluvut olivat alhaisemmat kuin edellisessä mittauksessa, tapahtumatiheys oli korkeampi. Toisin sanoen näyttää siltä, että entistä harvempi joutuu väkivallan kohteeksi, mutta niillä, jotka joutuvat uhriksi, väkivaltakokemuksia on entistä enemmän. (Fagerlund ym. 2014, 40.)

2.3 Lapsinäkökulmainen tutkimus

Tutkimukseni paikantuu myös yhteiskuntatieteelliseen lapsuustutkimukseen. Tarkennan tässä luvussa tutkimukseni paikannusta lapsinäkökulmaisena väkivaltatutkimuksena, ja rajaan lapsuustutkimuksen kirjallisuuden tarkastelun käsitteiden määrittelyyn. Lapsinäkökulmaista tutkimuksen tapaa tuon esille myös tutkimukseni perheväkivaltaa koskevan luvun 2.4. osassa, jossa esittelen lasten väkivaltakokemuksia kuvaavia tutkimuksia ja luvussa 5.2 lasten haastattelujen erityisyyden kuvauksessa.

Yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen lapsuutta ja sen tutkimusta koskeva käänne kuvataan usein lapsuuskäsityksen kehityksen kautta. Lapsuutta on määritelty marginalisaation kautta; lapset ovat marginalisoituja suhteessa aikuisiin, ja edetty muun muassa ideologisesti ”perheistettyyn” lapsuuskäsitykseen, jonka mukaan lasten odotetaan kuuluvan perheeseen (Qvortrup 1994.) ”Lapsuus ei ole enempää kuin aikuiset sanovat sen olevan”: eli teemme eron aikuisuuden ja lapsuuden välillä mitattuna fyysisillä, emotionaalisilla ja myös taloudellisilla ja kulttuurisilla termeillä (Butler & Williamson 1994, 2-3). Lapsuus alettiin nähdä myös sosiaalisena ilmiönä; lapsuus ei ole vain elämänjakso, vaan kulttuurinen, taloudellinen ja sosiaalinen konstruktio. Yksilöllistyminen (*individuation*) taas viittaa modernin valtion ja organisaatioiden taipumukseen kohdella yksilöä perusyksikkönä; lailliset oikeudet

ja velvollisuudet ovat yksilöllisiä. (Frønes 1994; Qvortrup 2005.) Sosiologian piiristä 1980-luvulla alkanut uudenlainen lapsuudentutkimus alkoi myös analysoida lapsuutta yhteiskunnallisena ilmiönä. (mm. Alanen 2009.)

Lapsuudentutkimuksessa on käyty keskustelua ja haettu perusteluja sille, että lapset ovat myös tutkimuksessa aktiivisia osallistujia, toimijoita, ja informantteja. Yhä enemmän alettiin keskustella siitä, millä tavalla lapset tulee ottaa mukaan ”tutkijoiksi”: mitä se edellyttää metodologialta, kuinka tehdä tutkimusta niin, että ymmärrämme lapsia ja tutkimus on eettisesti oikein. Lapsuudentutkimuksen lisäksi 1990 -luvulla on alettu puhua lapsitutkimuksesta, jolla on nähty olevan oma metodologiansa, tarkoittaen metodologialla ajattelemisen menettelytapoja ja niitä ohjaavia normeja eikä niinkään empiirisiä tekniikoita. Sosiologinen lapsuustutkimus on tuonut tärkeänä esiin lasten oman äänen kuulemisen ja lasten tiedon arvokkuuden. (mm. Järventie 1996; Greene & Hill 2005; Faulkner & Coates 2011.)

Lapsitutkimus, lapsilähtöisyys tai lapsinäkökulmainen tutkimus ovat myös tämän hetken termejä puhuttaessa tutkimuksesta, jossa lapsi on keskiössä. Huomio voi olla lapsissa tai lapsuudessa (*on children*), lapset voivat olla itse tutkijoina (esimerkiksi koulussa tai päiväkodissa) tai ovat aktiivisesti osallistujia (*by children*), tutkimusta tehdään lasten kanssa (*with children*) ja lapsitutkimuksen tulisi olla aina myös tutkimusta lapsia varten (*for children*). (Greig & Taylor 2007, 3-10; Uusiautti & Määttä 2013, 14–19.) Karlsson (2012) havainnollistaa käsitteiden hierarkkisen sisäkkäisyyden: hänen mukaansa lapsitutkimus on ympäröivä isompi käsite, jonka sisällä on lapsuudentutkimus, jota osittain leikkaa lapsinäkökulmainen tutkimus, joka kuitenkin myös kokonaan sisältyy lapsitutkimukseen. Näitä kaikkia kolmea termiä läpileikkaa lapsilähtöisyyden termi. Lapsinäkökulmainen tutkimus korostaa lasten esille tuomaa, ja se on sekä lapsi- että yhteisölähtöistä: lasten toiminta on sidoksissa toimintaympäristöön. (mt., 24–25.)

Määrittelen omaa tutkimustani edellä kuvatuista käsitteistä käsin lapsinäkökulmaiseksi tutkimukseksi. Kun halutaan kuulla lapsilta itseltään heidän kokemuksistaan, heidän maailmastaan, on tarpeen tehdä tutkimusta lasten kanssa. Olennaista silloin on lasten kuuleminen ja aktiivinen toimijuus, osallisuus tutkimuksessa. (Butler & Williamson 1994, 1-2; Uusiautti & Määttä 2012, 19–22.) Huomio tutkimuksessani on lapsissa tai lapsuudessa, kun aiheeni käsittelee lasten väkivaltakokemuksia. Ajattelen lasten olevan aktiivisia osal-

listujia haastattelujen kautta, lapset eivät tosiaankaan olleet passiivisia tiedon tuottajia. Tiedonmuodostuksen ajattelen olevan myös yhdessä lasten kanssa tuotettua tietoa. Tutkimuksellani voi myös nähdä kytkentöjä suoraan käytännön lasten auttamistyöhön, joten tutkimus on myös lapsia varten.

2.4 Lapsi väkivallan kokijana

Viime vuosien aikana yhä enemmän väkivaltatutkimuksessa on huomioitu myös lapset väkivallan kokijoina. Lapsen kokemuksen tutkiminen on monimuotoinen haaste. Lapsikeskeiseen lähestymistapaan väkivaltatutkimuksessa kuuluu, että lapselle annetaan oikeus tulla kuulluksi suoraan hänen kaltoinkohtelu- ja väkivaltakokemuksissaan. Lapsi voi olla tutkimukseen osallistuja riippumatta iästä. (mm. Mudaly & Goddard 2006, 11–15.)

Tutkimuksessa sekä tutkijan käyttämät käsitteet että lasten käyttämät sanat ovat huomionarvoisia. Audrey Mullender tutkijakumppaneineen (2002) on raportoinut brittitutkimuksesta, joka toteutettiin kyselytutkimuksena ala- ja yläkouluikäisille lapsille. Mukana tutkimuksessa oli sekä lapsia, joilla tiedettiin olevan väkivaltakokemuksia perheessään, että myös niitä, joilla näitä kokemuksia ei ollut. Tutkimuksessa selvitettiin myös yleisesti lasten käsityksiä perheväkivallasta. Kun lapsilta kyselytutkimuksessa kysyttiin, mitä he ymmärtävät sanalla perheväkivalta, vain pieni osa heistä yhdisti käsitteen vanhempiinsa tai kotona asuviin aikuisiin. Enemmän lapset liittivät käsitteen sanoihin lyöminen, väkivalta, tappelu, väittely. (Mullender ym. 2002, 45–46.)

Useimmat lapset sisällyttävät väkivallan käsitteeseen fyysisen, emotionaalisen ja seksuaalisen kaltoinkohtelun ja väkivallalla uhkaamisen. Lapset voivat myös olla hyvin selvillä siitä, mitä perheväkivalta on ja mitä sen vaikutukset perheessä ovat, mutta samaan aikaan lapset voivat kieltää kokonaan sekä väkivallan olemassaolon tai vaikutukset perheenjäseniin ja heidän suhteisiinsa. Lapset eivät ehkä käytä kertaakaan sanaa perheväkivalta puhuessaan kotona tapahtuneesta väkivallasta. Osa lasten ilmaisuista tutkimuksessa on epämääräisiä ja tulkinnanvaraisia. Kuvatessaan perheen väkivaltaa lapset eivät ole kertomuksessaan selkeitä, vaan kertomus voi olla sirpaleinen ja sisällöllisesti epäyhtenäinen, ja

lapsen on vaikea kertoa, kuka teki mitä kenelle. Lapset myös vaihtelevat aikamuotoa kertomuksessaan tai hyppäävät yhtäkkiä muistelemisesta nykyisyyteen. (Mullender ym. 2002, 45–46; Eskonen 2005, 63; Georgsson, Almqvist & Broberg 2011, 121.)

Perheväkivalta saa nuorten kanssa tehdyssä ruotsalaisessa pitkittäistutkimuksessa (Weinehall 2005) koko perhettä koskevia ilmauksia. Teini-ikäiset ovat kertoneet arkipäivän väkivallasta kotona, kuinka henkinen väkivalta on pahinta: väkivaltatilanne saattaa nousta sattumanvaraisesti ja odottamatta, eivätkä lapset tieneet, milloin ja miksi se tapahtui. He kuvasivat, kuinka jo ennen väkivaltatilannetta perhe oli valmiustilassa, ja kuinka lähes täydellinen hiljaisuus vallitsi jälkikäteen. Perheenjäsenet mukauttivat käytöstään miehen sääntöihin välttääkseen enemmän väkivallan. (mt., 137–140.)

Lasten suhde väkivaltaiseen vanhempaan on mielenkiintoinen tutkimusaihe ajatellen väkivallan olevan läsnä perheen suhteissa (ks. Oranen 2001). Ruotsalaiset Cater ja Sjögren (2016) tutkivat turvakodeissa asuneiden 8-12-vuotiaiden lasten kokemuksia lähisuhdeväkivallasta ja lasten suhteesta väkivaltaa käyttävään vanhempaan. He kuvaavat kolmea isien väkivallan tyyppiä, joissa lasten kokemus perheen väkivallasta on hyvin erilainen. Ensimmäinen ryhmä ovat lapset, joiden isä vaatii tiukkaa tottelemista ja väkivalta liittyy tähän tottelemiseen tai ei-tottelemiseen. Tähän liittyy se, että isän on vaikea säädellä tunteitaan etenkin humalassa tai menettäessään kontrollin. Niin kauan kuin äiti ja lapset tottelevat isää, hän saattaa olla kiltti. Lapset kuvasivat, että väkivalta tai sen uhka kontrolloi heidän käytöstään. Kuitenkin nämä lapset nauttivat vuorovaikutuksesta isänsä kanssa silloin, kun nämä eivät olleet väkivaltaisia ja lasten ei tarvinnut pelätä. (mt., 478.)

Toinen ryhmä lapsia kuvasi väkivallan tai sen uhkan olevan jatkuvaa ja heidän isänsä olevan ilkeitä sisimmässään. Lasten näkökulmasta väkivalta oli tulosta ennemminkin isän ilkeästä luonteesta kuin jostain tapahtumasta, ja siten heidän oli mahdotonta välttää sitä. Nämä lapset kuvasivat isän olevan ilkeitä lapsille silloinkin, kun ei ollut suoranaisesti väkivaltaa. Nämä lapset eivät halunneet paljon olla tekemisissä isän kanssa, mikä saattoi olla heidän keinonsa suojella itseään väkivaltaa ja pelkoa vastaan. Kolmas ryhmä lapsia kuvasi väkivallan olevan sulautunut osaksi isän vanhemmuutta. Näiden lasten puhe väkivallasta ja isästä oli ristiriitaista; esimerkiksi he toivoivat enemmän yhdessä oloa isän kanssa, joka

pelotti heitä. Näytti siltä, että suhde isään, vanhempana, jätti varjoonsa väkivallan, jota isä käytti heidän äitiään kohtaan. (Cater & Sjögren 2016, 478–481.)

2.4.1 Lapsen toiminta väkivaltatilanteissa

Myös lasten toimintaa väkivaltatilanteissa on tutkittu. Tämä on oman tutkimukseni kannalta tärkeä tutkimusaihe, koska identiteettikertomusten analyysissä myös toimijuus kertomuksessa on yksi keskeinen käsite. Tutkimuksissa on todettu, että lapset yrittävät saada perheessä tapahtuvan väkivallan jotenkin itselleen ymmärrettäväksi. Heillä on tarve ymmärtää, ”miksi” tämä tapahtuu ja ratkaista heidän elämässään läsnä oleva trauma. Lapset toimivat aktiivisesti saadakseen ymmärryksen väkivaltaan, kysymällä kysymyksiä ja hakemalla tietoa. Samalla he koettavat selviytyä monista monimutkaisista tilanteista: pahoinpitelijän käytöksestä; sekä äidin että sisarusten reagoinnista väkivaltaan ja väkivallan vaikutuksesta heihin itseensä. Väkiältä ketä tahansa perheenjäsentä kohtaan on aina vaara ja riski heille itselleen. (Mullender ym. 2002, 91; Hines 2015, 114.)

Lasten toiminta väkivaltatilanteessa on myös yhteydessä vanhemman väkivaltaisuuden ”tapaan”, tai lasten kokemukseen siitä. Kun vanhemman väkivaltaisuus liittyy ankaraan kontrollin ja tottelemisen vaatimukseen, lapset yrittävät välttää väkivaltatilanteita olemalla niin, että eivät häiritsisi isää (väkivallan tekijää). Lapset ymmärtävät väkivallan funktion ja luonteen ja etsivät käyttäytymistapoja välttääkseen väkivaltaisen purkauksen. Silloin kun isän väkivaltaisuus lapsia kohtaan on lapsen kokemuksena osa ilkeää persoonallisuutta, lapsi ei voi välttää väkivaltaa, tekipä hän mitä tahansa. Myöskään vanhempien ero ei tällöin lisää lasten turvallisuutta, vaan isän vallan ja kontrollin tarpeen vuoksi ero ennemminkin vain lisää eskaloitumisen riskiä. Kun taas väkiältä on sulautunut osaksi vanhemmuutta, lapsi ei osaa edes määritellä isän käytöstä väkivallaksi, vaan puhuu siitä neutraalisti. Lapsen on silloin myös vaikea ymmärtää sekä väkivallan seurauksia että syitä. (Cater & Sjögren 2016, 478–481.)

Lasten oma toiminta joko puuttua tai olla puuttumatta perheen väkivaltatilanteissa ei ole ajattelematonta tai harkitsematonta. Lapset tekevät oman nopean ja monimutkaisen päätöksensä toimiakseen parhaalla mahdollisella tavalla. Päätös on sidottu tilanteeseen; sekä siihen, mitä he ajattelevat tapahtuvan että siihen, kuinka paljon he uskovat voivansa vaikuttaa

väliinmenollaan. Jos lasta vaaditaan olemaan puuttumatta väkivaltatilanteeseen, se voi olla hänelle hämmentävää, jos samanaikaisesti lapsella itsellään on arvio äidin vakavasta vaarasta. Lapset toimivat väkivaltatilanteissa monella vaihtelevalla tavalla, riippuen muun muassa lapsen iästä. (Mullender ym. 2002, 94–97; Weinehall 2005, 141–142.)

Lapset eivät ole suhteessa väkivaltaan passiivisia sivustakatsojia vaan aktiivisia toimijoita. Passiiviselta näyttävät keinot voivat olla myös aktiivisia päätöksiä ja valintoja; lapset voivat valita väkivaltatilanteiden välttelemisen, lähtemisen tai kotoa pois pysyttelemisen, karkaamisen, sulkeutumisen omaan huoneeseen. Lapset saattavat myös valita kotiin jäämisen, jotta he voivat tarkkailla tilannetta tai puuttua konkreettisesti väkivaltatilanteeseen. (Weinehall 2005, 141–142.)

Lasten oma aktiivinen väkivaltaan puuttuminen tuntuu olevan lapsille erityistä, josta lapset kertovat tutkimuksessakin useaan kertaan (Eskonen 2004, 6-7). Aktiivinen toiminta voi sisältää myös yrityksen suojella uhria ja sisaruksia ja hälyttää apua, lapset yrittävät erilaisin tavoin vähentää väkivallan aiheuttamia vahinkoja. Toiminta ei jakaudu siten, että yksi lapsi menisi väliin väkivaltatilanteesta ja toinen sulkisi itsensä tilanteesta pois, vaan sama lapsi voi käyttää eri keinoja. (Solberg 2007, 27–28.) Väkivaltatilanteeseen väliin tulo voi tapahtua heti alkuvaiheessa siten, että lapsi saakin estettyä väkivallan tapahtumasta tai sitten konkreettisesti tappelevien vanhempien erilleen saamista, jolloin lapsi saattaa itse tulla lyödyksi. Lapset myös yrittävät korjata jo tapahtuneita materiaalisia vahinkoja. (Mullender ym. 2002, 94–97; Oranen & Keränen 2006, 65–67.)

Carolina Øverlien ja Margareta Hydén (2009) ovat ruotsalaisessa tutkimuksessa tutkineet nuorten toimintaa tai vaihtoehtoisesti poissaoloa väkivaltaepisodien aikana, kun heidän isänsä on ollut väkivaltainen äitiä kohtaan. Aineistona heillä oli 12–15-vuotiaiden nuorten ryhmäterapiaistuntojen nauhoituksia ja yksilöhaastatteluja. Nuoret kertoivat, kuinka he välttyäkseen kuulemasta väkivaltaa voivat laittaa musiikin isolle soimaan, lukea kirjaa tai sulkea korvansa. Eräs nuori kertoi, että hän toimi näin siitä huolimatta, että se ei auttanut: hän kuuli kuitenkin. Jo pienenä nuoret olivat yrittäneet ratkaista väkivaltatilanteen. He olivat yrittäneet pelastaa äidin, tai ”pelaamalla isän peliä” välttää enemmän väkivallan: esimerkiksi, kun isä väitti äidin sairastuneen, lapsi teeskenteli uskovansa häntä. Lapset ratkaisivat tilanteita myös soittamalla poliisin. (Øverlien & Hydén 2009, 485–486.)

Lapset myös kuvittelevat itselleen roolin, omaa toimintaansa väkivaltatilanteissa. Tässä on tärkeä yhtymäkohta tutkimukseni, jossa analysoin identiteetikertomuksina myös lasten hypoteettisia kertomuksia. Øverlienin ja Hydénin (2009) tutkimuksessa haastateltujen lasten huoli väkivallasta jatkui esimerkiksi vanhempien eron jälkeenkin ja he kuvittelivat omaa toimintaansa väkivaltatilanteessa. Näissä kuvitelluissa tilanteissa he ajattelivat antavansa isän ilmi poliisille, ”antavansa häntä turpaan” tai erottavansa vanhemmat toisistaan. Näin heillä oli tavoitteena saada väkivalta loppumaan tai että isä saisi rangaistuksen. Yksi lapsi myös kuvitteli, että joku tappaisi isän. (mt., 88–489.)

Inkeri Eskosen (2005) tutkimuksen aineisto koostui turvakodissa perheväkivaltaa kokeneille lapsille pidettyjen terapeuttien ryhmien nauhoituksista. Ryhmiin osallistui seitsemän 4-9-vuotiasta lasta. Eskonen käsittelee tutkimustuloksissaan myös lasten toimijuutta väkivaltatilanteissa. Lapsi, joka ei kertonut ollenkaan omasta toiminnastaan väkivaltatilanteiden aikana, herätti erityisesti kysymyksen uhriutumuksesta ja toimintamahdollisuuksien puuttumisesta. Kuvaillessaan kuviteltua toimintaansa lapset kertoivat väkivallan voittamisesta väkivaltaisain tai rauhanomaisin keinoin. Kuvittelu voi mahdollistaa lapselle kokemuksen toimijuudesta, jota hänellä ei todellisessa tilanteessa ole ollut. (Eskonen 2004, 6-7; Eskonen 2005, 56–57.)

Kysymys toimijuudesta on monimuotoinen: usein lapsen toiminnasta on erotettavissa samankin tilanteen aikana sekä aktiivista että passiivista toimintaa, ja sama toiminta voi aikuisen ja lapsen näkökulmasta näyttäytyä hyvin erilaisena. Aikuisesta passiiviselta näyttävä toiminta saattaa lapsen näkökulmasta käsin olla hyvinkin aktiivista suhteessa väkivaltaan. Toimijuusnäkökulma laajentaa myös käsitettä uhrista. Toimijuusnäkökulma ei sulje pois väkivallan kokijan uhrin asemaa, vaan uhri on mahdollista nähdä myös aktiivisena toimijana. Väkivaltaa kokeneiden lasten auttamistyön kannalta on tärkeää nähdä lapset samaan aikaan sekä uhreina että aktiivisina toimijoina: uhriksi määrittely mahdollistaa avun tarjoamisen lapselle palvelujärjestelmissämme. Näkemys lapsesta aktiivisena toimijana mahdollistaa sen, että lasta autettaessa ongelmia tarkastellaan lapsen omasta näkökulmasta. (Eskonen 2005, 56–57.)

2.4.2 Lasten tunteet väkivaltaan ja perheeseen liittyen

Perheessä tapahtuva väkivalta on lapsen kokemuksena traumatisoivampi kuin muu koettu väkivalta. Kysyttäessä lasten ja nuorten ”vaikeimmasta kokemuksesta” eräs 15-vuotias tyttö kuvaa tulleet raiskatuksi tuntemattoman miehen taholta, mutta *”Se ei ollut oikeastaan pahinta. Se olisi voinut sattua kenelle vaan, se vain satuin olemaan minä. Pahinta oli, että isä löi minua ilman syytä. En koskaan ymmärtänyt sitä – hän oli minun isäni.”* (Butler & Williamson 1994, 58.)

Omassa tutkimuksessani toimijuuden rinnalla lasten tunteet ovat toinen tärkeä teema analysoidessani lasten kertomuksia identiteetikertomuksina. Lasten tai nuorten tunteet liittyen väkivaltilanteisiin tai perheen väkivaltaan olivat pitkään vain vähän tutkittu aihe. Hannelle Forsbergin (2005) esittää suomalaisessa turvakotikontekstissa kerätystä aineistosta tutkittua lasten tunnepuhetta liittyen väkivaltaan ja etenkin suhteesta isään. Haastattelut on tehty noin vuoden kuluttua turvakotijakson jälkeen. Ruotsalainen Katarina Weinehall (2005) on tutkinut viiden vuoden pitkittäistutkimuksella 15 väkivaltaa kokeneen nuoren, haastatteluiden alussa 15–16-vuotiaan, kokemuksia ja tunteita liittyen perheväkivaltaan. Esitän seuraavaksi näiden kahden tutkimuksen tuloksista yhteisen koonnin lasten ja nuorten tunteista liittyen perheväkivaltaan.

Sosiaalitieteissä lasten tunteet olivat pitkään pimennossa, lapset olivat esillä tutkimuksessa ennemminkin aikuisten tunteiden kohteina. Perheväkivaltaa kokeneiden lasten kuulemisessa tunteiden huomioinen on kuitenkin olennaista: lapsen tunteet ja toimijuus liittyvät perhesuhteiden muodostumiseen. Kun väkivallan tilannetta aletaan purkaa auttamistyössä (turvakodilla), lapset joutuvat luomaan suhdettaan vanhempiinsa uudelleen. Jotkut lapset alkavat vasta ymmärtää väkivallan vakavuuden ja sen, ettei se ole hyväksyttävää. Myös väkivallan realistisuuden herääminen on ristiriitainen asia; lapsi tuntee myös kiintymystä väkivaltaiseen vanhempaan ja näkee hänessä myös hyvät puolet. Lapsi myös voi ylläpitää toivoa siitä, että isä muuttuisi. Nuoret ilmaisevat suhteestaan vanhempiinsa sekä negatiivista että positiivista, mutta äitiin enemmän positiivista. (Forsberg 2005, 49–58; Weinehall 2005, 140.)

Sekä Forsbergin (2005) että Weinehall'n (2005) tutkimuksessa lapset ja nuoret ilmaisivat väkivaltaan liittyen laajaa tunteiden kirjoa. Lapset kertoivat väkivallan olevan ennakoimattomaa, jatkuvaa ja pelottavaa ja he kokevat konkreettista ja realistista uhkaa. Pelko oli lasten yleinen tunne: lapset pelkäsivät isää (väkivallan tekijää) joko sen takia, mitä hän saattaisi tehdä heille itselleen tai he pelkäsivät äidin ja sisarusten puolesta. Lapset ottivat paljon vastuuta äidistä ja sisaruksista. Yksi lasten ilmaus tunteilleen oli, että on kuin ansassa tai vankilassa ilman pakomahdollisuutta. Mitä vakavampaa ja akuutimpaa väkivalta oli, sitä enemmän lapset ilmaisivat toivottomuutta ja yksinäisyyttä. Sisäinen yksinäisyys voi olla hyvin intensiivistä: he eivät kokeneet todella kuuluvansa perheeseensä, luokkaan tai koko maailmaan. Heillä ei ollut ketään, kehen luottaa. (Forsberg 2005, 56–58; Weinehall 2005, 140–141.)

Kuvaukset tutkimuksissa esille tulleista lasten ja nuorten tunteista ovat hätkähdyttävän rankkoja ja voisin myös sijoittaa ne myös seuraavaan lukuun kaltoinkohtelun psyykkisiin vaikutuksiin. Jätän tutkimusten esittelyn tähän lukuun osoittamaan lasten tunteiden tutkimuksen merkitystä. Weinehall (2005) kuvaa väkivaltaperheiden nuorten kantavan häpeän, syyllisyyden, petoksen ja epäluottamuksen tunteiden taakkaa. Lapsi kokee häpeällisenä sen, että esimerkiksi oma isä lyö. Häpeä saa eristyksiin; häpeä on tunne, jonka kautta lapsi arvioi itseään ja saa itsen tuntumaan väärältä. Lapsi kokee olevansa syyppää kotona tapahtuvaan väkivaltaan. Lapset ovat jopa kuvanneet, että helpoin ratkaisu olisi kuolla, tappaa itsensä. Lasten kokemusmaailmassa ainut toivo saattoi olla kävellä pois, hävitä – heillä on kuvitelmia paosta tilanteesta, niin että isä ei löytäisi häntä. (Forsberg 2005, 56–58; Weinehall 2005, 140–141.)

Kyproslaisessa tutkimuksessa (Koutselini & Valanidou 2014) tutkittiin lauseentäydennystehtävillä perheen äitiin kohdistuvan väkivallan vaikutuksia lasten käytökseen, itsetuntoon ja kouluselviytymiseen. Tutkimukseen osallistui 80 9-11-vuotiasta lasta, joista puolet tiedettiin altistuneen perheväkivallalle ja puolet oli satunnaisia koululuokassa olevia lapsia. Perheessään väkivaltaa kokenet lapset osoittivat lauseentäydennystehtävissä sekä fyysistä että verbaalista aggressiota; he olivat omaksuneet väkivaltaisen käytöksen. Verbaalinen väkivalta on kytköksissä emotionaaliseen häiriöön ja ilmentää vihaa, ahdistusta, julmuutta, vihamielisyyttä. Toisaalta lapset ilmaisivat passiivisuutta ja toleranssia väkivaltaa kohtaan;

pelkoa, todellisen tilanteen kieltämistä ja eristäytymistä. (Koutselini & Valanidou 2014, 213, 218–219.)

Kuvitteelliset väkivaltatilanteet ja kysymykset olivat mukana Mullenderin ym. (2002) raportoimassa kyselytutkimuksessa Lapsilta kysyttiin myös heidän tunnereaktioistaan kuvitteellisessa tilanteessa, että he eläisivät perheessä, jossa on väkivaltaa. Tätä kysyttiin sekä lapsilta, jotka ovat todellisuudessa kokeneet perheväkivaltaa, että niiltä, jotka eivät ole. Tällöin useimmiten lapset vastasivat olevansa järkyttyneitä, onnettomia tai surullisia. Toinen iso vastausjoukko oli, että he olisivat peloissaan, kauhuissaan tai huolissaan. Nämä vastaukset olivat yleiset sekä niillä, jotka tosiasiaassa elivät väkivaltaisessa perheessä, että niillä, jotka kuvittelivat tilanteen. Aikuiset näyttävät olevan helpommin tietoisia lasten pelosta, jota he ilmentävät esimerkiksi itkemällä, kuin lasten surullisuudesta. Samalla, kun ymmärrämme, että lasten eläminen perheväkivallan keskellä vaikuttaa heihin tunnetasolla ja sillä on merkitystä heidän elämäänsä, meidän täytyy olla tietoisia lasten tunteiden moninaisuudesta: he voivat tuntea esimerkiksi järkytystä, vihaa, pelkoa ja hämmennystä eri aikoina tai kaikkia yhtä aikaa. (Mullender ym. 2002, 58.)

2.4.3 Lasten keinoja selviytyä

Hines (2015) on tehnyt metasynteesin 17 eri tutkimuksen pohjalta lasten ja nuorten perheväkivaltakokemuksista. Tässä hän on koonnut lasten ja nuorten keinoja selviytymiseen (*coping*) ja psyykkiseen joustavuuteen, sietokykyyn (*resilience*), mitkä ovat traumanäkökulmaisista termeistä väkivaltakokemuksiin. Perheessään väkivaltaa kokeneet lapset omaksuvat kaksi roolia, suojelijan ja uhrin roolit: toisaalta he ovat vanhempien ja sisarusten suojelijoita ja toisaalta he ovat kaltoinkohtelun uhreja itse. Näiden roolien kautta heidän identiteettinsä muodostuu läpi kehityskauden. Kaksijakoisen identiteetin muodostuminen voi auttaa lasta selviytymään kokemuksistaan. (mt., 112–114.)

Norjalainen Anne Solberg (2007) on tutkinut lasten väkivallasta selviytymistä haastatteleamalla 6-22-vuotiaita lapsia ja nuoria. Solbergin (2007) mukaan väkivallasta vaikeneminen on yksi selviytymiskeino lapsille ja nuorille. Sen on usein ajateltu olevan osa perhesalaisuutta, mutta vaikenemisen voi myös ymmärtää ”vahinkojen pienentämisenä”. Lapsen näkökulmasta voi olla, että yöllä tapahtuvasta väkivallasta ei voi eikä kannata puhua

päivänvalossa: kun siitä ei puhu päivällä, lapsi ei anna pahan tartuttaa sitä mikä on hyvin, ”päivällä vain leikimme kavereiden kanssa ja kaikki on hyvin”. Vaikeneminen voi olla myös keino pitää häpeää kurissa tai saada huijattua näyttämään siltä, että itse ei ole niin erilainen kuin kaikki muut (joiden isät ovat kilttejä lapsille ja oma isä ei ole). (mt., 30–31.) Vaikeneminen on myös riskiarvioinnin tulos; lapsi, jota on itseä lyöty, tietää että voisi olla vaarallista puhua väkivallasta perheen ulkopuoliselle. Hiljaa pysyttelemine voi olla myös osa tiukkaa tunteiden hallintaa, joka on osa lapsen coping-keinoja. (Weinehall 2005, 141.)

Etäännyttäminen voi olla myös lasten keino selviytyä väkivallasta. He voivat tehdä sen fyysisessä merkityksessä: pitämällä välimatkaa, niin että lapsi ei näe lyöjää tai lyödyksi tullutta, eikä kuule väkivallan ääniä. Tai lapset voivat sulkea tilanteisiin liittyvät tunteet ja ajatukset tietoisesti pois, itsensä ulkopuolelle. Uppoutuminen musiikkiin, tietokonepeleihin tai videoihin voivat olla keinoja siihen, että voi unohtaa ympäristön. He myös kieltävät todellisuuden joko fantasioimalla siitä, unelmoimalla itselleen erilaisen todellisuuden tai valehtelemalla siitä. Myös alkoholiin tai huumeisiin turvautuminen oli käytetty strategia. Lapsella voi myös olla idealisoituja päiväunia mm. eron jälkeisestä elämästä tai ihanneperheestä, tai hän voi elätellä fantasioita väkivallan käyttäjälle kostamisesta. (Weinehall 2005, 141–142; Oranen & Keränen 2006, 65–67; Solberg 2007, 29.)

Lasta auttaa selviytymään perheen väkivallasta myös se, että hän pystyy ajattelemaan itselleen myönteisiä ominaisuuksia; hän ajattelee olevansa rento ja saavansa asiat sujumaan. Ajan myötä lapsi oppii, että hänen identiteettinsä on erillinen perheestä, ja hän oppii luottamaan itseensä ja luomaan mahdollisuuksia viettää hyvää aikaa sisarusten, perheen ja ystävien kanssa. Selviytymisessä auttaa, että lapset tekevät asioita, joissa he ovat hyviä, kuten urheilu, koulu tai harrastukset. He rakentavat itselleen turvaverkoston. (Hines 2015, 114–115.)

Lapset ja nuoret myös luovat selviytymistä tukevia mielikuvia tulevaisuudestaan. Heillä on tavoitteena elää elämäänsä eri tavalla kuin heidän vanhempansa, käyttäytyä eri tavalla kuin vanhempansa ja etsiä keinoja välttää tulemasta samanlaisiksi kuin he. Lapset ajattelevat oppineensa vanhempiensa virheistä, etenkin ihmissuhteissa ja pystyvänsä paremmin valitsemaan puolison. Toiveikas tulevaisuuden suunnittelu sisältää myös suunnitelmia koulu-

tuksesta ja muista taidosta sekä hyvästä elämästä ylipäätään. (Weinehall 2005, 144–145; Hines 2015, 114–115.)

Sari Lepistö (2010) on tutkinut nuorten aikuisten (18–21-vuotiaiden) kokemuksia perhevallasta selviytymisestä. Nuoret kuvasivat väkivaltakokemuksista selviytymistä tukeviksi seuraavia asioita: oma aktiivisuus esimerkiksi avun hakeminen, pois lähteminen, ja sinnikkyuden osoittaminen; ”kantavat ajatukset” kuten onnistumisen kokemukset ja positiivinen ajattelu; ”auttavat sanat” eli asioiden läpikäyminen, puhuminen ja kuuntelija; tukea antavat ihmissuhteet ja vielä korvaavat kokemukset, kuten mukava tekeminen, omat kiinnostuksen kohteet ja hyvät muistot. Nuoret kuvasivat myös asioita, joiden he kokivat heikentävän perheväkivallan kokemuksista selviytymistä: elämän haasteet, kuten muutokset perheessä ja vastoinkäymisten kasaantuminen; väkivaltaan tottuminen ja halu olla hyvä ja miellyttävä; voimavaroja verottavat asiat, kuten pelko, syyllisyys ja häpeä, negatiiviset asiat ja masennus, väsymys, pahan olon pitäminen sisällä ja luottamuspula. Nämä molemmat puolet kytkeytyvät nuorten kokemaan hyvinvointiin. (Lepistö 2010, 75.)

2.5 Kaltoinkohtelun vaikutukset lapseen

Väkivallan kokemisen vaikutukset lapseen jaetaan kirjallisuudessa suoriin vaikutuksiin, joihin lukeutuu sekä fyysisiä että psyykkisiä vaikutuksia, että välillisiin vaikutuksiin, kuten perheväkivallan vaikutus vanhemmuuteen ja sitä kautta lapseen. Lapsen ikä on yksi tekijä siinä, kuinka paljon ja minkälaisia vaikutuksia väkivallalla on. Toinen jaotteluperuste on tarkastella lyhyen ja pitkän aikavälin vaikutuksia. Lasten pahoinpitelyn vaikutukset lapseen ovat myös perusta, jolle rakentuu virallinen lasten auttamisjärjestelmä sisältäen lastensuojelun tuoman vastentahtoisen puuttumisen mallin. Tähän on Suomessakin annettu eri viranomaistahoille valtiovallan ohjeistuksia, laajimpana Stakesin (Taskinen 2003) opas Lapsen seksuaalisen hyväksikäytön ja pahoinpitelyn selvittäminen. (ks. myös Lastensuojelun käsikirja, THL.)

Tässä luvussa käytän yläkäsitettä kaltoinkohtelu tarkoittamaan erilaista joko lapseen kohdistunutta perheväkivaltaa ja hoidon laiminlyöntiä tai perheväkivaltaa aikuisten välisenä

väkivaltana. Luvussa hyödynnän useita eri termejä ja näkökulmia (sosiaalinen, lääketieteellinen, psykologinen, kasvatuksellinen, traumateoreettinen). Vaikutukset lapseen on yhdistävä tekijä.

2.5.1 Kaltoinkohtelun suoria vaikutuksia lapseen

Kaltoinkohtelun suorina vaikutuksia voidaan nähdä vaikutuksia lapsen fyysiseen terveyteen, psyykkiseen kehitykseen, psyykkiseen sairastavuuteen, traumaoireisiin, vanhemman ja lapsen vuorovaikutuksen häiriintymiseen, millä itsessään on vakavia seurauksia. Lyhyetkin tiivistykset kustakin vaikutuksesta tuovat lapsen kokemuksen näkyville: ennen kuin mikään näistä vaurioista ja haitoista on syntynyt, lapsen on täytynyt kokea pitkäaikaista ja / tai vakavaa kaltoinkohtelua ja väkivaltaa. Lukuun ottamatta lievien pahoinpitelyvammojen (naarmut, mustelmat) fyysistä hoidettavuutta kaikki muut vaikutukset lapseen ovat pitkäaikaisia.

Kaltoinkohtelu aiheuttaa lapsille suoria fyysisiä vammoja, oireita ja sairastuvuutta, joita ei aina tunnisteta helposti terveydenhuollossa (ks. Notko ym. 2011). Jos asiasta ei osata kysyä aikuisilta, myös lapset jäävät huomiotta. Perheväkivaltaa kokevan naisen syntymätön lapsi on riskissä kokea suora haittaa tai vamman, koska raskauden aikana naisilla on suurempi todennäköisyys kärsiä vakavasta väkivallasta tai tulla murhatuksi. Lapset altistuvat kaltoinkohtelulle jo sikiöaikana myös päihteiden käytön seurauksena ja siitä on vakaviakin seurauksia heidän kaikkinaiselle kehitykselleen. Pahoinpitelyvammojen tunnistamiseen on kehitetty menetelmiä, mm. mustelmien, naarmujen, palovammojen ja murtumien ja pään alueen vammojen erotusdiagnostiikkaan. Ravistellun vauvan oireyhtymällä tarkoitetaan oireita ja vammoja, joita vauvan voimakas ravistelu aiheuttaa aivojen, silmien ja kaularangan alueelle. Terveydelliset vaikutukset jatkuvat aikuisuuteen saakka. (Lewis-O'Connor ym. 2006, 8-9; Cleaver ym. 2007, 21; Kivitie-Kallio & Autti-Rämö 2012, 196–212; Tupola ym. 2012, 101–105;.)

Kaltoinkohtelun seurauksena myös lapsen psyykkinen kehitys vaarantuu. Psyykkinen kehitys sisältää sekä tunne-elämän kehityksen että kognitiivisen kehityksen. Kaltoinkohtelu vaikuttaa lapsen kehittyviin aivoihin sekä hermo- että hormonijärjestelmien kautta. Nämä muutokset aivoissa näkyvät lapsessa esimerkiksi vetäytyvänä käytöksenä tai lisääntyneenä

aggressiivisena käytöksenä. Kaltoinkohtelu tai vanhempien välisen väkivallan todistaminen vaikuttavat lapsen itsetuntoon ja minäkäsitykseen, johtavat avuttomuuden tunteeseen ja uhriutumiseen sekä vaurioittavat lapsen luottamusta ihmisiin. Psykkiset oireet ovat kytköksissä lapsen käytökseen, eri-ikäisenä eri tavoilla. Vauva-ikäinen kaltoinkohdeltu lapsi saattaa nukkua huomattavan paljon ja vetäytyä kontaktista. Varhaislapsuudessa kaltoinkohtelu voi näkyä levottomuutena ja aggressiivisuutena tai vetäytymisenä ja ahdistuneisuutena, uni- ja syömishäiriöinä tai päänsärkyinä. Lapsi voi myös olla takertuva ja pelokas ja hänellä on eroahdistusta äidistä. Koulu- ja nuoruusikäisten tavallisia oireita ovat aggressiivisuus, masennus, unihäiriöt, itsetuhoisuus ja somaattiset vaivat. (Cooper & Vetre 2005, 52–54; Pihko 2012, 161–165; Kauppi 2012b, 125 – 127; Bancroft ym. 2014, 43.)

Lasten ja nuorten psyykinen sairastuminen on yhteydessä koettuun kaltoinkohteluun muun muassa traumavaikutusten ja posttraumaattisen stressihäiriön (PTSD) kautta. Perheessä koetun väkivallan asteella on todettu yhteys nuoruusikäisten PTSD-oireisiin. Samoin tutkittaessa nuoria, joilla on itsetuhoista käytöstä, on todettu lapsuudessa emotionaalista kaltoinkohtelua. Kaikki lapsiin kohdistunut kaltoinkohtelu uhkaa lapsen tervettä psyykkistä kehitystä ja sisältää riskin, että lapsi sairastuu psyykkisesti. Tämän vuoksi on erityisen tärkeää huomioida lapsen käyttäytymisessä ilmenevät muutokset ja muutosten ajankohta mahdollista traumatilannetta selvitettyä. (Hultmann & Broberg 2016, 2958; Thomassin, Shaffer, Madden & Londino 2016, 108; Taskinen 2003, 18.)

Traumatisoituminen voi vaikuttaa lapseen monella tavalla ja vaikutukset ovat pitkäaikaisia. Luonnollisia seurauksia traumasta voivat olla kognitiivisen toiminnan vaikeudet, käyttäytymisongelmat, ylivireys ja yliaktiivisuus sekä pelot. Lapsi voi olla jatkuvasti jännittynyt, reagoi voimakkaasti pieniinkin ärsykkeisiin ja hänen on vaikea rauhoittua ja keskittyä. Nukahtamis- ja muut univaikeudet ovat tavallisia. Yksi traumaoire voi olla ns. uudelleen kokeminen. Lapsi kokee, että hän ei pysty hallitsemaan muistiaan ja hänen mieleensä tunkee väkivaltatilanteista muistikuvia ja tunteita, tai painajaisia. Laukaisevina tekijöinä näihin muistoihin ja tunteisiin voivat olla mitkä tahansa tilanteeseen liittyneet asiat, kuten kaljapullon kilahdus tai tietty aikuisen äänen sävy. Traumaoire voi olla myös välttämiskäyttäytyminen: lapsi pyrkii välttämään kaikkea, mikä muistuttaa väkivaltatilanteista, sekä siitä puhumista. Välttämisen liittyä myös tunteiden turtuminen: väkivaltatilanteet eivät

näytä vaikuttaneen lapsen tunnetasolla mitenkään, vaan hän voi kuvata niitä aivan neutraalisti. (Rossman 2001; 35–39; Oranen & Keränen 2006, 64; Bancroft ym. 2014, 43.)

Lapsen psyykinen kaltoinkohtelu johtaa usein myös varhaisen vuorovaikutussuhteen häiriöön. Tällä puolestaan on pitkäkestoiset vaikutukset lapsen kehitykseen kiintymyssuhteiden häiriöiden kautta. Vakavassa disorganisoituneessa kiintymysmallissa lapsella on vaikeita käytöksen häiriöitä, ja myöhemmin selkeä syy-yhteys psyykkiseen sairastuvuuteen. (Mäkelä & Salo 2012, 260–262.) Lapsen turvallisuuden kokemus rakentuu kahden peruspilarin varan. Ne ovat tulevien tapahtumien ennakoitavuus ja se, että lasta rauhoitetaan ja lohdutetaan, kun hän kokee olevansa vaarassa. Kaltoinkohdeltu ja mahdollisesti traumatisoitu lapsi on jäänyt yksin sietämättömän voimakkaiden negatiivisten tunnetilojen kanssa, eikä häntä ole autettu niiden kestämisessä. Vaikeimmin vaurioituvat ne lapset, joiden hoivaaja itse on ajoittain vaaran lähde. Sellaisen tilanteen käsitteleminen on pienen lapsen psyykelle ja kehittymättömälle keskushermostolle ylivoimaisen vaikeaa. (Sinkkonen 2004, 82.)

2.5.2 Kaltoinkohtelun välillinen vaikutus lapsiin

Perheväkivalta vaikuttaa kummankin vanhemman kykyyn toimia vanhempana ja siten väkivallan vaikutus lapsiin kertautuu monin tavoin. Parisuhdeväkivallalla on sekä uhrin että tekijän vanhemmuuteen sekä suoria vaikutuksia että epäsuorasti esimerkiksi perhesysteemiä muokkaavien vaikutusten kautta. (esim. Bancroft ym. 2012, luku 3; Oranen & Keränen 2006, 65.) Perheväkivallan välillisiä vaikutuksia on tutkittu naisten lapsiin kohdistaman väkivallan kautta, naisin kohdistuvan parisuhdeväkivallan yhteydessä, perhesysteemiin kokonaisuutena tai pahoinpitelevien isien vanhemmuuden kautta.

Suomalaisessa laajassa tutkimuksessa (Peltonen, Ellonen, Pösö & Lucas 2014) tavoitteena oli etsiä riskitekijöitä, jotka altistavat vanhemmat väkivaltaiseen käytökseen lapsiaan kohtaan. Tutkimukseen osallistui 0-2-vuotiaiden lasten äitejä ja se suoritettiin kyselytutkimuksena. Riskifaktoreita etsittiin 20 lapsi-, vanhempi ja perhesuhteisiin liittyvistä tekijöistä, joiden yhtyettä lapsiin kohdistuvaan vakavaan väkivaltaan tutkittiin. Peltosen ym. (2014) tutkimuksessa 6 % äideistä kertoi käyttäneensä vakavaa fyysistä väkivaltaa lapsiaan kohtaan. Ensinnäkin äitien lapsuudessaan kokema ruumiillinen kuritus oli yhteydessä äitien

väkivaltaisuuteen lapsiaan kohtaan. Lisäksi äideillä, jotka käyttivät ruumiillista kuritusta kasvatukseen, oli huomattavan korkea riski käyttää myös vakavaa fyysistä väkivaltaa lapsiaan kohtaan. Tässä tuleekin esille ylisukupolvinen kuritusväkivallan ja vakavan väkivallan ketju ja kuritusväkivallan ehkäisyn ensisijaisuus tämän ketjun katkaisemisessa. Äitien käyttämään vakavaan fyysiseen väkivaltaan oli yhteydessä myös äidin kokema stressi joko lapsista, työstä tai muusta elämäntilanteesta. Samoin se, että äiti ei ollut joko hakenut tai saanut sopivaa apua vanhemmuutensa ongelmiinsa, oli vahvasti yhteydessä lapsia kohtaan käytettyyn vakavaan väkivaltaan. Näiden äitien heikentynyt vanhemmuus stressiin seurauksena, samoin kuin ilman vanhemmuuden tukea jääminen, olivat vakava riski lasten turvallisuudelle. (Peltonen ym. 2014, 1928–1930.)

Vanhemmustyylin merkitystä väkivallan vaikutusten välittymiseen on myös tutkittu. Amerikkalaiset Gustafsson ja Cox (2012) tutkivat pitkittäistutkimuksella parisuhdeväkivallan kohteena olevien äitien vanhemmuutta suhteessa vanhemmuustyyliin ja masennukseen. Tutkimukseen osallistuneet olivat pienten lasten äitejä. Äidin kokemalla parisuhdeväkivallalla todettiin selkeä yhteys masennukseen: kun äidit olivat liian turtuneita, peloissaan ja/tai masentuneita kyetäkseen itse selviytymään omasta lähisuhdeväkivallastaan, heidän kykynsä hoitaa lapsia oli yhtäläillä rajoittunut. (mt. 1013–1017.) Annie Lewis-O'Connor ym. (2006) ovat kirjoituksessaan koonneet useiden eri tutkijoiden tutkimuksista analyysin kasvatustyylin merkityksestä väkivaltaiseen vanhemmuuteen. Näiden molempien tutkimusten perusteella parisuhdeväkivallan ja kasvatustyylin yhteys on myös selkeä; parisuhdeväkivallalta on yhteydessä ankaraan ja tunkeilevaan, intrusiiviseen kasvatustyyliin tai negatiiviseen ja pahoinpitelevään vanhemmuustyyliin. Negatiivinen vanhemmuustyyli, jolle lapsi altistuu, todennäköisesti edesauttaa vielä lapsen kokeman parisuhdeväkivallan kielteisiä seurauksia. (Gustafsson & Cox 2012, 1013–1017; Lewis-O'Connor ym. 2006, 17–18.) Näin voi ajatella lapsen kannalta kolme jo itsessään vahingollista elementtiä perheessä ja vanhemmuudessa: parisuhdeväkivalta, äidin masennus, negatiivinen ja ankara kasvatus- tai vanhemmuustyyli.

Naisten parisuhteessa kokema väkivalta vaikuttaa monilla tavoilla naisten suhteeseen lapsiinsa sekä heidän kyvykkyyteensä äitinä. Ensinnäkin pahoinpitelevän miehen yksi keino on usein hyökätä naisen äitiyttä vastaan ja mitätöidä sitä, koska se edustaa naiselle positiivisen identiteetin lähdeä. Tutkimuksessa naiset ovat kertoneet, että ahdistus, etenkin var-

tioituna ollessa, yhdistettynä väkivaltaisiin episodeihin, on tarkoittanut, että hänellä on ollut vain vähän energiaa omistautua lapselle. Väkivalta usein purkautuu lasten kautta, mistä johtuen äidit usein toimivat siten, mistä aiheutuisi vähiten lisäharmia heille ja heidän lapsilleen (eivät vain lasten parasta ajatellen). Tämän voi nimetä kontrolloiduksi äitiydeksi: äiti pitää lapset hiljaisina, ettei isä suuttuisi; lasten lelujen ja tavaroiden pitämien näkymättömissä isän ollessa kotona; äiti lähettää lapset aikaisin sänkyyn, etteivät he olisi kritiikin kohteena; lasten lyöminen ja heille huutaminen ennen kuin mies tekee niin, jotta harmi olisi pienempi. Tutkimuksessa naiset kertoivat jatkuvista vaikeuksista heidän ja lasten välisissä suhteissa, siten että perheväkivallan vaikutus sekä äiteihin itseensä että lapsiin oli ilmeinen. (Mullender ym. 2002, 157–159, 161.)

Väkivaltaisten, lasten äitiin väkivaltaa kohdistaneiden, miesten isyyttä on myös tutkittu. Bancroftin ja kumppaneiden (2012) kirjoituksessa on koottu monien eri tutkijoiden ja kirjoittajien selvityksiä aiheesta pahoinpitelevä mies isänä. Pahoinpidellyt äidit alkavat menettää omaa kontrolliaan vanhemmuuden prosessiin jo ennen raskautta: he eivät saa yhtäläillä päättää raskaudesta ja heillä on enemmän ei-toivottuja raskauksia kuin niillä, joita ei pahoinpidellä. Raskauden aikana äiti voi kohdata erityisesti väkivaltaa ja hän ei saa tukea synnytykseen. Usein mies heikentää äidin vanhemmuutta kritisoidulla ja esimerkiksi käyttämällä taloudellista valtaa liian vähän varoja lasten perustarpeiden täyttämiseen. (Bancroft ym. 2012, 81–83.)

Yksi tavanomainen piirre pahoinpitelevässä isässä on jäykkä ja autoritaarinen kasvatus: hän ei siedä toimintansa kyseenalaistamista eikä lapsilta vastaan väittämistä. Tämä yhdistettynä äidin pahoinpitelyihin vaikuttaa lapseen siten, että pojilla on riski kasvaa naisia pahoinpiteleviksi miehiksi. Pahoinpitelevien miesten on todettu olevan vanhempana myös sitoutumattomia, laiminlyöviä tai vastuuttomia, mikä saattaa yhdistyä myös autoritaarisiin jaksoihin. Tällainen isä saattaa osoittaa kiinnostusta lapseen silloin, kun se sopii hänelle itselleen tai kun siitä saa isyydelleen julkista huomioimista (vanhempainillat tms.). Äidin auktoriteetin mitätöiminen on yksi tavallinen tapa heikentää äidin vanhemmuutta. Tällä on pitkäkestoiset vaikutukset taas äidin vanhemmuuteen ja suhteeseen lapseen. Lapset saattavat oppia sekä verbaalisen väkivallan äitiä kohtaan että muutenkin tavan kohdella äitiä. (Bancroft ym. 2012, 34–39.)

Samoin kuin suhteessaan puolisoon, pahoinpitelevä mies on usein manipuloiva sekä itsekäs ja itsekeskeinen suhteessaan lapsiin. Hän ei ole valmis muuttamaan omaa elämäntyyliään ottaakseen lasten tarpeita huomioon. Ajan myötä tällä voi olla seurauksena, että roolit perheessä vaihtavat paikkaa. Esimerkiksi isä odottaa lasten täyttävän hänen tarpeitaan eikä päinvastoin; mies saattaa säilyttää huoliaan lapsille, hakee emotionaalista tukea lapsilta (etenkin suhteessa äitiin), mikä kaikki vaikuttaa muutoksiin perhedynamiikassa. Lapsen lapsuus lyhenee. (Bancroft ym. 2012, 39–41; Cleaver, Nicholson, Tarr & Cleaver 2007, 22.)

Perheväkivallalla on välillisesti myös sosiaalisia vaikutuksia lasten elämään. Monet väkivaltaiset miehet kontrolloivat ja eristävät vaimoaan sosiaalisesti, mikä vaikuttaa äidin kykyyn saada lapsille esimerkiksi lääkärin hoitoa, sosiaalisia kontakteja ja aktiviteetteja. (Bancroft ym. 2012, 86.) Myös samassa perheessä sisarukset ovat eri asemassa ja heillä on usein erilaisia rooleja, joilla voi olla pitkäkestoisesti vaikutus lapsiin. Erilaiset roolit perheessä ovat lapselle myös selviytymisen keinoja, mutta pitkällä ajalla usein lapselle vahingollisia. (Oranen & Keränen 2006, 67–68.)

Väkivaltaperheessä joku lapsista voi olla huolehtijan roolissa, jolloin hänellä on monia vanhemmuuden tehtäviä. Tällöin lapsi voi pitää kotia siistinä, huolehtia pikkusisaruksista, ja väkivaltatilanteissa hän huolehtii muiden turvallisuudesta ja lohduttaa jälkeensä. Lapsi voi toimia aikuisen roolissa myös suhteessa viranomaisiin: soittaa poliisiin ja juttelee sosiaalityöntekijöiden kanssa perheen asioista. Lapsi voi olla mm. äidin uskottu, väkivallan käyttäjän uskottu, väkivallan käyttäjän apulainen (osallistuu väkivallan käyttöön liittolaisena tai painostettuna). Lapsen rooli voi olla myös olla ”täydellinen lapsi”, joka pyrkii ehkäisemään väkivaltatilanteita olemalla mahdollisimman kiltti, tai sovittelija, joka rauhoittelee ja yrittää estää tilanteita kärjistyä. Joku perheen lapsista voi olla syntipukin roolissa, joka nähdään ongelmien aiheuttajana ja väkivallan syynä. Syntipukiksi joutuvat herkemmin lapset, joilla on joitain erityisvaikeuksia sekä lapset, jotka eivät ole väkivallan käyttäjän omia. (muokattu teoksesta Cunningham & Baker 2004, 38; teoksessa Oranen & Keränen 2006, 67–68.)

Kun väkivalta liittyy päihteisiin, kyky toimia vanhempana heikentyy myös monilla konkreettisilla tavoilla. Perheväkivalta ja vanhempien huumeidenkäyttö voi johtaa siihen, että

vanhemmilla on vaikeuksia organisoida omaa elämäänsä. Vanhemmat eivät huomaa lapsen tarpeita, vaan he asettavat huumeiden saamisen (vanhemman omat tarpeet) lapsen tarpeiden edelle. Seurauksena voi olla kaoottinen elämäntyyli: vanhemmat eivät ehkä käy kaupassa, tee ruokaa, siivoa kotia ja yleisesti ottaen huolehdi lapsistaan, vanhemmuus on heikentynyt. Perheväkivalta voi myös vaikuttaa vanhempien kykyyn kontrolloida omia tunteitaan. Perheväkivalta aiheuttaa lapsille pelkoja, saa heidät epävarmoiksi ja ahdistuneiksi, millä voi olla huomattavia seurauksia lapsi-vanhempi – kiintymysmalleihin, ja siksi lasten turvallisuudentunteelle, miltei erillään vaikutuksesta heidän fyysiseen turvallisuuteensa. (Clever ym. 2007, 21–22.)

Vanhempien kyky kohdata lastensa tarpeita vaikeutuu vielä lisää perheväkivallan ja päihteidenkäytön sosiaalisten seurausten vuoksi. Elinolosuhteet voivat huonontua, koska talousmenoihin (ruoka, lämmitys ja vaatteet) tarkoitetut perheen rahat käytetään vanhempien tarpeisiin sekä sitä kautta, että vanhemmat tuhoavat väkivaltapurkauksissa omaisuuttaan ja tekevät siten kodin turvattomaksi paikaksi lapsilleen. Lisäksi perheväkivallan ja päihteidenkäytön sosiaalinen seuraus on ystävien ja suvun puute. Esimerkiksi ystävyysuhteita voidaan rajoittaa, koska vanhemmat haluavat salata väkivallan, pitää lapset hiljaisina eivätkä mahdollista ystävyysuhteiden luomista. Vanhemmat voivat myös itse irrottautua erilleen suvusta ja ystävistä, joko häpeän takia tai koska heidän omat aktiviteettinsa pohjautuvat päihteiden hankkimiseen ja käyttöön. Tämän tuloksena ystävät ja suku ajetaan pois ja perheet jäävät eristyneiksi ja ilman sitä tukea, jota ne tarvitsisivat. (Clever ym. 2007, 22–23.)

Kokoan oman tutkimukseni kannalta vielä yhteenvetoa perheväkivallan vaikutuksista lapsiin. Perheväkivaltaa kokeneiden lasten identiteettikertomusten näkökulmasta pidän merkittävimpinä tutkimuksia perheväkivallan psyykkisistä vaikutuksista lapseen. Väkivaltakokemus vaikuttaa lapsen minäkäsitykseen ja itsetuntoon, aiheuttaa avuttomuutta, jonka vaikutus näkyy myös käytöksessä esimerkiksi levottomuutena tai aggressiivisuutena. Käytös ja sen tuomat pulmat sosiaalisissa suhteissa vaikuttavat taas minäkäsitykseen, ja negatiivinen kierre on syntynyt. Myös lasten rankat tunteet väkivaltaan liittyen johtavat johtopäätöksiin identiteetissä, esimerkiksi häpeän ja syyllisyydentunteiden vaikutukset. Toisaalta yhtä vahingollista lapsen identiteetin kanalta arvioin olevan väkivallan välilliset vaikutukset vanhemmuuden kautta. Identiteetin sosiaalinen luonne, että se syntyy vuoro-

vaikutuksessa toisten ihmisten kanssa, asettaa vanhemmat erittäin tärkeään asemaan. Perheväkivallan vaikutuksista lapsen identiteetille en onnistunut juuri löytämään tutkimuksia, mutta muiden tutkimusten kautta vaikutus on arvioitavissa tai ainakin aavistettavissa.

3 IDENTITEETIN NARRATIIVINEN RAKENTUMINEN

Olen tutkimuksessani kiinnostunut lasten identiteetikertomuksista. Jo termi identiteetikertomus kuvaa teoreettista lähtökohtaa ja tämän tutkimuksen yhtä peruskäsitettä narratiivista identiteettiä: että identiteetti rakentuu narratiivisesti ja me luomme sitä kerronnassa. Kertomalla itsestämme samalla kertaa sekä kuvaamme että luomme identiteettiämme. Ajattelen siis, että kun tutkimuksessani perheväkivaltaa kokeneet lapset kertoivat haastatteluissa itsestään, elämästään ja kokemastaan väkivallasta, he samalla sekä kuvasivat että loivat identiteettiään. Tässä luvussa tuon esiin tutkimukseni kannalta olennaisia narratiivisen ajattelun perusteita sekä narratiivisen identiteetin teoriaa sekä lapsen identiteetin kehittymistä kuvaavaa kirjallisuutta.

3.1 Narratiivisuuden teoreettisista perusajatuksista

Narratiivisuuden teoreettinen pohja on sosiaalisessa konstruktionismissa, mikä määrittää esimerkiksi suhdetta tietoon ja todellisuuteen. Sosiaaliseen konstruktionismiin kuuluu käsitys siitä, että ”todellisesta maailmasta” ei ole mahdollista saada objektiivista tietoa. Tämän näkemyksen mukaan ei ole saatavissa varmaa, yksiselitteistä ja kulttuurista ja historiasta riippumatonta tietoa siitä, mikä ja millainen ”sosiaalinen todellisuus” on. Todellisuutta havaitaan aina joistakin lähtökohdista käsin. Tällöin ideoiden, käsitysten ja totuuksien nähdään liittyvän kiinteästi kieleen ja sosiaaliseen vuorovaikutukseen. (Riikonen 1992, 32; Bruner 1986)

Teoreettiset lähtökohdat ovat herättäneet erilaisia koulukuntia myös konstruktionismin sisällä. En tässä yritä kuvata sitä kokonaisuudessaan, mutta yksi kiinnostava osa on keskustelu siitä, kuinka sosiaalista todellisuutta rakennetaan kielellisillä käytännöillä. ”Tiukka” konstruktionismi tarkastelee kielellisiä konstruktioita ilman, että liittää niitä kielen ulkoiseen todellisuuteen. Silloin ajatellaan, että kaikki tavat konstruoida todellisuutta ovat yhtä ”tosia”. Kontekstuaalisessa konstruktionismissa taas katsotaan, että kielellisillä konstrukti-

oilla on perustansa reaalisessa käyttöyhteydessään ja niiden osuvuutta voidaan arvioida empiirisin perustein. (Gergen 1997; teoksessa Hänninen 1999, 26–27.) Olen taipuvainen ajattelemaan esimerkiksi lasten kertomuksia perheessään kokemastaan väkivallasta kontekstuaalisen konstruktionismin kautta; kielellä on perustansa reaalisessa käyttöyhteydessään ja niiden osuvuutta voitaisiin arvioida myös empiirisin perustein.

Narratiivinen lähestymistapa vaikuttaa siihen, millä käsitteillä voidaan arvioida tutkimuksen luotettavuutta. Korrespondenssi- eli vastaavuusteorian mukaan tutkimuksessa kertomusten luotettavuutta voidaan tarkastella siitä näkökulmasta, missä määrin tarinoissa olevat väitteet vastaavat asiantilaa todellisuudessa. Konstruktivistinen ajattelutapa taas perustuu näkökulmaan, että todellisuus tuotetaan tarinoiden välityksellä, ja tällöin tutkimuksessa vastaavuussuhteen toista osapuolta on vaikea hahmottaa. Tämä tutkimustapa tarvitsee kokonaan toisenlaisen käsitteistön. Jerome Bruner käyttää termiä *toedontuntu* (*“verisimilitude”*) terminä tarinoiden totuudesta. Hänen käsityksensä narratiivisen tutkimuksen totuudesta pohjautuu hänen jaotteluunsa paradigmaattiseen ja narratiiviseen tietämiseen. Molempien tietämisen muotojen tarkoitus on vakuuttaa lukijansa, mutta vakuuttaminen kohdistuu eri asioihin. Paradigmaattisen muodon tarkoitus on vakuuttaa totuudesta (*truth*), kun taas narratiivisen muodon tarkoitus on vakuuttaa toedontunnusta (*verisimilitude*). Kertomus antaa mahdollisuuden ymmärtää maailmaa eri tavoin kuin paradigmaattinen tietämisen muoto: dialektisesti vähitellen kehkeytyvänä ja juonellisena tarinana, jossa on parhaimmillaan vahva toedontuntu. (Heikkinen 2002, 194–195.)

Andrews (2014, 4-7, 108–110) kuvaa narratiivisen mielikuvituksen merkitystä arkielämässä. Hän käyttää kertomusten kuvaamisessa jaottelua todellinen, ei-todellinen ja ei-vielä-todellinen (*the real, the not-real, the not-yet-real*), ja haluaa tuoda esille mielikuvituksen olevan läsnä siinä, kun luomme suhdettamme itseemme ja toisiin. Se on mukana sekä tulevaisuuden luomisessa että historiassamme. Mielikuvitus jokapäiväisessä elämässä on sidoksissa siihen, kuinka olemme suhteessa maailmaan, historiaamme, kykyymme reflektoida elämäämme ja valita toimintamme.

Berger ja Luckmann (1994, 147–149) ovat kuvanneet prosessia, kuinka alamme ymmärtää toisten toimintaa sekä kokea ympäröivän maailman mielekkääksi sosiaalisesti todellisuudeksi. Tämän prosessin alkupiste on *sisäistäminen*: käsitämme tai tulkitsemme jonkun ta-

pahtuman mielen ilmaukseksi, siis se ilmaisee toisen subjektiivista prosessia, jolloin prosessista tulee subjektiivisesti mielekäs myös itselle. Sisäistämme siis todellisuutta, joka muotoutuu sosiaalisesti. Yksilönkehityksessä tämä tapahtuu sosialisatiossa.

Jerome Bruner (1987, 11–14) tekstissään ”Life as Narrative”, kuvaa narratiivisuutta oletamalla ensin, että käsitettä ”elämä itse” ei ole psykologisesti olemassa. Kerromme elämäämme elämäkertatarinoissa. Mutta kyse ei ole vain kerronnasta: lopulta elämäntarinoiden omakerronnalla, kerronnalla itse itselle, on voima jäsentää aistihavaintojamme, organisoida muistia ja rakentaa merkityksiä elämäntapahtumille. (ks. myös Hyvärinen 2007, 130.) Yhä enemmän esillä ovat pienet tarinat elämästämme, ei vain isot elämäkertatarinat, mikä on nähtävissä ja liitettävissä koko yhteiskunnan individualisoitumiseen (Goodson 2013, 10–12). Jerome Brunerin tulkinta termistä narratiivi on kaksijakoinen. Yhtäältä hän on kiinnostunut ihmisen tarinan rakentamisen prosessista kognitiivisena tapahtumana, liittyen narratiivisen ajatteluun ja kuinka narratiiviset ajatteluprosessit kehittyvät ja muuttuvat ihmisen kokemusten ja iän myötä. Toisaalta hän on kiinnostunut myös narratiivisen ajattelun tuotteista eli ihmisten kokemuksistaan kertomista tarinoista. (Tolska 2002, 23.)

Kertomuksellisen, narratiivisen ajattelutavan yhtenä selkeimpänä esimerkkinä on tunnetasolla vaikuttava kertomusta. Ajattelutavan mukaan ihmiset eivät käsittele maailmaa yksittäisinä tapahtumina tai lauseina, vaan ne koostetaan suuremmiksi rakenteiksi. Narratiiviselle ajattelulle on myös ominaista, että ajattelutapa asettaa henkilökohtaisen kokemuksen etusijalle ja pyrkii antamaan kokemukselle kertomuksellisen luonteen. Eräs tunnusomainen piirre on, että ajattelutapa suosii vertauskuvia, merkitysten moniselitteisyyttä ja sellaisia kuvauksia, joihin liittyy ajallinen ulottuvuus. Jerome Brunerin termin mielen keskeinen tehtävä on ”maailmojen muodostaminen”, ja se toteutuu lähinnä kertomusten muodostamisen avulla. (Riikonen 1992, 33.)

Tässä tutkimuksessa olen valinnut lähtökohdakseni narratiivisen ajattelun edellä kuvatuin perusoletuksin. Kun aineistoni muodostavat perheväkivaltaa kokeneiden lasten haastatte- luissa tuottamat kertomukset elämästään, narratiivisuuden perusajatusten mukaisesti en ensinnäkään arvioi lasten kertomusten todenmukaisuutta muilla kriteereillä kuin, että kertomus on totta tai todentuntuinen kertojalleen ja samalla minulle haastattelijana. Sen objek-

tiivisempaa todellisuutta minulla lasten kokemuksista ei ole. Lapset voivat kertoa myös kertomuksia, jotka ovat ei-vielä-todellisia, ja jotka usein ovat kertomustyypiltään hypoteettisia. Toiseksi ajattelen olennaista olevan tunnetasolla vaikuttavat kertomukset. Kertomus, joka on lapselle tunnetasolla vaikuttava, tuo esiin prosessin, jossa tapahtumat ja mielen tilat yhdistyvät kertomuksellisesti. Ja vielä lasten ollessa kyseessä, tärkeää on sosialisointiprozessi, jossa lapsi alkaa sisäistää sosiaalisen todellisuuden rakentumista. (Riikonen 1992; Heikkinen 2002; Hänninen 1999; Bruner 1987; Andrews 2014; Holma 1996.)

3.2 Narratiivinen identiteetti

Tutkimusaiheeni lasten identiteetikertomusten tutkimisesta on vienyt minut narratiivisen identiteetin teoreettisiin peruskysymyksiin. Tarkastelen ensin peruskäsitteitä, joista monet perustuvat Paula Ricoeurin (mm. 1983) ja Jerome Brunerin (mm. 1987) kirjoituksiin ja eri tutkijoiden kirjoituksiin heidän ajatuksistaan (mm. Tolska 2002; Kaunismaa & Laitinen 1998). Seuraavaksi muun muassa sisäisen tarinan identiteetti-tehtävän (Hänninen 1999) ja narratiivien identiteetti-tehtävän (Riessmanin 2008) kautta tulen lähemmäs arkipäivän lasten maailmaa, ja heidän pienissä kertomuksissaan ilmentämän tilanne-identiteetin käsitteeseen (Georgakopoulou 2006a ja 2006b).

Ranskalainen hermeneuttinen filosofi Paul Ricoeur on keskeisimpiä teoreetikoita, jotka ovat tuoneet esille käsityksen persoonallisen identiteetin narratiivisesta rakentumisesta. Ricoeurin mukaan substantiaalisesti, pysyvän luonteisesti määritellyn identiteetin yksi ongelma on, voidaanko henkilöä pitää tänään samana kuin vaikka vuosi sitten, jos henkilö on muuttunut tunteiden, tahdon tai tietämisen tasolla. Narratiivisesta näkökulmasta lähestyttäessä tätä ongelmaa ei ole, vaan identiteetin selvittäminen edellyttää henkilön elämäntarinan selvittämistä. Identiteetin pysyvyyden kriteerinä ei tässä ole kvalitatiivinen samuus, vaan elämäntarinasta löytyvä yhtenäisyys. (Ricoeur 1983, 84–85; Tolska 2002, 161.)

Ricoeurin teoriassa narratiivisesta identiteetistä ovat keskeisiä ensinnäkin termit identiteetti itseytenä (lat. *ipse* -identiteetti) ja identtisyys samuutena (lat. *idem*). *Idem* on identiteetin substantiaalinen tai formaalinen puoli ja *ipse* sen narratiivinen osa. Itseydessä olennaista on

itsestä kerrottavien kertomuksien välittämä itseymmärrys. (Kaunismaa & Laitinen 1998, 168 – 172; Heikkinen 2001, 117–118; Tolska 2002, 161.)

Ipse, itseys -identiteetti vastaa kysymykseen ”kuka minä olen”, tai luontevasti myös kysymyksiin ”mistä tulen”, mihin kuulun”. Itseys on luonteeltaan temporaalinen, se on hetkeen sidottu ihmisen kokemus itsestään. Käsitelmä itsestä ei ole muuttumaton, vaan itseymmärrys rakentuu aina uudelleen, ja tätä identiteetin liittymistä aina uudelleen kerrottaviin kertomuksiin kutsutaan identiteetin narratiivisuudeksi. Vastauksena voi olla luettelo luonteenpiirteitä, ominaisuuksia tms., jolloin vastaus on *kuvauks*. Kuvaukset ovat samuuksia – todellisia, oletettuja tai kuvitteellisia – jotka koskevat persoonaa. Ipse -identiteetti tulee kuitenkin erottaa kuvauksesta: kaikki se, mitä olen tai mitä minusta voidaan sanoa, ei kuulu persoonalliseen identiteettiin. Siihen kuuluvat vain itselleni merkitykselliset asiat. Identiteetin kannalta olennaista on se, minkä voin kokea ja vahvistaa merkitykselliseksi omasta näkökulmastani. Identiteetin kannalta saattaa olla tärkeää, että pidän itseäni jonakin tai jonkinlaisena: identiteetti on produktiivinen itsen ymmärtämisen keino. Ymmärrys itsestäni jonkinlaisena voi myös tehdä minut sellaiseksi. (Kaunismaa & Laitinen 1998, 169 – 170; Heikkinen 2001, 118.)

Näkemykseni mukaan lapsen identiteetikertomuksissa kysymykset ”kuka olen, mihin kuulun” ovat vähintään yhtä tärkeitä kuin aikuisella. Vielä tärkeämpiä heille voivat olla muiden ihmisten kuvaukset itsestä. Ajattelen, että lapsille tärkeiden ihmisten kuvaukset heistä, ovatpa ne sitten kannustavia tai henkisesti alistavia tai murskaavia, nousevat herkästi heille itselleen merkityksellisiksi johtuen heidän asemastaan ja kehitysvaiheestaan lapsina.

Idem -identiteetti, identtisyys, Ricoeurin ajattelussa vastaa kysymykseen ”mikä?”. Idem -identiteetti voidaan jakaa neljään aspektiin. Ensinnäkin *samuus* merkitsee numeerista identtisyyttä (vastakohtana moneus) ja identifioimista eli samaksi tunnistamista. Toiseksi identtisyys merkitsee *samanlaisuutta* eli laadullista identtisyyttä, vastakohtana erilaisuus. Käsitämme itsemme jonkinlaisiksi ja erilaisten samanlaisuuksien kautta hahmottuu se, mikä meille on merkityksellistä. Kolmanneksi on sellainen samuuden kriteeri, jonka avulla kyetään ottamaan huomioon muutokset. Tällainen kriteeri on *keskeytymätön jatkuvuus* yksilön kehityksessä, joka ei ole siis puhdasta samanlaisuutta vaan muutosten vähittäisyyttä. Neljäs identtisyiden aspekti on *pysyvyys ajassa*, joka on identtisyiden merkityksistä kes-

keisin. Silloin kyse on rakenteen pysyvyydestä ajallisesta muuttumisesta huolimatta. (Ricoeur 1992; Kaunismaa & Laitinen 1998, 170 – 173; Johansson 2008, 83–85.)

Bamberg (2012, 103–104) pitää pysyvyyttä ja muutosta ajan kuluessa identiteetin tutkimuksen peruskäsitteinä, samuuden ja erilaisuuden rinnalla. Ihminen voi määritellä itseään yksilöllisen itsen kautta, verrata erilaisiin muihin, mutta toisaalta myös johonkin kuuluminen termeillä, eli kuuluminen johonkin riittävän samanlaiseen. Samanlaisuus ja erilaisuus ovat myös synkronissa yhdessä; ei ole niinkään kysymys yksilöllisen versus sosiaalisen identiteetin olemassaolosta, vaan persoonallinen, yksilöllinen on sosiaalinen ja painvastoin.

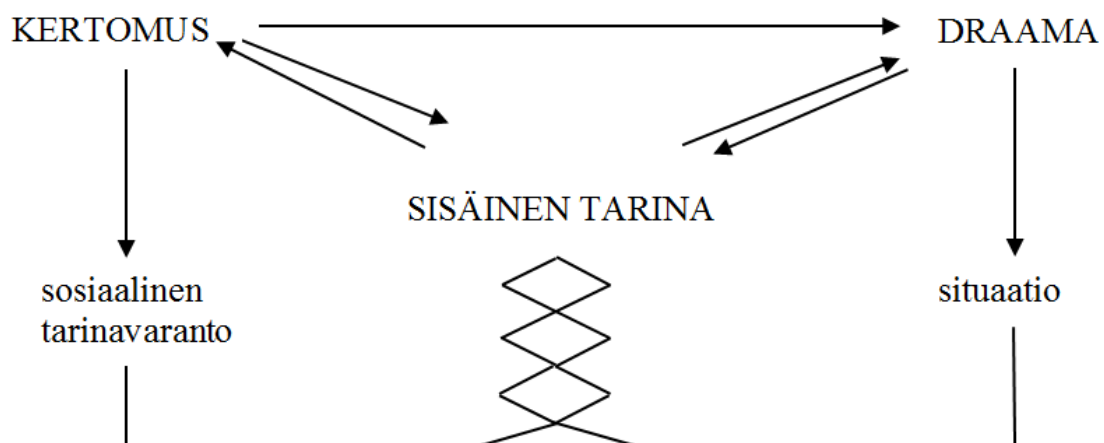
Bambergin (2012) mukaan muodostaessaan identiteettiään ihmiset joutuvat ”navigoimaan” termeillä *jonkin verran muutosta* verrattuna *jonkin verran pysyvään* taustaan. Toisaalta ihmisillä on myös muutostarinoita, joissa he kuvaavat suurta ja pysyvää muutosta elämäänsä. Joka tapauksessa ihminen joutuu rakentavasti ratkaisemaan identiteetin muodostamisessaan samana pysyvyyden ja muutoksen dilemman. (mt., 104.)

Pysyvyyttä ajassa edustaa luonteen pysyvyys, jossa ipse ja idem kietoutuvat toisiinsa. Ricoeur (1992,) tarkoittaa luonteella sellaista ”kestävien dispositioiden joukkoa, jonka avulla persoona tunnustetaan”. Kestävillä dispositioilla tarkoitetaan hankittuja tottumuksia ja samastumisen myötä omaksuttuja piirteitä. Luonne siis yhdistää itseyden samuuteen, samaksi tunnistamiseen ja identifikaatioon, keskeytymättömään jatkuvuuteen sekä pysyvyyteen ajassa. (mt., 121–123.) Tarkastelen tässä tutkimuksessa identiteetin samanlaisuuden, samuuden ja erilaisuuden elementtejä sekä jonkin verran ajassa liikkuen (muistelut ”kun olin pieni”, tulevaisuuteen sijoittuvat kuvitteelliset tarinat) että pienten yhtä aikaa kerrottujen nykyhetkestä kertovien kertomusten välillä. Lapsen identiteetikertomuksissa ei voi juurikaan arvioida ajassa pysyvyyttä, eivätkä he itse myöskään niin tee. Lapset eivät ehkä kerro suoranaisia muutostarinoita, tarinoita tapahtumasta, jolloin heidän elämänsä muuttui.

Narratiivisen lähestymistavan mukaan koetulla identiteetillä on kertomuksellinen perusta. Identiteetin perusta ovat kertomukset, jotka muodostuvat elämästä. Näiden kertomusten muodostaminen tapahtuu vuorovaikutuksessa havaintoihin muiden ihmisten ymmärrykseen minusta. Minuudella ei tämän ajattelutavan mukaan ole välitöntä tietoa itsestä, vaan tieto välittyy kulttuurisidonnaisten symbolien, narratiivien kautta, jotka tulkitsevat toimintaam-

me. (Holma 1996.) Berger ja Luckmann (1994, 59, 170) tuovat käsitteen ”merkitykselliset toiset” kuvatessaan sekä tietynlaisen luonnonympäristön että tietyn kulttuurisen ja sosiaalisen järjestelmän välittymistä ihmiselle. Merkityksellisillä toisilla on keskeinen asema identiteetissä. Voidakseen uskoa, että todellakin on se jona pitää itseään, yksilö tarvitsee sekä identiteettinsä epäsuoraa vahvistamista että ennen kaikkea merkityksellisten toisten antamaa suoraa ja tunnelatautunutta vahvistusta.

Vilma Hänninen (1999) on tutkimuksessaan tuonut esille teorian tarinallisesta kiertokulusta, jonka olennainen käsite on sisäinen tarina (kuvio2 alla). Tässä hänen teoriassaan *kertomus* viittaa tarinan esitykseen, ihmisen itsestään toisille kertomaan tarinaan. Oman tarinansa kertomisen kautta ihminen voi jakaa kokemuksiaan, saada jäsenyyksilleen sosiaalista vahvistusta ja reflektoida kokemustaan. *Draaman* käsite viittaa itse elävään elämään ja korostaa perusnäkemystä, että elävä elämä ei ole tarinoiden edeltäjä, vaan jo itsessään tarinallisesti tulkitun. Kuvion dynamiikan lähtökohtana on *situaatio*: niiden seikkojen kokonaisuus, joihin ihminen on suhteessa, ihmisen elämäntilanteen kokonaisuus. Situaatio itsessään on faktinen eli se ei muutu ajattelun vaan ainoastaan toiminnan voimalla, mutta sille voidaan sisäisessä tarinassa antaa erilaisia tulkintoja. *Sosiaalinen tarinavaranto* sisältää kaikki ne tarinat, joita ihmiset kohtaavat sosiaalisessa vuorovaikutuksessa. Sosiaalisesta tarinavarannosta omaksutaan tarinoita koko elämänhistorian ajan; jotkut unohtuvat ja jotkut jäävät mieleen muodostuen osaksi henkilökohtaista tarinavarantoa. (mt., 21.)

Kuvio 2 Tarinallinen kiertokulku (Hänninen 1999, 21)

Hännisen (1999, 21–22) mukaan *sisäisen tarinan* käsite puolestaan viittaa ihmisen mielen sisäiseen prosessiin, jossa ihminen tulkitsee elämäänsä tarinallisten merkitysten kautta. Sisäinen tarina ilmaistaan ja osin muodostetaan kerronnassa ja toiminnassa, mutta osin se myös jää piiloon. Sisäisessä tarinassa on kyse uusia merkityksiä muodostavasta prosessista, yksilö tulkitsee elämänsä tapahtumia sekä situaationsa tarjoamia mahdollisuuksia ja rajoja, käyttäen apuna sosiaalisesta tarinavarannosta omaksumiansa malleja.

Hänninen (1999, 59 – 62) kuvaa sisäisen tarinan funktioita, joista yksi on sisäinen tarina identiteettinä. Hän toteaa narratiivisen lähestymistavan kuuluvan siihen ajatuslinjaan, jossa minuutta ei nähdä pysyvänä ja olemuksellisena, vaan tarinallisena, kulttuurisena prosessina. Hän erottelee sisäisen tarinan määrittelemässä identiteetissä useita tasoja. *Toimijaminät* aktualisoituvat ihmisen erilaisissa toimissa ja elämänprojekteissa. Toimijaminä on suuntautunut ulkomaailmaan, ei itseensä. Tässä mielessä minuuksia voi olla useita rinnakkaisia ja peräkkäisiä; eri minuudet aktualisoituvat eri elämänalueilla. *Moraalinen identiteetti* on ikään kuin se ideaalinen henkilöhahmo, jonka ihminen pyrkii toiminnassaan toteuttamaan. Moraalisen identiteetin voidaan ajatella kehittyvän siten, että alun perin ulkoiset normit sisäistetään ja muokataan omaksi sisäiseksi normijärjestelmäksi. *Reflektoitu identiteetti* (tulkittu minä) on tietoinen vastaus kysymykseen, kuka minä olen; se muodostuu ihmisen kertoessa itselleen tarinaansa. Tietoista identiteetin rakentamista tapahtuu erityisesti silloin, kun tavanomainen elämänkulku jostakin syystä katkeaa ja sitä on arvioitava uudelleen.

Narratiivisen identiteetin keskeinen idea on, että samoin kuin muodostamme narratiivisen ajattelun avulla tarinan ulkoisista inhimillisistä kokemuksista, muodostamme sen myös omasta minästämmme. Ihminen rakentaa narratiivisen ajattelun avulla narratiivistemporaalisen identiteetin. Narraatiossa tarinan kertojan identiteetti muodostuu samalla kuin tarinan juoni, kun kertoja selittää mitä, miten ja miksi hän on tehnyt jotain ja sijoittaa nämä näkökulmat aikajanelle. Identiteetin temporaalisuuden tehtävänä on mahdollistaa identiteetin muuttuminen ajan kuluessa. Temporaalisella identiteetillä on yhteisöllinen luonne: minuus ei ole koskaan yksityinen kuvitelma, koska identiteetin rakentamiseen liittyvät aina myös toiset ihmiset. Toisen kautta meille välittynyt kuva itsestämmme vaikuttaa siihen, miten ja minkälaista tarinaa itsestämmme kerromme. (Bruner 1986; Tolska 2002, 160–161; Johansson 2005, 86.)

Catherine Kohler Riessman (2008, 3-7) määrittelee narratiivista identiteettiä lähtien liikkeelle narratiivien tehtävistä, joista yksi ilmeisin on identiteetin muodostaminen. Ihmiset ja ryhmät rakentavat identiteettiään tarinankerronnan kautta. Identiteetit ovat narratiiveja, joita ihmiset kertovat itselleen ja muille siitä, keitä he ovat ja keitä eivät ole. Identiteetti ei olomuodoltaan kiinteä, vaan se tuottaa itseään koko ajan prosessissa, joka on yhdistelmä sekä jonakin olemista ja joksikin tulemista että johonkin kuulumista ja johonkin kuuluminen kaipausta. Tämä kaksijakoisuus heijastuu identiteetikertomuksiin.

Georgakopoulou (2006a ja 2006b) painottaa narratiivisessa tutkimuksessa käsitettä pienet kertomukset (*small stories*). Narratiivinen tutkimus identiteettitutkimuksena lähtee usein liikkeelle ns. isoista kertomuksista (*big stories, grand narratives*), jolloin viitataan elämäntapa-aineistoon tai vastaavaan, jolloin kertomukset täyttävät tutkimustradition vaatimukset mitoiltaan ja kertomuksen muodoltaan. Georgakopoulou kuvaa pienten kertomusten käsitteellä joukkoa narratiivisia toimintoja, kuten kerrontaa meneillään olevista tai aivan hiljattain tapahtuneista tapahtumista, tulevaisuuteen sijoittuvista tai hypoteettisista tapahtumista tai jaetuista /tunnetuista tapahtumista. Pieniä kertomuksia ovat myös kerronnan vihjeet, kerronnan jaksotus tai kertomisesta kieltäytymiset. (mt., 85–101, 123–129.)

Pienten kertomusten tutkimus on merkittävää identiteettitutkimuksessa. Pieniä kertomuksia analysoimalla päästään tilannekohtaisten vuorovaikutusroolien ja identiteettien analyysiin, sillä ne muodostavat ikkunan laajempiin rooleihin, suhteisiin tai sosiaalisiin identiteetteihin. Voidaankin puhua ”tilanne-identiteeteistä (*situational identities*)”, joista voimme päätellä laajemmasta sosiaalisesta identiteetistä; tilanneidentiteetit toimivat ikään kuin kurkistusikkunana laajempaan identiteettiin. (Georgakopoulou 2006a, 85–101; Georgakopoulou 2006b, 123–129.). Lähellä pienten kertomusten käsitettä on myös Ochberg (1994, 113–144), joka perustelee jokapäiväiseen arkielämään liittyvien narraatioiden tutkimusta. Elämäntarinaa, ja identiteettiä jota se kuvaa, täytyy voida tarkastella myös jokapäiväisen elämän kerronnassa, kuinka se ilmenee siinä. Matti Hyvärinen (2007,130) tiivistää omaelämäkerrallisten kertomusten vastapainona esitettävät ”arkipäivän uusien tilanteiden pienet kertomukset”, jolloin saamme kirjon erilaisia kerrottuja subjektiasemia ja identiteettejä.

Määrittelen identiteetin ja identiteettikertomuksen tässä tutkimuksessa ensinnäkin laajemmasta viitekehyksestä: identiteetit ovat *kertomuksia, joita lapset kertovat itselleen ja muille siitä, keitä he ovat ja keitä eivät ole*. Identiteetti tuottaa itseään prosessissa, joka on yhdistelmä sekä jonakin olemista ja joksikin tulemista että johonkin kuulumista ja johonkin kuulumisen kaipuuta. Poimin määritelmäni mukaan vielä identiteetin muodostumisen yhteisöllisen luonteen, identiteetin rakentamiseen liittyvät aina myös toiset ihmiset. Tutkimuksessani lasten kertomukset ovat muodoltaan ja sisällöltään ennemminkin pieniä kertomuksia, ja liitän identiteetin määrittelyyni pienten kertomusten kautta: lasten pieniä arkipäivän tilanteita koskevia kertomuksia analysoimalla pääsen tilannekohtaisten vuorovaikutusroolien ja identiteettien analyysiin. Nämä tilanneidentiteetit (*situational identities*) muodostavat ikkunan laajempiin rooleihin, suhteisiin tai sosiaalisiin identiteetteihin. (Bruner 1987; Tolska 2002, 161; Georgakopoulous 2006A, 2006B; Hyvärinen 2007, 130; Riessman 2008, 3-7.)

3.3 Lapsen identiteetin kehittyminen narratiivisesta näkökulmasta

Jerome Bruner (1990) on kuvannut tapaustutkimuksen, Emily-tytön, kautta lapsen narratiivisen ajattelun kehitystä. Taustalla on Brunerin kieliteoria, mihin hänen teoriansa narratiivisesta ajattelusta kiinteästi liittyy. Toinen vaikuttava tutkija on Daniel Stern (1992) kuvitteellisen Joey-pojan kehityksen kuvaajana. Tässä luvussa kuvaan ensin narratiivisen ajattelun kehittymistä ja narratiivisen identiteetin kehittymistä lapsella sekä Jerome Brunerin että Daniel Sternin kautta.

Bruner (1990) kuvaa narratiivisen ajattelun kehittyvän jo ei-kielellisellä tasolla. Ajattelun narratiivinen struktuuri on käytössä lapsen sosiaalisessa kanssakäymisessä jo ennen kuin se saa kielellisen muodon, ja se ohjaa kiinnostusta toimintaan ja vuorovaikutukseen. Narratiivinen ajattelu kehittyy lapsen ja aikuisen välisessä arkipäiväisessä vuorovaikutuksessa, mihin sisältyy myös narratiivisen ajattelun sosiaalinen ulottuvuus. Toinen synnynnäisen narratiivisen ajattelun ominaisuus on peräkkäisen rakenteen muodostaminen. Vuorovaikutuksessa tapahtuvat leikit ohjaavat lapsen ajattelun kykyä muodostaa peräkkäisiä rakenteita ja samalla kehittyy narratiivisen ajattelun ajallinen ulottuvuus. Kyseessä ei niinkään ole käsitys abstraktista ajasta vaan pikemminkin ymmärrys termistä tulevaisuus ja näkemys

toiminnan suunnasta. Kolmas narratiivisen ajattelun kyky herkistää lasta erottelemaan toisistaan tavalliset ja epätavalliset tapahtumat. Kun lapsi alkaa ymmärtää kanonisuuden muotoja, hän huomioi myös, mitkä tapahtumat ovat ristiriidassa tämän kanssa. Tämä kyky voi kehittyä, jos lapsella on jokin käsitys kulttuurinsa tavallisista muodoista. (Bruner 1990; Bruner 1983; teoksessa Tolska 2002, 56–60.)

Neljäs narratiivisen ajattelun ominaisuus on kyky osoittaa tunteita kerrottua asiaa kohtaan, ja tämä kehittyy varsinaisesti vasta, kun lapsi on oppinut kielen. Varhaislapsuudessa lapsi ei juuri erottele toisistaan ajattelua, toimintaa ja tunteita, mutta lapsi pyrkii jo varhain erottamaan nämä alueet. Kieli ja erityisesti narratiivisuus on lapsen väline tämän erottelun tekemiseen: puhumisen avulla lapsi siis tekee järjestelmällistä erottelua toimintojen, kognition ja tunteiden välille. Kielen oppimisen vaihe on se, jolloin lapsen on mahdollista ryhtyä käyttämään neljättä narratiivisen ajattelun ominaisuutta: lapsi oppii ilmaisemaan tunteita kertomiaan tarinoita kohtaan. Toinen piirre, jonka kielen oppiminen mahdollistaa, on että lapsi oppii kulttuurin konventionaalisia tapoja kertoa kokemuksistaan. Hän oppii käyttämään metaforia ja kulttuuristen tarinoiden rakenteita kokemuksensa järjestämiseen ja kertomiseen. (Tolska 2002, 60–63.)

Andrews (2014, 5-8) kuvaa narratiivisen mielikuvituksen roolia arkipäivän elämässä. Hänen mukaansa käsityksemme itsestä ja omasta elämästä liittyy kiinteästi näkemykseemme muista ihmisistä. Tämä käsitys muotoutuu jatkuvasti, ja pohjautuu sekä tietoon että mielikuvitukseen, jotka ulottuvat tulevaisuuteen (tavoitteet ja pelot) mutta myös menneisyyteen. Narratiivinen mielikuvitus luo arkipäivään liittyviä kertomuksia, jotka ovat todellisia, ei-todellisia tai ei-vielä-todellisia (*the real, the not-real and the not-yet-real*). Erilaisten tulevaisuuksien kuvittelu tuo ajallista joustavuutta, eivätkä tosi ja epätosi ole vastakkaisia toisilleen. Mielikuvitus jokapäiväisessä elämässä on sidoksissa siihen, kuinka olemme suhteessa maailmaan, historiaamme, kykyymme reflektoida elämäämme ja valita toimintamme. (mt., 108–110). Andrews ei kuvaa mielikuvitusta narratiivisuudessa lasten ominaisuutena tai lapsen kehitykseen liittyvänä asiana, vaan yleisinhimillisenä piirteenä ja tuo esimerkit aikuisten elämästä (mm. ikääntymisestä ja politiikasta). Silti haluan tähän lasten identiteetin kehityksen kohtaan ottaa mukaan mielikuvituksen olemassaolon lasten identiteettikertomusten taustalla ja sisällä.

Daniel Stern, lapsipsykologi ja taustaltaan psykoanalyttikko, kuvasi kirjassaan *Maailma lapsen silmin* (1992) pikkulapsiajan kehitystä. Hän kirjoitti kuvitteellisen Joey -nimisen lapsen ”omaelämäkertaa”, henkilökohtaista päiväkirjaa, neljään ikävuoteen saakka. Stern kuvaa, kuinka vanhemmat tekevät koko ajan tulkintoja vauvan sisäisestä maailmasta. He luovat kaiken aikaa lapselleen elämäkertaa, joka toimii eräänlaisena kehyksenä, joka selittää millaisena he näkevät lapsensa ja millaisena tämä näkee itsensä – ja näin ollen millaiseksi hänen koko maailmansa muodostuu. (Stern 1992, 15–18.) Sternin teoriassa minätunne, tunne minuudesta, itsestä, on ensisijainen kehitystä organisoiva periaate. Kuinka vauva kokee itsensä suhteessa muihin, jäsentää kaikki ihmisten väliset tapahtumat ja on perustana lapsen subjektiivisille sosiaalisille kokemuksille. (Munter 1997, 68–73).

Sternin teorian mukaan kuuden viikon iässä lapsi on ensimmäisessä maailmassaan, *tunteiden maailmassa*, missä merkittävää on vauvan kunkin kokemuksen sisäinen tunnesävy. Tuolloin lapselle on olennaista hänen tunteensa, ei vielä se, mitä tai miten jotain tapahtuu. Neljän kuukauden iässä hän siirtyy *lähimpään sosiaaliseen maailmaan*. Tässä maailmassa lapsen ja hänen vanhempiansa välisessä sosiaalisessa vuorovaikutuksessa ainoa ”aihe” on parhaillaan käsillä oleva hetki ja kahden ihmisen välinen kanssakäyminen. Tässä iässä lapsi alkaa myös tajuta, että hän saa jotain aikaan maailmassa, että hän on tekijä. Vuoden iässä lapsi siirtyy *mielenmaisemien maailmaan*; mielenmaisema sisältää ihmisten aikomukset, halut, tunteet, ajatukset, muistot; kaiken sen moninaisen toiminnan, jota ihmisen mielessä on, mutta jota toiset eivät näe. Tässä kehitysvaiheessa lapsi ottaa kaksi merkittävää harppausta: että hänellä on omat yksityiset mielenmaisemansa ja että hänen on mahdollista jakaa oma mielenmaisemansa toisen henkilön kanssa. Tämä sisäinen maailma voidaan tehdä näkyväksi toisillekin siinä määrin, että kaksi ihmistä uskoo ajattelevansa jostain asiasta samoin. Kun näin tapahtuu, heillä on yhteinen, intersubjektiivinen mielenmaisema. (Stern 1992, 20–21, 57–62, 89; Munter 1997, 73–74.)

Seuraavaksi, noin vuoden ja kahdeksan kuukauden iässä, lapsi siirtyy *sanojen maailmaan*: sanat alkavat avata uusia mielikuvien ja vuorovaikutuksen näköaloja ja kyseessä on kehityksellinen harppaus sanojen, symbolien ja itsepohdiskelun maailmaan. Tässä iässä lapset alkavat esittää mielensä näyttämöllä erilaisia tapahtumia – menneitä, nykyisiä ja tulevia. He voivat harjoitella tai kuvitella asioita mielessään, niitäkin joita eivät ole koskaan kokeneet todellisuudessa. Kolmen-neljän ikävuoden välillä lapsen kehityksessä tapahtuu uusi

harppaus ja hän siirtyy *kertomusten maailmaan*. Lapsi kykenee kertomaan kokemustensa pohjalta tarinan ja hän pystyy kertomaan kertomuksen omasta elämästään. Neljän vuoden iässä lapsi alkaa ymmärtää inhimillistä toimintaa psykologisten juonirakenteiden valossa. Hän pystyy nyt pohtimaan kokemuksiaan, järjeilemään ja luomaan niistä oman tarinansa saadakseen kosketuksen johonkuhun toiseen. (Stern 1992, 21, 113, 131–132.)

Kertomusten laatiminen auttaa lasta määrittelemään itsensä. Omaelämäkerrallista tarinaa kertova lapsi ei määrittele pelkästään menneisyyttään, vaan hän luo identiteettiään. Hän tekee sitä päivittäin, montakin kertaa päivässä. Tarinoiden sepittäminen ja kertominen on harjoittelua, hän harjoittelee omaksi itsekseen tulemista. Hänen on harjoiteltava erilaisia identiteettejä, niin julkisia kuin hyvin yksityisiäkin. Tässä kertomusten dynaamisessa maailmassa hän toisaalta löytää, toisaalta luo itsensä (Stern 1992, 137–138.)

Tutkimukseni kannalta merkittävät käsitteet tulevat lapsen narratiivisuuden kehittämisessä tulevat sekä Brunerin että Sternin ajatuksista lapsen narratiivisuuden kehittämisessä. Brunerin teoriassa pidän mielenkiintoisena ajatusta narratiivisesta ajattelusta jo esikielellisessä vaiheessa, jolloin se sosiaalisessa kanssakäymisessä ohjaa kiinnostusta toimintaan ja vuorovaikutukseen. Samoin tärkeältä tuntuu vaihe, jolloin pikkulapsi oppii osoittamaan tunteitaan kerrottua asiaa kohtaan. Perheväkivaltaperheiden lapsia ajatellen näen, että sekä lapsen kiinnostus toimintaan ja vuorovaikutukseen että myös tunteiden liittäminen kertomukseen voivat vakavasti häiriintyä väkivallan seurauksena. Sternin teoriasta poimin mielenkiintoisen vaiheen lapsen kehityksestä, jolloin lapsi vasta muutaman kuukauden iässä alkaa ymmärtää toimijuuttaan; hän on tekijä, joka saa jotain aikaan maailmassaan. Sternin käsite *mielenmaisemien maailma* (aikomukset, halut, tunteet, ajatukset, muistot) on hyvin lähellä Brunerin kertomuksen analysoinnin termiä tietoisuuden maailma, jota kuvaan myöhemmin luvussa 5.5.4 aineiston analyysia kuvatessani. Stern kuvaa lapsen luovan identiteettiään kertoessaan kertomuksia itsestään, harjoittelevan omaksi itsekseen tulemista.

Edellä kuvaamieni ”peruspilareiden” lisäksi nostan esiin joitain huomioita lapsuuden ajan identiteetistä ja sen rakentumisesta. Allison James (1993) lapsuuden identiteetin tutkimuksessaan määrittelee identiteetin yhtä lailla sosiaaliseksi kuin psykologiseksi, ja johonkin kuulumisen kokemus on olennaista. Lapsuuden kulttuurin voi ymmärtää kontekstina, jossa lapsuuden ajan sosialisatio tapahtuu. Tässä prosessissa lapsi alkaa ymmärtää sosiaaliset

kohtaamiset ”toisten” kanssa. Nämä merkittävät toiset ovat vanhemmat, opettajat ja toiset lapset. (mt., 28, 94)

Myös kehollisuus on merkittävää lapsuuden ajan identiteetissä; lapsen havainto ja käsitys omasta ja toisten kehosta on oman identiteetin ymmärryksen lähde. Oman kehon ulkomuoto ja koko, samoin kuin miltä se näyttää, yhdistyy kehon dynaamiseen puoleen, toimintaan ja liikkeeseen. Merkittävää identiteetissä on sekä itse keho, minkälainen se on, että myös se, mitä keho tekee ja mitä sillä voi tehdä. (James 1993, 109). Toiminta on tekijä, jonka kautta joko vahvistamme tai toisaalta muutamme käsitystämme itsestämme, ja siten myös toiminnalla luomme identiteettiämme (White & Epston 1990). Lapsen sosiaaliseen identiteettiin kuuluu myös käsitys omasta käyttäytymisestä, sosiaalisista taidoista ja myös rajanvedoista sääntöihin. Lapsi käy rajanvetoa samanlaisuuksien ja erilaisuuksien kanssa ja yrittää löytää yksilöllisyyden mukautumisen kautta. Tietty määrä samankaltaisuutta auttaa olemaan yksi muiden joukossa (johonkin kuuluminen), ja erilaisuuksien oivaltaminen auttaa yksilöllistymiskehitykseen. (James 1993, 148–157.)

Myös narratiivisessa tutkimuksessa ja kirjallisuudessa on näkökantoja, että lasten kohdalla ei voi vielä puhua identiteetistä tai identiteettikehityksestä. Esimerkiksi McAdams (2001) esittää lapsen narratiivisen identiteetin kehityksestä erilaisen ja tietyin osin vastakkaisenkin näkemyksen. Hän kirjoittaa elämäntarinasta ja identiteetistä, pohjautuen Eric Eriksonin käsitykseen identiteetistä, joka puolestaan oli saanut paljon vaikutteita Freudilta. Tämän käsityksen mukaan vasta nuoruusiässä tai aikuisiän alussa kysymyksestä ”kuka minä olen” tulee problemaattinen ja mielenkiintoinen. Tämän kysymyksen kautta alamme luoda identiteetin ”muotoa” (*configuration*). Identiteetin muoto yhdistää, tai tuo yhteen, monia erilaisia asioita: se yhdistää taidot, arvot, tavoitteet ja roolit ehjäksi kokonaisuudeksi. McAdams esittää näkemyksensä, että identiteetin ”muoto” tulisi nähdä ennen kaikkea elämäntarina, jota yksilö alkaa luoda nuoruusiässä tai varhaisessa aikuisiässä. Identiteetti on elämäntarina - sisäistetty ja kehittyvä narratiivi itsestä. (McAdams 2001, 642–643.) Omassa ajattelussani ja tutkimukseni viitekehityksessä tukeudun selkeästi edellä kuvaamiini Brunerin, Sternin ja Jamesin käsityksiin lapsuusajan narratiivisesta identiteetistä. Ymmärrän McAdamsin (2001) näkemyksen eron, kun hän mieltää identiteetin ehjänä elämäntarinana, johon sisältyvät taidot, arvot ja tavoitteet. Pienten lasten identiteetit eivät ole tällaisia.

Narratiiviseen identiteettiin laajimmillaan sisältyvät myös monet kulttuuriset, rodulliset, sukupuoleen tai kansallisuuteen liittyvät aspektit (mm. Hall 1999). Myös paikan merkitystä identiteetille ja paikkaa identiteetikertomuksissa on tutkittu (Taylor 2010). Nämä puolet identiteetistä eivät ole esillä tässä tutkimuksessa.

Tässä tutkimuksessa määrittelen lapsuuden ajan narratiivisen identiteetin vastaavan Brunerin narratiivisen ajattelun kehityksen ja Sternin kielen ja mielen kehityksen pääpiirteitä: lapsi saavuttaa kertomuksen maailman kehittyessään narratiivisesti, opittuaan kielen. Kerroessaan elämästään lapsi luo identiteettiään. Narratiivinen ajattelu on luonteeltaan sosiaalista, se syntyy vuorovaikutuksessa ja kerronnalla on ajallinen luonne – lapsi pystyy mielessään toimimaan menneessä, nykyisyydessä ja tulevassa. Lisäksi olennaista ovat lapsen kyky osoittaa tunteita kerrottuja asioita kohtaan ja hänen kykynsä käyttää mielikuvitusta kertomuksissaan. Lapsuusajan narratiivinen identiteetti on sosiaalinen ja siihen liittyy, että johonkin kuulumisen kokemus on olennaista. Sosialisatiossa merkittävät toiset lapselle ovat vanhemmat / perhe, opettajat ja toiset lapset. Lapsen sosiaalisen identiteetin kehitykseen kuuluvat myös kehollisuus, toiminta ja käsitys omista sosiaalisista taidoista. (James 1993; Bruner 1986; White & Epston 1990; Stern 1992; Tolska 2002; Andrews 2014.)

4 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

4.1 Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset

Tutkimukseni tavoite, tutkimustehtävä, on lisätä sosiaalityön ja muun ammatillisen työn piirissä ymmärrystä perheväkivallan vaikutuksista lapsiin. Yksi konkreettinen tavoite tutkimuksellani on tuoda esille lasten perheväkivaltakokemuksia lasten omalla äänellä. Tähän ovat kiinteästi yhteydessä ammatilliset käytännöt sekä sosiaalityössä että muussa ammatillisessa työssä, jossa kohdataan perheessään väkivaltaa kokeneita lapsia. Kuinka voimme ymmärtää paremmin lapsen omaa kokemusta, millaiset ammatilliset käytännöt tukevat lapsen äänen kuuluville tulemistä ja lasten väkivalta-auttamista. Väkivaltatutkimukseen sijoittuvan identiteettitutkimuksen voi ajatella olevan perheessä koetun väkivallan pitkäaikaisen vaikutusten tutkimusta. Tutkin lapsen identiteettikertomuksia myös siitä näkökulmasta, näyttääkö lapsen väkivaltakontekstissa kerrottu identiteetti olevan läsnä myös muissa kerrotuissa identiteettikertomuksissa.

Lapsen haastatteluissa kertomat kertomukset tuovat esille hänen kokemuksiaan väkivallasta, hänestä itsestään, elämästään. Ensimmäinen tutkimuskysymykseni koskee yleisesti näitä lasten kertomuksia. Teoreettisen viitekehitykseni mukaisesti lapsi samalla sekä ilmentää että luo identiteettiään kertomalla näitä kertomuksia. Kiinnostukseni lapsen identiteettikertomuksiin on kiinnostusta päästä lapsen kertomuksen sisälle ja alkuperäisen kokemuksen taakse: millaista identiteettiä lapsi kertomuksissaan ilmentää. Toinen tutkimuskysymykseni koskee lasten väkivaltakertomuksissa tuotettuja identiteettikertomuksia.

Olen tutkimuksessani kiinnostunut perheväkivaltaa kokeneiden lasten monista identiteettikertomuksista. Kolmantena tutkimuskysymyksenäni on tutkia lapsen kertomuksia perheestään ja muusta elämästään identiteettikertomuksina. Tähän monien identiteettikertomusten tutkimukseen sisältyy edelleen laajempi ymmärrys väkivallan vaikutuksista; onko väkivaltakontekstissa esiin tuleva identiteettikertomus myös valtakertomus muissa yhteyksissä, vai onko lapsella elämänareenoita, joihin väkivaltakokemusten vaikutus ei näytä ylettävän,

ja joka siis tukee hänen selviytymistään. Tästä samanlaisuuksista tai eroavaisuuksista eri konteksteissa tuotetuissa identiteetikertomuksissa sisältyy kolmannen tutkimuskysymyksen teen tutkimuskysymykseeni.

Tutkimuskysymykseni ovat:

1. Mitä lapset kertovat perheväkivallasta, perhesuhteistaan ja muusta elämästään?
2. Millaisia identiteetikertomuksia väkivaltaa kokeneet lapset tuottavat kertoessaan perheväkivallasta?
3. Millaisia identiteetikertomuksia väkivaltaa kokeneet lapset tuottavat kertoessaan muusta elämästään ja millaisessa suhteessa nämä muut identiteetit ovat väkivaltakertomuksessa tuotettuun identiteettiin (samanlaisuudet vs. erot, käänteet)?

4.2 Lasten haastattelu

Tutustuin jo tutkimusta suunnitellessani lapsuustutkimuksen painotuksiin, ja senkin valossa erityisen tärkeältä tuntui saada lapset itse tutkimuksen informanteiksi (lapset tutkimuksessa, mm. Engel 2005, 199–235; Riihelä 2000, 16–23). Susan Engelin (2005, 199) sanoin, syy miksi pitäisi tutkia lasten kertomuksia: ”lasten kertomukset tarjoavat meille syvemmän ymmärryksen lasten kokemuksista heidän maailmastaan”. Tälle vuosikymmenelle tullessa on käynyt yhä enemmän niin, että kansainvälisessä tutkimuksessa ei enää perustella sitä, miksi lapsia itseään pitäisi kuulla heidän elämästään, vaan enemmän on keskitytty siihen, millä keinoilla aikuiset voivat oppia tulkitsemaan lasten kertomuksia tai esimerkiksi käyttää luovia menetelmiä lasten kertomusten tuottamiseen. (mm. Faulkner & Coates 2011, 1–10; Sawyer 2011, 11–38.)

Haastattelu on pääasiallinen keino saada tutkimuksessa selville lapsen omia käsityksiä ja kokemuksia. Aikuisen ja lapsen välinen valtaero on läsnä myös tutkimushaastattelussa. Valtadynamiikan vastapainoksi haastattelija voi rakentaa vastavuoroisuutta monellakin tasolla. Määrittelemällä selkeästi oman roolinsa ja takaamalla haastattelun luottamukselli-

suuden aikuinen voi pyrkiä rakentamaan arkipäivän kokemuksesta poikkeavaa aikuisen roolia. Tätä roolia voi kuvata asemaksi, jossa haastattelija on aidosti kiinnostunut ymmärtämään lapsen tavan nähdä asioita. Haastattelijan keskeinen keino tämän tavoitteen saavuttamiseen on refleksiivisyys suhteessa lapsen puheeseen ja kommunikaatiotapoihin. Lapsen kielellä oltava riittävästi tilaa haastattelussa, jotta haastattelulla voi tavoittaa lapsen tapaa jäsentää maailmaansa ja hänen merkityksiään. Lapsen kielen tavoittamisen lähtökohtana on, että haastattelija kuuntelee ja tunnistaa lapsen tapaa puhua ja sovittaa oman puheensa lapsen tarjoamiin kuvaamisen tapoihin ja ilmaisuihin. (Alasuutari 2005, 152–154; Eder & Fingerson 2002, 181–201.)

Lasten haastattelulla on olemassa huomioon otettavia erityispiirteitä. Myös lapsitutkimuksessa haastattelu on vähintään kahden ihmisen välinen vuorovaikutustilanne, jossa haastattelija ja haastateltava yhdessä tuottavat aineiston eli luovat (sosiaalista) todellisuutta. Sekä haastattelija että haastateltava osallistuvat vuorovaikutusprosessissa näiden tulkintojen tuottamiseen. Tällöin oleellista eivät ole ”tosiseikat”, vaan keskiössä ovat ne tulkinnat, joita lapset elämästään tekevät. Vastaavasti narratiivisessa tutkimuksessa lapsen kertomuksen ymmärtäminen edellyttää, että otamme huomioon kontekstin, jossa se on tuotettu. Vähintään on kaksi analyysin tasoa: lapsen tuottama kertomus (tarina, keskustelu tms.) ja prosessi, jossa kertomus on tuotettu. Lapsen kokemus ja kertomus siitä etenkin sensitiivisistä aiheista (kuten pelot, perheväkivalta, turvakotijakso) voi tuottaa tutkimuksessa tietoa, joka on monimerkityksistä ja sirpaleista, ei suoraan tai helposti aikuisille tarjottua. Oleellista on kuitenkin tarkastella syntynyttä aineistoa itsessään ja pyrkiä ymmärtämään, mitä lapset tilanteissa tekevät. (Kirmanen 2000, 18; Engel 2005, 206–207; Forsberg 2002, 64–66.)

Lapset tutkimustilanteissa saattavat alkaa leikkiä paikalla olevilla leluilla, piirrellä, puhua välillä mielikuvituspuhetta; ovat luovia vuorovaikutuksessa haastattelijan kanssa (mm. Forsberg 2002, 67–68.) Tutkijat ovat myös alkaneet käyttää ja kehittää luovia menetelmiä lasten kokemusten tutkimuksessa. Esimerkiksi Elizabeth ja Andrew Coates (2011, 86–110) tutkivat 3-7-vuotiaiden lasten piirustuksia ja niihin liittyviä nauhoituksia. Piirroksiin lapset olivat itse saaneet valita aiheen, ja tutkijat analysoivat aineiston piirustuksen aiheet ja merkitykset. Faulkner (2011, 39–62) on tutkinut pienten koululaisten luovaa ajattelua koulu- luokassa keskusteluilla enkeleistä, hammaskeijuista ja kummituksista. Tiina Kirmanen

(2000) tutki 5–6-vuotiaiden lasten pelkoja ja pelon hallintaa. Hänen tutkimuksensa perustui lasten vapaamuotoiseen ja kuva-avusteiseen haastatteluun. Hänen tutkimuksessaan lasten haastattelu käsitti puolistandardoituja tai teemahaastattelu -tyyppisiä kysymyksiä.

4.3 Haastateltavien lasten etsintä ja löytyminen

Lähdin liikkeelle haastateltavien lasten etsinnässä useiden lasten ja perheiden väkivaltatyötä tekevien auttamistahojen kautta. Näitä viranomais- ja muita auttamistahoja olivat turvakodit, lastensuojelun sosiaalityö ja perhetyö, kriisikeskus ja perheneuvola. Kunnista hain ja sain tutkimusluvat, jotta voin pyytää työntekijöitä kysymään vanhemmilta lupaa yhteystietojen antamiseen (liite 1, tutkimuksen kuvaus tutkimuslupahakemukseen). Haastatteluihin osallistuneiden lasten tunnistamisen estämiseksi en ilmaise kuntia, turvakoteja, kriisikeskuksia tai perheneuvoloita, joihin lähetin yhteistyöpyyntöni.

Käytännössä liikkeelle lähtö tapahtui siten, että olin yhteydessä useisiin auttamistahoihin ja pyysin yhteistyötä haastateltavien lasten löytämiseksi (liite 2, pohja yhteystietojen pyytämiseen). Työntekijä kertoi antamieni tietojen perusteella huoltajalle tutkimuksestani ja kysyi luvan yhteystietojen antamiseen minulle. Varsinaisen tutkimuslupan lapsen haastatteluun kysyin huoltajalta ja lapselta itse. Kesällä 2005 aloitin haastateltavien lasten etsinnän, ja ne toteutuivat syksyllä 2006. Sain haastateltavakseni neljä lasta ja haastattelukertoja tuli yhteensä 10. Pyysin ja sain haastateltavakseni kaikki ne lapset, joiden vanhempien yhteystiedot minulle annettiin. Koko pitkän etsimisen aikana en saanut siis yhteystietoja useamman kuin juuri näiden neljän lapsen perheeseen, kun toiveeni oli alkujaan saada 6–7 lasta haastateltavakseni. Miltei vuoden aikana, kun en saanut yhtään yhteydenottoa auttamispisteistä, mietin tietenkin syitä siihen. Joiltakin auttamistahojen ammattilaisilta saamani suullisen tiedon mukaan kyse oli työntekijöiden kiireistä, mutta myös jonkunlaisesta arvioinnista siitä, kuka lapsi olisi sopiva haastateltava, vaikka mitään etukäteisarviointia en ollut pyytänyt. En saanut ammattilaisilta pyynnöstäni huolimatta tietoja siitä, kuinka monelta perheeltä he kysyivät lupaa yhteystietojen luovuttamiseen minulle.

Toivoin tavoittavani haastateltavakseni lapsia, joiden perheessä on ollut pitkään jatkunutta perheväkivaltaa, ei esimerkiksi yhden äkillisen väkivaltatilanteen takia auttajatahon tietoon tulleet perheet. Toivoin haastattelun ajoittuvan sellaiseen kohtaan, jossa perheväkivallan akuutti selvittely- ja kriisityö olisi tehty, mutta lasten kanssa ei olisi ollut vielä terapeutista auttamistyötä. Tämä oli osa sensitiivisyyteen pyrkivää lähestymistapaani; pyrkimys siihen, että haastattelukeskustelu ei nostaisi liian vaikeita, vielä täysin avaamattomia asioita lapsen mieleen (sensitiivisyys tutkimuksessa: Kallinen ym. 2015; Laitinen 2004). Tutkimuseettisistä syistä edellytin, että perheestä on tieto lastensuojelussa. Koska kaikki lapset tulivat haastatteluuni jonkun auttamispisteen kautta, oletan, että väkivallasta oli puhuttu myös lapsen kanssa jossain määrin ja jollakin tapaa ennen haastattelua.

Minulla ei ollut käytössäni mitään lasta tai perheitä koskevia asiakirjoja tai muita työntekijöiden antamia tietoja. Kolmen lapsen kohdalla kysyin huoltajalta tutkimuslupaa kysytyäni myös, millä nimellä heidän perheessään väkivallasta on puhuttu ylipäättään (esim. riitelynä, huutona, tappeluna, väkivaltana). Ensimmäisen haastateltavan lapsen kohdalla en näin huomannut tehdä aluksi, ja totesin sen tarpeellisuuden. Kysyin vanhemmilta lapsen kuullen, onko lapsella lupa puhua kaikista haastattelussa esille tulevista asioista, myös perheväkivallasta. He kaikki antoivat lapselle luvan puhua.

Haastateltujen lasten vanhemmista yhden lapsen vanhemmat asuivat sillä hetkellä yhdessä, muut olivat joko eronneet virallisesti tai asuivat erillään. Kaikki lapsen kanssa asuvat huoltajat allekirjoittivat tutkimusluvan (neljä äitiä ja yksi isä), luonnollisesti ilman sitä en olisi voinut haastatella lapsia. Kaksi isää, jotka olivat lapsen huoltajia, mutta eivät asuneet lapsen kanssa, eivät halunneet allekirjoittaa tutkimuslupaa kirjallisesti, mutta antoivat siihen luvan suullisesti ja ikään kuin osoittivat luvan toiminnallaan. Esimerkiksi yksi isä oli tapaamassa lasta haastatteluhetkellä, ja odotti haastattelun päättymistä pihalla. Toinen isä oli kiinnostunut tutkimuksestani ja kun kuvasin harrastavani työn ohella opiskelua, hän vastasi huonompiakin harrastuksia olevan. Minulle jäi epäselväksi isän suhtautuminen tutkimukseen vain siinä perheessä, jossa isä ei ollut lapsen huoltaja eikä asunut lapsen kanssa.

4.4 Haastattelujen toteutus

Haastattelin tutkimusta varten neljää lasta, iältään 6-12 -vuotiaita, syksyn 2006 aikana. Haastattelin kahta lasta kaksi kertaa ja kahta lasta kolme kertaa, eli yhteensä 10 tapaamista. Tapaamiskertojen pituudet vaihtelevat 50 minuutista 1 tuntiin 45 minuuttiin. Myös se vaihteli, kuinka iso osa tapaamisesta oli sellaista haastattelua, jossa oli nauhoitus päällä.

Haastattelupaikaksi tarjosin joko lapsen kotia tai työhuonettani työpaikallani, ja kaikki perheet valitsivat mieluummin lapsen kodin (tai silloisen sijoituspaikan), lähinnä siksi, että se oli vanhemmille helpoin vaihtoehto. Ajattelen sen olleen myös lapsen kannalta paras haastattelupaikka. 6-vuotiaan lapsen haastatteluissa oli läsnä hänen äitinsä, lapsen toivomuksesta, ja muiden lasten kanssa olin heidän kanssaan kahden. Kolme lapsista asui kotona ja yksi lapsi asui haastatteluhetkellä turvakodissa yhdessä äitinsä ja sisarustensa kanssa.

Pyrin muodostamaan lasten haastattelusta narratiivisen, kerronnallisen haastattelun. Tällöin tavoitteeni oli luoda vuorovaikutuksellinen tilanne ja toteuttaa haastattelu dialogisuutta ja lapsen kieleen mukautuvaan haastattelutapaa noudattaen. Kerronnalliseen haastatteluun voidaan pyrkiä ottamalla lähtökohdaksi kertomuksia hakeva kysymys, ja tavoitteena tutkimuksessa on saada henkilökohtaisia ja kokemuksellisia kertomuksia. Voidaan ajatella, että haastattelijä ja vastaaja molemmat ovat aktiivisia, merkityksiä antavia subjekteja. (Hyvärinen & Löyttyniemi 2005, 198–199, 201–202.) Tutustuin kerronnalliseen, narratiiviseen tutkimushaastatteluun tutkimusten ja kirjallisuuden kautta. Narratiivisessa tutkimuksessa huomio kohdistuu erityisesti siihen, millä tavalla yksilöt antavat merkityksiä asioille tarinoidensa kautta. Narratiivisessa tutkimuksessa korostetaan tutkittavien ”äänen” löytämistä ja tieto muodostuu usein keskustellen tutkittavien ihmisten kanssa dialogisesti. (Hatch & Wisniewski 1995, 113–117; Heikkinen 2002,190; Hyvärinen & Löyttyniemi 2005, 198–199.) Pyrin luomaan haastattelutilanteesta sellaisen, joka loisi lapselle mahdollisuudet kertoa; Inkeri Eskosen (2005, 59–62) termejä käyttäen pyrin huomioimaan ja luomaan otollisen kertomisen kehän; kertomistila, kertomisen tavat ja kertomisen sisällöt yhteydessä toisiinsa.

Tutkimukseni haastattelu ei ole narratiivinen laajassa mielessä kattaen koko lapsen elämäntarinaa, vaan tutkimuskysymyksiäni noudatellen pyrin saamaan lasten kertomuksia koskien

perheen väkivaltaa, perhettä muuten, kaverisuhteita ja koulua, tulevaisuudenkuvia, heitä itseään. Kysyin lapsilta perheväkivaltilanteista yhtenä lasten elämän osa-alueena, lasten kannalta. Haastattelurungossa on varsin vähän valmiiksi mietittyjä kysymyksiä (liite 3). Ajatukseni haastatteluissa oli, että seuraan lapsen puhetta mahdollisimman paljon. Haastattelurungossa olevat kysymykset ovat avauksia uusiin aiheisiin, elleivät ne ole tulleet lapsen itsensä tuottamana.

Käytin yhtenä haastattelun apuvälineenä Saga -kortteja. Valmistajan mukaan ”Ely Ramannin maalaamat kuvakortit kuvaavat henkilöitä, tapahtumia ja kohteita maasta, jota ei koskaan ollut olemassa ja joka on aina olemassa”, ja joita myydään tuotenimikkeellä terapiakortit. Kortteja on korttisarjassa yhteensä 55, liitteessä 4 ovat kuvat lasten haastatteluissa eri kohdissa valitsemista korteista. Haastattelussa ajatukseni oli saada niistä ehkä apua narratiiviseen ajassa liikkumiseen (pienenä, nyt, tulevaisuudessa).

Lisäksi käytin haastattelussa keskustelun apuna Tunteet tutuiksi -kortteja (liite 5): kasvojen kuvia, jotka ilmentävät kukin jotain tunnetta. Käytän näistä myöhemmin lyhyemmin nimitystä tunnekuvat tai -kortit. Turvataito -materiaalissa (Lajunen ym. 2012, 77–80) näitä kuvia opastetaan käyttämään apuna, kun lapsen kanssa harjoitellaan tunteiden tunnistamista, nimeämistä ja ilmaisemista. Haastattelussa johdatin näillä korteilla lasta kertomaan tunteistaan esimerkiksi väkivaltilanteissa. Molemmat kuvakortit olivat minulle entuudestaan tutut ammatillisesta työskentelystä lasten ja perheiden kanssa erilaisissa tilanteissa.

Molempien korttien tavoite haastattelussa oli auttaa minua haastattelijana huomioimaan lasten erilaisia tapoja kertoa elämästään ja tuottaa kertomuksia. Kuvakorttien ”tehtävänä” oli auttaa lasta kerronnalliseen tuottamiseen muutenkin kuin sanoilla. Muun muassa Kirmanen (2000, 21–23, 26) on käyttänyt yhdistelmänä vapaamuotoista ja kuva-avusteista haastattelua tutkiessaan lasten pelkoja, ja tuolloin hänen oletuksenaan oli, että kuvien avulla lapset tuovat paremmin esille erityisesti arkaluontoisena pidettyihin asioihin kytkeytyviä tunteitaan.

4.5 Tutkimuksen sensitiivisyys ja tutkimusetiikka

Tutkimukseni on sensitiivinen kahdella tavalla: perheväkivalta on sensitiivinen aihe ja myös tutkimuksen aineiston tuottamisen tapa, lasten haastattelu, edellyttää sensitiivisyyttä. Lapset ajatellaan tutkimushaastattelussa erityisryhmäksi. (ks. Kallinen, Pirskanen & Rautio, 2015, 16–33.)

Lasten haastattelu oli ainut mahdollinen tutkimuksen toteutustapa, jos halusin pitää kiinni aiheestani eli väkivaltaa kokeneiden lasten identiteetikertomuksista. Perheväkivaltakontekstissa lasten kokemusten esiin saamisen muut vaihtoehdot olisivat olleet, että perheväkivaltaperheiden aikuiset kertovat lasten kokemuksista tai aikuiset kertovat omasta lapsuudessaan kokemasta väkivallasta. Näillä menetelmillä en kuitenkaan olisi päässyt tutkimaan lapsuudenaikaisia identiteetikertomuksia autenttisina. Olin siis ensimmäisen sekä metodologisen että samalla tutkimusetiikkaan liittyvän kysymyksen äärellä (Rolin 2002, 92): millainen tieto tutkimuksen kohteena olevasta ilmiöstä, tässä tapauksessa lasten identiteetikertomuksista, on merkittävää? Päätin pitäytyä tässä aiheessa, toteuttaa sen haastattelemalla lapsia, ja mahdollisimman huolellisella haastatteluihin valmistautumisella välttää ainakin pahimmat karikot.

Ammatillisessa työssäni olen vuosien ajan keskustellut lasten kanssa asiakastyössä. Tämän ammatillisen kokemuksen lisäksi luin kirjallisuutta lasten haastattelusta tutkimustiedon keruussa ja yritin toteuttaa oppeja tutkimushaastatteluissani. Lasten haastatteluihin ja niistä kuvattuihin haasteisiin tutustuin useiden tutkimusten kautta (mm. Alasuutari 2005, 145 - 162; Forsberg 2002, 67–68; Kirmanen 2000, 19–21; Ritala-Koskinen 2001, 11–12). Aiheen sensitiivisyys oli myös mukana siinä, kun laadin tutkimushaastattelun runkoa. Keskustelun lisäksi halusin tarjota lapsille mahdollisuuden muunkinlaiseen tuottamiseen, ja valitsin haastattelun avuksi kahdet kuvakortit. Tämän lisäksi varasin joka kerta paperia ja värikyniä lasten mahdolliseen vapaaseen piirtelyyn tai muuhun tekemiseen haastattelun aikana. Useimmat lapset myös piirtelivät, ja yksi lapsi teki paperilennokkeja. Uskoin myös oman pitkän kokemuksieni työstä lasten kanssa, myös perheväkivalta-uttamisessa, auttavan minua haastattelutilanteessa luomaan lapselle sopivan vuorovaikutustilanteen.

Tutkimuseettisesti yritin myös etukäteisvalmisteluin turvata lasten tilannetta tutkimuksesani. Sain kaikki haastateltavani vain auttamispisteiden kautta, mikä oli tutkimuksen etiikkaan liittyvä valinta. Ajattelen, että kun sain perheen yhteystiedot jonkun auttamispisteen kautta, voin olla aika varma siitä, että väkivallan salaisuutta on jo jossakin avattu, ja lapsella voisi olla paremmin lupa puhua elämästään. Näin ollen yritin välttää tai lieventää lapsen tarvetta puolustaa tai suojella vanhempiaan. Myös tieto siitä, että perhe ja lapsi ovat jonkun auttamistyön piirissä, helpotti eettistä riskiä siitä, että lapsi jäisi yksin tutkimushaastattelun mahdollisesti mieleen nostamien vaikeiden asioiden tai tunteidensa kanssa. Yritin tehdä haastatteluista mahdollisimman turvalliset lapsille ja perheelle (ks. Morris, Hegarty & Humhreys, 2012, 131.)

Etukäteen kävin mielessäni lasten haastattelemisen eettistä puolta; teenkö lapsille vääryyttä ottamalla heille vaikeita asioita esille tutkimushaastattelussa ja tutkimustarkoituksessa? Yksi yritykseni vähentää tätä ristiriitaa oli, että lopetin jokaisen haastattelukerran pieneen ”terapeuttiseen interventioon”: kerroin tai toistin jonkun myönteisen asian lapsesta, mikä oli tullut esille haastattelussa. Kerroin siinä usein mielipiteeni tai rohkaisevia sanoja mm. lapsen rohkeudesta, nokkeluudesta tms., ja pyysin vielä vahvistusta sille, kuka muu hänestä voisi ajatella samalla tavalla. Tarkistin usein, onko joku haastattelussa esille tullut asia jäänyt painamaan mieltä ja onko lapsella joku, jonka kanssa voisi puhua näistä asioista vaikka illalla, rohkaisin siihen. Vanhempien kanssa uudesta haastatteluajasta sovittaessa toin myös esille yleisellä tasolla, että vanhempien on ehkä tarpeen olla herkällä korvalla kuulolla, jos lapsi haluaa jutella asioista, joista ei ole ehkä totuttu puhumaan kotona.

Lasten tunnistettavuutta olen häivyttänyt tutkimuksessani muun muassa analyysivaiheessa antamalla eri kertomuksiin niiden nimeämisen vaiheessa useita eri nimiä lapsille. Lainasin tämän menetelmän Merja Laitisen (2004, 92–93) tutkimuksesta. Näin tein siksi, että lukija ei pysty kokoamaan yhden lapsen kokonaistarinaa eri kertomuksista, mikä pienessä aineistossa olisi muuten mahdollista. Samasta tunnistettavuuden häivyttämisen syystä en liitä esimerkiksi kuntien tutkimuslupia tutkimuksen liitteeksi, koska kyseessä on myös aika pieniä tai keskisuuria paikkakuntia.

Tässä vaiheessa peilaan tutkimuksen kokonaisuutta joihinkin eettisiin seikkoihin, jotka tulisi olla huomioituna, kun laadullisessa tutkimuksessa tutkitaan lasten kokemuksia. En-

sinnäkin tutkimuksen tarkoituksen tulee kytkeytyä lasten hyvinvointiin joko suoraan tai epäsuorasti. Toiseksi tutkimukseen sisältyy suojele: menetelmien tulee olla suunniteltu välttämään stressiä ja lapsen mahdollisen järkytyksen tai hermostumisen varalle on oltava saatavilla järjestelyjä. Kolmantena arvioitavana seikkana ovat lapsen valinta ja osallisuus: lapsen on voitava valita joko suostumus osallistumiseen tai siitä kieltäytyminen ja hänen on voitava jättäytyä pois milloin tahansa. (Hill 2005, 80–81; Morris ym. 2012, 128–32).

Pidän tutkimuksen aihetta eettisesti pitävänä, sillä perheväkivalta on lasten hyvinvointiin olennaisesti liittyvä aihe. Tutkimusmenetelmien suojelevan tehtävän pyrin ottamaan huomioon niin hyvin kuin vain pystyin. Minulla ei ollut sovittuna mitään erityistä järjestelyä sen varalle, että lapsi olisi silminnähdessä stressaantunut tai hermostunut, mutta sen välttämiseksi varmasti toimi tilanteen mukaan pitämämme tauot haastattelussa. Tauon aikana en kysynyt mitään, vaan lapsi esimerkiksi piirteli jotain ihan muuta valitsemaansa aihetta. Ehdotin vanhemmille myös haastattelun loputtua pois lähtiessäni juttelua tai kuulolla olemista illalla, jonka tarkoitus oli tarjota lapselle stressaavien asioiden purkumahdollisuus, mutta tämä on tietenkin jäänyt vanhempien vastuulle. Lapsen osallisuuden valinnasta on esimerkkinä lapsi, joka ei pitänyt nauhurista: nauhuri oli siis kiinni hänen pyynnöstään, vaikka ne osat keskusteluista jäivät pois tutkimusaineistosta. Tai kun lapsi ei ollut halukas puhumaan juurikaan perheväkivallasta, hänellä oli valinnanvapaus olla puhumatta.

Sain joitain viitteitä tai varmistuksia siitä, että haastattelut olivat vuorovaikutustilanteina olleet riittävän onnistuneita eivätkä lapselle liian rasittavia. Pienin lapsi toivoi minun käyvän hänen luonaan leikkimässä ”ilman nauhuria, tai vaikka synttäreillä”. Kahden eri lapsen pikkusisarukset olisivat halunneet toisen kerran perheeseen mennessäni tulla myös omaan haastatteluun: näin arvelin, että haastattelemani lapset olivat kertoneet perheessään haastattelusta hyvin myönteiseen sävyyn. Toinen pikkusisarukset kyllä kuvitteli haastattelun olevan urheilureportterin tyyliin tehtyä, mikrofoni suun edessä niin kuin Kimi Räikkösellä. Yhdestä auttamistahosta, jonka kautta lapsi oli tullut tutkimukseeni, sain jälkikäteen viestin, että lapsi oli siellä käydessään toivonut haastattelujeni jatkuvan. Tämä kertoo varmaankin tapaamisten onnistumisesta, mutta tuo myös mukaan eettisen pohdinnan tapaamisten loppumisesta lapsen kannalta ehkä ”kesken”.

4.6 Aineiston analyysi

Kuvaan aineiston analyysin menetelmiä tarkkaan, koska käytän analyysissäni monen eri narratiivisen tutkijan käsitteitä ja analyysien tapoja etsiessäni vastauksia tutkimuskysymyksiini. Analyysien ja käsitteiden tarkka kuvaus ja samalla avoimuus liittyvät myös tutkimukseni luotettavuuden lisäämiseen.

4.6.1 Lasten kerronta ja kertomukset aineistossani

Tutkimukseni aineisto koostuu perheväkivaltaa kokeneiden tai todistaneiden lasten haastatteluista. Yhteensä kymmenestä haastattelusta on 135 sivua litteroitua tekstiä. Aineistoni analyysin ensimmäisen käsitteellisen jaottelun muodostan kertomakirjallisuutta kuvaavalla jaottelulla: tarina (*story*), teksti (*text*) ja kerronta (*narration*). 'Tarina' on tapahtumien jatkumo, ja viittaa kerrottuihin tapahtumiin, jotka on irrotettu paikaltaan tekstissä ja palautettu kronologiseen järjestykseensä, sekä näihin tapahtumiin osallistuviin henkilöihin. 'Teksti' taas on puhuttu tai kirjoitettu diskurssi, joka vastaa tapahtumien kertomisesta. Tapahtumat eivät tekstissä välttämättä esiinny kronologisessa järjestyksessä, osanottajien ominaisuudet ovat hajallaan pitkin tekstiä ja kaikki kertovan sisällön yksityiskohdat suodatetaan jonkin perspektiivin (fokalisoijan) lävitse. 'Kerronta' on taas tekstin tuottamista tekona tai prosessina. Kerronta voi olla todellista tai kuvitteellista. Tekstin välityksellä lukija saa tietoa tarinasta (kertomisen kohteesta) ja kerronnasta (tarinan tuottamisprosessista). Tarina herättää tekstin henkiin kertovalla sisällöllään ja kerronta tuottamalla tekstin. (Rimmon-Kenan 1999, 9-10.)

Käytän edellä kuvaamaani Rimmon-Kenanin (1999) jaottelua apuna kuvatessani tutkimukseni haastatteluaineiston karkeaa jaottelua, joka on myös yksi pohja sen analysointiin. 'Teksti' vastaa aineistossani sekä kirjoitukseksi nauhalta purettuja haastatteluja kokonaisuudessaan, että kirjoittamiani huomioita ja merkintöjä haastattelupäiväkirjassa. 'Tarina' -termin korvaan tässä omaksumallani kertomus-käsitteellä kuvaamaan lasten tuottamaa, ei vielä tutkijan tulkitsemaa kertomusta (mm. Hyvärinen 2007.)

Kertomuksiin sisältyy tutkimusaineistossani monenlaista aineistoa. Erityisesti lasten haastatteluissa on huomioitava, että haastattelussa syntyneet tarinat ovat haastattelijan kanssa

yhdessä tuotettuja. Aineistossani olevat kertomukset ovat ensinnäkin pieniä *episodikertomuksia*, joita lapset ovat haastattelussa tuottaneet. Analysoinnissa olen koonnut perheväkivaltakertomuksista myös *ydinkertomuksia* (*core narration*), jotka ovat tutkijan lasten tuottamasta tekstistä kokoamia kertomuksia. Mukana on myös *hypoteettisia kertomuksia* kuvitelluista tapahtumista tai tapahtumien käännteistä. (Riessman 1993, 34–40, 60–61). Lisäksi kertomukset aineistossani ovat myös keskustelumuotoisia, dialogissa syntyneitä *keskustelunarratiiveja* (*conversational narrative*) (Ochs & Caps 2001, 3), tai toista termiä käyttäen puhevuorovaikutusta, yhdessä tuotettuja tarinoita (Georgakopoulou 2006, 100). 'Kerronta' on haastattelututkimuksessani pitkälti vuorovaikutusta lapsen kanssa.

Haastattelututkimuksessa, jossa haastateltavat ovat lapsia ja aihe on hyvin sensitiivinen, haastattelijan kielen, vuorovaikutuksen ja olosuhteiden osuus kerronnassa on oleellinen (mm. Eder & Fingerson 2002, 183–185). Kerrontaa tutkimuksessani ovat myös lasten tarinoiden esiin saamista helpottamaan tarkoitetut kuvakortit, Saga-kortit ja tunnekuvat.

Osana kerrontaa pidän myös haastattelujen aikana tapahtunutta muuta toimintaa tai tekemistä kuin puhetta. Vuorovaikutuksellisia tapahtumia ja tekemisiä haastattelutilanteissa olivat esimerkiksi erä tammipeliä, piilosilla olo, lapsen keksimä ”peli” kynttelikön manseilla, lapsi on näyttänyt tavaroitaan ja kertonut niistä, lapsen piirroksista keskustelu. Enemmän lapsen omaa tekemistä haastattelutilanteissa olivat esimerkiksi paperilennokkien tekeminen ja muu askarteleminen, polkupyörällä rinkiä eteinen-keittiö-olohuone ajeleminen, tekoröyhtäisjien ja ”kainalopierujen” tekeminen, joihin kaikkiin kyllä liittyi vuorovaikutusta ja keskustelua.

Haastatteluaineistoni sisältää lasten kerrontaa ja kertomuksia heidän omista henkilökohtaisista kokemuksistaan. Tämä on yksi kertomuslaji erotuksena esimerkiksi ”olipa kerran” -tyyppisistä fiktiivisistä kertomuksista, joka on yksi lasten kertomusten tutkimisen laji. (mm. Riessman 2002; Tsai 2007.) Vaikka pidän aineistoni synnyssä tärkeänä vuorovaikutuksellisuutta lapsen ja haastattelijan välillä, analysoinnissa on kuitenkin huomioitava, että käydyt keskustelut eivät ole arkipäivän puheesta nauhoitettuja eivätkä siten luonnollisissa tilanteissa tuotettuja (ks. Ochs & Capps 2001).

4.6.2 Narratiiviset aineiston analyysimallit ja analyysin vaiheet

Aineiston narratiivinen analyysi ei ole vain yksi menetelmä, vaan sisältää joukon erilaisia ja eri asioihin painottavia analyysimalleja. Tällöin analyysiyksikkönä on kertomus, narratiivi, mutta kertomus voi olla myös tuotos, analyysin tulos. Painotus voi olla enemmän sisällön tulkinnassa tai siinä kuinka kerrotaan. Holstein ja Gubrium (2012, 7-9) kuvaavat narratiivisessa analyysissä olevan kyse sekä kertomuksen tuottamisen mitä ja miten (*whats* ja *hows*) -kysymyksistä että näiden kysymysten ja tuottamisen ympäristön vuoropuhelusta. Polkinghorn (1995, 6-15) kuvaa narratiivisen analyysin kategorioita: narratiivien analyysi (*analysis of narratives*) ja narratiivinen analyysi (*narrative analysis*). Narratiivien analyysi kohdistaa huomion kertomusten luokitteluun erillisiin luokkiin esimerkiksi kategorioiden tai tapausesimerkkien avulla. Narratiivisessa analyysissä taas painopiste on uuden kertomuksen tuottamisessa aineiston pohjalta. Omassa tutkimuksessani käytän Polkinghornin termein lähinnä narratiivien analyysia (vs. narratiivista analyysia) analysoidessani lasten tuottamia kertomuksia itsestään ja elämästään.

Yksi tapa jaotella narratiivisia menetelmiä on jaottelu sen mukaan, onko tehtävä analyysi holistista vai luokittelevaa, strukturaalista (Lieblich, Tuval-Mashiach & Zilber 1998). Holistinen lähestymistapa voi koskea sekä tarinan sisältöä että kertomuksen rakennetta, jolloin analysoidaan juonirakennetta, koherenssia tms. Luokitteleva tarinan sisällön analyysi käyttää kategorioita ja sisällönanalyttisiä menetelmiä, ja luokitteleva kertomuksen muodon analyysi luokittelee tiettyjä kertomuksen elementtejä. Riessman (2008, luvut 2-6) jaottelee narratiiviset analyysimenetelmät temaattiseen, strukturaaliseen, dialogiseen ja visuaaliseen analyysiin. Temaattisessa, aiheenmukaisessa narratiivisessa menetelmässä huomio on siinä, mitä sanotaan, ei niinkään siinä, miten tai kenelle sanotaan (mt., 53–54).

Tässä tutkimuksessa tarkastelen lasten tuottamia pieniä kertomuksia sekä sisällön että muodon suhteen. Ensin koko aineiston kattavassa analyysissä, kun tutkin sitä, mitä lapset kertoivat perheväkivallasta ja elämästään, käytän kertomusten sisältöjen analyysia ja teen temaattisia luokituksia. Kertomusten analysoinnissa identiteettikertomuksina tutkin myös kertomusten muotoja. Osittain tarvitsen myös holistisempaa näkemystä etsiessäni vastausta tutkimuskysymykseeni perheessään väkivaltaa kokeneiden lasten identiteettikertomuksista.

4.6.3 Kertomusten sisällön analyysit

Aineiston analysointi alkoi haastattelunauhojen läpi kuuntelemisella ja kirjoittamalla haastattelut tekstiksi (litterointi sanatarkkuudella, merkitty myös pidemmät tauot, naurahdukset, voimakas piirtämisen ääni jne.). Haastattelunauhoilta tekstiksi litteroituna haastatteluai-
neistoa on 135 sivua (Times New Roman -kirjasin, kirjasinkoko 12, riviväli 1). Aivan kaikkien tilanteiden puhetta ei ole litteroitu, esimerkkinä noin puoli tuntia kestävä tammi-
peli lapsen kanssa, joka on nauhoitettu. Tutkimusaineistona käytän jonkun verran haastat-
telunauhojen lisäksi haastattelupäiväkirjaa, johon kirjasin lasten ja perheiden tapaamisista
sellaisia tapahtumia ja keskustelujen sisältöjä, jotka eivät ole mukana nauhoituksissa.

Analyysimallissani analysoin lasten tuottamia kertomuksia ensinnäkin kertomuksen sisäl-
lön analyysillä. Hain aineiston sisältöjä kuvaavaan analyysiin mallinnusta nimeämisestä
analyysin osana (Vilkko 1997, 104–108). Elämäkertatutkimuksessa ihmisten elämäner-
tomuksia ja elämäntulkua kuvataan kertomuksina. Anni Vilkko (1997) kuvaa elämäkerral-
listen tekstien erittelyä kerronnallisten rakenteiden mukaan. Hänen mukaansa
kertomusrakenteiden jäsentämisessä on kyse tarinan jaksottamisesta osiin ja niiden tulkin-
nasta. Elämälle annetut merkitykset sijaitsevat sekä elämäntarinan osien sisällä että niiden
välisissä suhteissa. Jotta eri elämäntarinoiden arvioivia aineksia voisi vertailla, elämäntari-
naa tulee pitää kokonaisuena samaan aikaan kuin sitä ositetaan. Toinen vaatimus on kirjoit-
tajan oman ilmaisun säilyttäminen; tutkija ei siis kirjoita omaa koostetta elämänkerrasta,
vaan pitäytyy kirjoittajan esitysmuotoon. Alakertomukset jaetaan kertomusskeeman kom-
ponentteihin, ja samalla niille annetaan nimi. Nimi sisältää aina tulkinnan jakson tapahtu-
mista. (mt., 104–108.)

Tutkimuksessani käytän nimeämistä tiivistämisen tapana kuvatessani koko aineistossani
lasten kerronnan sisältöjä, eli mistä lapset ovat kertoneet kertoessaan itsestään ja elämäns-
tään, lainaten menetelmän elämäkertatutkimuksesta (Vilkko 1997, 104–108). Pyrin säilyt-
tämään lasten oman tuotoksen eli haastattelukielen ja -tekstin esitysmuotona. Ne kaikki
eivät ole tässä tutkimuksessa varsinaisesti elämäkertatutkimuksen tarkoittamia alakerto-
muksia (osia laajemmasta elämäntarinasta), vaikka sellaisiksikin luettavia joukossa kyllä
on. Käytän nimeämistä kuvaamaan lapsen kertoman pienen jakson tapahtumia, onpa ky-
seessä pieni keskustelun osa, lapsen kertoma kuvaus itsestään tai jostakin tapahtumasta.

Tämä tapa kuvata aineiston sisältöjä syntyi vaihtoehtona etsiessäni aineiston analyysia, joka tiivistäisi ja luokittelisi esitettävään muotoon aineistoni sisällöt. Kokeilin myös sisällönanalyyttistä aineiston luokittelua, mutta siinä mielestäni hävisi lasten kertomusten ominaislaatu, eikä se toisaalta vienyt toivomallani tavalla eteenpäin päätutkimuskysymystäni kohti.

Kokosin mahdollisimman tarkasti haastattelujen sisällöt kertomuksiksi, joille annoin myöhemmin kerrontaa kuvaavan nimen (esimerkiksi kertomukset *Jonin kertomus vanhempien juomisesta ja väkivallasta*, *Joonaksen kertomus urheilukilpailuista*, *Emma on hyvä koululainen*). Tässä vaiheessa jätin sivuun aineistosta sellaiset haastatteluosuudet, jotka eivät ole tutkimuskysymyksiäni kannalta olennaisia. Tosin tätä rajausta se ei ollut helppoa tehdä, koska etenkin lasten kanssa ollut vuorovaikutus ja sen huomioiminen aineiston analyysissa sai miettimään lasten tapaamisia myös kokonaisuuksina, joissa tapaamistilanne oli vuorovaikutuksellinen jo ennen kuin edes nauhoitus pyörii. Analyysissa mukana olevat kertomukset tulkitsin joko haastatteluun sisältyneiden sisältöjen kannalta merkityksellisiksi, lapsi kuvasi niissä muuten käsityksiä itsestään tai loi identiteettiään.

Kertomusten sisällön analysoinnissa käytän myös narratiivista temaattista analysointia (Riessman 2008, 53–76). Temaattinen narratiivinen analysointi kiinnittää huomion siihen, *mitä* sanotaan, ennemminkin kuin siihen *miten* joku asia sanotaan tai kenelle se sanotaan ja missä tarkoituksessa. Fokus on ”kerrotussa”, siinä mitä informantti kertoo tapahtumasta tai kokemuksesta, ei niinkään ”kerronnan” aspekteissa. Yksi narratiivisen temaattisen analysoinnin elementti on sitoutuminen ”tapauskeskeisyyteen” (*case-centered*), ei niinkään käsitteellistämistä tapausrajojen yli menevässä teoretisoinnissa. (mt., 53–54, 74.)

Kertomusten sisällön analyysi jatkui aiheenmukaisella ryhmittelyllä. Lasten pienet kertomukset ryhmittelin lopulta aihepiireittäin pääluokkiin, joiden luokkien oletan olevan yhteydessä lapsen identiteetin muodostumiseen. Kertomusten jakaminen alaluokkiin tapahtui sen mukaan, minkä tulkitsin olennaiseksi lapsen kertomuksessa, vaikka alaluokkien rajat eivät luonnollisestikaan ole tarkkoja. Perheväkivaltateemasta kokosin ensin pienet *episodiset kertomukset*, joita lasten tuottamat kertomukset ovat, perheväkivalta *-ydinkertomukseksi*, so. tutkijan tekstistä kokoamiksi kertomuksiksi (Riessman 1993, 34–40, 60–61). Perheväkivallan lisäksi muut kertomusten pääluokat ovat lasten kertomukset perheestään ja lasten

muut kertomukset elämästään. Yhteensä aineistosta muodostui 98 pientä nimettyä kertomusta. Kustakin pääluokasta poimin keskeiset sisällöt, luokittelin ne ja kuvaan ne tiivistyksin joko sanallisesti tai taulukointia apuna käyttäen, kun kerron siitä, mitä lapset kertoivat perheväkivallasta, perheestään ja muusta elämästään.

4.6.4 Kertomusten muodon analyysit

Narratiivisissa analyyseissa kertomuksen muodon tutkimisesta on olemassa monia eri malleja. Yhteiskuntatieteissä käytetyissä menetelmissä alkuperä on usein narratologisessa kirjallisuuden tutkimuksessa. Yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa paljon käytettyjä kertomuksen muodon tutkimisen malleja ovat Catherine Kohler Riessmanin (1990 ja 1993) tai Labovin ja Waletsyn (1967) mallit henkilökohtaisen kokemuksen suullisen kertomuksen analysointiin. Analyysimallia miettiessäni yksi ohjaava tekijä on ollut päätutkimuskysymykseni väkivaltaa kokeneiden lasten identiteettikertomuksista. Ensinnäkin etsin aineistostani identiteettiä kuvaavia, tai lasten kohdalla laajasti käsittäen itseä koskevia, kertomuksia. Toiseksi aineisto on lasten tuottamaa haastatteluaineistoa ja tämä tuo omat vaatimuksensa myös analyysimallille. Esimerkiksi Labovin ja Waletsyn (1967, 27–32) analyysin mallin oletus on, että analysoitavana on kertomuksen määritelmät täyttävä kertomus, mitä ei usein ole haastattelupuheessa. (Hyvärinen 2007a, Hyvärinen 2007b.) Lasten haastattelujen analyysissä on pystyttävä ottamaan huomioon myös haastattelutilanteen vuorovaikutuksellisuus.

Lasten identiteettikertomusten tutkimiseksi otin tarkasteltavakseni lasten kertomukset, joissa ajattelin myös olevan läsnä heidän käsitys itsestään, ja jota kautta pääsin tulkintaan identiteettikertomuksesta. Lasten käsitys itsestään ei tule esille vain heidän suorassa kuvauksessaan, millaisina he itseään pitävät, vaan kertomuksissa joita he kertovat elämästään. Teoreettisen tausta-ajatteluni mukaan lasten käsitys itsestään ei vain tule esille heidän kertomuksissaan, vaan he samalla kertoessaan luovat tätä käsitystä, konstruoivat identiteettiään. Päästääkseen kiinni heidän maailmaansa analysoin myös lasten kertomusten muotoa.

Tutkin lasten kertomuksia käyttäen apuna ensinnäkin Jerome Brunerin (1986, 14) määritelmää kertomuksen muodosta: hän kuvaa kaikissa kertomuksissa olevan läsnä samanai-

kaisesti kaksi maisemaa. Toinen on *toiminnan maisema (landscape of action)*, mihin sijoituvat toiminnan perusteet, ikään kuin ”tarinan kielioppi”:

toimija – päämäärä – tilanne – keinot

Analyysissäni mielenkiintoni on eniten toimijassa, mutta joskus myös muissa toiminnan perusteissa, jos ne ovat kertomuksessa olemassa. Toinen kertomuksen maisema on *tietoisuuden maisema (landscape of consciousness)*:

mitä toimijat tietävät, ajattelevat, tuntevat tai mitä he eivät tiedä, ajattele eivätkä tunne

Mielenkiintoni ei ole sinänsä kertomuksen muodossa, mutta ajattelen kertomuksen muodon tarkastelutavan auttavan lasten puheen tason ”taakse” pääsemisessä, eli lähemmäs identiteettikertomusten tulkintaa. Esimerkkinä tietoisuuden maisemasta tunnetilaa koskeva ote kertomuksesta Emman kertomus perheväkivallasta: ”*Mulle jäi se ihan mieleen että, mä en saa koskaan sitä mielestä pois. Se oli niin, mua pelotti ihan kauheesti ...*”

Toimijuus, joka tulee esille kertomuksissa, kertoo toiminnastamme muussakin kontekstissa. Tällä tavoin sen voi ajatella olevan yksi tärkeä osoitin, kun arvioimme kerrottujen kertomusten avulla identiteetin muodostumista. Täydennän lapsen kertomuksen toimijuuden analyysia David Hermanin (2002) analyysimallilla osallistumisrooleista. Tämän tutkimuksen lasten pienissä kertomuksissa en käytä koko Hermanin analyysimallia, vaan lähinnä tarkastelen kertomuksessa lapsen osallistumisroolia. Kertomuksen osallistumisroolien tarkastelu siis sijoittuu toimijuuden osalta ikään kuin toiminnan maisemaan sisään; toimijan analysointiin. Kertomuksen osallistumisroolit voi jakaa akselille, jota kutsutaan toimijakokija-hierarkiaksi (Herman 2002, 161):

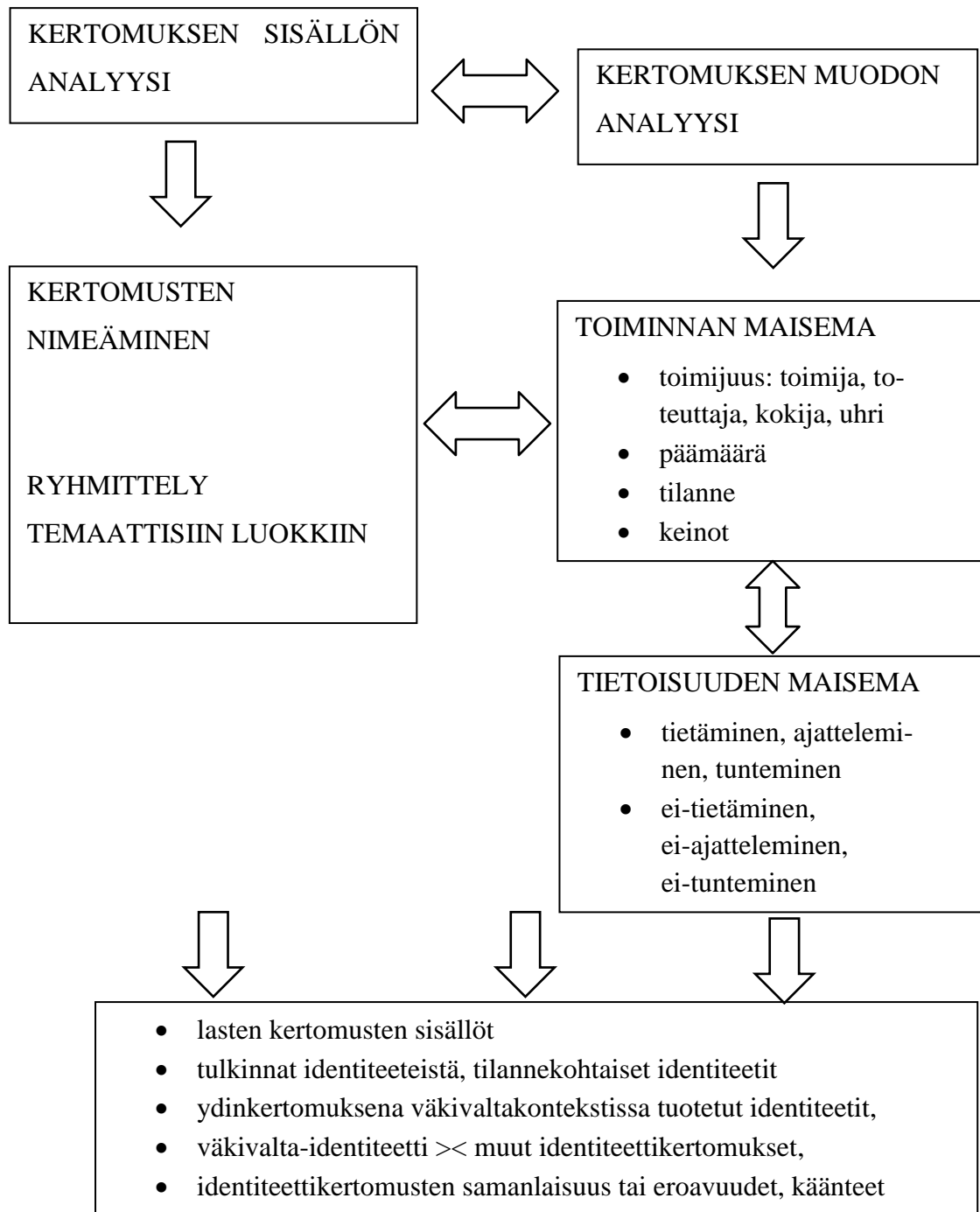
toimija (actor, agent) ---> toteuttaja (effector, author) ---> kokija (experimenter) ---> uhri (patient)

Osallistumisroolien sisällöissä *toimija* on alkuperäinen tekijä, tietoinen ja vapaaehtoinen osallistuja; *toteuttaja* toteuttaa teon, mutta ei ole suoraan toiminnan alkuunpanija; *kokija* on henkilö, jonka sisäiseen asemaan tai perustukseen tekijä vaikuttaa; *uhri* on henkilö, johon tekijä vaikuttaa suoraan, ei-tietoinen osallistuja.

Alkuperäisessä Hermanin teoksessa (2002, 148 – 161) uhri -sanana tilalla on potilas, mutta mukailen Miettistä (2006, 46–47) olen vaihtanut sen uhri -sanaan, joka kuvaa paremmin lasten osallistumisroolia väkivaltakontekstissa. Akselilla toimijasta uhriin kertomuksen

toimijuus pienenee ja teeman kannalta merkittävyys myös vähenee. Tässä tutkimuksessa en juuri ole analysoinut muiden kuin kertojan, lapsen, osallistumisrooleja kertomuksessa ja mielenkiintoni on lisäksi niissä kohdissa, jos lapsen osallistumisrooli vaihtuu kertomuksen aikana. Esimerkkinä toimija-kokija-akselista ote kertomuksesta *Emman kertomus perheväkivallasta*: ”Yhen kerran ku äiti meni niinku seinää vasten niin ja isi otti jakkaran silleen että tästä meni ne tuolin jalat ... ku mä katoin sitä oven takaa ku on se pieni rako, niin siitä katoin”. Lapsi on kertomuksessa väkivallan kokija eli ”henkilö, jonka sisäiseen asemaan tai perustukseen tekijä vaikuttaa”, tekijän ollessa väkivaltaisen teon tehnyt isä.

Olen koonnut näiden useiden eri tutkijoiden narratiivisten aineiston analyysimallien ainek-
sista mallin, joka tuntuu sopivalta itselleni, aineistolleni ja tutkimuskysymyksilleni. Ku-
vaan tämän lyhennettynä ja tiivistettynä kuviossa 3.

Kuvio 3 Analyysikehiköni lasten kertomusten sisällön ja identiteetikertomusten analysoimiseksi

4.6.5 Identiteetikertomusten analyysin kuvaus

Tutkimustehtäväni mukaisesti tutkin lasten kokemuksia perheväkivallasta identiteetin näkökulmasta. Analysoimalla lasten kertomuksia perheen väkivallasta, perheestä ja elä-

mästään voin päästä heidän kokemuksestaan kertovan kertomuksen taakse tai sisälle kertomukseen, ja identiteetin muodostukseen. Tällä pyrin lasten kokemuksen parempaan ymmärrykseen ja haen perheväkivallan pitkäaikaisten vaikutusten ymmärrystä.

Tutkin lasten tuottamia kertomuksia perheväkivallasta ja heidän muusta elämästään identiteetikertomuksina, eli käytän pieniä kertomuksia (*small stories*) ja pieniä identiteettejä (tilannekohtaiset identiteetit, ”*situational identities*”) kurkistusikkunoina laajempaan sosiaaliseen identiteettiin. Pienten, keskustelussa tuotettujen, kertomusten analysoinnissa olennaista on osallistumis-, kertojaroolien analysointi. . (Georgakopoulou 2006a, 85–101; Georgakopoulou 2006b, 123–129; Georgakopoulou 2007, 90–117.).

Identiteetikertomuksen analysointi eteni analysoimalla kertomuksesta ”päällekkäin” lasten tuottamien kertomusten sisällön ja muodon analyysit. Identiteettien analyysi on kokoava kertomuksen analyysi vaihe vaiheelta käyttäen välineinä edellä kuvaamiani käsitteitä kertomuksen *sisältö*, *toiminnan maisema* ja sieltä erityisesti lapsen *osallistumisroolit* (toimija, toteuttaja, kokija, uhri) ja mahdolliset muutokset niissä, ja vielä *tietoisuuden maisemasta* se, mitä lapsi kertomuksessa tietää, tuntee ja ajattelee, tai myös ei-tietäminen, ei-tunteminen ja ei-ajatteleminen. Kaikki osa-alueet eivät ole nähtävissä kaikissa lapsen kertomuksissa.

Kertomusten analyysin vaiheiden kautta tutkin lasten kertomuksia identiteetikertomuksina narratiivien analyysillä (Polkinghorn 1995, 6-15); kertomuksen sisällön ja muodon analyysit tuovat tulkintaan lapsen identiteetin kyseisessä pienessä kertomuksessa eli olen saanut *tilanne-identiteetin* tulkinnan. Käytin nimeämistä taas uudelleen tässä analyysin vaiheessa: pyrin löytämään kuvaavan nimen identiteetikertomukselle, ja nimi sisältää myös tulkintani identiteetistä. Tilanne-identiteetin käsitteen mukaisesti ajattelen, että lapsen yhdessä kertomuksessa kertoman identiteetin kautta saan tietoa myös hänen laajemmasta sosiaalisesta identiteetistään.

Analysoin vielä identiteetikertomuksia yhdessä siten, että identiteetikertomus perheväkivaltakertomuksessa oli ydinkertomus, jota vasten tarkastelin muita lasten identiteetikertomuksia. Huomio identiteetikertomuksissa oli sekä samankaltaisuuksissa että eroavaisuuksissa. Yleisemmin narratiivisessa tutkimuksessa tutkitaan muutosta tai murros-

ta tarinan sisällä, kunkin kertojan elämäkertomuksessa muutos-, murros tai kääntymyskertomuksissa (Löyttyniemi 2004, 44–46; Rimmon-Kenan 2002, 12; teoksessa Löyttyniemi 2004, 46). Minä otin muutoksen tai ennemminkin käänteen tulkinnat mukaan lasten pienten tilanneidentiteettien tulkintoihin: tulkitsin rinnakkain perheväkivaltakertomuksessa tuotettua identiteettiä ja muissa kertomuksissa tuotettuja identiteettejä. Joissain analyseissa kertomukset vahvistavat samansuuntaista lapsen identiteettiä, mikä vei päätelmiin perheväkivallan vaikutuksesta muihinkin sosiaalisiin identiteetteihin, mutta olennaista oli myös nähdä eroavuudet eli ne käänneet, mitä toiset tilannekohtaiset identiteetit tuovat lapsen identiteetikertomuksiin.

5 LASTEN KERTOMUKSET PERHEVÄKIVALLASTA, PERHEESTÄÄN JA MUUSTA ELÄMÄSTÄÄN

Haastattelin perheväkivaltaa kokeneita lapsia heidän elämästään, siis jo etukäteen oli tiedossa, että perheväkivalta on osa heidän elämäänsä. Haastatteluissa kysyin lapsilta heidän perheessään kokemasta väkivallasta ja kysyin myös heidän tärkeistä toiminta-areenoistaan; perheestä muuten kuin perheväkivaltakokemuksena, kavereista, koulusta ja harrastuksista. Sisältöjen analyysin kautta haen vastauksia **tutkimuskysymykseeni, mitä lapset kertoivat perheväkivallasta ja elämästään.**

5.1 Perheväkivalta lasten kertomuksissa

Haastatteluissa kysyin lapsilta perheen väkivallasta haastattelun eri osissa ja aiheeseen palaten. Haastatteluteemoja olivat myös lasten oma oleminen ja heidän ajatuksensa perheväkivaltatilanteen aikana. Perheväkivallasta kysyessäni käytin apuna sekä Saga – kuvakortteja (liite 3) että tunnekuvia (liite 4). Olen koonnut haastattelun eri aikoina tuotetut kertomukset ja kerronnat, pienet episodikertomukset, lähemmäs ydinkertomusta, so. tutkijan tekstistä kokoamia kertomuksia. (Riessman 1993, 34–40, 60–61). Käytännössä ydinkertomukseksi koonti tapahtui siten, että valikoin perheväkivalta-aiheen alle menevät pienet kertomukset, jätin pois haastattelukysymyksiä ja haastattelun merkintöjä, ja kokosin näin yhden kertomuksen. Kaikkia haastattelukysymyksiä ei voinut jättää pois, ettei lapsen tapa tuottaa asioita olisi vääristynyt liiaksi.

Lasten kertomasta perheen väkivallasta muodostui neljä ydinkertomusta ja näissä kussakin on 2-4 nimettyä alakertomusta kuvaamassa kerronnan sisältöjä. Lapset tuottivat puhetta perheväkivallasta hyvin eri tavoin ja eri määriä, joten nimeämäni kerronnat eivät läheskään aina ole muodoltaan juonellisia tai eteneviä kertomuksia. Yhdessä kertomuksessa voi olla myös erilaisia osia: kertomustyyppistä lapsen puhetta ja haastattelussa syntyneitä dialogimuotoisia keskustelunarratiiveja (Ochs & Caps 2001, 3).

Lapset olivat hyvin erilaisia kertojia, mutta kaikille oli yhteistä se, että perheväkivallasta lapset eivät juuri puhelleet pitkiä juttuja, vaan kerronta oli useimmiten lyhyttä ja toteavaa. Osittain tai joidenkin lasten kohdalla puhetta tai kerrontaa väkivallasta oli hyvin vähän, ja voikin puhua myös ”kertomattomasta tarinasta (*untold story*)” (Ochs & Capps 2001, 251–290), mistä olen kirjoittanut oman tuloslukunsa 6.1.2.

Väkivaltakertomuksista voi saada käsityksen siitä, mitä perheessä tapahtui silloin, kun oli väkivaltaa, mitä lapset itse silloin tekivät tai ajattelivat, mitä tunteita perheen väkivaltatilanteisiin liittyi. Joissakin kertomuksissa väkivalta tuli esille kysymyksessä, ”jos sinun elämästäsi kirjoitettaisiin kirja”. Perheen väkivaltaan liittyvät pienet kertomukset olen nimenyt seuraavasti:

Aleksi kertoo ja ei kerro perheväkivallasta

- Aleksin isä vietiin putkaan
- Aleksi ei jaksa puhua surusta (vanhempien riitelystä)

Jonin kertomus vanhempien juomisesta ja väkivallasta

- Jonin äiti ja isä juovat ja ovat väkivaltaisia
- Joni on surullinen ja vihainen
- Kuvat eivät kerro Jonin perheen väkivallasta
- Jonin ohjekirja aikuisille: Älkää juoko

Joonaksen kertomus väkivallasta

- Joonaksen vanhemmat ovat heitelleet tavaroita
- Joonaksen tunteet ja teot väkivaltatilanteissa

Emman kertomus perheväkivallasta

- Emman isä uhkaili äitiä
- Emman pelko ja suru
- Emma kertoo pikkuveljen väkivallasta
- Emman selitys väkivallalle perheessä

5.1.1 Lasten kuvaukset perheen väkivallasta

Lapset kertoivat perheen väkivallan sisällöistä joko yleisesti tai kertoen jonkun mieleen tulevan esimerkin kautta. Lapset kertoivat väkivallasta sekä yleisellä tasolla että joskus yksityiskohtia kertoen. Yleisellä tasolla kerronta pysyi esimerkiksi ilmauksissa ”*turvako-*

dille tultiin ...väkivallan takia”, ”ne on lyöny, tai tapellu”, ”Siitä vois kertoa monia juttuja”.

Taulukossa 2 on kuvattu väkivallan sisältöjä lasten kertomuksissa. Kukaan lapsista ei suoraan kuvannut, että häntä itseään olisi lyöty tai muuten satutettu. Lapset eivät kuvanneet suoraan, kuinka usein he ovat kokeneet perheessään väkivaltaa, vaan se tuli useimmiten vain kiertoilmaisun kautta *”no pahin oli...”, ”viimeks muuten”*. Yhdessä kertomuksessa lapsi kuvasi, että kaikkea riitaa oli *aika monta kertaa*. Tapahtumien toistuvuus tulee esille myös kertomuksen ilmapiirissä.

Lasten kuvauksissa heidän oma toimintansa väkivaltatilanteen aikana jakautui pääsääntöisesti aktiiviseen toimintaan tai vetäytymiseen. Lapset saattoivat kuvata joko omaa toimintaansa tai toimimattomuuttaan ja onkin tärkeää huomata molemmat puolet. Ääripäät näissä kertomuksissa olivat lapsi, joka omalla väkivaltaisella toiminnalla, lyömällä tappelun aloittajaa, yritti ratkaista perheväkivallan, ja toisaalta lapsi, joka halusi vain olla nukkumassa eikä tietää väkivallasta mitään.

Taulukko 2 Lasten väkivaltakertomusten sisältöjä

Väkivalta lasten kertomuksissa		
Väkivallan sisältöjä	kohde / tekijä	lapsi väkivaltatilanteissa kokija
uhkailu	- äiti / isä - lapsi / isä	- vetäytyneenä, hiljaa piilossa - lähtee pois tilanteesta - haluaa olla nukkumassa - juoksee karkuun
lyöminen tappelu	- äiti / isä - isä / äiti - äiti ja isä / lapsi - lapsi / pikkuveli	- vetäytyneenä - haluaa olla nukkumassa - itkee yksin - käskee vanhempien lopettaa - lyö vanhempaa (väkivallan lopettamiseksi)
tavaralla lyöminen	- äiti / isä	- lapsi katsoo tilannetta piilosta
tavaroiden heittäminen ja rikkominen	- tekijä isä	- osallisena läsnä
huutaminen (henki- nen väkivalta)	- äiti ja isä / isä ja äiti - pikkuveli / äiti ja isä - koko perhe	- osallisena läsnä
riitely (henkinen vä- kivalta)	- vanhemmat kes- kenään	- osallisena läsnä - vetäytyneenä - käskee vanhempien lopettaa

Ei ole olemassa yhtä yleistettävää lasten tapaa reagoida väkivaltaan, vaan jokaisen lapsen kokemus on ainutlaatuinen ja jokaisen tapa kertoa on omanlaisensa (Solberg 2007, 25–26). Tarkastelen lasten osallistumisrooleja (Herman 2002) tarkemmin luvussa 7, jossa analysoin lasten perheväkivaltakertomuksia identiteetikertomuksina. Yhteenvetona voi kuvata, että kokijan rooli tuli esille kaikissa väkivaltakertomuksissa (akselilla: toimija, toteuttaja, koki- ja, uhri). Voidaan sanoa, että lapsi joka tapauksessa kertomuksessaan kuvaa itsensä koki- jaksi, kun hän kertoo perheväkivallasta. Kertomuksista löytyi sekä uhrin osallistumisrooleja; lapsi kuvasi itkevänsä jossain yksin, että toimijan osallistumisrooleja; lapsi ottaa aktiivisen väkivallan ratkaisijan roolin käskemällä vanhempia lopettamaan ja lyömällä heitä. (osallistumisroolit: Herman 2002, 148–153; Miettinen 2006.)

Haastattelussa oli apuna tunnesanoihin liittyvät kuvat (Tunteet tutuiksi -kortit, liite 4) ja näiden kuvia apuna käyttäen kysyin haastatteluissa myös väkivaltatilanteisiin liittyvistä lapsen tunteista. Lapset kuvasivat monia omia tunteitaan perheväkivaltaan liittyen. Taulukossa 3 kuvaan lasten tunteita liittyen väkivaltatilanteisiin ja keneen tai mihin tilanteeseen tunne kohdistui. Kuvatut tunteet liittyivät sekä suoraan väkivallan olemassaoloon että yleisemmin perheen tilanteeseen.

Tavallisin tunne lapsilla oli suru liittyen koko perhetilanteeseen ja siihen, että perheessä oli väkivaltaa ja/tai juomista. Lapsi saattoi myös haastattelussa ilmentää vihaisuutta esimerkiksi piirtämällä kovaa hankaavalla äänellä. Pettymys tai pettynyt -sana ei tullut esille lapsen kertomana, mutta kertomuksen sisällöstä ja ilmaisusta se ilmeni.

Taulukko 3 Lasten tunteita liittyen väkivaltatilanteisiin

Tunne väkivaltakertomuksissa	Keneen kohdistui / tilanne, mihin liittyi
suru	- suru perheen tilanteesta; vanhempien väkivallasta ja / tai juomisesta - väkivallan seurauksena vanhemmat eivät lapsen käytettävissä
pelko	- väkivaltatilanteessa, äitiin kohdistunut uhka - voimakas kokemus; lapsi arveli, ettei saa tilannetta koskaan mielestään
viha	- vanhempia kohtaan väkivaltaisuudesta - tappelun aloittajaa kohtaan - pikkuveljeä kohtaan
kiukku, uhma	- vanhempia kohtaa väkivaltatilanteessa
eläytyminen vanhempien tilanteeseen, myötäeläminen	- vanhempien riitely - pikkuveljen aiheuttama perhetilanteen vaikeutuminen
ymmärrys vanhempia kohtaan	- juomisesta ja väkivallasta on vaikea päästä eroon ilman tukea
pettymys	- juomiseen liittyen - vanhemmat eivät kuuntele lasta riitelyn takia
rakkauden puute	- koko perhettä koskeva väkivaltatilanteissa

Alkoholinkäytön ja perheväkivallan yhteys tuli selvästi esille tässäkin tutkimuksessa. Aiemmissa tutkimuksissa alkoholiongelmien on todettu lisäävän huomattavasti riskiä perheväkivaltaan (mm. Kämäräinen & Seppälä 2015). Alkoholi, vanhempien ongelmajuomiselta kuulostava alkoholinkäyttö, tuli esille useissa lasten kertomuksissa ja sillä oli usein ikään kuin väkivallan taustatekijän luonne. Joskus vanhempien humalassa oleminen tuli esille vain sivulauseessa, esimerkiksi ”..., *ku kyllä mä tiijän ettei se pääse kännissä siitä maahan*”, jolloin alkoholinkäyttö itsenäisenä ilmiönä ei ollut esillä. Aineistossa on myös kertomus, jossa juominen ja lyöminen kulkivat käsi kädessä ja lapsen mielessä ehkä juominen oli alkuperäinen ongelma ja väkivalta siitä seurausta (turvakodille tulon syyt).

Kertomuksessa *Aleksin isä vietiin putkaan* lapsi kertoo, että hänen isänsä on viety baarista putkaan humalassa. Aleksin kertomasta isän juomisesta on merkintä myös haastattelupäiväkirjassa, puheesta, jolloin nauhuri ei vielä ollut päällä. Ote haastattelupäiväkirjasta:

Aleksi kertoi, että hän oli tehnyt päiväkodissa isälle isänpäivälahjaksi mukin (koristelu oma). Kysyin, luuleeko hän isän ilahtuvan kahvimukista. Aleksin vastasi, että ”kyllä varmaan, vaikka ei se kyllä varmaan juo muuta kuin kaljaa, kun isä aina juo kaljaa.” ”Niin, se on juuri kahvimuki.”

Edellä siis lapsen kerronta ei ole sanatarkkaa, koska se on kirjattu ylös vasta haastattelukäynnin jälkeen. Mutta selvää on, että lapsi toi esille tällä kerronnalla eron todellisuuden ja toiveen välillä: lapsen mielestä isä todennäköisesti juo vain kaljaa, mutta lapsen toive oli, että se olisi juuri kahvimuki.

Etenkin kertomuksessa *Jonin ohjekirja aikuisille: Älkää juoko* lapsen kokemuksena vanhempien alkoholinkäyttö oli varsinainen ongelma, ja väkivalta seurausta juomisesta.

Lapsen toive oli, että aikuiset tietäisivät riittävästi väkivallan ja alkoholin haitoista ja saisivat vaikka lääketieteessä tutkittua tietoa. Toive sisältää ajatuksen siitä, että riittävä tieto ja ymmärrys estäisivät vanhempia toimimasta tällä lapsia vahingoittavalla tavalla. Lapsi tästä ohjekirja-ajatuksestaan kertoessaan ei tiennyt, kuinka lähelle ”*tutkittuja juttuja*” hän osui. Maritta Itäpuisto (2005, 14- 39) toteaa väitöskirjatutkimuksessaan, että alkoholin tuottamia sosiaalisia haittoja on tutkittu erittäin vähän. Lapset ovat alkoholitutkimuksessa näkymättömiä ja alkoholiongelmaisten vanhempien lasten kokemuksia on tutkittu erittäin harvoin.

Lapset ylipäättäänkin toivovat vanhempiensa ”elävän ihmisiksi”. Leena Valkosen (2006, 86–89) tutkimuksessa lapset kirjoittivat käsityksistään siitä, millainen on hyvä isä tai äiti.

Yksi kategoria lasten vastauksissa oli tällainen ihmisiksi elämisen kategoria: lasten mielestä hyvä vanhempi ei juo, ei polta eikä käytä huumeita, tulee toimeen parisuhteessa eikä riitele. Kertomuksessa ohjekirjasta aikuisille lapsella on erityisen painavat perusteet ja kokemuksen tuoma tieto pohjana samansuuntaisen toiveen esittämiselle.

5.1.2 Perheväkivalta kertomattomana tarinana

Aikaisempien lasten haastattelututkimusten kautta oli tiedossa, että lasten on ehkä vaikea puhua itselleen vaikeasta aiheesta tutkimushaastattelussa (esim. Georgsson ym. 2011, 121; Mullender ym. 2002, 45–46; Eskonen 2005, 63). Puhumisen esteitä olin yrittänyt madaltaa ja huomioida myös etukäteen muun muassa sillä, että kaikki lapset olivat itse kuulemassa vanhempiensa antavan luvan tutkimushaastattelussa puhumiseen ja muisteleamiseen. Eritäin tärkeää näin sensitiivisestä aiheesta lasta haastatella olikin, että haastattelukertoja oli useampia, jolloin asiaa voitiin lähestyä eri ajankohtana (haastattelutilanne ja lapsen viikeyden huomioon) ja eri tavoin (esim. Saga-kortit, tunnekuvat, Jos sinun elämästäsi kirjoitettaisiin kirja – kysymys).

Ochs ja Capps (2001, 251–279) kuvatessaan jokapäiväisen arkielämän tarinankerronnan narratiivista analysointia tuovat analyysiin mukaan käsitteen kertomaton tarina (*untold story*) kuvaamaan tilanteita, joissa joku asia tai sisältö jää kertomattomaksi. Kertomattoman tarinan syntymiseen vaikuttavat tämän analysointimallin mukaan kolme pääkohtaa: tarinan kerrottavuus (*tellability*), muistamisen tapa (*schema-based memory*) ja lapsen kerrottoisuus (*tellership*).

Henkilökohtaisia kokemuksia kuvaavilla kertomuksilla on erilainen kerrottavuus (*tellability*). Kerrottavuutta yleensä lisää, jos tapahtumat ovat odottamattomia. Kuitenkin pienet lapset kertovat jokapäiväisen elämänsä kuvauksissa sekä tavanomaisista että odottamattomista tapahtumista. Kerrottavuuteen liittyy myös muistamisen tapa. Muisti pohjautuu tiettyyn mallinnukseen maailmasta (*schema-based memory*); myös muisti on konstruktioita, jonka pohjana on skeema maailmasta, mukaan lukien minuus. ”Minä-skeema (*self schema*)” muovaa siten kerrottua minuutta. Elämäkerrallinen muistaminen sekä ohjaa kertomusta että kertomus ohjaa muistamista. Tapahtumat voivat jäädä kertomisen ulkopuolelle myös siitä syystä, että ne ovat liian tuskallisia, jolloin tapahtuman traumaattisuus vaikuttaa

sekä muistamiseen että tapahtuman kerrottavuuteen. Siihen, jääkö tarina kertomatta, vaikuttaa myös kertoisuus (*tellership*). Lasten kertojuuteen erityisesti vaikuttaa kerronnan vuorovaikutus ja kerrontaan osallistuvien aktiivisuus vaikuttaa lapsen halukkuuteen yhdessä kertomiseen. Lapsen haluttomuus kertoa voi olla tahdon asia, mutta kyse voi olla myös kyvyttömyydestä kertoa. (Caps & Ochs 2001, 251–279.)

Myös tässä haastattelututkimuksessa perheen väkivalta jäi osittain tai ajoittain kertomattomaksi tarinaksi: kaikilla haastatelluilla lapsilla liittyi perheväkivaltateemaan sellainen jakso tai vaihe haastattelussa, että lapsi ei ollut halukas puhumaan aiheesta mitään. Tämä on vaikean ja sensitiivisen aiheen kohdalla myös merkittävä havainto, ja siitä syystä olen analysoinut kertomuksia myös kertomattoman tarinan käsitteen kautta (Ochs & Capps 2001, 251–290). Kertomattoman tarinan olemassaolo on mielestäni tärkeä huomata näiden lasten kohdalla, se on osa heidän kuulemistaan, ja siksi kuvaan tässä myös niitä haastattelun kohtia, kun lapset eivät kerro perheväkivallasta.

Yhden lapsen osalta kertomattomuus oli niin kattavaa, että hänen kertomustaan perheväkivallasta en ole voinut analysoida identiteettikertomuksena. Hän oli myös lapsi, joka ei pitänyt nauhurista eli ajatuksesta, että hänen ja minun puhe tulisi nauhoitetuksi, joten nauhoitettua haastattelupuhetta on tämän lapsen osalta muutenkin vähiten. Kuvaan tämän haastattelusitaatin ja analysoin kerrontaa.

Haastattelusitaateissa käytän seuraavia merkitsemistapoja:

- L= lapsi, H= haastattelija,
- numerointi 1, 2 ... = kertomuksen osat numeroituna analysointia varten
- (kaarisolu) = merkitty naurahdus, pidempi tauko, piirtämisen tai muu tekemisen ääni
- [haka-solu] = haastattelukysymys, johon lapsi vastaa
- ... kolme pistettä = osoittaa siirtymistä eri haastattelukohtaan, välistä puuttuu tekstiä

Aleksi kertoo ja ei kerro perheväkivallasta:

1 H: Nämä kortit valitsit, ku mä kysyin niitä tilanteita, joissa vanhempien välillä on ollu riitaa tai huutamista.

L: No tuossa on perhe, me.

H: Ymm, teijän perhe, niin.

L: Isi, äiti, minä.

H: Joo. No mitä tässä tapahtuu sillon ku on se riita?

L: No en mää tiijä.

Aleksi ei jaksa puhua surusta (vanhempien riitelystä)

2 H: Noista tunteista. Ku teillä kotona on ollu sitä huutamista ja semmosta vanhempien riitelyä, niin liittyykö niihin tilanteisiin jotakin noista; surua, vihaa, rakkautta?

L: Surua.

H: Osaisitko kertoa miten?

L: No ainahan se on samanlailla.

H: Miten?

...

L: Minä en jaksa enää tätä surua. Ei puhuta enää yhtään.

3 H: Niin, minä aattelinkin että sen surukohdan voi jättää pois. Liittyykö niihin rakkautta niihin tilanteisiin?

L: Ei.

H: Liittyykö pelkoa?

L: Eei.

H: Liittyykö vihaa?

L: En tiijä.

H: Sitä sä et tiijä. Joo.

Osassa 1 lapsi ei kerro perheväkivallasta, vaan pyyntöön kertoa tilanteesta vastaus on ”no en mää tiijä”. Tämä on lasten tyypillinen en tiedä -vastaus silloinkin, kun kyse on enemmän haluttomuudesta kertoa (kertojuus) tai asian kerrottavuudesta (liian vaikea asia kerrot-

tavaksi). Haastatteluaineiston perusteella en voi tietää, mitkä tekijät vaikuttavat siihen, että tämän lapsen osalta perheväkivalta jäi miltei kertomattomaksi tarinaksi. Saga -korttivalinnoilla lapsi kuitenkin kertoi sen, että hän (lapsi) on tiiviisti mukana tässä kuviossa – siis perheväkivaltaan liittyviksi kuviksi hän valitsi kolme henkilöä kuvaamaan äitiä, isää ja häntä itseään. Lapsi osoitti näin kuvakortein, että perheen väkivalta on lapsen kokemuksessa kiinteästi myös häneen liittyvä asia.

Kerronnan osassa 2 tunnesanoihin liittyvät kuvat ovat esillä ja kysyn niiden liittymistä perheväkivaltaan. Alekski kertoo surun liittyvän ”*aina samanlailla*”, mutta ei sitten kerro siitä enempää. Ja puhutteleva onkin hänen huokailunsa, ettei hän ”*jaksa enää tätä surua. Ei puhuta enää yhtään.*” Olen nimennyt kerronnan osan Alekski ei jaksa puhua surusta (vanhempien riitelystä). Teen siis tulkinnan, että lapsi väsy vähintäänkin yhtä paljon perheväkivaltaan kuin suruun liittyvästä puheesta. Muista tunteista vanhempien riitelyyn liittyen (osa 3) lapsi ei tunnista muita, mutta vihasta hän ei oikein tiedä. Ajattelen myös viha -sanan suhteen kyse olevan kertomattomasta tarinasta; lapsi ei halunnut eikä jaksanut (enää) puhua perheen väkivaltaan liittyvästä vihasta.

Lasten kertomuksissa yleisin tapa välttää väkivallasta puhumista oli, että lapsi kertoi, ettei hän tiedä tai hän ei muista. Tämä voi liittyä niin kertojuuteen (mm. haluttomuus kertoa) kuin tarinan kerrottavuuteen (mm. tapahtuman traumaattisuus) (Ochs & Capps 2001.) Hydénin (1994, 101–108) mukaan parisuhdeväkivallasta kerrotuista narratiiveista voi jaotella kolmenlaisia jälkikäteen tuotettuja selvityksiä: *neutralisoinnilla* pariskunta yhteisesti (*jointly*) antaa kertomuksen tai selityksen, johon sisältyy ensinnäkin toivo onnellisemmasta elämästä tai sitten teon tarkoitus muuttuu toiseksi. *Torjumisessa* väkivallanteko henkilökohtaisessa kertomuksessa selitetään pois, sisältäen dissosiaation, jolloin kertomuksesta ”erotetaan pois” toinen tai itse. (mt., 108.) Tässä tutkimuksessa lasten kertomattomassa tarinassa voi nähdä viitteitä sekä tällaisesta neutralisoinnista että torjunnasta, vaikka kaikki kertomukset ovatkin lasten henkilökohtaisesti tuottamia kertomuksia.

Lapset osoittivat monella vaihtelevalla tavalla kertomattoman tarinan olemassaolon silloinkin, kun sama lapsi toisessa tilanteessa oli puhunut kertonut väkivallasta. Alla on koonnut tällaisista puhumisen välttämisen tavoista ja myös haastattelusitaatti kuvaamassa asiaa.

- lapsi kertoo, ettei hän tiedä asiasta

L: En tiijä, en ossaa sanoa [mitä kuvassa pitäisi olla]

- lapsi ei muista asiaa
L: Sitä mä en muista enää. [onko tapahtunut lyömistä]
- lapsi kertoo, ettei jaksa enää puhua
L: Minä en jaksa enää tätä surua. Ei puhuta enää yhtään.
- lapsi kertoo, että aihe on ikävä
H: Onko tämä semmonen aihe, josta ei ole mukava puhua?
L1: On.
L2: Niin ...En tiijä, [pitäiskö kuvassa olla viinapullo tai kaljapullo]. Se olis ikävä kuva. Jos olis, niin kalja. Mä en olis missään siellä [kuvassa], olisin piilossa. Unten mailla.
- lapsi kuvaa olleensa pois tilanteesta
L: Mä oon ollu nukkumassa, en oo silleen kuullu, jännästi
- haastattelumenetelmä; kuvakortit eivät kuvaa väkivaltatapahtumia
L1: Ymm. Mikään noista kuvista ei oikein siihen mun mielestä liity.
L2: Nothing (naurahdus), mikään näistä kuvista ei tuo [mieleen sitä ku kotona on lyömistä ja juomista]. Mikään kortti ei ole lähelläkään.
- lapsi kääntää perheväkivallan tapahtuneen leikillään
L: Ei (ei saa selvää) mun mielestä, mut ne [väkivaltatilanteet] on silleen, että joskus vähä niinku pelleillään tai silleen. Tai silleen, että ihan tarkotuksella tekee niinku jotain hauskaa tai silleen.
- lapsi muuttaa puheenaiheen toiseen
L: Ei. Mut mulla on tästä vielä tämmönen näihin kuuluva se. (kuva: nokkahuilu). No ku mä soitan kauheesti nokkahuilua.

Kertomattoman tarinan mukanaolo perheväkivaltateeman ympärillä on yksi tärkeä tutkimustulos ja sijoitan sen lukuun, jossa kuvaan, mitä lapset kertoivat perheväkivallasta ja muusta elämästään. Kuvaan näitä kerrontoja myös siksi, että myös kieltäytymällä kertomasta, ei-muistamalla ja ei-tietämällä, lapset samalla tulevat kertoneeksi jotain omasta väkivaltakokemuksestaan.

5.2 Perhe lasten kertomuksissa

Kun edellä olen kuvannut lasten kertomukset perheväkivallasta, voisi ajatella, että kaikki lasten perhesuhteita kuvaavat tarinat ovat perheväkivaltakertomuksia, mutta näin ei suinkaan ole. Lasten kuvaukset perheisiin liittyen ovat rikkaita, liittyen joko suoraan perhesuhteisiin tai usein jonkun tekemisen kuvauksen kautta. Perhe on lapsen ensimmäinen ja tärkein sosiaalistumisen ja sosiaalisen kehityksen kenttä (Pettit ym. 2000, 38–42; Qvortrup

1994, 22); asia, jota edes omassa perheessä koettu vanhempien väkivaltaisuus ei poista, vaikkakin voi vaikeuttaa. Tämän tutkimuksen yksi tärkeä tulos on, että perheväkivaltaa kokeneiden lasten kertomukset perheestään ovat vaihtelevat ja moninaiset.

Kuva väkivaltaa kokeneiden lasten kokemuksesta perheestään muodostui monipuolisemmaksi kuin vain väkivallan sävyttämät ongelmat. Monesti tuli esille lasten rakkaus vanhempiinsa ja joskus myös usko siihen, että vanhemmat rakastavat heitä. Vahvimmin vanhempiin liittyvät rakkauden tunteet tulivat esille kertomuksissa *Roosan perhe ajattelee hänestä hyvää ja rakastaa häntä, Santeri ja isä kiusoittelevat toisiaan ja vanhempien rakkaus* ja kertomuksessa *Jonin rakkaus liittyy pienenä olemiseen ja vanhempiin*. Joissain kertomuksissa suhde vanhempiin näyttäytyy ristiriitaisempaan joko suoraan kerrottuna tai epäsuoremmin. Kun lapsi vastasi moniin perheen suhteita koskeviin kysymyksiin ”en tiedä”, ajattelen kyseessä olevan ristiriitainen suhde. Esimerkkinä tästä on kertomus *Perheen ajatukset Teemusta*, jossa haluttomuus kertoa on ilmeinen sekä tunteiden että tekemisten kohdalla.

Taulukossa 4 on esitetty lasten perheisiin liittyvät kertomukset luokiteltuna pääluokittain perhesuhteiden laadusta kertoviin kertomuksiin, perheväkivaltakertomukset pois lukien. Huolisävytteisiä kertomuksia oli vain pieni osa kertomuksista, 8/40 kertomuksesta.

Taulukko 4 Lasten perheeseen liittyviä kertomuksia, muut kuin väkivaltakertomukset

Lämpimät tai iloiset perhesuhteisiin liittyvät kertomukset	Huolet, ristiriitaiset tai negatiiviset asiat perheeseen liittyen
<ul style="list-style-type: none"> - Roosin perhe ajattelee hänestä hyvää ja rakastaa häntä - Emma on todella hyvä tyttö - Äiti ajattelee Joonaksesta hyvää - Jonin rakkaus liittyy pienenä olemiseen ja vanhempiin - Santeri ja isä kiusoittelevat toisiaan ja vanhempien rakkaus - Vanhemmat huolehtivat Emmasta pienenä - Joni muiden silmin: kiltti - Matiaksen isän työ - Jääkiekkopaita parhaalta enolta - Tädillä on kuuluisa ravihevonen - Roosin tarina kissan kaupunkimatkasta 	<ul style="list-style-type: none"> - Iidan isä ei muista kehua Iidaa - Joonaksen isä ja äiti asuvat erossa - Aleksin äiti ja isä voivat vaikka erota - Emman mummi unohtaa asioita - Pikkuveli satuttaa, mutta tykkää Emmasta - Joonas ja äiti joutuivat panttivankeiksi - Santeri muistaa aluton alle jääneen mummelin - Perheen ajatukset Teemusta <p style="text-align: right;">8 kpl</p>
Mukavat tekemiset perheen kanssa	Muistoja ja muita kuvauksia, neutraalit tai positiiviset suhteet
<ul style="list-style-type: none"> - Teemun tekemiset perheen kanssa - Joni on iloinen perheen lomamatkalla - Aleksin äiti on melkein maailmanmestari Afrikan tähdessä - Sannakkomuisto mökiltä - Emman kalajuttu - Leikkipyssyn kuulat ja helmi juuttuunään - Labyrinttimuisto - Käynnit sirkuksessa ja Hilarius Hiiren maassa <p style="text-align: right;">19 kpl</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Villen päivähoitomuistot - Maria kaatuili pienenä - Matias oli pienenä varovainen - Iida leikkasi pienenä itseltään hiukset - Aaro kiipeili pienenä puissa - Emma tykkäsi maalata - Atte muistelee uimarantaa ja metsäretkiä - Mummi poltti sormensa kynttilässä - Emma pelkäsi pienenä nukkeja - Pelottava noitapainajainen - Aleksia pelotti kummitusjuna ja Halloween - Kirja Emman elämästä: koulunkäynti, auttaminen, perhe - Teemu suunnittelee salaa lukemista <p style="text-align: right;">13 kpl</p>

Haastattelussa kysyin myös ajasta, kun lapset olivat pieniä, ja monet lasten muistelukertomukset ovat mukavia, hyviä muistoja. Joissain kertomuksissa olennaista on perheen mukanaolo (esim. *Atte muistelee uimarantaa ja metsäretkiä, Sammakkomuisto mökiltä*), joissain myös kaverin (*Käynnit sirkuksessa ja Hilarius Hiiren maassa*). Lapset halusivat monissa kertomuksissaan selvästi muistella vain mukavia asioita, kukaan ei esimerkiksi ilman erityistä kysymystä tuonut lapsuuden muistelun (kun olit pienempi) kohdassa esille perheväkivaltakokemuksiaan. Toiseksi on selvää, että näihin mukaviin muistoihin yleisimmin liittyvät heidän perheensä ja joskus kaverit. Lapset määrittivät suhdettaan vanhempiin tai sukulaisiin myös kuvaamalla jotain tekemistä heihin liittyen.

Lasten monissa kertomuksissa olivat mukana sisarukset. Pääosin kaikissa lasten kertomuksissa, missä sisarus oli mainittu, sisarussuhde näytti kiinteältä ja lapselle tärkeältä. Esimerkiksi kertomuksessa *Teemun tekemiset perheen kanssa* lapsi ei ollut sillä hetkellä halukas kertomaan tekemisistään vanhempien kanssa, mutta kertoo leikistä pikkuveljen kanssa. Siinä hän selvästi ajattelee olevansa tärkeä ihminen pikkuveljelle. Yksi lapsi kuvaa ristiriitaista tai vihamielisenkin oloista suhdettaan pikkuveljeen: hän ajatteli vanhempien ajan riittäneen pienenä hyvin hänestä huolehtimiseen siihen saakka, kunnes pikkuveli syntyi, mutta ei oikein hyvin sen jälkeen.

Kerronnan *Aleksin äiti on melkein maailmanmestari Afrikan tähdessä* lapsi aloitti kysymällä minulta, oliko pelaamamme peli vaikea, ja vastasin sen olevan vaikea (hävittyäni taas pelin). Lapsi kuvasi äitinsä olevan melkein maailmanmestari hänen peleissä joskus. Kerronta sisälsi ihailua äidin osaamista kohtaan, ja samalla hän määritteli siinä sukupolvi-ajon: äiti osaa, vaikka kyseessä ovat hänen (lapsen) pelit.

Sukulaiset voivat olla myös tärkeä samaistumisen tai ihailun kohde. Ihailua ja samaistumista sukulaisiin sisältyy kertomukseen *Jääkiekkopaita parhaalta enolta*: lapsi haki päälleen uuden jääkiekkopaidan ja kertoi saaneensa sen parhaalta enoltaan. Kertomuksessa *Tädillä on kuuluisa ravihevonen* lapsi kertoo tädin hevosesta ja varsasta, jotka ovat kuuluisia ravureita ja juosseet palkintoja ja rahaa omistajilleen. Kertomus päättyy toteamukseen, että ravuri on vähän lapsen ja tädin yhteinen, joka tuo esille lapsen halun päästä osalliseksi kuuluisuudesta. Sekä tekemisten kuvaus että perhekäsityksen laajeneminen joskus myös

sukulaisiin tuli esille myös Aino Ritala-Koskisen (2001, 127–142) tutkimuksessa, hänen haastateltuaan lapsia heidän perhesuhteistaan uusperheissä.

Alexi on vanhempien erosta hämmentynyt ja ilmaisi asiaa omalla tavallaan. Käytimme tässä kohdassa Saga-kortteja ja niiden mieleen tuomia asioita:

Aleksin äiti ja isä voivat vaikka erota

Saga-kortit: tuli, sormus, miekka

H: Mitä sä niistä kertosit tai miksi valitsit?

L: En määhä tiijä. Ne on hienoja kuvia. Tuo sammakkoki on kyllä munki mielestä hieno.

H: Niihinkö ei liity mitään muistoja tai semmosta?

L: Niin. Mutta liittyyhän niihin vähän [muistoja], että isi ja äiti oli ennen ainaki vähän rikkaita. Mutta tämä liittyy kyllä jotenkin siihen äitin riitaan:

H: Mutta tämä ei kuulunut semmoseen?

L: Joo, tai tuntuu se vähän.

H: No miten?

L: Eroon.

H: Mitä?

L: No äiti ja isä voi vaikka erota.

Lapsi oli ensin valinnut kolme Saga-korttia vain siksi, että olivat ”*hienoja kuvia*”. Sitten kuvat kuitenkin tuovat hänen mieleensä asioita, paremman taloudellisen toimeentulon, *joka ”liittyy jotenki siihen äitin riitaan”*, mitkä liitän ajallisesti kerronnaksi aikaan ennen van-

hempien eroa. Sitten myös kuva ruumisarkusta ”*tuntuu vähän*” lapsesta: äiti ja isä voivat vaikka erota. Tässä toteutuu konkreettisesti, että kuva kertoo enemmän kuin sanat. Kuva arkusta on puhutteleva, kun sen liittää vanhempien (jo tapahtuneeseen) eroon, kun taas sanallisessa ilmaisussa lapsi oli erittäin varovainen kuvaten vanhempien voivan vaikka erota. Tulkitsen vanhempien eron olevan uhkaava ja pelottava asia lapselle.

5.3 Lasten muut kertomukset elämästään ja itsestään

Perheen lisäksi lasten tärkeitä elämän osa-alueita ja sosiaalisen kehityksen areenoita ovat kaverisuhteet ja koulusopeutuminen tai -suoriutuminen. (mm. Bagwell, Newcomb & Bukowski 2000, 86–112; Ladd, Kochenderfer & Coleman 2000, 139–166.) Kuvaan sisältöjä lasten niistä kertomuksista, jotka liittyivät kaverisuhteisiin, kouluun tai kuviteltuun tulevaisuudennäkymään.

Kaverisuhteet ja toiminta lasten kertomuksissa

Perheen jälkeen kaverisuhteet muodostavat lapselle merkittävän sosiaalisen areenan, ja kuuluminen johonkin on lapselle tärkeää myös tässä mielessä (mm. Hartup 2000, 59–112). Kaveriasioissa lapsen ikä on merkittävä tekijä, koska mitä pienempi lapsi on, sitä isommissa roolissa lapselle on perhe, ja vastaavasti lapsen kasvaessa yleensä kavereiden merkitys lisääntyy. Kaverisuhteet tai laajemmin kyky sosiaaliseen kanssakäymiseen ikäistensä kanssa toimii lapselle peilinä myös omaan itseensä, ja siten identiteetikertomusta voi myös analysoida kaverikertomuksista. Leikit ja muu tekeminen ovat lapselle arkipäiväistä toimijuutta luonnollisissa tilanteissa. Tarkastelen tässä yhteydessä paitsi suoraan tekemiseen liittyviä kertomuksia, myös heidän muita kuvauksia itsestään; ”minkälainen olen” ja ”mitä teen” limittyvät toisiinsa. Pojilla oli enemmän kertomuksia, joissa urheiluharrastus tai -suoritus oli tällainen määrittely.

Lasten kertomuksissa oli mukana niitä, joissa suhde kavereihin on hyvä ja lapselle monella tavalla voimavara. Toisaalta on myös joitakin sellaisia kertomuksia, joissa suhde kavereihin näyttäytyy ristiriitaisena, tai epävarmuutta tuo kavereiden olemassaolo. Tytön kertomuksissa oli esillä sekä parhaan kaverin tärkeys että monet kaverisuhteet (kertomus Emma

on kiva kaveri). Poikien kertomuksissa ei niinkään kuvattu parasta kaveria, vaan enemmän yhteisiä pihaleikkejä ja pelejä. Tässä varmasti kuvastuu myös yleisempi poikien ja tyttöjen kaverisuhteiden ero. Pojalle voi olla täysin tyydyttävää myös se, että ei ole niin sanottua parasta kaveria, vaan tärkeää on porukka, johon tuntee kuuluvansa. Lasten kaverit ja kaverien kaverit muodostavat verkoston, jossa mukana pysyminen vaatii lapselta sosiaalisia taitoja. Osittain aikuiset ohjailevat vielä näitä suhteita, kuten kertomuksessa *Iidan koulumatkakaverit*, jossa Iida kertoo luokassa sovitun, kenen kanssa kukin kulkee koulumatkat.

Taulukkoon 5 olen kuvannut kertomusten jakautumisen sisällön mukaan hyvistä tai huonoista /ristiriitaisista kaverisuhteista kertoviin kertomuksiin, sekä tekemiseen ja harrastamiseen liittyvät mukavat tai negatiivisen sisältöiset kertomukset.

Taulukko 5 Kertomukset liittyen kaverisuhteisiin tai tekemiseen

Kertomuksia hyvistä kaverisuhteista	Kertomuksia ristiriitaisista tai huonoista kaverisuhteista
<ul style="list-style-type: none"> - Joonas kaverina - Emma määrittelee itseään vuorovai- kutuksessa - Emma on kiva kaveri - Aaro pelailee kavereiden kanssa - Iidan kaverikyläilyt - Iidan koulumatkakaverit - Marian synttäreillä tanssittiin tanssi- matolla - Emman rakastumiskertomus <p style="text-align: right;">8 kpl</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Joonas määrittelee itseään - Joonas ja kaverit - Aleksi tykkää joskus kavereista - Pettymys: kaveritapaamisen peruun- tuminen - Häpeä: kaveritilanteet ja vaatteet <p style="text-align: right;">5 kpl</p>
Kertomuksia mukavasta tekemisestä tai harrastamisesta	Negatiivisia tai ristiriitaisia kertomuksia tekemiseen tai harrastamiseen liittyen
<ul style="list-style-type: none"> - Joonas on hyvä sählyssä ja maalivahti - Kuvauksia Aleksista - Joonaksen kertomus urheilukilpailuis- ta - Atte on mestari piirtämään hevosen - Matias pelailee jääkiekkoa - Teemu tekee paperilennokkeja - Koulun pihassa on hauska leikkiä - Emma käy harrastuskerhoissa - Matiaksen ennätykset rallipelissä - Hopeamitalimiehet: Matias ja Sebas- tian Loeb - Roosin lemmikkitoiveet - Roosa jännittää entisen koiran vierai- lua <p style="text-align: right;">12 kpl</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Santerin pussaushuolet - Joni määrittelee itseään - Atte kertoo lumisodasta - Nikon moottorisahamurhaaja-peli - Matiaksen koirajuttu - Aleksilla on läsnäolo <p style="text-align: right;">6 kpl</p>

Lapsuuden emotionaalisten tapahtumien kertomukset voidaan jaotella muodon perusteella kahteen. Ensinnäkin tarinat sijoittuvat toiminnan ympärille, ovat juonellisia kertomuksia (*plotted stories*). Toiseksi tarinat voivat olla tarinoita hetkistä ajassa (*moment-in-time-stories*), impressionistisia kuvauksia, jotka eivät ole tarinoita tekemisestä vaan olemisesta. (Hudson et al. 1992, 131; Miettinen 2006, 48.). Kertomus Aleksilla on läsnäolo, joka on keskustelunarratiivi eli kertomus, joka on syntynyt vuorovaikutuksessa lapsen ja haastatteen välillä, on tarina olemisesta, ei tekemisestä:

Aleksilla on läsnäolo

- H: yy kaa ko ne vi ku sei (pelataan peliä kynttelikön manseteilla)
 L: Läsnäolo.
 H: Läsnäolo.
 L: Mä en tiijä mitä se tarkoittaa.
 H: Ai että mitä se läsnäolo tarkoittaa.
 L: En tiijä.
 H: No haluatko että mä sanon?
 L: Joo.
 H: No semmosta paikalla olemista, että on jossaki paikalla tavallaan, tai joskus se voi tarkoittaa
 L: Yy ka ko ne vi ku se.
 H: Niin joskus se voi tarkoittaa, että keskittyy. Että on niinku, että mä voisin istua tässä mutta olla poissaoleva jos mä oisin ajatuksissani, niin silloin mä en ois läsnä.
 L: Mulla on monta kertaa läsnäolo.
 H: Onko? Vai silleen että sä oot ollu poissaoleva, kumpaa sä tarkoitat?
 L: Silleen että oon omissa ajatuksissani.
 H: Niin, silloin sä et oo ikäänku läsnä oleva. Vähän niinku että ei nää eikä kuule mitään silloin.
 L: Joo. Kyllä mä kuulen, heti ku mä kuulen jotain niin mä tulen pois läsnäolosta.
 H: Niin.

Tämän kerronnan aikana pelaamme lapsen kanssa hänen keksimäänsä peliä sähkökynttelikön manseteilla, ja laskemiset seitsemään liittyvät peliin. Alekski ottaa esille sanan läsnäolo (ilman mitään ennakoivaa puhetta siihen liittyen), jonka sanan merkitystä hän ei tiedä. Kerroin sanasta sillä tavalla kuin osaan, ja lapsi määrittelee itseänsä sanan avulla: *”mulla on monta kertaa läsnäolo ... silleen että oon omissa ajatuksissani ... heti ku mä kuulen jotain, niin mä tulen pois läsnäolosta”*, niin että lopulta ymmärrän, mitä hän tarkoittaa. Aikuisten kielellä tämän saman olisi voinut määritellä, että Alekski on usein ajatuksiinsa vaipuneena, mutta hänen huomionsa saa helposti herätettyä, tai diagnosoivalla puhetyylillä: Aleksilla on mahdollisesti lieviä tarkkaavuuden ylläpidon pulmia, mutta hän pystyy itse myös ohjaamaan ja säätelemään tarkkaavuuttaan. Pidän huomattavasti enemmän Aleksin omasta tavasta kertoa asiasta.

Koulu lasten kertomuksissa

Koulu on merkittävä lapsen elämän vaikuttaja, jolla on vaikutuksia sekä koulumenestykseen ja oppimiseen, itsearvostukseen että myös syrjäytymiskehitykseen. Koulu on mukana

lapsen identiteetin muodostamisessa, sekä monimutkaisena sosiaalisten suhteiden verkostona että oppimisen ja koulumenestyksen kautta. Haastatelluilla lapsilla on kokemus väkivallasta kotona, mikä aikaisempien tutkimusten valossa saattaa heijastua koulunkäyntiin. Väkivallan kokeminen ja todistajana oleminen ovat yleensäkin psyykkisesti raskaita prosesseja, ja vievät lapselta voimia ja vaikuttavat esimerkiksi keskittymiskykyyn (mm. Oranen & Keränen 2006).

Lasten kertomukset liittyen kouluun kuvasivat heitä koululaisena, suhdetta opettajaan, oppiaineita, kaverisuhteita koulussa tai lapsen käsitystä itsestään oppijana. Osa lasten kouluun liittyvistä kertomuksista olivat pieniä, haastattelun ajankohtaan eli joulunalusaikaan liittyviä, arkipäivän kerrontoja. Useammassakin kertomuksessa lapset arvioivat opettajiaan, ovatko nämä hyviä vai huonoja. Joissakin kertomuksissa oli kysymys enemmän lapsen ja opettajan välisestä suhteesta, sisältäen mm. epäluottamusta tai pettymystä, ja joissain taas opettajan taidoista opettajana. Taulukossa 6 kuvaan lasten kouluun liittyvien kertomusten sisältöjen jakautumisen positiivisiin ja negatiivisiin koulukuvauksiin.

Joissakin kertomuksissa lapset luonnehtivat tai kuvasivat suoraan itseään koululaisena, joka on usein lapsen itsensä, opettajan ja ehkä vanhemmankin kuvausta lapsesta koululaisena. Kertomuksessa *Joonas on väsynyt koululainen* lapsi kuvaa olevansa koulussa väsynyt sekä omasta mielestään että opettajan mielestä. Väsyneisyytensä kuvaukseksi hän kertoo matematiikan tunnista, ”missä mä oon erityisen väsynyt, ainakin väsyn siinä”, ja jossa oli viimeksi tullut iso virhe laskutehtävässä. Lapsen kertomus ei suoraan tuo vastausta siihen, mistä väsymys koulussa kertoo. Kyse voi olla esimerkiksi oppimisen työläydestä matematiikassa, mutta myös kouluviihtymisestä yleisemmin tai koulun ihmissuhteissa olevista pulmista. Määttä (2015) toteaa tutkimuksessaan yhden keskeisimmistä tutkimustuloksista olevan, että lapset jotka tarvitsevat tukea ovat joko haluttomia etsimään tai vastaanottamaan sitä opettajalta. On myös mahdollista, että perheen väkivalta ja mahdolliset akuutit tilanteet kotona vievät lapsen voimia siten, että hän todellakin on koulussa sitten väsynyt.

Taulukko 6 Koulukokemukset lasten kertomuksissa

Positiiviset koulukokemukset	Negatiiviset koulukokemukset
Oppiminen ja kouluaineet <ul style="list-style-type: none"> - kokemus itsestä hyvänä koululaisena (käytöksen puolesta) - kokemus itsestä hyvänä oppijana - osittain hyvä kokemus itsestä oppijana, ”joissain aineissa riittävän hyvä” - monia lempiaineita 	<ul style="list-style-type: none"> - kokemus itsestä huonona oppijana eskarissa - väsymys koulussa - jotkut aineet vaikeita - tylsiä oppiaineita
Koulukaverit ja tekemiset koulussa <ul style="list-style-type: none"> - koulussa on kavereita - mukavat välituntekemukset kavereiden kanssa 	Kiusaaminen <ul style="list-style-type: none"> - koulussa on joskus kiusaamista - riitaa kavereiden kanssa - epävarmuus, onko aina kavereita
Opettaja <ul style="list-style-type: none"> - hyvä opettaja, osaa opettaa - hyvä suhde opettajaan - kokemus, että opettaja arvostaa lasta 	<ul style="list-style-type: none"> - epäluottamus opettajaan - kokemus epäoikeudenmukaisuudesta

Lasten tulevaisuudenkuvauksia

Olen poiminut tulevaisuutta koskevat lasten kertomukset vielä omaksi alakohdaksi. Lasten tulevaisuudentoiveissa kolmessa kertomuksessa oli mukana mahdollinen ammatti ja työ. Yksi lapsi kertoi miettivänsä tarjoilijan työtä mahdollisena, ja jatkoi toisessa kertomuksessa yleisemmin tulevaisuudenkuvaansa ihmisenä, joka käy töissä: ”pitää olla toimeentulo”. Toinen lapsi ajatteli ammatikseen taidemaalarin tai laulajan työtä, josta saisi rahaa. Raha tuli esille yhdessä lapsen kertomuksessa ilman työn tai ammatin mainitsemista, välineenä hankkia tulevaisuudessa haluamia asioita (lempiauto, iso koira, ulkomaanmatkat). Joistakin lasten kommentteista välittyi rahan merkitys vastapainona sille, että lapsena perheessä ei ole ollut paljon rahaa.

Yksi lapsi kuvitteli mielessään tulevaisuuteen itsensä perheellisenä miehenä, hyvin varovasti ilmaisten. Hän kuvasi isänä olemiseen liittyvän tekemistä lapsen kanssa ja jossakin käymistä. Ja hänen kuvansa perheellisen työssäkäyvän miehen säännöllisestä elämästä oli ehkä myös vastapainoa nykyisen perheen elämälle. Yleisemmin lasten kertomuksissa tule-

vaisuudenkuvitelmissakin oli mukana heidän nykyperheensä, vanhemmat ja sisarukset, esimerkiksi kuvitelluilla ulkomaanmatkoilla, joissa perhe olisi mukana, *”se ois parasta silleen”*, kuvitellussa kirjassa lapsen elämästä tai myös rahan ansaitsemisen yhteydessä: *”Ja sit annan perheelle aina joita en käytä yksin”*.

6 LASTEN IDENTITEETTİKERTOMUKSET PERHEVÄKIVALTAAN KOSKEVISSA KERTOMUKSISSA

Kun luomme identiteettiä narratiivien kautta, myös vaikeat ja traumaattiset elämäntilanteet muovaavat identiteettiä ja vaikuttavat sen kehittymiseen. Narratiivit, kertomukset joita elämästämme kerromme, ovat myös tapa jäsentää ja tehdä itselle ymmärrettäväksi vaikeita elämäntilanteita. Toisaalta traumatisoivat tapahtumat vaikuttavat siten, että kerronta katkeaa, ja elämäntarinasta tulee katkonainen tai joskus jopa kaoottinen. (Riessman 1990, luvut 1 ja 4.)

Haastattelemillani lapsilla on kokemuksia perheväkivallasta. Tarkastelemalla näistä kokemuksista kerrottuja kertomuksia haen väkivaltakokemusten merkitystä lapselle, ja sen kokemusten vaikutusta siihen, millaisena lapsi kokee ja näkee itsensä, eli millaista identiteettiä hän rakentaa. Identiteettikertomus – kertomus, jonka lapsi kertoo itsestään itselleen ja muille – voi olla ongelmien täyttämä kertomus, selviytymisestä kertova kertomus tai siinä voi olla aineksia näistä molemmista. Voidaan puhua uhatusta identiteetistä: uhka ovi olla sisäinen, intrapsyykkisistä syistä johtuva, tai ulkoinen, sosiaalisista syistä johtuva. Uhka voi kohdistua joko identiteetin sisältöön tai identiteetin arvodimensioon, jolloin itsearvostus joutuu uhatuksi. (Kärkkäinen 2001, 8-9.)

Perheväkivaltakokemukset ja niistä kerrottavat kertomukset ovat yksi elämänareena, joilla lapset luovat identiteettiään ja tässä luvussa kuvaan perheväkivaltakertomuksista analysoituja identiteettikertomuksia. Näin vastaan **tutkimuskysymykseeni, millaisia identiteettikertomuksia väkivaltaa kokeneet lapset tuottavat kertoessaan perheväkivallasta.**

Kokoan lyhyesti vielä keskeiset käsitteet, joilla teen identiteettikertomusten analysointia, koska kuvaan kunkin kertomuksen analyysin vaihe vaiheelta, mutta en enää käytä lähdeviittauksia analyysin termien yhteydessä lukemisen helpottamiseksi. Identiteettikertomusten analysoinniksi käytän kahta analyysimallia. Ensinnäkin käytössäni ovat Brunerin (1986, 14) kertomuksen muotojen määrittelyn käsitteet. *Toiminnan maisemaan* sijoittuvat toiminnan perusteet: toimija, päämäärä, tilanne, keinot. *Tietoisuuden maisemaan* sijoittuu

se, mitä toimijat tietävät, ajattelevat, tuntevat tai mitä he eivät tiedä, ajattele eivätkä tunne. Toiseksi kertomuksen muodon analysoinnin käsitteet tulevat kertomuksen osallistumisrooleista (Herman 2002, 148–153). Kertomuksen osallistumisroolien tarkastelu siis sijoittuu toimijuuden osalta ikään kuin toiminnan maisemaan sisään; toimijan analysointiin. Kertomuksen osallistumisroolit voi jakaa akselille, jota kutsutaan myös toimija-kokija -hierarkiaksi: *toimija (actor, agent)* ---- *toteuttaja (effector, author)* ---- *kokija (experien- cer)*----- *uhri (patient)*. Alkuperäisen potilas -sanana olen korvannut sanalla uhri. (Herman 2002, 148 – 161; Miettinen 2006, 46–47). Osa kertomuksesta tai pieni episodikertomus voi olla myös *hypoteettinen kertomus* (Riessman 1990, 76–77), jota myös analysoin identiteetikertomuksena.

Identiteetin analysoinnissa käytän perheväkivalta -ydinkertomuksia, jotka kokosin väkivaltaa koskevista lasten pienistä kertomuksista. Identiteetin analysoinnissa on mukana kolme väkivaltakertomusta eli kaikkien niiden lasten kertomukset väkivallasta, jotka siitä ovat haastatteluissa kertoneet (yhden lapsen kertomus jäi kertomattomaksi tarinaksi). Analyysivaiheiden tarkka kuvaus, läpinäkyvyys, liittyy tutkimukseni luotettavuuden lisäämiseen.

6.1 Haavoitetun lapsuuden kapinoijan identiteetti

Ensin kuvaan lapsen väkivaltakertomuksen, jonka olen nimennyt identiteetikertomuksena haavoitetun lapsuuden kapinoijan identiteetiksi.

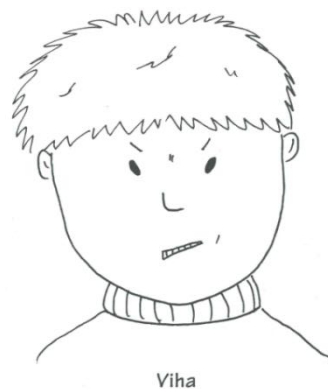
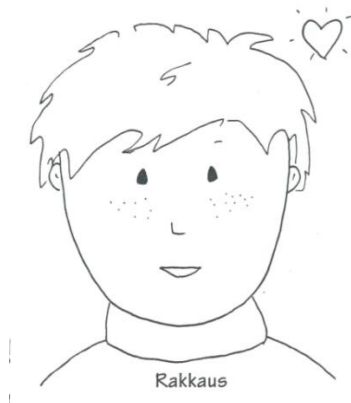
Identiteetikertomus perheväkivaltakertomuksessa 1: *Joonaksen kertomus perheväkivallasta*

- 1 Ei tuu [oikein mitään mieleen], joskus on vähän säretty tavaroita. [Mun olo] on sillan ollu joskus huono ja joskus hyvä. [Huono olo] on ahista-va olo. Ei semmosestakaan oikein tiijä, mitä oisin halunnu tehdä.
- 2 No kumpiki (vanhempi) on heitelly ja särkeny tavaroita. Viimeksi muuten särki äiti. Ja yks isoin asia mikä on säretty, niin sen muuten Mika (=isä) särki, niin keittiön penkki. Heitti vaan ovesta pihalle ja jalat meni ihan (ääntelyä). Ei niissä tilanteissa [ole lyöty ketään].

En ois ainakaan halunnu sanoa [kummallekaan mitään]. Miksi mä sanoisin, jos ei ne kuuntele. Kerran mä yritin, mutta ei ne, siinä oli niin kova pälpätys, ääntä ja huutoa.

[omat tunteet väkivaltatilanteissa]

3 Ei ainakaan rakkaus. Ei meillä oo ikinä ollukaan. En tiijä, että kukaan ihminen rakastas mua. Ehkä eniten mulla on vihaa niissä tilanteissa. Sitä [kohtaan] joka on alottanu tappelun.

4 Viimeksi mä vejin alottajaa lärviin, elikä iskää. Löin, sillen ku se heitti penkin ulos. Sitte se lähti juokseen mun perään, niin mä äkkiä vaan vedin terrassilla lipposet jalkaan ja hyppäsin maahan.

5 Ku mä vein sen lipposet, niin se ei päässy sinne mun perään. Ei se saanu mua kiinni, enkä [mä pelänny], ku kyllä mä tiijän ettei se pääse kännissä siitä maahan.

6 [Jos äiti on alottanu, niin teen] samalla lailla. No harvoin lyön, mutta joskus. [Sanon] ku että mä yhtä vihanen oon. Ensin sanon nästisti ja jos sitte, jos ei se usko, niin sitte suututaan. Ne lopettaa ku niitä monta kertaa käskee. Jos ei lopeta, niin sitte lyö.

7 No vaikka ne löis [mua], niin ei ne mua kiinni saa. Mä juoksen karkuun. Vaikka 222 kierrosta sen takan ympäri, juoksen niin monta kertaa ympäri, niin eiköhän ne sitte väsy.

8 Ei siitä [vanhempien tappeluista, väkivallasta] oikeestaan oo ollu mitään haittaa mulle.

Kerronnan alussa (osa 1) lapsi ei selvästikään ole halukas kertomaan ja hän osoittaa sen sanoilla: *"ei tuu oikein mitään mieleen, ei semmosestakaan oikein tiijä"*. Tämän jälkeen hän kuitenkin alkaa kertoa. Toiminnan maisemassa tilanne on lapsen kuvaamana se, että tavaroita on vähän heiteltä ja särjetty. Aluksi kerronta on passiivimuodossa, jolloin lapsi voi kertoa itselleen epämieluisasta asiasta ikään kuin neutraalimmin ja ulkokohtaisesti. Lause sisältää myös vähättelyä, asian esittämistä vähäisempänä kuin se hänen mielellään

sitten onkaan. Ensimmäisen kerronnan jakson aikana lapsi kysyttäessä kuvaa myös omaa oloaan välttelevästi joskus huonoksi ja joskus hyväksi, mutta tarkentaa sitten huonon olon olevan ahdistusta. Näin hän varovasti raottaa ovea tietoisuuden maisemaan, kuvaamalla tuntemustaan väkivaltatilanteessa.

Sitten hän alkaa kertoa ja kuvaa väkivaltatekojen toimijoiksi molemmat vanhempansa (osa 2). Hän myös kuvaa kahta eri tilannetta, joista viimeksi toimijana oli äiti, ja pahimmassa särkemistilanteessa toimijana oli isä. Tila tässä tapahtumassa on koti, tarkemmin keittiö, josta isä heittää penkin ulos. Arvioitaessa lapsen osallistumisroolia tässä kerronnan osassa hän on kokijan (*experiencer*) asemassa, mikä tulee esiin jo ihmettelevässä sävyssä: isä heitti vaan penkin, ja vielä selvemmin kuvauksessa, ettei hän halunnut siinä tilanteessa sanoa vanhemmille mitään. Lapsen kokemus oli, etteivät vanhemmat kuitenkaan kuuntele. Tämä kuvaa myös tietoisuuden maisemassa pettymystä vanhempien toimintaan. Voi myös ajatella, että silloin lapsi arvioi vanhempiensa olevan tilanteessa, jossa he eivät pysty ottamaan lapsen kokemusta vastaan (*”kerran mä yritin, mutta ei ne”*).

Edellä olevan kertomuksen osien 1-2 pohjalta mietin lapsen identiteetin rakentumista. Lapsen kertomuksessa perheväkivallasta tapahtuu muutos kertomuksen keskellä. Tämä muutos tapahtuu ensinnäkin hänen kertojan subjektiasemassaan: aluksi kertominen on passiivimuodossa eli ei ole toimijaa, sitten toimijoina ovat hänen vanhempansa ja lapsi on kokija. Ja kolmanneksi Joonas kuvaa itsensä sekä toimijaksi että toteuttajaksi. Jos kerronnan alku (1-2) olisi ainut, mitä tiedämme lapsen kuvauksesta perheväkivallasta, hänen ajattelisi muodostavan uhrin identiteettiä suhteessa väkivaltaan. Ensimmäisen jakson aikana hän toteuttaa uhrin tai alistujan identiteettiä kertomuksen toiminnan maisemassa: ei tiedä, mitä olisi itse halunnut tehdä, eikä halunnut ainakaan sanoa mitään vanhemmilleen. Hän toteutti sitä myös tietoisuuden maisemassa: hänestä tuntui sekä hyvältä pahalta, mutta pahalta tuntuminen oli ahdistusta.

Kertomuksen jakso 3 ei kuvaa toimintaa, vaan tunteita tai niiden puuttumista (tietoisuuden maisema) väkivaltatilanteessa. Lapsi kuvaa, että heillä ei ole rakkautta, ja ettei hän tiedä ketään ihmistä, joka rakastaisi häntä. Hän kuvaa myös omaksi tunteekseen vihan noissa väkivaltatilanteissa. Joonas ei kerro tunnetta suru, mutta lukijalle (ja haastattelijalle) tulee vaikutelma, että rakkauden puuttuminen on lapselle surullinen ja rankka kokemus (*”rak-*

kautta ei ole ikinä ollutkaan”). Olen kysynyt haastattelussa tunteista (hakasuluissa), joten ilmaus täytyy lukea vastauksena kysymykseen, ei pitkälle vietyä johtopäätöksenä siitä, ettei lapsi olisi voinut kokea tulleen rakastetuksi jossain muussa tilanteessa.

Vihan kohdistuminen tappelun aloittajaan toimii kertomuksessa ikään kuin siirtymänä seuraavan vaiheeseen (osa 4), jossa Joonas kuvaa täysin erilaista tilannetta. Lapsi on väkivaltatilanteessa toimija, eli lyö vanhempaa, joka on aloittanut tappelun. Toiminnan (lyömisen) voi nähdä ensinnäkin lapsen keinona hänen yrittäessään lopettaa alkanut tappelu. Kertomuksessa hän onnistuukin siinä, tai ainakin onnistuu siirtämään tilanteen toisaalle, kun isä lähtee juoksemaan hänen peräänsä. Lyömisen voi nähdä myös liittyvän tunteeseen eli vihaan, jota Joonas tuntee tappelun aloittajaa kohtaan, ja silloin toiminta on osa tunteen ilmaisua (toiminnan ja tietoisuuden maisemat päällekkäin). Tässä osassa kertomusta lapsi on paitsi toimijan roolissa, mutta myös toteuttajan (*effector /author*) roolissa Hän kertoo aktiivisesta roolistaan: *”vejin alottajaa lärviin”, ”vedin terassilla lipposet jalkaan ja hyppäsin maahan”*.

Kertomuksen kohdassa 5 Joonas siirtyy tietoisuuden maisemaan; kuvaamaan ajatuksiaan ja tietämistään. Hän ajatteli, että isä ei pääse hänen peräänsä, ja toisaalta tiesi, että humalassa isä ei pääse terassilta maahan. Tähän ajatukseen ja tähän tietämiseen hän liittää myös tunnetilansa; sen takia häntä ei pelottanut, että isä saisi hänet kiinni.

Jaksossa 6 lapsi kuvaa tilannetta, että äiti on ollut tappelun aloittaja; lapsi kuvaa edelleen itseään toimijana. Hän kuvaa vaiheittain etenevän toimintansa: ei yleensä lyö äitiä, vaan sanoo olevansa yhtä vihainen (keino), sanoo ensin nättisti, ja jos se ei auta niin suuttuen, ja jos monta kertaa sanominen (keino) ei saa vanhempia lopettamaan tappelua (päämäärä), niin sitten hän lyö (keino). Tässä Joonas on toimijan osallistumisroolissa ja selvästi suhteessa perheväkivaltaan hän yrittää ottaa ratkaisijan roolin. Seuraavaksi (7) lapsi kertoo tilanteesta, jota voi pitää pienenä hypoteettisena kertomuksena siitä, kuinka hän toimisi, jos vanhemmat tilanteessa löisivät häntä. Hypoteettisena keinonaan hän kuvaa takan ympäri juoksemisen niin monta kertaa, että vanhemmat väsyvät, eivätkä saa häntä kiinni (päämäärä). Viimeisessä lauseessa (8) *”ei siitä oikeestaan oo ollu mitään haittaa mulle”* Joonas palaa takasin alun asetelmaan; hän ei halua puhua (enää?). Näin ainakin tulkitseen tuon lauseen, koska lapsen muu kerronta ei tue lauseen sisältöä siitä, että vanhempien vä-

kivallasta ei olisi ollut hänelle mitään haittaa, tai että hänen oma kokemuksensaakaan olisi sellainen (mm. kerronta tunteista kertomuksen jaksossa 3).

Kertomuksen vaiheissa 3-7 lapsi rakentaakin erilaista identiteettiä suhteessa perheväkivaltaan: ajattelen hänen muodostavan kapinoijan ja myös uhittelijan identiteettiä. Toiminnan maisemassa tämä ilmenee monellakin tavalla (lyöminen, karkuun juokseminen, hypoteettinen vanhempien väsyttäminen). Kertomisen tapa vielä korostaa hänen kapinallisuuttaan; ”*vejin alottajaa lärviin*”, ja uhitteluaan: ”*jos ei usko niin suututaan*”. Tähän kapinoijan identiteettiin kuuluu hänellä ajatus omasta vahingoittumattomuudesta väkivaltatilanteissa.

Tarkastelen kuitenkin kapina-identiteettiä vielä yhden suurennuslasin läpi: käänne kertomuksessa tulee sen jälkeen, kun lapsi on kuvannut tunteita, jotka hänellä liittyvät perheen väkivaltatilanteeseen (jakso3). Tunteissa yhdistyvät koettu tunteiden puuttuminen (*”ei ainakaan rakkaus, ei meillä oo ikinä ollukaan”*) ja oma viha tappelun aloittajaa kohtaan. Tulkitseen kokemuksen puuttuvasta rakkaudesta olevan se olennainen asia, joka saa hänet toimimaan ja kertomaan väkivaltatilanteesta tavalla, jonka hän tässä valitsi.

Ajattelen, että tämän lapsen sosiaalisen identiteetin yksi perusta, perheeseen kuulumisen kokemus, on rikkoutunut. Tämän lapsen voi ajatella elävän haavoitettua lapsuutta, minkä nimen lainaan sota-ajan lapsuuden kuvauksesta (Näre & Kirves 2007). Nimeän tämän kertomuksen haavoitetun lapsuuden kapinoijan identiteetiksi, nimenomaan lapsen kertoessa perheen väkivallasta.

6.2 Näkymättömän lapsen identiteetti

Seuraavaksi kuvaan kertomuksen, jonka olen nimennyt identiteetikertomuksena alistujan, ymmärtäjän ja kokonaisuutena näkymättömän lapsen identiteetiksi, ja joka myös kuvaa haavoitettua lapsuutta.

Identiteetikertomus väkivaltakertomuksessa 2: *Jonin kertomus vanhempien juomisesta ja väkivallasta*

1 [Turvakodille tultiin] juomisen ja väkivallan takia, ainakin uskoisin. Isä ja äiti on molemmat juoneet. Isä on ollu mun mielestä [se joka on ollu väkivaltanen] ehkä enemmän. Ei äiti silleen niin väkivaltanen oo ollu. Se on ollu se kohde. Mä en oo [ollu kohde], ei oo meistä lapsista ollu mun mielestä kukaan. [Sillon kun isä on ollu väkivaltanen] mä oon ollu nukkumassa, en oo silleen kuullu, jännästi. Aamulla oon vaan saanu tietää sitten kun oon herännyt, äiti kerto. En oikein tiijä [mitä silloin ajattelin]. Olin mieluummin vaan nukkumassa. Ei ois saatu muuten nukuttua ehkä, jos oisin nähny.

Tämä lapsen kertomus väkivallasta alkaa (osa 1) toiminnan maisemassa tilanteen selvittämisenä: kertomuksen tietoisuuden maisemaa on lapsen käsitys (*”ainakin uskoisin”*), että perhe on turvakodissa molempien vanhempien juomisen ja perheväkivallan takia. Koko osassa 1 isä ja äiti ovat toimijoita juomisessa, mutta väkivallassa isä on enemmän toimija ja äiti kohde. Onko lapsi kokijan osallistumisroolissa? Niin hän sisällöllisesti kerronnassa on, mutta mietin, mikä hänen osallistumisroolinsa on silloin, kun hän yrittää häivyttää itsensä kertomuksesta kokonaan (*”en oo silleen kuullu...aamulla vaan oon saanu tietää...olin mieluummin vaan nukkumassa”*)? Identiteettikertomuksena tästä voi lukea niin sanotun näkymättömän lapsen hahmon; hän ei vain ole näkymätön vanhempien juomisen aikaan vanhemmilleen, vaan hän luo ja haluaa vahvistaa kerronnallaankin tätä näkymätöntä hahmoa, joka ei näe eikä kuule väkivaltatilanteissa.

2 [Pahinta on ollu, että] äitillä on ollu naama mustelmilla, semmosta. Kyllähän se vähän harmitti, äitin puolesta, nähä se semmosena. Mä en sillai pelänny.

3 Minä ja Heidi (isosisko) ja Minna (pikkusisko), uskoisin että me ollaan nukkutu, ja ehkä Panukin (isoveli). Mutta en minä Panusta tiijä [onko mennyt tappeluihin väliin]. Ku minä nukuin kuitenkin.

4 [Mulle suurin harmi on] no se, kun ne on riidelly ja [juomisessa] se on vaan se että ne juo. Ne ei oo silloin niin kilttejä, ne riitelee keskenään. Toivoisin, että niitä ei tapahtus ollenkaan.

5 En voi tietää, en oo kysyny [tietääkö kaverit vanhempien juomisesta]. Ite en oo kertonu niille, enkä halua kertoa. Ehkäpä [ne ajattelis jotain pahaa], riippuu vähä henkilöstä. En oo [täällä puhunu tästä enemmän], jotain vaan ohjaajien kans.

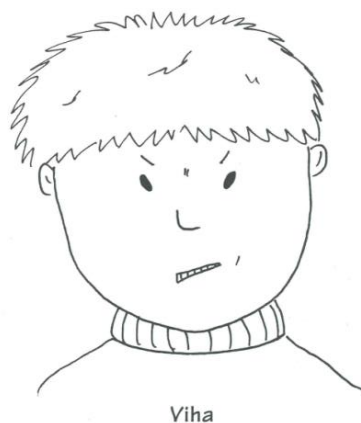
Osa 2 alkaa tietoisuuden maisemaan sijoittuvalla tunteiden kuvaamisella: kun Jonia vähän harmitti, mutta hän ei pelännyt. Osan 3 kerronnassa lapsi on toimija, mutta hän on passiivinen toimija (nukkuu). On hyvin ymmärrettävää, että lapsi valitsee nukkumisen, koska

silloin hänen ei tarvitse olla väkivaltatilanteessa kokija. Silloin lapsi säästyy näkemästä ja kuulemasta sen kaiken, mitä tapahtuu isän lyödessä äidin kasvot mustelmille. Hän ”suojelee” kerronnassa perheen muutkin lapset ehkä isoveljeä lukuun ottamatta näkemästä ja kuulemasta. Osan 4 kerronta on taas kuvausta olemisesta, jolloin lapsi on kokijana kertoen harmistaan ja toiveestaan. Hän ei lähde kuvaamaan ollenkaan sisältöjä siihen, mitä harmia aikuisten juomisesta ja lyömisestä on, vaan koko asia on hänelle harmin aihe. Lapsen pienieleistä kerrontaa kuvaa myös se, että hän kuvaa vanhempien juomisen haittaa negaation kautta: vanhemmat eivät ole silloin niin kilttejä.

Osassa 5 kertomus on enimmäkseen myös tietoisuuden maisemassa: lapsi ei tiedä, tietävätkö hänen kaverinsa vanhempien juomisesta. Hän ei itse halua kertoa siitä kenellekään ja arvelee ainakin joidenkin ajattelevan jotain pahaa, jos tietäisivät. Tästä tulee välillisesti olo lapsen häpeästä tai huonommuudentunteesta, jos kaverit yleisesti tietäisivät vanhempien juomisesta. Samalla toiminta lienee hänen selviytymiskeinonsa, eli halu olla kaveripiirissä kuin kuka tahansa, ei juovien ja lyövien vanhempien lapsi.

Lapsi rakentaa kerronnan tässä osassa edelleen näkymättömän lapsen identiteettiä, ja hän laajentaa tämän väkivaltatilanteita koskevan määrittelyn sisaruksiinsakin. Rinnalle tulee myös väkivaltaan ja vanhempien alkoholiongelmaan alistuvan lapsen identiteetti, kun lapsi kuvaa vanhempien lyömisen ja juomisen haittaa itselleen sillä, että vanhemmat eivät ole niin kilttejä juodessaan. Alistuvan lapsen identiteetti tulee esille kerronnan tavassa; hän ei kuvaa suuria sanoja omasta tilanteestaan, ei tunnepurkauksia eikä mitään vaatimuksia. Näen perheväkivallan pitämisen salassa kavereilta kuvaavan lapsen sosiaalisen identiteetin muodostamista suhteessa kavereihin; se on elämänalue, jossa hän voi luoda tavallisen lapsen identiteettiä irrallaan vanhemmista.

[tunteet, milloin surullinen]

6 En tiijä, [millon oon surullinen], en millonkaan, En oo yleensäkään. [Surullisinta, mitä elämässä on tapahtunut, on että] äiti ja isä on juonu. Ja ne on lyöny. Tai tapellu, tai ei ne ihan oo tapellu, ei ne oo tapellu muuten, mutta väkivaltaa kuitenkin. Se on surullista.

En tiijä (naurahdus), [mitä teen silloin], jotaki. Itken jossain tai oon nukkumassa. En tiijä, [auttaako se]. Mä vaan meen nukkumaan.

7 [Vihainen oon siitä että] vanhemmat juo, kummallekin (kovaa piirtämisen ääntä). [Silloin] meen yläkertaan, tömistelen rapuissa (kovaa piirtämisen ääntä). En tiijä, [mitä toivoisin voivani tehdä], ei mittään. Varmaan sitä, että ne lopettais.

Kertomuksen jakso 6-7 on taas enimmäkseen tunnetilaa kuvaavaa ja kertomuksen tietoisuuden maisemaan sijoittuvaa kerrontaa. Suruun liittyvässä kerronnassa (6) toimijoina ovat vanhemmat, jotka ovat juoneet ja lyöneet. Joni kertojana on tässä kerronnassa kokija; ”se on surullista”. Lapsi kerronnassaan kuitenkin pitää surun ikään kuin kauempana itsestään: hän itse ei ole surullinen milloinkaan, mutta elämäntapahtumana on surullista, että vanhemmat juovat ja lyövät. Kyse voi olla haastattelutilanteen tai kysymyksen tuomasta asiasta, koska kysymystyyppin vaihtaminen auttoi lasta kertomaan. Kyse voi kuitenkin olla myös siitä, että suoraan omasta surusta tai surullisuudesta kertominen ei ollut lapselle mahdollista tuolla hetkellä (kertomuksen kerrottavuus ei ole korkea asian vaikeuden takia). Surullisena ollessaan lapsi on myös passiivinen toimija, itkee jossakin tai menee nukkumaan.

Inkeri Eskonen (2005, 56) kirjoittaa siitä, kuinka toimijuusnäkökulma laajentaa käsitettä uhrista ja toimijuus ei sulje pois kokijan uhriutta. Tämän lapsen tästä kerronnan osasta välittyy suojautuvan lapsen kerrontaa; omien tunteiden kokeminen voi olla liian rankkaa, joten lapsi tarvitsee välimatkaa niihin kestääkseen esimerkiksi surun. Osassa 7 lapsi kertoo vihaisena vihaisuuttaan vanhempien juomisesta. Kuitenkin kerronta toiveista pystyä itse toimimaan niissä tilanteissa ”*ei mittään, varmaan sitä että ne lopettais*” on taas alistuvan lapsen kerrontaa.

Tästä väkivaltakertomuksen osasta identiteettikertomuksena välittyy kuva myös haavoitettusta lapsuudesta: se tulee esiin suojautuvan ja alistuvan, tai tunnetasolla myös alistetun, lapsen identiteettinä. Tulee kuva, että ainakaan suhteessa vanhempien juomisen ja väkival-

taisuuden asiaan lapsella ei ole ollut tilaa eikä mahdollisuutta omille tunteilleen, jolloin suru täytyy etäännyttää itsestä ja vihaisuudelle ei löydy kanavaa.

9 [Jos minun elämästäni kirjoitettaisiin kirja], sen nimeksi vois tulla *Älkää juoko*, joku semmonen. Niin, se ois [ohjekirja aikuisille], kaikkea et mitä sen seurauksena voi tapahtua. Se kertois [siitä, mitä voi tapahtua kun juo]. Jotaki tästä paikasta (turvakodista), SOS:sta, sosiaalityöntekijöistä. No ei oikein muuta [mitä lapselle seuraa]. Varmaan siitä, mitä ne on tehny ku ne on juonu, vanhemmat siis. Siitä vois kertoa monia juttuja. Jotaki, väkivaltaa. En haluais [että joku kirjottais semmosen kirjan], mutta voisivat kirjottaa semmosen kirjan niistä haittapuolista. Missä kerrotaan väkivallan haittapuolista, tai juomisen, tai mitä siitä seuraa, mutta ei mitään elämäkertoja. Tai vaikka lääketieteestä, semmosia tutkittuja juttuja, että mitä siitä seuraa. Väkivalta. Ja [väkivallasta seuraa] mustelmia. Ja pahimmassa tapauksessa voi olla luita poikki, riippuu onks ollu oikein kunnan tappelu. [lapsen kannalta], että lapselle tulee paha olo. Niin [sen toivoisin että vanhemmat tietäis ja ymmärtäis].

10 Onhan se toisaalta vaikea päästä siitä eroon. Siinä on tekemistä. Siinä tarvitaan lujaa tahtoa ja jotain tukee.

Kertomuksen osan 9 sisältönä on kuviteltu kirja, jonka lapsi haluaisi kirjoitettavan. Hän ei valitse todellista eikä kuvitteellistakaan elämäkertaa omasta elämästään, vaan ohjekirjan aikuisille väkivallan ja juomisen haittapuolista. Kertomus on hypoteettinen kertomus kirjasta, jossa ei oikeastaan ole toimijaa, vaan lapsi kuvittelee enemmän tietokirjan. Siinä mielessä lapsi (yleisesti, ei vain tämä tietty kertojalapsi) on kokija, että kirjassa kerrotaisiin lapselle väkivallasta ja juomisesta aiheutuvista asioista: turvakotiin joutuminen, sosiaalityöntekijät lapsen elämässä, aiheutunut paha olo. Tässä kerronnan osassa lapsi asettuu aikuisen eli opettajan ja ohjeistajan asemaan; hän haluaisi ohjeet aikuisille, ”*semmoisia tutkittuja juttuja, mitä siitä seuraa*”. Tässä mielessä lapsi asettuu myös suhteessa perheväkivaltaan ratkaisijan rooliin; hänen keinonsa on vanhempien opettamisen tie. Tällä tavoin lapsen kerronnassa tulee esille haavoitetun lapsuuden identiteetti. Parentifikaatioksi kutsutaan sitä, kun lapsella on perheessään aikuisen tehtäviä ja hän elää ainakin osittain vanhemmuuden rooleissa, ja sillä tavalla hänen oma kehityksensä vaarantuu. Chase (1999, 3-32) kutsuu näitä lapsia kuormitetuiksi lapsiksi.

Kerronnan osassa 10 lapsi avaa vielä uuden puolen sekä suhteestaan vanhempiinsa että identiteetistään. Hän asettuu ymmärtämään ja puolustamaan alkoholiongelmaisia vanhem-

piaan. Hän osaa ja haluaa nähdä ne monet eri puolet, jotka vaikuttavat alkoholista ja väkivaltaisuudesta irtipääsemiseen: tunnetason vaativuus ”vaikea päästä siitä eroon”, vaatii tietoisia tekoja ”siinä on tekemistä”, oma motivaatio ”tarvitaan lujaa tahtoa” sekä apua ammattiauttajilta ja sosiaaliselta verkostolta ”ja jotain tukee”. Lapsi luo tässä identiteettiään ongelmaisten vanhempien ymmärtäjänä ja tukijana.

Tämän lapsen identiteetikertomus suhteessa perheen väkivaltaan on monikerroksinen. Yhtäältä hän kuvastaa monissa kohdin identiteettiä, jossa hän haluaa olla näkymätön ja kuulumaton, lapsi joka samalla ei myöskään itse näe eikä kuule perheen väkivaltaa. Tunnetasolla hän on pitkälti alistuja suhteessa perheen väkivaltaan ja siihen kiinteästi liittyvään vanhempien juomiseen. Hän tuo myös esille ymmärrystä ja hoivaavuutta suhteessa vanhempiensa ongelmiin, ja siten rakentuu kuva lapsesta, joka elää vanhemmuuteen kuuluvia rooleja omassa elämässään. Olen nimennyt tämän lapsen identiteetikertomuksen perheväkivaltakontekstissa näkymättömän lapsen identiteetiksi, jolla myös kokemusmaailmana on haavoitettu lapsuus.

6.3 Helpon lapsen identiteetti

Seuraavana kuvaan lapsen kertomuksen, jonka nimeän identiteetikertomuksena helpon lapsen identiteetiksi.

Identiteetikertomus perheväkivaltakertomuksessa 3: *Emman kertomus perheväkivallasta*

1 No sen mä muistan ainaki, että ku isi aina uhkaili äitiä silleen. Yhen kerran ku äiti meni niinku seinää vasten niin ja isi otti jakkaran silleen että tästä meni ne tuolin jalat. Mulle jäi se ihan mieleen että, mä en saa koskaan sitä mielestä pois. Se oli niin, mua pelotti ihan kauheesti ku mä katoin sitä oven takaa, siitä ku on se pieni rako, niin siitä katoin. Ihan pelotti et apua että.

2 Mä katoin et mitä siinä tapahtu, mut sitä mä en muista, mitä siinä tapahtu. Ja sitte ku mää aattelin, että en mä haluu tätä kattoa, niin sitte lähdin pois ihan hiljaa, ettei äiti ja isi kuule, että mä olin kattonu.

3 En muista oikein [miten se eteni], mutta kuitenkin sen muistan että äitillä ja isillä oli aika monta kertaa kaikkee riitaa. Mä en tiijä niin syitä.

4 [Onks jotain, mitä sä oisit toivonu, että oisit voinu tehdä?] No sen, et kuitenkin, että äiti ja isä ois lopettanu sen riitelyn. Sen mä oisin halunnu tehdä.

5 No joskus [se väkivalta] tulee [mieleen nykyäänkin], silleen et heti ku mää muistelen että vaikka, mitä tai jos äitille ja isille tulee riita tai jotain, niin heti aina mää muistelen että ai niin, että niinhän niille kävi.

Kertomuksen alussa (osat 1-2) selkeästi väkivallan toteuttaja on isä, joka uhkaa äitiä ja lyökin tuolin seinään. Emma kuvaa hyvin voimakkaasti omaa tunnetilaansa, eli siirtyy tietoisuuden maailmaan, ja samalla hän on toiminnan maailmassa osallistumisrooliltaan koki- ja. Samaa tunnetilan, eli pelon, kuvausta jatkuu myös kertomuksen osassa 5, jossa Emma kuvaa pelon paluutuvan hänen mieleensä uusissa riittävän samankaltaisissa tilanteissa pelkona siitä, miten vanhemmille käy. Tämän voi myös ajatella olevan turvattomuuden kuvaus; lapsen perustunne turvallisuudesta syntyy siitä, että vanhemmat ovat ennakoitavia ja turvallisia; nyt lapsi ei enää voikaan tietää, onko näin. Lapsi lähtee hiljaa pois, eli on toimija – hän pystyy itse määrittämään, haluaako hän katsoa enää väkivaltatilannetta vai ei.

Lapsi luo tässä kertomuksessa sellaisen lapsen identiteettiä, joka ei aiheuta vanhemmilleen huolta eikä halua rasittaa heitä. Väkivaltatilanteessa tämä lapsi kärsii, pelkää, mutta ei halua vanhempiensa edes tietävän siitä. Osittain tämänkin lapsen kerronnassa voi nähdä siis viitteitä parentifikaatiosta, eli lapsi ottaa omat tunteensa peittäen vanhempia suojelevan tai vähintään ”säästävän” roolin. Kerronta ei kuitenkaan ilmennä niinkään suoranaisesti uhrin osallistumisroolia, vaan lapsi osoittaa pienillä asioilla aktiivista osallisuutta väkivaltatilanteessa. Hän lopetti riidan katselun, kun ei enää halunnut katsella, ja myös toiveessa, että olisi voinut lopettaa vanhempien riitelyn, lapsi on aktiivisesti toimijana: ”sen mä oisin halunnu tehdä”. Ennemminkin tässä kertomuksen osassa nimeän lapsen luovan myötäilevän lapsen identiteettiä suhteessa perheväkivaltaan.

[kun on ollut perheessä riitaa tai väkivaltaa, niin mikä näistä tunteista on silloin ollut sinulla?]

1 Pelko. No ku ne (vanhemmat) sillei uhkaili [toisiaan] ja sillei, niin se alko mua pelottaa. Ja mun mielestä tää, suru. Silleen et surettaa, ku ne tolleen.

2 Ja tänään ku mä tulin koulusta, niin ennen ku mä aloin syömään, niin äitin käsi jäi penkkien väliin. Ja sitte se sano Vekulle (pikkuveli): Vekku, siirrä sitä tuolii. Ja sit ku vetäs, niin se osu niinku pöytään, ja sitte sitä alko ihan kauheesti itkettään. Ja Vekku vaan siinä, hymyili silleen vaan, että ei mitään. Ja sitte mua alko itkettään, ku äitiin sattu ja silleen. [Äitin puolesta suru], ja äitiki itki, ku äitiin sattu niin kovaa.

[Onko se vähän tuommosta samanlaista se suru sillon, ku on ollu niitä väkivaltatilanteita?]

Joo.

Tässä on kyseessä tunteita kuvaavaa kerrontaa kertomuksen tietoisuuden maisemassa. Osassa 1 ei ole toimijaa ollenkaan, vaan lapsi kokijana kuvaa pelkoaan ja suruaan vanhempien riitelystä. Osassa 2 on erillinen pieni kertomus kotoa koulun jälkeen, jossa toimijoina ovat äiti (pyytää pikkuveljeä siirtämään tuolia, jonka väliin käsi on jäänyt) ja pikkuveli, joka vaan hymyilee ja väheksyy äidin kipua. Emma itse on tässä kokija: hän myötäkokee äidin kipua ja surua niin että häntä itketti, ja tuntuu olevan pikkuveljelle vihainen äidin puolesta. Haastattelukysymyksen johdattamana tulee siirtymä perheväkivaltatilanteeseen: lapsi ehkä myös väkivaltatilanteessa myötäelää äidin kivun, surun, vihan ja tuskan.

Edellä olevassa kertomuksen osassa lapsi siirsi omat tunteensa syrjään, ja nyt hän kuvaa voimakasta myötäelämistä äidin suruun. Hän jatkaa vielä voimakkaammin myötäilevän lapsen identiteetin luomista ja vahvistaa sitä kerronnallaan. Myötäelämisen kyky toisaalta kertoo hyvää tästä lapsesta. Vaikka väkivaltatilanteissa vanhemmat eivät ole kuulleet eivätkä huomioineet lasta, lapsella lienee kokemus muissa tilanteissa kuulluksi tulemisesta.

Emma kertoo pikkuveljen väkivallasta

H: Voisit valita semmosia kortteja (Saga-kortit esillä), jotka tuo sulle mieleen semmosia tilanteita, ku perheessä on ollu riitaa tai väkivaltaa.

1L: Kiro sanoja, Vekku (pikkuveli) on kiroillu.

...

2L: Vekku (=pikkuveli) potkas mua tänne. ... Tähän tuli ihan punanen jälki. Se oli pari iltaa sitte.

Vekku on aina silleen väkivaltanen, että se aina melkein satuttaa ilman syytä mua. Ja joskus äitille ja isille tulee paha mieli. Ja sitte aina, kun Vekku riehuu tai silleen satuttaa, niin isi alkaa huutaa, niin mua käy aina korviin se ku, sit Vekun takia mun pitää myös kuunnella sitä huutoo. Ei isi voi ollenkaan men-

nä Vekun huoneeseen ja laittaa oveen kiinni ja silleen, ettei muitten tarte kuunnella sitä huutoa ja silleen. Tai sitte ei huuva ollenkaan.

Tässä lapsi kuvaa pikkuveljen väkivaltaisuutta, joka on myös perheessä koetun väkivallan kertomus. Mietin myös, sisältääkö tämä osittain kertomattoman tarinan elementtiä siten, että lapsi siirtääkin fokuksen pois vanhempien keskinäisestä väkivallasta, mutta kertomus kyllä kertoo ”väkivallasta perheen suhteissa” (Oranen 2001). Keskustelun kohdassa 1 lapsi kuvaa pikkuveljen kiroilevan ja potkaisseen häntä ja kohdassa 2 pikkuveljen väkivaltaisuutta. Toiminnan maisemassa ensin toimijana on pikkuveli (on väkivaltainen, satuttaa, riehuu), jolloin kokijoina ovat lapsi (loukkaantuu, kun satutetaan ilman syytä), mutta myös vanhemmat (tulee paha mieli). Sitten toimija on isä; huutaa, mikä on keino saada pikkuveljen riehumisen tai satuttamisen loppumaan (päämäärä). Tässä taas Emma on kokijana; hän tuntuu kokevan epäreiluna sen, että hän syyttömänä joutuu kokemaan myös isän huutamisen. Hän on siitä isälle vihainen, minkä ilmaisee sanavalinnoilla ”ei isi voi ollenkaan menä...” tai sitte ei huuva ollenkaan”. Lapsi tuntuu kerronnan tässä osassa ajattelevan, että pikkuveli on perheessä väkivalta-asioissa aloitteentekijä ja pahin riitapukari, ja hän itse on tässä mielessä uhri. Hän lukee osittain vanhemmatkin pikkuveljen väkivaltaisuuden uhriksi, ainakin mielipahan tasolla, ja hän jatkaa tässä myös vanhempien pahan mielen myötäelämistä.

Emman selitys väkivallalle perheessä

L. Mut niin, äitillä ja isillä oli silleen, että ku ne luuli et ku mä olin syntyny, niin että mä olin semmonen ihan rauhallinen ja silleen.

2 Sit ku Vekku synty, niin tuli ihan semmonen tappelu ja semmonen kaaos että. Silleen alko käyvä hermoille, että ku nyt tuli pikkuveli. On ihan ärsyttävää, että ku nyt se on.

3 Että ku äiti ja isän mielestä silleen, että se oli kivaa ku mä olin pelkästään syntyny. Sitte ku Vekku synty, niin tuli sitte ihan silleen, että Vekulla oli aina, Vekulle annettiin aikaa ja silleen ja mun piti olla yksin. Silleen että niin ku se olis ollu parempaa, ku Vekku on semmonen villi ja silleen.

4 Ku Vekku ei ollu syntyny niin sillon oli rauhallisempaa. Niin, sit ku Vekku tuli, niin heti alko semmonen riehumisen ja silleen.

H: Ymm. Tarkottaaks se myös aikuisten kesken riitoja, vai vaan että ne oli väsyneempiä?

L: Aikuisten kaa oli riitoja, niin että aikuiset riiteli keskenään.

H: Ymm. Minkälainen kortti täällä pitäis olla, että kuvais semmosta?

5 L: En mä tiijä. Joku vähä niinku semmonen, että on vähä niinku surullista, tai silleen että on jotain paha mieltä tai silleen.

Olen nimennyt edellä olevan väkivaltakertomuksen osan kertomukseksi *Emman selitys väkivallalle perheessä*. Lapsella on mielessään pitävä selitys sille, miten ja miksi perheeseen on tullut sellainen asia kuin väkivalta. Kertomus alkaa sillä (1), että perheeseen syntyi Emma, rauhallinen lapsi. Kertomuksen käänne tapahtuu (2), kun perheeseen syntyi pikkuveli, jonka myötä perheeseen tuli ”*semmonen tappelu ja semmonen kaaos että*”. Voiko ajatella, että jo syntymällään pikkuveli on kertomuksessa hyvin aktiivinen toimija? Koki-joina kertomuksen tässä osassa ovat sekä vanhemmat (”*alko käyvä hermoille*”) että Emma (”*on ihan ärsyttävää, että ku nyt se on*”), ja kertomus liikkuu tietoisuuden maisemassa.

Kertomuksen osassa 3 lapsi osittain toistaa perhekuvion vaiheita: vanhemmille se oli kivaa, kun vain Emma oli syntynyt. Seuraavaksi lapsi kuvaa itsensä uhrin osallistumisroolissa: ”*Vekulle annettiin aikaa, ja mun piti olla yksin*”, ja kokijana epäreiluutta (tietoisuuden maisema). Kerronnan osassa 4 tulee suora linkki perheväkivaltaan: ensin oli rauhallista, pikkuveljen syntymän myötä alkoi riehuminen, jonka myötä aikuiset riitelivät keskenään. Kertomuksen osa 5 on taas tietoisuuden maisemassa: tämä tilanne on lapselle surullinen, tai perheessä on paha mieltä.

Lapsi luo tässä kertomuksessa hyvän ja helpon lapsen identiteettiä, joka saa kolauksen, kun vanhemmat eivät toisen lapsen syntymän myötä voikaan ”palkita” siitä antamalla paljon aikaa. Hän vahvistaa tätä toistoilla: kertomalla useaan kertaan saman pikkuveljen hankaluuden, ja vanhempien hermostumisen ja riitelyn. Vaikka rinnalla kulkee lapsen oma uhrin asema perheessä, tuntuu identiteetikertomuksena olennaisempaa olevan vertailu ”helppo lapsi - hankala lapsi”, jonka vertailun kertoja mielessään kirkkaasti voittaa.

Kokonaisuudessa lapsi kertomuksessaan perheen väkivallasta tuo monella tavalla esiin helpon ja myös myötäilevän lapsen identiteettiään. Hänen identiteetikertomustaan suhteessa perheväkivaltaan voi kuvata ensinnäkin kuvauksella helppo lapsi: hän ei halua aiheuttaa vanhemmissaan huolta eikä edes näyttää pelkoaan pelottavassakaan tilanteessa. Hänen ajatuksensa väkivallan syystä ja syntyhistoriasta perheessä korostaa hänen asemaansa helppona lapsena suhteessa pikkuveljen aiheuttamaan kaaokseen perheessä. Toiseksi tulee esille myös lapsen myötäelävä puoli; hän samaistuu vanhempiensa pahaan mieleen. Olen nimennyt tämän lapsen perheväkivaltaan liittyvän identiteetikertomuksen helpon lapsen identiteetiksi.

6.4 Yhteenvetoa lasten identiteetin rakentumisesta perheväkivaltakertomuksissa

Lasten kokemukset väkivallasta ovat osa heidän elämäänsä ja osa heidän kerrottua identiteettiään. Kerronnalla myös tehdään ymmärrettäväksi sitä, mitä elämä on (mm. Ochs & Capps 2001; Ochberg 1994). Muistamistamme, kokemistamme ja tulevaisuuden hahmottamistamme alkavat säädellä sekä se, kuinka kerromme elämäämme että myös tätä kerronta ohjailevat prosessit (Hyvärinen 2007, 130). Tässä on lyhyesti olennainen siitä, miksi lasten identiteettikertomuksilla, ja sillä ovatko ne väkivaltakokemuksen sävyttämiä tai sattuuttamia, on merkitystä. Käyttämällä termiä uhattu identiteetti (Kärkkäinen 2001, 8-9) voimme arvioida, onko lapsen itsearvostus ja identiteettiprosessi uhattuna väkivaltakokemusten vuoksi.

Lapset rakensivat väkivaltakertomuksissaan identiteettiään moninaisesti, polveillen eri tasoilla. Kyseessä on kolmen lapsen erilainen identiteetin rakentuminen, mutta jokaisen kohdalle olisin voinut lisätä sota-ajan lapsuuden kuvauksesta lainaamani termin haavoitettu lapsuus (Näre & Kirves 2007). Lisäsin sen identiteettikertomuksen nimeämisen tasolla, eli analyysissa, vain yhteen kertomukseen ”haavoitetun lapsuuden kapinoiden identiteetti”, mutta kaikissakin se olisi voinut olla mukana. Perheessä koettu väkivalta oli haavoittanut jokaisen lapsen kokemusta turvallisesta lapsuudesta, jossa on oikeus ja mahdollisuus ilmaista omaa olemistaan, tarpeitaan, tunteitaan ja toiveitaan. Lapsen toiminta perheensä väkivaltatilanteessa voi olla hänelle tarpeellinen selviytymiskeino sillä hetkellä (esimerkiksi ”näkyttömän lapsen” toiminta suojelee häntä), mutta identiteettikertomuksina niissä on nähtävissä sekä lyhyellä että pitkällä aikavälillä lasten selviytymistä haittaavia piirteitä.

Kokoan vielä kertomuksista, irrallaan itse kertomuksesta, niitä identiteetin rakentamisen kohtia, joissa voi nähdä tai ainakin aavistaa koetun perheväkivallan haitallisen vaikutuksen lapselle sekä identiteettitasolla että käytännön elämässä. Tässä kohtaa irrottautuessani suoraan kertomusten analyysista, vaihdan narratiivien analysointiin liittyvän termin osallisuusrooli termiin *toimijuus*. Lasten väkivaltakokemuksista tehdyssä tutkimuksessa toimijuus on yleisesti käytetty termi kuvaamaan lapsen osallisuutta (mm. Eskonen 2005).

Eskosen (2005) mukaan väkivaltaa kokeneiden lasten kertomuksissa uhrius, toimiminen ja selviytyminen limittyvät toisiinsa. Lasten toimijuudessa korostuu selviytyminen yksittäisten tilanteiden tasolla. Lasten auttamistyön kannalta on tärkeää nähdä lapset samanaikaisesti sekä uhreina että aktiivisina toimijoina. (mt., 14.)

Näkymättömän lapsen identiteetin rakentumisessa toimijuus on uhrin toimijuutta; lapsi on väkivaltatilanteen aikana nukkumassa eikä hän halua nähdä eikä kuulla väkivaltaa. Tämä lienee lapsen toimiva tapa selviytyä väkivaltatilanteesta, mutta identiteettinä se altistaa alistetun asemaan kaikilla elämän alueilla. Kasvuhaasteena näkymättömällä lapsella on oppia tuomaan omia tarpeitaan ja toiveitaan esille, kun olosuhteet muuttuvat. Lapsen *tunteet* väkivaltakertomuksessa ovat suru ja alistuminen. Surullisuus vanhempien lyömisestä ja juomisesta on relevantti tunne, mutta yhdistettynä uhrin asemaan ja alistumiseen, onko se tie masentuneeseen lapseen tai nuoreen? Arvioin siis väkivallan vaikutusta nuoruusiässä.

Haavoitetun lapsuuden kapinoijan identiteetin kertomuksessa lapsi on *toimijuudeltaan* suhteessa väkivaltaan toimija, kun hän yrittää ratkaista väkivallan lyömällä vanhempiaan. Kapinoijan identiteettiin yhdistyvät uhoavat sanat. Tämä toimijuus on lapselle vaarallista sekä fyysisesti että henkisesti, vaikka/koska häneltä itseltään puuttuu vaaran tunne. Väkivallan vaikutus on näkyvissä myös siinä, että lapsi on vanhemman roolissa: aikuisten pitäisi pystyä suojelemaan lasta ja pystyä ratkaisemaan aikuisten ongelmat, eikä näin päinvastoin. Onko tämä uhoajan ja väkivaltaisen ratkaisijan identiteetti läsnä myös muissa tilanneidentiteeteissä? Jos, niin tällöin riskinä on esimerkiksi vaikeus solmia hyviä ja hyväksyviä sosiaalisia suhteita, esimerkiksi saada pysyviä kaverisuhteita. Kapinoivan identiteetin lapsella *tunteet* liittyen väkivaltaan ovat viha ja rakkauden puute. Viha on tunteena ymmärrettävä ja ”terve” reaktio, mutta vihanhallinnan taitojen ollessa heikko lapsi asettaa itsensä vaaraan. Tunnetila, jossa yhdistyvät viha hallitsemattomana tunteena ja koettu rakkauden puuttuminen, on lapselle pelottava ja tuo turvattomuutta, mikä taas vaikuttaa käytökseen monella tavalla, esimerkiksi hyökkäävyytenä.

Helpon lapsen identiteetissä lapsen toimijuus on väkivallan kokijan toimijuus, kun lapsi väkivaltatilanteessa oli hiljaa oven takana, katsoi jonkun aikaa ja päätti lähteä pois, eikä halunnut vanhempien tietävän hänen pelostaan. Hänelläkin toiminta on selviytymiskeino

yksittäisestä tilanteesta, mutta ilmeisesti myös muulloinkin (olla aiheuttamatta vanhemmille harmia tai huolta), mutta identiteettikehityksessä tämä merkitsee riskiä liiaksi myötäilevään kiltteyteen. Samoin hänen kohdallaan on kasvanut riski kehittää liiaksi yksin pärjäävän lapsen identiteettiä, jolloin käytännössä lapsen, nuoren tai vielä aikuisenkin on vaikea pyytää ja saada apua. Helpon lapsen identiteettiä toteuttava lapsi on myös osittain vanhemman roolissa: hän suojelee vanhempiaan ylimääräiseltä huolelta, kun vanhempien tehtävä olisi suojella häntä. Lapsen tunteet identiteetikertomuksessa liittyen väkivaltaan ovat pelko, suru ja myötäeläminen. Pelko ja suru lapsella ovat relevantteja tunteita, mutta kantaako helppo lapsi nämä liian yksin, kun hän ei jaa niitä vanhemmilleen? Vanhempien vaikeuksien ja surun myötäeläminen on emotionaalisesti rankkaa lapselle.

7 VÄKIVALTAAN KOKENEEN LAPSEN MONET IDENTITEETIKERTOMUKSET

Lapset tuottivat haastatteluissa runsaasti kuvauksia myös muusta elämästään kuin kokeestaan perheen väkivallasta. Tähän myös pyrin asettamalla etukäteen haastattelukysymyksiä heidän eri elämänalueiltaan. Kirjallisuudessa on käytetty termiä sosiaalinen identiteetti, jonka olen omaksunut myös tutkimukseni käyttöön kuvaamaan identiteetin luonnetta: identiteetti sekä syntyy sosiaalisissa suhteissa että kertoo lapsen sosiaalisista suhteista. Kuitenkin, kaikki se, mitä minusta sanotaan tai voidaan sanoa, ei kuulu persoonalliseen identiteettiin, vain itseni kannalta merkitykselliset seikat kuuluvat (Ricoeur 1992), ja - ”se, että ymmärrän itseni jonkinlaisena, voi myös tehdä minut sellaiseksi” (Kaunismaa & Laitinen 1998, 168–172.)

Tutkimustehtäväni mukaisesti tutkin väkivaltaa kokeneen lapsen identiteetikertomuksia, joka tehtävänä tuo laajan näkymän identiteetin muodostumiseen. Millä tavoin ja millä areenoilla lapsen identiteetti rakentuu? Tutustuttuani kirjallisuuteen jo ennen haastattelua olin valinnut haastattelurunkoon avoimia kysymyksiä mm. lapsen koulusta ja kaverisuhteista. Aineiston perusteella lasten elämän tärkeiksi toiminta-areenoiksi nousivat perhe (muutenkin kuin perheväkivallan esiin tuomana), kaverisuhteet, koulu ja muut kertomukset itsestä, joista nostan kertomukset tulevaisuuteen liittyen omaksi kohdakseen.

Kolmas tutkimuskysymykseni on, millaista identiteettiä lapset rakentavat itselleen muuten kuin suhteessa perheväkivaltaan. Tämä on ammatillisen toiminnan ja väkivaltaa kokeneiden lasten auttamisen kannalta olennaista: meidän ammattilaisten tulisi nähdä lapsen elämästä kokonaisuus, ei vain väkivaltasiivua, ja tukea lasta mahdollisimman hyvin kokemuksiin millä tahansa elämän alueella. Olen analysoinut lasten tuottamia kertomuksia kaikilta elämänalueiltaan myös identiteetikertomuksina. Lasten identiteettiä tarkastelen kertomusten kautta narratiivisena, kertomuksellisesti muodostuvana sekä tilannekohtaisena. Tällöin ajattelen lasten sekä tuovan esiin että samanaikaisesti luovan identiteettiään pienten arkipäiväistenkin kertomusten kautta. Pääpaino tarkastelussani on sosiaalisessa

identiteetissä, mutta lapsille erityisesti on ominaista identiteetin luominen myös tekemisen kautta.

Olen analysoinut perhettä ja muuta elämää koskevat lasten kertomukset sekä sisällön että muodon analyysillä, mutta osa kertomuksista on niin lyhyitä tai sisällöllisesti eivät kuvaa lapsen osallisuutta tai suhdetta toimintaan tai ihmisiin riittävästi, jotta kertomuksesta saisi identiteetin analyysia. Tällä perusteella tähän lukuun ovat valikoituneet ne kertomukset, joista identiteettianalyysi on ollut mahdollista tehdä, ja joissakin kohdin olen tehnyt valintaa ja karsintaa raporttia varten siten, että olen valinnut esimerkkinä muutaman kertomuksen kustakin aihepiiristä. Analysoinnin tapa on kuvattu luvussa 5.5.

7.1 Identiteetikertomukset perhesuhteissa

Analysoin ensin lasten perhettään koskevia kertomuksia identiteetikertomuksina. Näissä perheeseen liittyvissä kertomuksissa eivät ole mukana enää perheväkivaltakertomukset, joiden analyysin olen kuvannut edellä luvussa 7. Tämän jälkeen vielä peilaan kyseistä identiteetikertomusta lapsen perheväkivaltakertomuksessa rakentuneeseen identiteettiin, teen vertailua perheväkivaltakertomuksessa rakentuneeseen identiteettiin, kiinnittäen huomio eroavaisuuksiin (esimerkiksi toimijuus tai tunneilmapiiri perhekertomuksessa) ja samankaltaisuuksiin (perheväkivaltakokemuksen näkymiseen perhekertomuksessa).

Identiteetikertomus perhesuhteissa 1: *Emma on todella hyvä tyttö*

Hyvän tytön identiteetti

H: Minkälainen tyttö sä omasta mielestä oot?

1 L: Mä oon kiva. Äiti aina sanoo, että sä oot todella hyvä tyttö, ku et riehu etkä tommosta. Ku jos Vekku (= Veeti, pikkuveli) aina silleen riehuu ja silleen, enkä mä oikein riehu. Niin äiti aina kehuu, että hyvä, sä oot todella hyvä ku et riehu etkä tommosta, niin äiti aina siitä kehuu mua.

2 Eilen illalla pelattiin tossa silleen et ku meillä on puusta tehty semmonen maila, semmosesta laudasta isi on muotoillu sen päähän niinku semmoseks mailaks. Niin eilen vähä semmosilla pehmeillä palloilla, ihan ite mä heitin sen ilmaan ja löin sitte ite sillä, sitä palloa mailalla, niin oltiin semmosta että sitte aina vuoroteltiin että toinen sitte otti aina kiinni silleen.

3 Niin joskus ku mä leikin jotain Vekun kaa, niin sit mä en huomaakaan ku siitä tulee sit riehumista. Ja heti ku jotain alkaa että, heti ku mä muistan, että ai niin että äiti on sanonu ettei mitään riehumisleikkejä, niin heti mä sanon että nyt mä lopetan.

4 Ja sit Vekku alkaa kiukkuileen, ja jos mä oon sen huonees ja ovi on kii, sit isi tulee aina avaamaan oven ja sanoo, että ei saa leikkii samas huonees ku tulee tietysti riitä.

H: Onko sulle itelle tärkeetä, että sä oot kiltti ja tottelet helposti?

5 L: Ymm. Joskus mä en, ku mä oon kiukkusella tuulella, niin joskus mä en viitti silleen uskoo. Ku joskus mä haluan vaikka pelata jotain peliä, niin heti mä alan kiukutteleen, että mä saan tahtoni läpi, silleen.

Lapsi määrittelee tässä itsensä kivaksi tyköksi, ja alkaa kuvata itseään ”todella hyvänä tyttönä”, äidin sanoja lainaten. Emman oma määrittely itsestään on aika suoraviivaisesti syntynyt palautteesta, mitä hän on äidiltään saanut. Narratiivisen identiteetin muodostumisessa kaikki kuvaukset itsestä eivät tule osaksi identiteettiä, vaan vain itselle merkitykselliset kuvaukset (Ricoeur 1992). Äidin kuvaus Emmasta todella hyvänä tyttönä on noussut Emmalle merkitykselliseksi, kuten hän kerronnassaan osoittaa.

Kertomuksen osassa 1 lapsi johdattaa kertomuksen toiminnan maisemaan kuvaamalla tilanteen, kuinka pikkuveli aina riehuu, ja hän ei, mistä äiti sitten kehuu häntä. Lapsi pikkuveljen toimijaksi ja itse on tuossa osassa ikään kuin sivussa toiminnasta, mikä on hänelle palkitsevaa (tietoisuuden maisema). Kertomuksen osassa 2 Emma kertoo tapahtuman edelliseltä illalta, yhteisen pallopelin. Hän korostaa omaa osuuttaan toimijana (*”ihan ite mä heitin sen”*), mutta kuvaus myös luo kuvan perheen tai lasten yhteisestä mukavasta palloleikistä. Kertomuksen osassa 3 Emma kertoo, että hän ei aina huomaakaan leikin menneen riehumiseksi, ja kuinka hän sen huomattuaan heti haluaa lopettaa leikin. Näin kertoessaan lapsi luo uudelleen äidin silmissä todella hyvän tytön identiteettiä, jolloin toiminnan päämäärä hänellä kertomuksessa on lopettaa riehuminen vanhempien toiveen mukaisesti.

Kertomuksen 4. osa on tilanteen jälkipuintia, jossa toimijana on pikkuveli kiukkuilemalla, ja toteuttajana isä komentamalla lapset eri huoneisiin. Emma ei suoraan sanallisesti kerro omista ajatuksistaan tai tunteistaan tuossa tilanteessa, mutta kuvatessaan, että *”heti ku mä muistan, että ai niin”*, kuvastuu Emman harmi siitä, että riehumista pääsi tapahtumaan. Kuitenkin osassa 5 lapsi kuvaa hyväksyvänsä itsessään myös sellaisen tytön, joka ei aina halua tai viitsi uskoa vanhempia, vaan kiukuttelee (keino) saadakseen tahtonsa läpi (pää-

määrä). Lapsen kuvaus itsestään perhesuhteissa korostaa hyvän tytön, kiltin ja tottelevan lapsen identiteettiä. Hän selvästi myös luo sitä kerronnallaan; hän haluaa korostaa todella hyvän tytön identiteettiään kerronnalla ja sanavalinnoillakin.

Lapsi tässä perhekertomuksessaan luo identiteettiä, jonka olen nimennyt hyvän tytön identiteetiksi. Tässä kertomuksessa toistuu hyvin samansuuntainen identiteetin muodostus kuin perheväkivaltakertomuksessa (helpon lapsen identiteetti). Kilttinä ja tottelevaisena oleminen on selvästi tälle lapselle tärkeää ja hän haluaa onnistua siinä. Lapsen perheväkivaltakokemus on luultavasti tässä läsnä; kiltteys on suoja ja selviytymisen tapa perheessä, jossa on väkivaltaa. Tässä kertomuksessa hyvänä tyttönä olemiseen kuitenkin liittyy toimijuutta; hän toimii hyvän tytön tavalla, ei vain ole tekemättä kiellettyä, riehumista tai kiukkuilua. Tärkeä kohta on myös lopussa, jossa lapsi kertoo välillä tahallaan kiukuttelevansa – eli (itse itselle kerrottu) kertomus kiltistä tytöstä ei ole aukoton.

Identiteetikertomus perhesuhteissa 2: *Roosan tarina kissan kaupunkimatkasta*

Taitavan tarinankertojan identiteetti

1 L: Mulla on tähän kuuluva semmonen kirja, mulla on siinä yks tarina. Tässä on, mää oon keränny tämmösii kuvia. ... Ja tässä on se tarina hiirestä eiku kissasta. ”Kissa vietiin kaupunkiin, takki sille ostettiin, nappi siitä irtosi, kissa vietiin kotiin.” Ja täällä on kaikki nää tämmöset, mä oon tänne tehny nää.

H: Kuka sen kirjotti sitte ton tarinan, ku sä oot kertonu?

2 L: Äiti ja minä sanoin ne sanat. ”Kissa vietiin kaupunkiin, takki sille ostettiin, nappi siitä irtosi, kissa vietiin kotiin.” Ja (kissatarinan) äiti hämmästy, äiti oli koristellu kissan lapsen ja sitten se jatkuu tohon asti.

H: No niin, se on oikein pitkä tarina.

3 L: Mää tykkään tästä tarinasta, ku se on semmonen, että tässä on ihan, mää oon keksiny nää sanat. Tuohon asti on tutut sanat. Mää oon tehny viisvuotiaana.

H: Niin just, sää oot kyllä tosi taitava tarinankertoja.

L: Niin, mää oon niinku, tohon äiti on kirjottanu, mä oon eka piirtäny. Kato tosta ku tuli päälle, niin se jatko tolleen.

H: Joo. Sulla on ollu ensin kuvitusta ja sitte tuli teksti siihen.

4 L: ”Äiti sanoi, kun isäkissa ja lapsikissa olivat ruokapöydässä. Isä ja lapsikissa sanoivat joo. ” Ja täällä tolleen, ja sit täällä jossain kerrottiin jostain koirasta, että kissa näki koiran, jotain semmosta.

H: Onko toi tarinan kerronta semmonen, missä sää oot hyvä yleensäki?

5 L: Joo-o. Mä joskus teen kaikkii semmosii muitakin semmosii hommii, tarinajuttuja. Täällä tais olla vielä yks asia.

Tämä edellä oleva kertomus *Roosan tarina kissan kaupunkimatkasta* edustaa tekemiseen liittyvää lapsen identiteettiä luovaa kertomusta, mutta kun tarina kissasta on kirjoitettu äidin avustuksella ja perhe on mukana tarinan ”toteutuksessa”, liitän sen perhesuhteista kertovaan lukuun. Kerronnan osassa 1 Roosa määrittää tapahtumatilanteeksi kirjan, jossa hänellä on yksi tarina ja minne hän on kerännyt kuvia. Ja alkaa kertoa keksimäänsä tarinaa kissasta toistaen sana sanalta. Osassa 2 määrittyvät toimijat: lapsi on kertonut kissatarinan ja äiti on kirjoittanut sen. Seuraavaksi osassa 3 lapsi sanallisestikin siirtyy kerronnan tietoisuuden maisemaan; kertoo mielihyvästään ja perustele sen: ”Mää tykkään tästä tarinasta, ku se on semmonen, että tässä on ihan, mää oon keksiny nää sanat”. Eli lapselle on tärkeää se, että hän on itse ollut itsenäinen toimija ja osannut kertoa kivan tarinan. Omaa osaamista ja toimijuutta vielä korostaa se, että hän on ollut tarinankerronnan hetkellä vasta 5-vuotias. Osassa 4 kerrottu ja kirjoitettu tarina saa vielä huomiota sisältönsä puolesta.

Kerronnan osassa 5 lapsi haastattelijan kysymykseen vastaten laajentaa tarinankertojan kykynsä olevan yleisemminkin osa häntä itseään, ”mä joskus teen kaikkii muitakin semmosii hommi, tarinajuttuja”. Näin hän on tällä kertomuksella luonut tai vahvistanut omaa identiteettiään taitavana tarinankertojana. On helppo päätellä, että tämäkään kuvaus hänestä ei ole syntynyt tyhjiössä vaan vuorovaikutuksessa. Vaikka hänen kykynsä kertoa tarinoita on ihan hänen omansa ja yksilöllinen taitonsa, jo kyky tarinallisuuteen on kehittynyt vauvaiästä alkaen vastavuoroisessa kanssakäymisessä muiden kanssa. Sen vahvistumien ja ylläpitäminen on myös tarvinnut vuorovaikutusta muiden ihmisten kanssa. (ks. Bruner 1986, Stern 1992). Ja vielä juuri tämän tarinan kerronnan vaiheessa lapsi on tarvinnut äidin apua tarinan kirjoittamiseen. Todennäköistä on, että Roosa on saanut äidiltä ja isältä positiivista huomiota hienosta tarinasta ja omasta tarinankerronnan taidostaan, ja näin siitä on tullut hänelle merkityksellinen kuvaus itsestään, ja hän on omaksunut tämän kuvauksen osaksi identiteettiään.

Perhesuhteisiin liittyvänä identiteettikertomuksena taitavan tarinankertojan identiteetti luo erilaista identiteettiä kuin perheväkivaltakertomuksessa esiin tuleva identiteetti (helpon lapsen identiteetti). Tämä on yksi osoitus siitä, että eri kontekstissa kerrottuna perheeseen liittyvä identiteetin rakentuminen tuo monipuolisen kuvan perheväkivaltaa kokeneen lapsen identiteettikertomuksista. Tässä kertomuksessa lapsi luo identiteettiään taitavana lapsena ja hän on kertomuksessa aktiivinen toimija ja ylpeä siitä. Kertomuksessa suhde

vanhempiin vain vahvistuu myönteisesti. Perhe on myös väkivaltaa kokeneelle lapselle myös muutakin kuin väkivallan näyttämö.

Identiteetikertomus perhesuhteissa 3: *Joni muiden silmin: kiltti*

Kiltin, sääntöjä noudattavan lapsen identiteetti

1 Ehkä jotkut kaverit ja tämmöset [aattelee että oon kiltti] ja äiti, uskoisin, ku mä teen läksyt enkä valita asioista, vaikka ruuasta jos ei tykkää siitä.

[Perheessä] Heidi (isosisko) ehkä ja Panu (isovelj) ehkä ja isi ehkä aattelee, että mä oon kiltti. Heidi ja Panu koulunkäynnistä.

2 Minna (pikkusisko) ei oikein osaa ajatella ehkä, mutta ehkä siitä ku mä leikin sen kanssa joskus. Leikitään autoilla, tai jotain ruokaleikkejä leikisti, että tehään vaikka jotain ruokaa. Välillä Minna pyytää mua leikkimään ja kyllä se kotona välillä se seurasi mua, se oli tottunu siihen, että mä leikin sen kans.

3 Isi [pitää kilttinä] siitä, että tekee ne läksyt, siitä se yleensä, uskoisin.

...

4 Oon kiltti.

5 Täällä (turvakodilla) semmonen lappu on kirjoitettu, rehellinen, vähän niinku kiltti, periaatteessa. Siihen paperiin oli kirjoitettu rehellinen, jos minä oikein muistan. Täällä oli semmosia papereita, mihin kirjoitettiin hyviä asioita ja aikuiset vain sai kirjoittaa, ei lapset. [Omasta mielestä oikein], suunnilleen, sinne päin.

6 En voi tietää, (mistä voi päätellä että on kiltti ja rehellinen), se ihminen oli ajatellu jotain (naurua) [hyvää].

7 [Itse ajattelen että oon kiltti] siitä, että huolehin läksyistä ja tämmösestä, kerron että jos meen vaikka ulos, äitille tai jos ei äiti oo kotona niin isälle. [Kiltti ja rehellinen, hyviä ominaisuuksia], suunnilleen, kyllähän ne ihan hyviä on.

Lapsi luo tässä pienessä kerronnassaan kiltin identiteettiä suhteessa koko perheeseensä ja kavereihinsa. Hän on omaksunut itseään kuvaavaksi ilmauksen kiltti, jonka hän arvelee olevan useiden ihmisten kuvaus itsestään. Tässä kerronnassaan hän liikkuu etupäässä tietoisuuden maisemassa: mitä hän ajattelee (itse itsestään) tai tietää muiden ajattelevan. Läksyjen tekeminen ja koulunkäynti (toiminnan maisema, kertomuksen osat 1 ja 3) yleensäkin ovat lapselle asioita, joiden kautta hän ajattelee kiltteytensä tulevan esille perheessä, sekä vanhemmille että isommille sisaruksille. Joni arvelee kilttinä olemisensa näkyvän äidille myös siinä, ettei hän valita asioista. Näissä kertomuksen osissa Joni kuvaa enemmän olemista kuin tekemistä, eikä toimijuus tule kovin paljon esille.

Kertomuksen osassa 2 lapsi kuvaa leikkiä pikkusiskon kanssa, jolloin hän on myös toimija. Tietoisuuden maisemassa tämä kerronnan osa kuvaa kiintymystä pikkusiskon ja Jonin välillä; lapselle ei ole yhdentekevää, vaan mieluista se, että kotona pikkusisko seurasi häntä ja oli tottunut leikkimään hänen kanssaan. Jonin kuvaus perheen suhteista ja tekemisistä perheessä ovat aika lämpimän sävyisiä, vaikka hän ei käytäkään tunnesanoja. Näissä tekemisissään (läksyjen tekeminen, ei-valittaminen, leikkiminen pikkusiskon kanssa) Jonin voi ajatella olevan osallistumisroolissa toteuttaja; hän toteuttaa kilttinä olemista erilaisilla tavoilla, ei kuitenkaan kovin aktiivisena toimijana. Sitä identiteettiä hän luo myös kerronnallaan.

Osiossa 4 Joni aloittaa määrittelemällä itseensä, että hän on kiltti. Kyse on siis kerronnasta, joka kuvaa olemista, ei tekemistä. Kerronnan osa 5 on Jonin kuvausta siitä, missä ja kuka häntä on kuvannut rehelliseksi, jolle lapsi itse antaa merkityksen kiltti: *”rehellinen, vähän niinku kiltti, periaatteessa”*. Osassa 6, kun lapsi ei osaa sanoa, mitä sellaisen kirjoittaja on ajatellut, voimme kuitenkin päätellä tietoisuuden maisemassa lapsen hyvästä mielestä (naurua) ja, että hän ajattelee kirjoittajan ajatelleen hänestä jotain hyvää. Kerronnan osassa 7 lapsi on myös toimija *”huolehdiin läksyistä ja tämmösestä, kerron että jos meen vaikka ulos”*, mutta vielä enemmän hän tässä kerronnassa on toteuttaja; hän toteuttaa kilttinä olemista myös näillä oman elämänsä alueilla eli kotona ja uudessa ympäristössä turvakodilla.

Lapsen sosiaaliseen identiteettiin kuuluu myös käsitys omasta käyttäytymisestä, sosiaalisista taidoista ja myös rajanvedoista sääntöihin (James 1993, 151). Lapsi on edellä olevassa kertomuksessa hyväksynyt kilttiyden itseään kuvaavaksi ominaisuudeksi eli osaksi identiteettiään. Tulee mielikuva, että turvakodilla lappuun kirjoitettu hyvä ominaisuus vahvisti hänen aikaisempaa käsitystään itsestään. Kerronnassa Joni on hyvin tietoinen omasta käyttäytymisestäään, ja hänelle on selvää myös rajanveto sääntöihin; hän ei ole lapsi, joka rikkoisi sääntöjä saadakseen huomiota aikuisilta tai arvostusta muilta lapsilta. Päinvastoin hän pitää kiltteyttään, rehellisyyttään ja sääntöjen noudattamista hyvinä ominaisuuksinaan.

Tässä kertomuksessa lapsi luo identiteettiään sekä suhteessa perheeseensä että muihin ihmisiin, ja rakentaa kertomuksellaan kaikissa suhteissaan kiltin lapsen identiteettiä. Perhekertomuksena tässä on läsnä kiintymystä pikkusiskoon ja vanhempiin, mikä puuttuu väkivaltakertomuksesta. Tässä kertomuksessa lapsi toistaa samansuuntaista identiteettiä

kuin perheväkivaltakertomuksessa (näkyttömän lapsen identiteetti). Tästä perheeseen liittyvästä identiteetikertomuksesta puuttuu uhrin rooli, mikä oli läsnä väkivaltakertomuksessa. Hänen toimijuutensa ei ole kovin vahva tässä kertomuksessa ja ajattelen perheväkivaltakokemusten olevan mukana hänen tavassaan olla sosiaalisissa suhteissa ylipäätään.

Identiteetikertomus perhesuhteissa 4: *Matiaksen isän työ*

Miesten maailmaan kuulumisen identiteetti

1 Huomaatko muuten mitään mejän iskän työhön liittyvää tässä seinällä?

Joo, se [pikkukuva siinä].

2 Tämä on YY:n kone. Se otti, tai mejän isä tekee tän kanssa tuota vaihtokauppaa. Sillon tuota iso monttu tuolla ja sillä on se kone, silloin pyöräkuormaajat ja kaikki, silloin kaivinkoneet ja sitte silloin oikein semmonen pajaki, missä se korjaa niitä. Se on tuossa ku lähetään tuosta koululle päin, siinä se semmonen puurakennus, missä on semmoset kaks ovee, ja silleen missä niinku (paperin repäisyn ääni) tälleen. Ja joskus siinä pihalla on joku pyöräkuormaaja ja täällä on auto. Niin siitä ei oo ku joku ehkä kaksnyt metrii ennen tuota, ja tässä on sitte se kävelytie ja tässä on sitte aita.

3 Niin me mennään joskus kattomaan tähän aijalle, että mitä ne tekee. Siitä näkee sinne.

Matias aloittaa tämän kerronnan kiinnittämällä haastattelijan huomion isän työhön liittyvään kuvaan. Se toimii ikään kuin johdantona asialle; miehelle, jonka kanssa isä tekee vaihtokauppaa. Kertomuksessa lapsi, kertoja, on kokijan roolissa, vaikka hän ei kuvaakaan tunteitaan tai suoranaisesti kokemustaan. Ajatukset ja tunteet (tietoisuuden maisema) tulevat esille ihailua ja ihmettelyäkin ilmaisevissa sanoissa ”*sillon pyöräkuormaajat ja kaikki, silloin kaivinkoneet ja sitte silloin oikein semmonen pajaki, missä se korjaa niitä*”. Kertomisen pikkutarkkuus ja havainnollistaminen haastattelijalle (paperista taittamalla) kertovat asian tärkeydestä. Kerronnan lopussa (3) lapsi määrittää itsensä toimijaksi ja samalla koki-jaksi, kun kertoo menevänsä muiden poikien kanssa katsomaan miesten työtä pajalla.

Onko tämä kerronta kuvausta perhesuhteista? Niin tulkitsen, kun ihailtu mies monine työkoneinen tulee määritellyksi alussa mieheksi, jonka kanssa isä tekee työasioita, kuva liittyy ”*iskän työhön*”. Identiteetikertomuksena tämä on pääsemistä jollain tavalla osalliseksi miesten maailmaan liittyvien työkoneiden maailmaan. Lapsi luo identiteettiään poikana, tulevana miesten maailmaan kuuluvana, vaikkakin vielä kauempaa katsellen: hän luo mie-

hisen työnteon ja taloudellisen toimeentulon ihannoinnin identiteettiä siten, että isä on linkki siihen maailmaan. Lapsi rakentaa tässä miesten maailmaan kuulumisen identiteettiä.

Tämä kertomus isän kaverista, ja samalla isästä, tuo hyvin erilaisen identiteetikertomuksen perheestä kuin kertomus perheväkivallasta (kapinoiden identiteetti), jossa isä on väkivallan tekijän roolissa. Kertomus työkoneista ja pajasta ja muusta ”miesten maailmasta” on kuvaus tästä hetkestä, mutta identiteetikertomuksena nähtävissä myös tulevaisuuteen sijoittuvana. Miesten maailman näyttäytyy lapselle tavoiteltavana asiana.

Identiteetikertomus perhesuhteissa 5: Kirja: Joonaksen seikkailu, Joonaksen elämä

Perheeseen kuuluvan lapsen, ”perhepojan” identiteetti

1 En tiijä, ehkä joku varmaan siinä mun nimi vois olla ja mitä mun elämässä on tapahtunu. Jos mulla ois ollu vähä semmosta seikkailua, niin sitte on, ja se ois Joonaksen seikkailu. Siitä nyt ei oikein muuta voi tietää. [Jos tähänastises-ta elämästä], niin ehkä Joonaksen elämä.

2 [Siinä pitäis kerto] Varmaan ehkä noista mun retkistä ja jotain mitä mulle on tapahtunu. Eväsretkiä tänne metsään ja kaikkialle muualle. Mutta ei kovasti ainakaan mitään riitasista asioista (nauradus), en haluais [että niitä tulis siihen kirjaan]. Ehkä kaikista ilosista asioista, ehkä semmoset peli- ja liikunta-asiat. Mutta ei sitte mitään koulu, eikä ainakaan huonoja opettajia.

3 Perhe [pääsis kirjaan] totta kai, eihän sitä muuten ois kirjaa mitenkään. Ku joka retkessä mulla on perhe. Siitä tulis semmonen ilonen kirja.

Tämä pieni kertomus on syntynyt vastauksena kysymykseen, jos lapsen elämästä kirjoitetaisiin kirja, millainen siitä tulisi. Haastattelukysymys vie kerronnan hypoteettiseen kertomukseen, kun lasta pyydetään kuvittelemaan hänestä kirjoitettava kirja. Lapsi lähtee liikkeelle (osa 1) omasta elämästään ja mitä siinä on tapahtunut. Hän poikkeaa hetkeksi hypoteettiseen kertomukseen kirjasta, jossa kerrottaisiin hänen seikkailuistaan, jos niitä olisi ollut. Tämä lienee toivetta erilaisista seikkailuista, joista voisi kirjassakin kertoa; hypoteettinen aktiivinen toimija seikkailijana. Kertomuksen osassa 2 lapsi on toimija ja toteuttaja; hän määrittelee aiheet, jotka hän hyväksyisi kirjaan mukaan (eväsretket metsään ja muualle, peli- ja liikunta-asiat, iloiset asiat) ja mitkä taas ei (riitaisat asiat, koulu ja huonot opettajat). Päämäärä kertomuksessa on saada aikaan iloinen kirja, ja keino siihen on jättää kaikki ikävät asiat pois, ja lapsi on tässä toimijana.

Kertomus on mukana perhesuhteiden identiteetikertomuksissa, sillä kertomuksen lopussa, osassa 3, lapsi tuo mukaan koko perheensä ”*Perhe [pääsis kirjaan] totta kai, eihän sitä muuten ois kirjaa mitenkään ... siitä tulis semmonen ilonen kirja*”. Tässä osassa lapsi kuvaa perhesuhteitaan: hän on osa perhettään ja perhe on aivan olennainen osa hänen elämänsä ja elämäntapahtumiaan. Lapsi kuvaa identiteettiään omaan perheeseensä kuuluvana, ”perhepoikana”, voisi sanoa että kaikesta perheväkivallasta huolimatta, ja tällä hypoteettisella kertomuksella hän myös luo tätä identiteettiään.

Tässä kertomuksessa lapsi rakentaa identiteettiään perheeseensä kuuluvana lapsena: hän on osa perhettä ja perhe on olennainen osa hänen elämänsä. Väkivaltakertomuksessa perheeseen kuulumisen tunne, turva, on rikkoutunut, ja esillä on turvattoman lapsen identiteetti (kapinoijan identiteetikertomus). Lapsen kokemus omasta perheestään ja perheen merkitys identiteetin rakentumisessa sai tämän perhesuhdekertomuksen myötä aivan uuden puolen.

7.2 Muut identiteetikertomukset

Olen analysoinut identiteetikertomuksina myös muita kuin perheväkivaltaan tai perhesuhteisiin liittyviä kertomuksia. Nuo muut kertomukset sijoittuvat sisällön analyysin puolesta alaluokkiin kertomukset kaverisuhteista, toimintaan ja tekemiseen liittyvät kertomukset sekä kertomukset koulusta ja tulevaisuudesta. Tässä luvussa kunkin identiteetikertomuksen jälkeen vedän linjauksen yleisempään perheväkivaltaa kokeneen lapsen kokemusmaailmaan eli miten kukin identiteetikertomus peilautuu lasten perheväkivaltakokemuksiin.

Identiteetikertomus kaverisuhteissa: *Joonas kaverina*

Hyväksytyn kaverin identiteetti

H: Sanoisko ne kaverit sinusta ...? Mikä on kavereitten mielestä tärkeintä sinussa?

1 L: Hmm, no ehkä se että mä oon niin hyvä sählyssä, mä oon mejjän koulun kuningas siinä.

2 No hyvä ku mä teen toisesta päästä mejjän tota, siinä oli kaikki siinä kentällä niin mä tein toisesta päästä maalin toiseen päähän, yhdellä pienellä vipillä niin meni maaliin. Tota se oli suurin pirtein näin hidas. Se oli mejjän koulun mestari- maalivahti niin ei siltikään. Kato ku se aluksi lähti niinku näin, sitte

just siinä maalivahin eessä siihen osu jonku maila justiinsa. Niin aluksi niinku pomppas tälleen ja sitte se niinku vähän matkaa kieputti. Just siinä jonku maila osui ennenku maalivahti oli siinä. Just niinku tässä oli maalivahti, tälleen rupes tekemään, ku se ei kato tiijä kummalle puolelle se tulee. Ja ku se katto tolle puolelle, niin jonku mailaan osu ja siitä se pomppasi maalivahin ylitte. Ja muutenki se hyppäs väärälle puolelle, se meni muutenki maaliin. Varmaan [kaverit sanois, että oon hyvä sählyssä].

Kertomuksen osassa 1 Joonas arvelee kavereille olevan tärkeää se, että hän on hyvä sählyssä, ja hän määrittelee itsensä koulun kuninkaaksi siinä. Tätä merkityksellistä, sisäistettyä määrittelyä seuraa kertomus sählypelissä tehdystä maalista (osa 2). Toiminnan maisemassa tilanne on siis koulussa sählypeli, ja tilanteessa olennaista on että *”siinä oli kaikki siinä kentällä”*, eli toiminnalla (maalin tekeminen) on yleisöä. Kertomus sisältää kuvauksen sankariteosta (*”yhellä pienellä vipillä niin meni maaliin”*) ja sankaruutta korostaa, että maalissa oli koulun mestarimaalivahti. Näillä sanavalinnoilla Joonas kuvaa myös tietoisuuden maisemaa, mitä hän ajattelee tai tuntee; vähintäänkin voi sanoa hänen olevan tyytyväinen tekemäänsä maaliin. Joonaksen kielenkäytön tapaa enemmän mukaillen hän teki pelissä sankariteon ja saa siten kavereilta arvostusta.

Tässä kertomuksessa lapsi löytää kaverisuhteisiin liittyen tekemisen (sählypelin) kautta tavan, jolla hän voi rakentaa hyväksytyyn ja taitavan, jopa ihailun pojan identiteettiä. Ajattelun kavereiden hyväksynnän ja ihailun olevan tässä kertomuksessa olennaisempi elementti kuin taitavuus sählyn pelaajana itsessään, mikä tulee esille sanavalinnoissa (*kuningas, mestarimaalivahti*).

Ihailtuna ja hyväksyttynä kaverina oleminen on tärkeää kaikille lapsille, mutta erityisesti tämä puoli voi olla vaarassa, jos perheväkivaltaan liittyy häpeää ja kavereilta salaamisen tarvetta. Ja vastaavasti taas kaverisuhteissa pärjääminen on ensiarvoisen tärkeä arena eri-ikäisten korjaavien kokemusten saamisessa perheväkivaltaa kokeneelle lapselle.

Identiteetin rakentuminen toiminnan kautta

Toiminnan kautta vahvistamme tai muutamme käsitystämme itsestämme, ja siten myös toiminnalla luomme identiteettiämme. (White & Epston 1990). Lapset kertoivat haastatteluaineistossani paljon kertomuksia, joissa tekeminen tai toiminta oli oleellista, ja siten he myös kuvasivat sekä loivat identiteettiään tällä kerronnalla. Osassa näitä kertomuksia pai-

nopiste oli oman suorituksen korostamisessa ja liikuntasuorituksissa pärjäämisessä, eli kehollisuuden kokemuksessa (ks. James 1993, 109), ja osassa taas korostaen porukkaan kuulumista. Tekemiseen liittyvissä kertomuksissa tuntuu olevan olennaista, että juuri niissä lapset useimmiten loivat osaavan, pärjäävän lapsen identiteettiä. Myös lapsen osallisuus on läsnä näissä kertomuksissa useammin. Tarkoitin tässä osallisuutta sekä johonkin kuulumisen merkityksessä, että lapsen osallistumista toimijana oman elämänsä asioihin.

Identiteetikertomus toiminnan kautta 1: *Joonaksen kertomus urheilukilpailuista*

Pärjäävän urheilijan sosiaalinen identiteetti

1 Mähän tulin aika hyvin, neljänneksi pituushypyssä. Siihen tuli varmaan suurin piirtein kaikki tuolta kaupungista, kaikista kouluista sinne oppilaita, ja tuolta X:n (viereinen kylä) ja siis ihan hirveesti tuli oppilaita keskustan kentälle. Sinne tuli kaikkia pitkän matkan juoksijoita ja pikajuoksijoita

2 Ja sitte mä olin siinä pitkän matkan juoksussa kans. Hyvä ku se 600 metriä jouduttiin juokseen. Vähä muuten tuntu jaloissa sen jälkeeseen. Kyllä siinä ainakin puolet lopetti sen, melkein loppusuoralla lopetti sen juoksun, niillä meni niin hyytelöksi jalat. Kyllä mä ihan hyvin pärjäsin siinä. Mä tulin viijenneksi.

3 Pituutta hyppäsin ehkä jotaki kaksi ja puoli metriä, mun ennätys on suurin piirtein jotakin kolme metriä. Kyllä sitä lentää ku oikein hyvin. Siinäkin ku mä olin pituushypyssä siellä, se on vähän vieras paikka, ku ensimmäistä kertaa siellä, mä hyppäsin silleen sikkusuorana. Ei onnistu, ei nyt lennä kovin hyvin, mutta koululla se, ku on vanha paikka, niin lentää kyllä kolmeen metriin.

H: Voiko olla niin, että isossa kilpailussa jännittää?

L: No jännittää ku siellä oli porukkaa ihan hirveenä ja koko ajan huutoo kuuluu.

4 Yksihän lopetti tuon sadan metrin juoksun puolivälissä, niin mä aattelin että onkohan sillä järki päässä, että sata metriähän on niin lyhyt matka, että mä varmaan ensimmäisenä sen noin lyhyen matkan juoksisin. Mä voin juosta ainakin vaikka, suurin piirtein kaksi sataa metriä ihan täyttä yhtä soittoa.

5 Se 600 metriäkin meni yhtä soittoa. Se 600 metriä alkaa tuntuu jo jaloissa. Ja sitte noilla kuukkiluokkalaisilla, niillä on jo 800 metriä, melkein 1000 metriä eli melkein kilometri. On se 600 metriinkin aika pitkästi, 400 metriä niin ois ollu kilometri. Kyllä se aikamoinen homma on se 600 metrin juoksu.

Joonas aloittaa kertomuksensa tietoisuuden maisemaan kuuluvalla toteamuksella, itsensä arvioimisella hyväksi pituushypyssä. Lause sisältää ajatuksen tai tiedon siitä, että on hyvä

hyppäämään pituutta, mutta myös tunnetasolla hyväksyvän ja arvostavan suhtautumisen tähän taitoonsa ja sen kautta myös tähän puoleen itsessään.

Tämä itsearviointi saa jatkokseen ja tuekseen kertomuksen urheilukilpailuista (alkaen osassa 2). Tilanne (toiminnan maisemassa) ovat keskustan kentällä olleet isot urheilukilpailut, joihin tuli monilta kouluilta osallistujia. Lapsi on kertomuksessa (osa 2) toimija osallistumalla vaatimaan 600 metrin juoksuun. Hän kuvaa itseään pärjääjän roolissa korostamalla vertailua, kuinka monet, *”ainakin puolet”*, lopettivat juoksun loppusuoralla, kun eivät kestäneet loppuun saakka. Lapsi toistaa tyytyväisyytensä omaan suoritukseensa myös juoksu- kilpailussa. Kertomuksen seuraavassa osassa (3) jatkuu kertomus urheilukilpailuista, jossa lapsi on edelleen aktiivinen toimija (pituushyppääjä). Mukana on nyt arvioivaa kerrontaa siitä, miksi kisoissa ei päässyt hyppäämään niin pitkälle kuin koululla, paikan vieraus ja jännitys, mikä sijoittuu kertomuksen tietoisuuden maisemaan (ajatukset, tunteet).

Lapsi jatkaa kerrontaansa (osa 4) kuvauksella sadan metrin juoksusta, jonka joku keskeytti puoleessa välissä. Tässä lapsi kertojana on aluksi lähinnä kokija (ihmettelee keskeyttämistä), mutta siirtyy pian pienen hypoteettisen kerronnan toimijaksi, eli *”mä varmaan ensimmäisenä sen noin lyhyen matkan juoksisin*. Lapsi päättää kerrontansa sen todisteluun, kuinka rasittava suoritus 600 metrin juoksu on (osa 5). Tämä lopetusosa lienee olemukseltaan lähinnä tietoisuuden maisemaan sijoittuvaa ajattelua ja tuntemista: *”kyllä se aikamoinen homma on se 600 metrin juoksu”*, mutta osittain myös toimijana kokijan roolissa.

Lapsi luo tässä urheilusuorituskertomuksessa pärjäävän urheilijan identiteettiä, ja hän vahvistaa käsitystään itsestä urheilullisena poikana. Tämä liittyy oman kehollisuuden kokemiseen, mikä on tärkeä osa lapsen identiteetin kehittymistä. Kehollisuus on lapsille tärkeä kahdella tavalla: ei vain se, millainen keho on, vaan myös se, mitä keho tekee, ovat merkittäviä persoonallisuuden ja sosiaalisen identiteetin muovaajia (James 1993, 109). Edellä olevassa Joonaksen urheilukilpailukertomuksessa hän selvästi kokee myönteisenä sekä kehonsa sinällään että myös sen, mitä se tekee tai mitä sillä voi tehdä. Hän käyttää tukeaan myös hypoteettista kertomusta siitä, kuinka hän olisi pystynyt hyvään juoksuun.

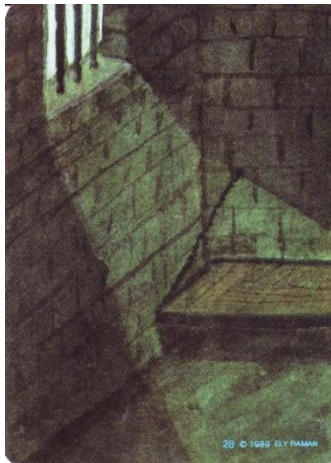
Pärjääminen urheilukilpailuissa on taas vuorostaan myös sosiaalisen pätemisen kenttä (vertaaminen muihin, heikommin menestyneihin), ja siten myös muovaa sosiaalista identiteet-

tiä. Vielä ainakin välillisesti lapsen kertomuksessa voi kuulla urheilun tärkeän roolin myös johonkin kuulumisen tarkoituksessa. Joonaksen kertomuksessa hän on oman koulunsa yksi edustaja kilpailussa, missä ”*siis ihan hirveesti tuli oppilaita keskustan kentälle ... oli porukkaa ihan hirveenä ja koko ajan huutoo*”, eli oli paljon sekä kilpailijoita että katsojia. Tilanteen sosiaalinen luonne on mitä ilmeisin. On ilmeistä, että tässä pärjäävän lapsen identiteettiä luovassa urheilukertomuksessa väkivaltaa kokenut lapsi on löytänyt sen alueen, missä hän voi luoda toisenlaista identiteettiä kuin perheväkivalta-identiteetti, ja se on olennaisen tärkeää hänelle.

Identiteetikertomus toiminnan kautta 2: *Atte ja äiti joutuivat panttivangiksi*

Panttivanki-uhrin kostajan identiteetti

H: Jos valitset semmosen kortin, joka tuo mieleen jotain siitä, semmosesta ajasta ku sä oot ollu pieni

1 L: Tämä. Ku me jouvuttiin panttivangiksi semmosen muurin kämppään. Ku mä olin ehkä kaksivuotias tai jotain kolmevuotias, niin me jouduttiin semmoseen ku oli X: n kämppään vangiksi, otti niin puhelimet ja sitte sen poika vartoi toisessa päässä. Minä ja äiti [jouvuttiin sinne].

2 Me vuokrattiin siltä [muorilta] asunto ja me mentiin viemään avainta niin se otti meijät panttivangiksi, [ei päästäny pois].

3 Ja sitte me päästiin livahtamaan pois. Niin sitte tuo Tiina (=äiti) kävi kertomassa poliisille, niin poliisit sano ettei ne maha sille mitään.

4 Se asuu vieläki siellä. Ku me mentiin X kaupunkiin, niin mä sanoin että käyvään siinä pihassa, ku me mentiin ihan siitä vierestä (ei saa selvää).

5 Ku ehkä jotain 80-vuotias muori, niin sanoo että kuka täällä määrää. Nyrkit heilumaan ja hihat käärii. Mutta sitte kuuluu riks raks ja luut poikki [siltä muorilta], ku se on semmonen vanha käppänä.

6 En muista [mitä silloin ajattelin], mä vaan muistan että me joutuuttiin panttivanngiksi, ku mä oon äitiltä kuullu siitä monta kertaa. En [pelänny], mä en oikein älynny, varmaan pelotti. [Äitiä] varmaan pelotti.

Tämä kertomus panttivanngiksi joutumisesta ei ollut tyypillinen lasten muistelukertomus, enemmän muistelut sisälsivät tekemisen kuvauksia. Erilaisen tästä kertomuksesta tekee suoraan sisältökin: lapselle on raju kokemus joutua vieraiden ihmisten vangiksi, mutta erilaista on myös tarinan jatkuminen siirrettynä nykyhetkeen.

Atte on valinnut Saga-kortin kuvan vankilasta ja aloittaa kertomuksen (osa 1) menemällä suoraan tapahtumaan: panttivanngiksi joutumiseen. Toiminnan maisemassa siis sekä Atte että äiti ovat kokijoita tai uhreja, he joutuivat kokemaan pahan asian, vangiksi joutumisen. Lapsi määrittää tapahtuman ajan noin 2-3-vuotiaaksi ja paikan ”*semmosen muorin kämppään*”. Uhrin osallistumisrooli korostuu vielä, kun lapsi jatkaa vangiksi joutumisen yksityiskohtia (*”me jouduttiin ... kämppään vangiksi, otti niin puhelimet ja sen poika vartioi toisessa päässä*”). Osassa 2 lapsi kuvaa tapahtuman taustoja, kuka tuo vangiksi ottanut muori oikein oli. Osassa 3 kertomus jatkuu siten, että äiti ja Atte tulevat toimijoiksi, kun he pääsevät livahtaman pois, ja äiti kertoo poliisille.

Tämän voi ajatella olevan traumaattinen tapahtuma, jossa olennaista on lapsen ilmeinen kokemus, että pitkään aikaan hän tai aikuinen, äitikään, eivät voineet tehdä mitään. Tuolloin kokemus avuttomuudesta on suurempi, ja se jää mieleen traumaattisempana tapahtumana. Voi puhua myös uhriutumuksesta. Uhrin asemaan joutumista tuntuu vahvistavan lapsen kuvaus siitä, että poliisit eivät ole mahtaneet naiselle mitään. Tämä ehkä tuo ymmärrettävyyttä lapsen kertomuksen jatkolle; osassa 4 lapsi kertoo ehdottaneensa naisen luona käyntiä ja osassa 5 hän kuvaa raa’alla tavalla hypoteettista, kuviteltua kostoja naiselle. Tässä osassa lapsi on kääntänyt toimijaroolit päinvastoin; hän olisi se, joka *”sanoo että kuka täällä määrää*”, ja *”nyrkit heilumaan ja hihat käärii*”. Vanha nainen taas olisi uhrin asemassa: *”sitte kuuluu riks raks ja luut poikki siltä muorilta*”. Haastattelijan kysymyksen ohjaamana lapsi palaa (osa 6) kuvattuun vankina olemisen tilanteeseen. Hän ei osaa paljoakaan kertoa ajatuksistaan tai tunteistaan (tietoisuuden maisema) tuolloin: hän muistaa vain, koska äiti on siitä monta kertaa kertonut. Hän ei ole varma, pelkäsikö hän, mutta arvelee äidin pelänneen.

Tässä kertomuksessa lapsi osoittaa loukatun ja avuttoman lapsen uhmaa ja vihaa pahante-kijää, eli vangitsijaa kohtaan. Mielikuvien tasolla hän hakee keinoja selvitä pois tästä uhrin asemasta, ja lapsen keinot siihen ovat vielä aika kehittymättömät, ja samaa väkivallan tee-maa toistavat. Identiteetikertomuksena tässä voi nähdä lapsen kertovan uhriutuneen lapsen identiteettiä, jota hän ei ole voinut vielä ratkaista muuten kuin väkivaltaisilla koston mieli-kuvilla. Traumaattista lapsen kannalta on ollut tapahtumahetkellä, ja myöhemmin identi-teetin rakentumisen kannalta, että aikuiset, niin äiti kuin poliisikaan, eivät ole voineet suojella tai tuoda pelastusta varsinaisesti tilanteeseen, jolloin lapsen täytyy kuvitelmissaan itse toimia ratkaisijana. Väkivaltaa kokeneen lapsen kertomuksena tämä toistaa lapsen vä-kivaltakokemusta muuallakin kuin kotona. Voimme ajatella, että ehkä ilman muita väkival-takokemuksia lapsuudessaan tällainenkin poikkeuksellinen tapahtuma olisi voinut jäsenyä lapsen mielessä paremmin ja traumavaikutus olisi pienempi.

Kouluun liittyvät identiteetikertomukset

Koska koulu on yksi elämän varhaisimmista kodin ulkopuolisista instituutioista, sillä on keskeinen asema mielen ja minän rakentamisessa, muovaamisessa ja ylläpitämisessä. Ih-misen, lapsen, kokemat onnistumiset ja epäonnistumiset ovat keskeisimpiä tekijöitä muo-dostettaessa minuutta, ja ulkopuolelta tuleva tuki vaikuttaa ratkaisevasti itsekunnioitukseen ja terveeseen minäkuvaan. Näin Tolska (2002, 159) kuvaa Jerome Brunerin käsityksiä kas-vatuksen ja opetuksen merkityksestä.

Lasten kouluun liittyvien kertomusten sisällöissä toistuivat monet eri kerronnan puolet: lapsi toimijana ja erityiskohtana lapsi oppijana, lapsen suhteet muihin (opettajaan), lapsen käsitys itsestään koululaisena. Nämä eri puolet ovat myös niitä kertomuksia, joissa lapsi luo identiteettiään tai joiden kautta identiteettiä voi tarkastella.

Identiteetikertomus koulukertomuksessa 1: *Arttu on reipas, kiltti ja hiljainen koululainen*

Hiljaisen koululaisen identiteetti

1 [Koululaisena oon] reipas ja kiltti ja joku, en tiijä. Semmosia ainakin tulee mieleen. [Reipas tarkoittaa], en minä tiijä (naurua), sitä että jaksaa opiskella.

Äiti [on sanonu reippaaksi].

2 En mää tiijä [millä lailla se näkyy], jotenkin vaan. Ehkä koulunumeroissa, käyttäytymisessä, se oli ysi ainakin viime vuonna. On hiljaa tunneilla ja kuuntelee opettajaa. Mä oon koulussa kiltti ja hiljanen, silleen että ei puhu

hirveesti jos ei oo puheenvuoroa. Välillä mä viittaaan, jos tiijän varmasti vastauksen, yleensä vaan sillon.

Kerronnassa Arttu on reipas, kiltti ja hiljainen koululainen lapsi kertoessaan luo myös perinteisellä tavalla kiltin koululaisen identiteettiä, eli käyttäytymällä sääntöjen mukaan, ”*silleen että ei puhu hirveesti jos ei oo puheenvuoroa*”. Tässä lapsi James’n (1993, 151) termejä käyttäen luo sosiaalista identiteettiään arvioimalla omaa käytöstään (reipas ja kiltti) ja rajanvetoaan sääntöihin (ei puhu ilman puheenvuoroa). Hän on omaksunut ainakin äidin, ehkä myös opettajan, kuvauksen itsestään osaksi koululaisen identiteettiään. Kertomuksessa lapsi on passiivinen toimija, vaikka kuvaus reippaasta koululaisesta antaisi olettaa aktiivisuutta: kertomuksessa lapsi toteuttaa kilttinä koululaisena olemista. Arttu jatkaa kuvausta itsestään myös oppijana: ”*välillä mä viittaaan, jos mä tiijän varmasti vastauksen, yleensä vaan sillon*”, eli hän on varmisteleva ja varovainen kertomaan ainakaan ääneen tietojaan. Tässä voisi kuvata hänellä olevan epävarma käsitys itsestään oppijana.

Koulu lapsen tärkeänä elämänalueena voisi olla myös aktiivisesti toisenlaisen identiteetin muodostumien areena, mutta tässä ei niin tapahdu, vaan lapsi toistaa samanlaista identiteettiä kuin perheväkivaltakontekstissa. Tässä kertomuksessa lapsen väkivaltakokemus tulee esiin tavassa, millainen hän on koulussa: on turvallista olla hiljainen ja kiltti, eli näkymätön ja kuulumaton.

Identiteetikertomus koulukertomuksessa 2: *Emma on hyvä koululainen*

Hyvän koululaisen identiteetti

H: Jos opettaja ois tässä ja kysyisin, että minkälainen koululainen tuo Emma on, niin mitä opettaja sanois?

1 L: (nauraen) No sitä mä en kyllä yhtään tiijä. Emma ainakin on hyvä koululainen sitte.

2 Silleen että autan kaikkii ja et mä oon todella hyvin oppinu kaikkee semmosta mitä me harjotellaan.

3 Kaunoo ja matematiikkaa ja lukeen, oon [aika taitava]. Niin että jotkut aina ku pitää lukee jotain, niin ei piijä oikein pisteen kohalla paussii vaan jatkaa silleen sitä lukemista. Niin että ope on aina huomauttanu muita että teijän pitää aina siinä pisteen kohalla pitää paussi, että sitte ku ootte vähä niinku, voitte vaikka henkästä ja sitte jatkaa. Silleen, ettei vaan tälleen nopeesti lue että mitä siinä oiskaan.

4 Niin ope on sanonu, että sä Emma osaat todella hyvin ton että (naurahdus), pisteen kohalla paussi.

Tässä kertomuksessa lapsi aloittaa kysymykseen vastauksen nauraen (osa 1), joka jo sinällään on viesti siitä, että kerrottava asia on hänelle mieluinen. Ja niin kerronnan sisältö onkin: lapsi määrittelee selkeästi olevansa ”hyvä koululainen sitte”. Tässä lapsi liikkuu kertomuksen tietoisuuden maisemassa; kyse on hänen ajatuksistaan siitä, mitä opettaja hänestä ajattelee. Kohdan voi myös lukea siten, että siinä hän kertoo itselleen tunnetasolla mukavasta ja palkitsevasta asiasta. Hyvä koululainen on vastaus kysymykseen, minkälaisena koululaisena opettaja mahtaa Emmaa pitää. Kuitenkin koko kertomus puhuu sen puolesta, että tämä hyvän koululaisen määrittely on sellainen, jonka Emma on omaksunut osaksi omaa käsitystään itsestään ja hän myös luo hyvän koululaisen identiteettiä kerronnallaan.

Emmalla on kaksi pääasiaa, joiden kautta hän rakentaa hyvän koululaisen identiteettiään (osa 2): hän auttaa kaikkia ja on oppinut hyvin kaiken, mitä on harjoiteltu. Voi ajatella kyseessä olevan myös selviytyjän identiteetti. Lapsi siirtyy toiminnan maisemaan ikään kuin perustelemaan käsitystä itsestään. Muiden auttajana hän on toimijan osallistumisroolissa. Auttaessaan muita hän määrittää itseään sosiaalisten suhteiden kautta ja merkittävää on käyttäytyminen muita kohtaan (käsitys omasta käyttäytymisestä, ks. James 1993), ja siten hän rakentaa sosiaalista identiteettiään.

Toinen perustelu on koulussa opetetun hyvä oppiminen, josta lapsi kertoo myös esimerkin (lukeminen tauottaen) osassa 3. Tässä osassa kulkevat limittäin kertomuksen toiminnan maisema, eli lukeminen ohjeiden mukaan, ja tietoisuuden maisema eli lapsen myönteinen käsitys itsestään oppijana. Emman voi ajatella kerronnan perusteella olevan aktiivinen ja tehtäväorientoitunut oppija. Hyvät oppimistulokset taas vuorostaan auttavat säilyttämään tai luomaan myönteistä kuvaa itsestään sekä oppijana että laajemmin yleistäenkin. Siis näyttää siltä, että lapsi on asioiden myönteisellä kehällä suhteessa koululaisena olemiseensa. Yleensäkin koulutehtävissä onnistuminen johtaa positiivisiin tunteisiin ja käsityksiin omasta itsestä oppijana, jotka ovat perusta vakaammille pystyvyyskäsityksille ja toimintaan sitoutumiselle erilaisissa oppimistilanteissa (Määttä 2015).

Koulu voi olla väkivaltaa kokeneelle lapselle areena, missä hän voi loistaa. Kuten tämän kertomuksen lapsi, joka ”tiesi” hyvän koululaisen kriteerit; hyvän oppimisen ja mukavan käytöksen etenkin muita lapsia kohtaan, ja hän mielestään täytti nämä kriteerit loistavasti.

Hänen sosiaalinen identiteettinsä rakentui näiden positiivisten kokemusten kertomisen myötä edelleen hyvän koululaisen suuntaan. Koulussa lapsen ei tarvitse olla ”perheväkivaltalapsi”, ainakaan koko aikaa.

Identiteetikertomus koulukertomuksessa 3: *Joonaksen kertomus koulupäivästä*

Uhoavan turvattoman lapsen identiteetti

1 L: Yhen kerranhan opettaja tuli kieltämään (lumipallojen heittämisen), niin Aappo heitti sitä vahingossa rilleille. (naurahdus). Vähänkö se suuttu. Mutt onneksi se on niin hidas juoksemaan, ettei se meitä kiinni saa.

H: Lähittekö te kaikki juokseen karkuun sitte?

2 L: Joo ku se huusi että tänne kaikki, ja sitte se lähti juokseen perään, niin eihän se meitä kiinni saa. Kyllä me sitte koulun jälkeen [selviteltiin sitä], nimittäin me oltiin koko loppupäivä pihalla, varmaan kaks tuntia oltiin pihalla. Mettään rakennettiin tällasia, me oltiin vaan siellä pihalla ja kaks tuntii muut sai tehdä vaan hommia. Se oli hauskaa, ku tehtiin vaan majaa siellä.

H: Hmm. No oliko se ope siitä vielä vihasempi?

3 L: No arvaa (naurahdus). Mutta ei se meihin käsiksi ois pystyny käymään. Koska siinä oli ainaki viis metriä väliä. Ja sitte siinä oli ikkunaki auki, niin jos se ois ruvennu käsiksi käymään, niin mä oisin, me oltais ainaki hypäty ikkunasta ulos ja ei muuta ku jatkaa majan rakentamista. Tai ainaki kotiin.

H: Aatteletko sä että opettaja ois voinu käyvä käsiksi?

4 L: Mistä sen, alaluokan opettajasta ei ainakaan tietäs, se on ihan sanonko mistä. No kyllä mä nyt jotenki luotan [ettei kävis käsiksi], mutta ne vaan on semmosia täysiä idiootteja. Ainaki jotkut. Tai ainaki mejän koulun (ei saa selvää).

H: Oliko susta tärkeätä, että te porukalla sitte, vaikka yks heitti sen lumipallon, niin te porukalla menitte sinne majan rakennukseen?

5 L: Totta kai me. Muutenhan se ois meille kostanu sen. Että ku yks heittää lumipallon, niin sillohan se (iskun ääni) iskee meille sen. Ku me oltiin mukana siinä leikissä. [Opettaja ois kostanu meille sen], ku me oltiin mukana siinä lumipallojen heitossa.

Tässä kertomuksessa koulu on enemmän esillä yhteisönä. Lapsi aloittaa kerronnan kuvaamalla toiminnan maisemassa tilanteeksi (osa 1) välitunnilla lumipallojen heittelyn, jota opettaja tuli kieltämään. Sitten tapahtuu kertomuksen käänne: toinen lapsi (toimija tässä) heitti opettajaa vahingossa silmälaseille, ja opettaja suuttui. Kertoja kuvaa omaa ajatteluaan ja tuntemistaan (tietoisuuden maisema) erilaisin keinoin: nauramalla lumipallon osumiselle opettajaan ja sanavalinnoilla ”*vähänkö se suuttu*”, ilmaisten näin uhmaavaa suhtautumista,

ja kerronnan sisällöllä myös ilkkuvaa ja kapinoivaa mielialaansa, kun hän kuvasi ettei opettajaa saa heitä kiinni.

Kertomuksen osassa 2 Joonas jatkaa kuvaamalla tilanteen etenemistä. Aluksi toimijana on opettaja, joka ensin huutamalla vaatii lapset paikalle ja sitten lähtee juoksemaan heidän peräänsä. Koulun jälkeen asian selvittelyssä toimijana taitaa olla opettaja, ja lapset ovat kokijan osallistumisroolissa. Kertoja ja muut pojat ovat taas toimijoina, kun he jäävät metsään kahdeksi tunniksi tekemään majaa. Lapsen kannalta olennaiselta tuntuu, että toimijoina ovat ”me” eli koko poikajoukko. Toiminnan päämäärä lienee tässä välttää opettajaa rankaisun pelossa ja ehkä myös välttää ikävä koulutunnille meneminen, jääminen metsään rakentamaan majaa on keino siihen. Toisaalta tämän kerronnan osan tietoisuuden maise-man tarkastelu antaa kuvan, että kyseessä on opettajan auktoriteettia uhmaava mieli. Lapsi kuvaa majan rakentamista rehvakkaasti: *”muut sai tehdä vaan hommia. Se oli hauskaa, ku tehtiin vaan majaa”*, jolloin konteksti kuitenkin on, että pojat ovat rakentamassa majaa koulutunnin aikana välittämättä opettajan käskystä tulla paikalle. Lapsi luo näin kertomuksen alkuosassa (1-2) uhoajan ja/tai auktoriteettien uhmaajan identiteettiä.

Kertomuksen osan 3 alussa lapsi jatkaa uhoajan identiteettiä kuvastaen, naurahtamalla *”no arvaa”* kysymykseen, oliko opettaja vielä vihaisempi. Seuraavaksi lapsi kertoo pienen hypoteettisen kertomuksen opettajan käymisestä heihin käsiksi. Lapsi kuvaa hypoteettisena useita tapoja, miksi opettaja ei olisi onnistunut käsiksi käymisessä: *”siinä oli ainaki viis metriä väliä. Ja sitte siinä oli ikkunaki auki...niin mä oisin, me oltais ainaki hypätty ikkunasta ...jatkaan majan rakentamista. Tai ainaki kotiin.”* Näin lapsi hypoteettisen toimijan roolista löytää keinoja välttää opettajan hypoteettinen käsiksi käyminen.

Kertomuksen osa 4 on lapsen kuvausta siitä, voiko hän luottaa, ettei opettaja kävisi käsiksi oppilaaseen. Hän on tässä kerronnan osassa kokijan roolissa. Hänen kokemuksensa on, että hän luottaa opettajaan *”jotenki”*, mutta heidän koulunsa opettajat ovat *”idiootteja”*. Luottamusasia saa tarkennuksen seuraavassa osassa 5, jossa lapsi arvelee poikaporukan yhdessä pysymisen estäneen opettajan koston (myös hypoteettista kerrontaa opettajan kosta). Tämä osa tuo selvyyttä siihen, että lapsi ei luota koskemattomuuteen koulussa, vaan ajattelee opettajan kostavan lyömällä, jota kerrontaa lapsi tehostaa iskemällä kädellään.

Mikä on kertomuksen tämän osan (3-5) tietoisuuden maisema, mitkä ovat kertojan ajatukset ja tunteet? Päällimmäinen tunnelma on se, mitä lapsi ei tunne: hän ei luota aikuisiin; hän ei tiedä, että opettaja ei saa käydä käsiksi; hän ei ajattele aikuisen olevan turvallinen eikä oikeudenmukainen.

Identiteetikertomuksena kertomuksen alkuosan uhoajan ja kapinoijan rinnalle piirtyy kuva turvattomasta lapsesta, jonka täytyy mielikuvissaan (hypoteettisessa kertomuksessa) itse löytää pakenemisen ja kapinoijan keinot uhkaavissa tilanteissa. Pelkäävä lapsi kokee uhkaa myös siellä, missä sitä ei ole. Tämän turvattomuuden voi helposti ajatella olevan yhteydessä perheessä koettuun väkivaltaan, ja turvattomuus on seurannut lasta opettajasuhteeseen ja kouluun toimintaympäristönä. Perheväkivaltakokemus voi vaikuttaa lapsen identiteettikehitykseen niin voimakkaasti, että se on mukana lapsen muissa sosiaalisissa suhteissa. Etenkin luottamus aikuisiin on horjunut, mikä näkyy myös suhteessa opettajaan. Pelko ja turvattomuus taas vaikuttavat lapsen käytökseen niin, että hän helposti saa käyttäytymisongelmaisen leiman. Uhkana on tällöin kielteinen vuorovaikutuksen, lapsen tunneasioiden ja käytöksen kehä, minkä kääntäminen toiseen suuntaan olisi lapsen pelastus.

Tulevaisuuteen sijoittuvat identiteetikertomukset

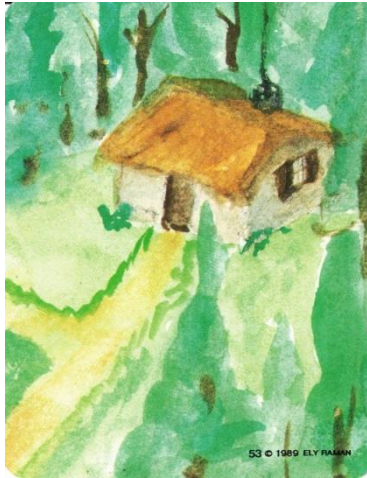
Tarkastelen lasten kertomuksia tulevaisuudesta, heidän odotuksiaan ja toiveitaan siihen liittyen, myös identiteetin muodostumisen kannalta. Tulevaisuuteen liittyvät toiveet ja odotukset ovat identiteetin rakentumisessa keskeisiä. Narratiivisuudessa on merkittävää ajassa liikkuminen - akselilla mennyt, nykyinen ja tuleva - ja identiteetin rakentuminen tapahtuu kaikkiin aikamuotoihin liittyvissä merkitysten annoissa. Andrews (2014, 2-4) puhuu aikamatkailusta: muistamisen merkitys identiteetissä on olennaista, muistaminen tuo tapahtumia menneestä nykyisyyteen ja ilman muistoja olisi vaikea saada käsitys itsestä, kuka tai mitä olen nyt tai tulevaisuudessa. Hän korostaa mielikuvitusta narratiivisuudessa: mielikuvituksen avulla on mahdollista kuvitella eroja, erilaisuuksia ja mielikuvitus tuo mahdollisten elämien mahdollisuuden (mt., 108–115). Identiteetikertomuksena kuvaan kertomuksen, jossa lapsi Saga-korttia apuna käyttäen luo kuvaa itsestään aikuisena perheellisenä miehenä.

Identiteetikertomus tulevaisuuteen liittyen: *Jonin kuva tulevaisuudesta: ihminen joka käy töissä ja on viikonloppunakin kotona*

Kunnollisen miehen identiteetti

H: Semmosen kuvan jos valitsisit, joka kertoo jotain sun tulevaisuudesta.

1 L: Tän

Jospa minusta tulee isona. Talo, siks mä vaan, mä vaan aattelin ku siinä on talo.

H: Ketä tässä talossa asuis?

L: Minä ja ehkä joku muu. Vaimoni ehkä, lapsemme ehkä ehkä. Ehkä yksi lapsi, jos ois lapsia, vaan yks.

H: No sä asuisit perheesi kanssa tämmösessä talossa, niin minkähänlainen mies sä oisit silloin?

2 L: En tiijä, en oo miettiny niin pitkälle. Jonkinlainen. Kaipa mä kävisin töissä tai jossain koulutuksessa, en minä tiijä. Jommassa kummassa se on pakko olla, perhe on koolla ja itensä, pitää olla toimeentulo. Koska on laskuja ja muuta. Voisin olla vaikka tarjoilijan töissä, riippuu vähän missä paikassa olis.

3 Tai sitten mä vaan voisin olla joku ihme, joku. Ihminen joka vaan kävis töissä. Ja olis viikonloppunakin kotona. Ja viikolla sitten joskus tiettyyn kelloaikaan. Vois olla vaikka iltavuoro. Niin pääsis kotiin nukkumaan. Ja yövuorojakin ois työssä.

4 H: No ku sulla ois lapsi, niin minkälainen isä sä oisit?

L: En tiijä (naurhdus), jonku isä.

H: Mitä siihen mahtaa kuulua että on jonku isä?

L: Jotain, tekemistä sen kanssa. Käyvä vaikka sen kanssa jossain ja semmosta.

Kerronnan osassa 1 on kyse haastattelupuheesta, jossa ei ole varsinaisesti nähtävillä kertomuksen toiminnan maisemassa toimijaa. Aluksi lapsi kertoo kuvauksen tilanteesta: kuvan talo tuli valituksi siksi, että hän ajattelee isona asuvansa talossa, ja ehkä hänellä on vaimo ja ehkä yksi lapsi. Tietoisuuden maisemassa lapsi ilmentää useilla ehkä -sanoillaan varo-

vaisuutta tulevaisuuden ajattelussaan ja näissä toiveissaan. Osassa 2 lapsi aloittaa myös varovasti, ettei tiedä, mietintäänsä itsestä aikuisena miehenä, mutta siirtyy varmempaan puhetapaan kuvitellessaan itseään töihin tai koulutukseen ”*jommassa kummassa se on pakko olla*”. Osan 2 kerronnan toimijana on lapsi itse (tulevaisuudessa): hän käy töissä tai koulutuksessa, joka on keino hankkia toimeentulo. Päämäärä tällä toimeentulon hankkimisella taas on huolehtia perheestä ja laskuista: ”*perhe on koolla ja ittensä ... on laskuja ja muuta*”. Keinona hän näkee mahdollisesti tarjoilijan työn. Tietoisuuden maisemassa kertoja kuvaa tässä paitsi varmempaa otetta mielikuvaansa, myös itselleen myönteistä kuvaa itsestään miehenä, joka huolehtii omasta ja perheensä toimeentulosta.

Osassa 3 lapsi jatkaa osittain kertomuksen toimijana työssä käynnin teemasta, ”*ihminen joka vaan kävis töissä*”, ilta- ja yövuoroinen. Tähän teemaan oleellisesti tässä kerronnan osassa liittyy työn vastakohtana vapaa-aika, ja sen viettäminen: ”*Ja olis viikonloppunakin kotona. Ja viikolla sitten joskus tiettyyn kellonaikaan*”. Lapsi on tässä hypoteettisessa kertomuksessa aikuisena miehenä aika sääntillinen, tiettyyn kellonaikaan töistä kotiin tuleva ja laskuista huolehtiva perheen isä (toimija). Hän kuvittelee itsensä myös isäksi, joka viettää aikaa lapsensa kanssa ja tekee yhdessä lapsen kanssa jotain.

Kun tätä kertomusta peilaa perheväkivaltaa kokeneen lapsen kertomuksena, voi ajatella lapsen kuvaavan ehkä sellaista perheen isää, jonka hän soisi olevan myös omassa perheessään. Voimme arvailla ikään kuin kertomattomana tarinana vierellä kulkevan lapsen kokemus nykyperheessään siitä, että isä ei aina tule kotiin tiettyyn aikaan illalla eikä viikonloppunakaan, laskut eivät tule hoidetuksi ja isä ei ehkä tee lasten kanssa yhdessä asioita. Toisenlainen perhe-elämä kulkee kertomuksessa tietoisuuden maisemassa tavoiteltavana ja ihanteellisenakin olotilana. Identiteetikertomuksena en lue tätä uhrin kertomuksena, vaan aktiivisen ja hyvää perhe-elämää toteuttavan toimijan hypoteettisena kertomuksena, kunnollisen miehen identiteettinä.

Hypoteettiset kertomukset joko tämän hetken elämästä tai tulevaisuudesta tarjoavat (perheväkivaltaa kokeneellekin) lapselle mielikuvituksen tuoman keinon saada tarinoille joko onnellisia loppuja tai loppuja, joissa lapsi uhrin asemasta nousee tekijäksi (kuten aiemmin lapsen kertomuksessa panttivangista). Aina lapsi ei pysty tähän, jos koettu väkivalta on

vienyt uskon omaan toimijuuteen liian heikoksi ja silloin lapsi ei pysty kuvittelemaan erilaista elämää tulevaisuuteenkaan.

7.3 Identiteettikertomusten samanlaisuus ja tärkeät käänneet

Kuva väkivaltaa kokeneen lapsen identiteettikertomuksista vaatii vielä yhden analysointikerroksen. Tässä korostuu vielä ajatus lapsen monista identiteettikertomuksista; lapsi luo identiteettiään ja identiteetti rakentuu monissa merkityksellisissä suhteissa ja toiminnassa. Kun tarkastelemme lapsen tuottamia pieniä kertomuksia, saamme näkymän pieniin tilannekohtaisiin identiteetteihin (Georgakopoulou 2006, 85–101), jotka puolestaan edustavat myös lapsen laajempaa sosiaalista identiteettiä.

Tarkastelin jo edellisessä luvussa kunkin identiteettikertomuksen jälkeen lyhyesti yhtymäkohtia tai ymmärrystä kyseiseen identiteettiin perheväkivallan kautta yleisellä tasolla. Tässä luvussa analysoin vielä kertomustasolla perheväkivalta-identiteettikertomukseen peilaten sekä samanlaista identiteettiä kuvaavaa kertomusta (samuus, pysyvyys) että erilaista identiteettiä kuvaavaa kertomusta, eli haen kertomusten käänneitä tai murroksia. Tämä analyysi tapahtuu siten, että ydinkertomuksena on identiteettikertomus perheväkivaltakertomuksessa, ja sitä vasten peilaten tarkastelen muita lasten identiteettikertomuksia. Huomio tällöin on sekä samankaltaisuuksissa että eroavaisuuksissa.

Yleisesti narratiivisessa tutkimuksessa tutkitaan muutosta tai murrosta tarinan sisällä, kunkin kertojan elämäkertomuksessa muutos-, murros tai käänntymyskertomuksissa (Löyttyniemi 2004, 44–46; Rimmon-Kenan 2002, 12; teoksessa Löyttyniemi 2004, 46), mutta minä siis tulkiten niitä kertomusten välillä. Joissain analyysissä kertomukset vahvistavat samansuuntaista lapsen identiteettiä, mikä vie päätelmiin perheväkivallan vaikutuksesta muihinkin sosiaalisiin identiteetteihin, mutta olennaista on myös nähdä eroavuudet, joita toiset tilannekohtaiset identiteetit tuovat lapsen identiteettikertomuksiin. Juuri käänneet tuovat mukaan lapsen selviytymisen tai toisenlaisen mahdollisuuden identiteetin. Voimme päästä rikkaampiin, monipuolisempiin kuvauksiin lapsesta.

Analysoinnilla etsin vastausta kolmannen tutkimuskysymyksen toiseen osaan, eli kysymykseen **millä tavalla muut identiteetit ovat suhteessa perheväkivalta-kertomuksissa tuotettuun identiteettiin, onko niissä nähtävissä samanlaisuuksia tai eroja, käännteitä.** Esitän näiden analyysien tuloksen siten, että kuvaus perheväkivaltakertomuksesta ja siitä nimetty identiteetikertomus on ydinkertomuksena. Seuraavaksi kuvaan lyhyesti tätä kertomusta vasten peilattavat identiteetikertomukset, joiden analyysit on myös jo kuvattu aiemmin kokonaisuudessaan.

1) Identiteetikertomus perheväkivaltakertomuksessa: *Joonaksen kertomus perheväkivallasta, Haavoitetun lapsuuden kapinoijan identiteetti* (esitetty luvussa 6.1)

Perheväkivaltakertomuksessa lapsi sekä toimi itse väkivaltaisella tavalla yrittäessään ratkaista perheväkivaltaa, lopettaakseen vanhempien tappelun, että käytti uhittelevaa kieltä kertoessaan siitä. Lapsi rakensi kapinoijan ja myös uhittelijan identiteettiä, mikä ilmeni kertomuksessa monellakin tavalla. Liitin tähän vielä tarkastelun tunnesanojen kautta (ei-rakastaminen ja ei-rakastettuna oleminen). Tällöin sosiaalisen identiteetin yhden perustan, perheeseen kuulumisen, kokemus on rikkoutunut ja identiteetin kuva näyttäytyi haavoitetulta. Nimesin tämän haavoitetun lapsuuden kapinoijan identiteetiksi.

Identiteetikertomus koulukertomuksessa: *Joonaksen kertomus koulupäivästä,*

Uhoavan turvattoman lapsen identiteetti (luku 7.2)

Kertomuksessaan koulupäivästä lapsi alussa luo uhoajan ja kapinoijan identiteettiä, kun hän kertoo lumipallojen heittämisestä ja metsässä majan tekemisestä koulutuntien aikana. Kertomuksessa tuli kuitenkin esille myös turvaton lapsi, joka ei luota aikuiseen ja pelkää sen takia. Turvattoman lapsen identiteetti korostuu vielä tavassa, jolla lapsen täytyy hypoteettisen kertomuksen avulla löytää itse pakenemisen keinot uhkaavaksi kokemassaan tilanteessa.

Identiteetikertomus toiminnan kautta: *Joonaksen kertomus urheilukilpailuista,*

Pärjäävän urheilijan sosiaalinen identiteetti (luku 7.2)

Kertomuksessa koulun urheilutapahtumasta lapsi luo urheilusuorituksessa pärjäävän pojan identiteettiä. Kertomus sisältää monta yksityiskohtaista kuvausta urheilukilpailuista, ja vähän hypoteettistakin näkymää mahdollisesta pärjäämisestä. Tähän yhdistyy oman kehollisuuden kokemus sekä urheilun kautta sosiaalinen pärjääminen, kuuluminen johonkin.

Perheväkivaltakertomuksessa tuotettu haavoitetun lapsuuden kapinoijan identiteettikertomus ja kouluun liittyvässä kertomuksessa tuotettu identiteettikertomus kapinoijan ja turvattoman lapsen identiteettikertomus luettuna yhdessä vahvistavat toisiaan. Koulussa koetun turvattomuuden voi ajatella olevan ainakin osin seurausta perheessä koetusta väkivallasta ja turvattomuudesta. Kapinoijan identiteetin lapsi on ehkä tarvinnut peittämään pelkoaan luottaa aikuisiin ja turvattomuuttaan. Turvattomuus ei ole ilmiäytymisessä heti esille tulevaa, vaan jää uhoavan käytöksen taakse. Näiden kahden identiteettikertomusten yhdessä tarkastelu vahvistaa kuvaa haavoitetun lapsuuden kapinoijan ja turvattoman lapsen identiteetistä. Suhteessa opettajaan lapsi toistaa ehkä itselleen vahingollista käyttäytymisen kaavaa kapinoijana ja uhittelijana.

Sosiaalisen identiteetin vahvistuminen urheilussa pärjääväksi ja porukkaan kuuluvaksi pojaksi on lapsen tärkeä kasvun tarina. Tässä voi sanoa olevan yksi merkittävä käänne identiteettikehityksessä. Lapsi on löytänyt perheessä koetusta turvattomuudesta ja pettymyksistään huolimatta alueen, jolla voi pärjätä ja olla arvostettu poika siinä kuin kuka tahansa muukin. Ehkä jopa kapinoijan mieli, luonne, on voinut auttaa häntä saavuttamaan menestystä urheilussa. Identiteetin kannalta olennaista on se, mikä kertomus on lapsen mielessä ”valtakertomus”, perheväkivallan tuottama ongelmakertomus vai kertomus selviytymisestä ja pärjäämisestä. Tai mikä sellaiseksi muodostuu hänen kasvaessaan.

2) Identiteettikertomus väkivaltakertomuksessa: *Jonin kertomus vanhempien juomisesta ja väkivallasta, Näkymättömän lapsen identiteetti* (luku 6.2)

Tässä perheväkivaltakertomuksessa lapsi sekä kuvaa että luo monella tavalla näkymättömän lapsen hahmon; hän ei ole vain vanhemmilleen näkymätön heidän juomisensa aikana, vaan hän myös on lapsi, joka ei näe eikä kuule vanhempien keskinäistä väkivaltaa. Lapsi kuvaa olleensa nukkumassa tai yksin jossain itkemässä, kun väkivaltaa perheessä on tapahtunut. Tästä väkivaltakertomuksesta identiteettikertomuksena välittyy kuva näkymättömästä lapsuudesta: se tulee esiin suojautuvan ja alistuvan, tai tunnetasolla myös alistetun, lapsen identiteettinä. Lisäksi hän tuo myös esille ymmärrystä ja hoivaavuutta suhteessa vanhempiensa ongelmiin, ja siten rakentuu kuva haavoitetusta lapsuudesta, jossa lapsi elää vanhemmuuteen kuuluvia rooleja omassa elämässään.

Identiteetikertomus perhesuhteissa: *Joni muiden silmin: kiltti,*

Kiltin, sääntöjä noudattavan lapsen identiteetti (luku 7.2)

Lapsi on omaksunut itseään kuvaavaksi ilmauksen kiltti, jonka hän arvelee olevan useiden ihmisten kuvaus itsestään. Tässä kertomuksessa lapsi kuvaa kiltin identiteettiä suhteessa sekä koko perheeseensä että kavereihinsa ja sitä identiteettiä hän luo myös kerronnallaan. Hänelle kilttinä oleminen ei ole niinkään aktiivista toimintaa kuin sääntöjen noudattamista, aika passiivisesti. Kertomuksessa lapsi on osallistumisroolissa toteuttaja; hän toteuttaa kilttinä olemista erilaisilla tavoilla. Kuvaus perheen suhteista ja tekemisistä perheessä ovat aika lämpimän sävyisiä.

Identiteetikertomus tulevaisuuteen liittyen: *Ihminen, joka käy töissä ja on viikonloppuna-kin kotona,* Kunnollisen miehen identiteetti (luku 7.2)

Tässä kertomuksessa lapsi luo itselleen myönteistä identiteettiä itsestään aikuisena miehenä: aika säntillinen, tiettyyn kellonaikaan töistä kotiin tuleva ja laskuista huolehtiva perheen isä. Hän kuvittelee itsensä myös isäksi, joka on ja touhuaa jotain lapsensa kanssa. Identiteetikertomuksena luen tätä aktiivisen toimijan ja hyvää perhe-elämää toteuttavan miehen hypoteettisena kertomuksena.

Näkymättömän lapsen identiteetti suhteessa perheväkivaltaan ja kiltin, sääntöjä noudattavan lapsen identiteetti sosiaalisissa suhteissa ovat samansuuntaisia ja luovat samantapaista identiteettiä. Kilttinä oleminen on toimintaa, joka on osa lasta erilaisissa tilanteissa, mutta irrallaan perheväkivallasta siitä puuttuu alistetun ja alistuvan lapsen puolet. Kiltteys on lapselle itselleen selvästi arvostettava ominaisuus. Nämä kaksi identiteetikertomusta yhdessä vahvistavat näkymättömän ja kiltin lapsen identiteettiä. Tämän lapsen selviytymisen mekanismi perheväkivaltilanteissa on olla näkymätön ja kuulumaton kaikille, eritoten vanhemmilleen. Tätä hän toistaa muissa sosiaalisissa identiteeteissään, mikä on hänelle vahingollista, tai voi käyttää sanaa uhattu identiteetti (Kärkkäinen 2001).

Näkymättömän lapsen identiteetikertomuksessa suhteessa perheväkivaltaan ja tulevaisuudenkuvassa ja siinä luodussa kunnollisen miehen identiteetissä on niissä nähtävissä osittain samaa ja osittain hyvin erilaista. Identiteetikertomus on samansuuntainen siinä mielessä, että molemmissa lapsi näkee itsensä kilttinä; tulevaisuudenkuvauksessa hän on perheelleen kiltti isä. Kertomusten vire on kuitenkin erilainen ja kertojan toimijuus on erilainen. Lap-

suuden väkivaltakertomuksessa lapsen osallistumisrooli on lähinnä toteuttaa kilttinä olemista, tai toimijuutta on hyvin vähän. Kertomus aikuisesta miehestä on täynnä kerrontaa siitä, kuinka kertoja aktiivisena toimijana huolehtii perheestään. Lapsi pystyy tässä hypoteettisen kertomuksen avulla luomaan myös identiteettiä, jossa hänen aikuisen miehen roolinsa on hyvin erilainen kuin ehkä hänen nykyisen perheensä isän rooli. Tässä kertomuksessa hänen ei tarvitse enää olla kiltti näkymättömällä tavalla, vaan ottamalla aikuisen paikan aikuisena miehenä. Hypoteettinen kertomus on auttanut lasta rakentamaan erilaista identiteettiä, ja merkityksellinen käänne on mahdollinen.

3) Identiteetikertomus perheväkivaltakertomuksessa: *Emman kertomus perheväkivallasta, Helpon lapsen identiteetti* (luku 6.3)

Tässä kertomuksessa lapsi tuo monella tavalla esiin helpon ja myös myötäilevän lapsen identiteettiään. Tapahtumana on tilanne, jossa isä uhkaa äitiä tuolilla, ja lapsi katsoo tilannetta hiljaa ja lähtee pois. Hänen perheväkivalta-identiteetikertomustaan voi kuvata ensinnäkin helpon lapsen identiteetiksi: hän ei halua aiheuttaa vanhemmissaan huolta eikä edes näyttää pelkoaan pelottavassakaan tilanteessa. Hänen ajatuksensa väkivallan syystä ja synthyhistoriasta perheessä korostaa hänen asemaansa helppona lapsena, vs. pikkuveljen aiheuttama kaaos perheessä. Toiseksi tulee esille myös lapsen myötäelävä puoli, kun hän samaistuu vahvasti vanhempiansa pahaan mieleen.

Identiteetikertomus perhesuhteissa: *Emma on todella hyvä tyttö,*

Hyvän tytön identiteetti (luku 7.1)

Tässä kertomuksessa lapsi sekä kuvaa että luo perhesuhteissaan ”hyvän tytön”, eli kiltin ja tottelevaisen tytön identiteettiä. Kertomus sisältää kuvauksia tilanteista, joissa lapsi vertaa omaa toimintaansa pikkuveljen toimintaan. Äiti kehuu lasta tämän käytöksestä, ja tämä kuvaus on muodostunut osaksi lapsen identiteettiä. Lapsi myös kuvaa olevansa aktiivinen toimija tässä, esim. kun hän huomaa leikin menneen riehumiseksi, hän haluaa lopettaa sen heti.

Identiteetikertomus koulukertomuksessa: *Emma on hyvä koululainen*

Hyvän koululaisen identiteetti (luku 7.2)

Tässä kertomuksessa lapsi luo hyvän koululaisen identiteettiä. Kyse on ehkä aluksi opettajan kuvauksesta hänestä, josta on tullut hänelle merkityksellinen ja hän on omaksunut sen

osaksi identiteettiään. Lapsi perustelee ajatustaan sekä muiden auttamisella että hyvällä oppimisellaan. Muiden auttamisen kautta hän erityisesti luo sosiaalista identiteettiään, ja oppiminen on muovannut hänen käsitystään itsestä oppijana.

Helpon lapsen identiteetti ja perhesuhteissaan hyvän tytön identiteetti ovat lähellä toisiaan ja voi ajatella tämän lapsen olemisen perheessään määrittävän perheväkivaltakertomuksen kautta. Identiteetikertomuksissa on myös eroa: hyvän tytön kertomuksessaan lapsi on selvästi aktiivisempi toimija kuin perheväkivaltakertomuksessaan. Nämä kertomukset yhdessä kuitenkin vahvistavat identiteetikertomusta, jossa lapsi ajattelee olevansa ja haluaa aktiivisesti olla hyvä ja helppo lapsi perheessään. Tämän voi tulkita identiteetikertomuksena myös ongelmakertomukseksi; lapsuudessa hyvin toimiva rooli ja tapa selvitä, eli kiltteys, jatkuessaan myöhemmissä sosiaalisissa suhteissa muuttuu taakaksi.

Hyvän koululaisen identiteetti peilautuu ”rakenteeltaan” hyvin samansisältöisenä kuin ydinkertomus helpon lapsen identiteetistä perheväkivaltakontekstissa. Olennainen ero on kuitenkin sävyssä, jolla lapsi kertoo; koulukertomuksessa lapsi on aktiivinen toimija ja varma omasta asemastaan koulussa, varma osaamisestaan ja ”hyvin” toimimisestaan. Tämän lapsen kohdalla kokemukset perheväkivallasta eivät näytä liiaksi kuormittaneen hänen identiteetin kehitystään ja nimeänkin nämä kaksi identiteetikertomusta yhdessä selviytyjä-lapsen identiteetiksi. Tälle lapselle koulu on arena, jossa hän on voinut luoda hyvää selviytymisen identiteettiään, ilman perheväkivallan varjoa.

Edellä olen kuvannut kullekin lapselle perheväkivalta -identiteettiin peilaten kaksi muuta identiteetikertomusta. Näistä toinen, ensin esitelty, vahvistaa samansuuntaista identiteettiä kuin perheväkivaltakertomuksessa tuotettu, ja niitä voidaan pitää ainakin pitkällä tähtäimellä ongelmallisina identiteetikertomuksina. Toinen identiteetikertomus tuo käänteen, ja lapsi luokkin erilaista identiteettiä. Nämä toisenlaisen identiteetin tapahtuma-areenat olivat näissä valituissa kertomuksissa urheilukilpailu, tulevaisuuden kuvitelma ja koulu. Lapsi voi luoda vaihtoehtoisia identiteettiään millä tahansa elämänsä tärkeällä areenalla.

Olennaista lapsen kasvussa kohti turvallista ja hyvinvoivaa aikuisuutta on, mikä näistä pienistä identiteeteistä on hänen mielessään ”valtakertomus”. Onko se perheväkivallan seurauksena syntynyt ja ehkä laajentunut ongelmakertomus vai joku toisenlainen pärjäämisen ja

selviytymien identiteetti? Auttamisjärjestelmissä meidän tulisi auttaa lapsia lihavoittamaan näitä vaihtoehtoisia hyviä identiteettejä. Vaikka lainaan tässä termistöä narratiivisen psykoterapian maailmasta (mm. White & Epston 1990), en ajattele pelkästään terapiatyötä auttamisen keinona. Lapsilähtöisen sosiaalityön ja kaiken lasten kanssa tapahtuvan ammatillisen toiminnan tehtävänä on luoda paikkoja, tiloja, maailmoja, joissa lapsille luodaan mahdollisuuksia tällaisten kokemusten ja sosiaalisten verkostojen syntymiseen.

8 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Lasten omissa perheissään kokema väkivalta on meillä edelleen liian vähän näkyvä ja liian vähän ammatillisissa käytännöissä huomioitu ilmiö. Meillä on lähimenneisydessämme esimerkkejä siitä, kuinka perhetragedian jo tapahduttua sekä valtiovalta että sosiaalityön ammattilaiset alkavat miettiä, mitä pitäisi tehdä toisin, jotta lasten hätä ei jäisi huomaamatta. Esimerkiksi lainsäädäntöön (lastensuojelulaki 25 §:n 1 ja 3 mom.) tulivat huhtikuussa 2015 tarkennukset ja lisäykset lastensuojelun ilmoitusvelvollisuudesta ja ilmoitusvelvollisuudesta poliisille, tavoitteena lisätä viranomaisten mahdollisuuksia ehkäistä ja estää perhe- ja lastensurmia sekä perheväkivaltaa parantamalla viranomaisten ja muiden toimijoiden välistä tietojenvaihtoa. (Kunnat.net). Lainsäädäntö on yksi tärkeä taso, mutta lasten väkivaltakokemusten huomioiminen edellyttää sekä tietoa ja osaamista että asianmukaisia työn tekemisen rakenteita joka tasolla.

Ammatillisessa työssä tulisi huomioida, että lasten väkivaltakokemukset jäävät hyvin helposti kertomattomiksi. Lapsi ei helposti puhu kotona olleesta väkivallasta, ei ainakaan joka kerta asian ollessa esillä eikä nimenomaan omaa kokemustaan esille tuoden. Tämä tuli esille sekä tässä tutkimuksessa että aikaisemmissa tutkimuksissa (mm. Georgsson 2011; Eskonen 2005). Tässä tutkimuksessa yhden lapsen osalta väkivalta jäi varsinaisesti kertomattomaksi tarinaksi ja muiden haastatteluissa oli hetkiä ja aikoja, jolloin lapsi vältti väkivallasta puhumista. Kun ammattilaisina tapaamme lapsia vaiheessa, jossa on vasta epäily lapsen kokemasta väkivallasta kotona, tai kun kuulemme lasta jo esiin tulleesta perheväkivallasta, olemme herkässä tilanteessa. Meidän tulee toimia tietäen, että lasta ei saa eikä voi painostamalla saada kertomaan, ja samalla olla avoimena kuulemaan vihjeet siitä, että jotain on tapahtunut. Kertomattoman tarinan mukaan lapsi voi vähätellä omaa kokemustaan ei-tietämisellä, ei-muistamisella tai kertomalla, että hän ei kuullut eikä nähnyt. Vähintään ammattilaisten tulee tarjota lapselle useampi tapaamiskerta, osata lapsilähtöisiä menetelmiä lasten kanssa käytävään keskusteluun ja siten antaa lapselle todellinen mahdollisuus tulla kuulluksi.

Olen analysoinut lasten tuottamia kertomuksia identiteetikertomuksina ja sitä kautta tutkimushaastatteluihin osallistuneiden lasten kanssa yhdessä tuottanut tietoa siitä, miten perheväkivalta vaikuttaa lapsiin identiteetin rakentumisen näkökulmasta. Väkivaltatyöhön ammattilaisten ja myös vanhempien käyttöön tarvitaan tietoa, joka auttaa ymmärtämään paremmin lapsen kokemusta. Kyse on tulkintani mukaan perheväkivallan pitkäaikaisista vaikutuksista lapseen. Tutkin myös sitä, minkälaisia lapsen monet identiteetikertomukset ovat ja ovatko eri kontekstiin sijoittuvat kertomukset väkivaltakokemuksen tuoman identiteetin jatkumoa, vai näkykö kertomuksissa muutoksia. Tarkastelen seuraavaksi näitä lapsen monia identiteetikertomuksia ammatillisen työn kannalta.

Näkymättömän lapsen identiteetti väkivaltakertomuksessa rakentuu uhrin aseman kautta, kun hän kertoo, että ei halua nähdä eikä kuulla väkivaltaa. Tunteet, joiden kautta tämä identiteetti näyttää rakentuvan, ovat suru ja alistuminen. Tämä lapsi on omaksunut kiltin, sääntöjä noudattavan lapsen identiteetin suhteessa sekä koko perheeseensä että kavereihinsa. Tämä lapsi on sosiaalityön ja kaiken lasten kohtaamisen ammatillisen toiminnan iso haaste; näkymätön lapsi jää helposti näkymättömäksi kaikilla elämänsä areenoilla, kuten päivähoitossa ja koulussa. Väkivaltatyössä yksi käytännön haaste on saada tällainen lapsi tunnistaman ja ilmaisemaan omia toiveitaan. Uhka masennukseen kääntyvästä alistumisesta ja surusta on todellinen haaste auttamistyölle; kuinka auttaa lasta ehkä tuntemaan surua siitä, mitä hänelle on tapahtunut, ei vain surua vanhempien puolesta. Auttamistyössä tunnetyöskentely on identiteetin kannalta merkittävää; Heikinheimon ja Tasolan (2006, 59) mukaan vihantunteiden tavoittaminen auttaa löytämään keinoja pitää puoliaan, ja vihan käsittelyn jälkeen on tilaa surra. Tällöin voi tunnusta kokemansa menetyksen ja hyväksyä sen.

Kapinoijan identiteetti väkivaltakertomuksessa ilmentää tulkintani mukaan haavoitettua lapsuutta, jolloin lapsi itse on väkivaltainen toimija sekä yrittäessään ratkaista vanhempien välisen väkivallan että kertoessaan siitä uhittelevaan sävyyn. Viha ja rakkauden puute ovat tässä kertomuksessa lapsen identiteettiin liittyvä tunteet. Koulukontekstissa lapsi toistaa itselleen vahingollista käyttäytymisen kaavaa kapinoijana ja uhittelijana ja identiteettiin yhdistyy myös turvattoman lapsen identiteetti. Tämä kapinoiva ja uhitteleva lapsi ei jää ammatillisilta huomaamatta, mutta haasteellisen käytöksen takana oleva turvaton lapsi jää helposti piiloon. Tullakseen autetuksi tämä lapsi kaipaa paljon turvallisuuden kokemuksia:

aikuiset pitävät huolta lapsista, maailma on lapselle turvallinen paikka ja hän itse on arvokas. Väkivaltaa kokeneen lapsen auttamistyö vaatii todella moniammatillista yhteistyötä, esteetöntä tiedonkulkua hallintorajojen yli ja eri toimijoiden tietoisuutta väkivallan vaikutuksista. Baryn (2009b, 297) mukaan lastensuojelun osa-alueilla ja sen lähialueilla voitaisiin olla vaiheessa, jossa eri raja-aidat ylittävä tieto, osaaminen ja toiminta ovat koottavissa yhteen aiempaa kantavammin.

Helpon lapsen identiteetissä lapsi on väkivallan kokijan roolissa hänen seuratessaan väkivaltatilannetta oven takana ja hänen tunteensa kertomuksessa ovat pelko, suru ja myötäeläminen. Perhesuhteita kuvaavassa kertomuksessa lapsi sekä luo että kuvaa ”hyvän lapsen”, eli kiltin ja tottelevaisen tytön tai pojan identiteettiä. Perheensä lapsena hänellä olisi oikeus siihen, että aikuiset suojelevat häntä, eikä lapsen tarvitsisi suojella aikuisia omilta pelon ja surun tunteiltaan. Kiltteys ja ”helppous” identiteetin osana voi olla hänelle ilman tukea ja apua vakava nuoruusiän itsenäistymisen kehittymistä vaarantava tekijä. Tämän lapsen kohdalla avun tarpeen huomaaminen on jo yksi ammattilaisten haaste. Johanna Barkman (2009, 273–274) haastaa aikuiset tarjoamaan tilaa ja työkaluja, jotta lapsi voisi saada apua vaikeisiin elämäkokemuksiinsa. Jo yksittäisilläkin teoilla voi olla merkitystä lapsen käsityksiin omasta itsestään, identiteettiin.

Kullakin haastatellulla lapsella oli myös väkivaltakertomuksessa tuotetusta identiteetistä poikkeavia identiteetikertomuksia, eli oli nähtävissä muutoksia tai käännteitä identiteetin rakentumisessa. Väkivaltakontekstissa näkymättömän lapsen identiteettiä luonut lapsi kertoi kuvitellussa tulevaisuuskertomuksessaan ”kunnollisen miehen” identiteettiä, kapinoiva lapsi loi urheilukilpailukertomuksessaan pärjäävän urheilijan sosiaalista identiteettiä ja helpon lapsen identiteettiä luonut lapsi kertoi itselleen koulukertomuksessa pärjäävän selviytyjän identiteettiä. Auttamistyössä väkivaltaa kokeneiden lasten kanssa ammattilaisten tulee huolehtia siitä, että lasten elämässä on aineksia näiden erilaisten identiteetikertomusten rakentumiseen; tukea lapselle (sosiaalityön tuki, tukihenkilö, tukiperhe, läheisperheiden tuki, tukea koulunkäyntiin, harrastustukea yms.), tukea perheelle väkivaltatyön kautta ja psykoterapiapalveluita oikea-aikaisesti. Tuemme siis lapsen selviytymistä. Väkivaltakokemusta emme saa lapselta pois, se on hänen kokemusmaailmassaan, mutta sen vaikutuksia meidän täytyy yrittää pienentää. Narratiivisen kielen termein; meidän täytyy voimistaa lapsen muita kertomuksia itsestään, niin että väkivallan värittämä ongelmakertomus ei ole

valtakertomus. Autamme lasta myös tarinan uudelleen rakentamisessa, liikkuen sekä toiminnan maisemassa että identiteetin maisemassa. (White 2008, luku 2.)

Tässä tutkimuksessa lapset tuottivat monipuolisia kertomuksia perheistään, eivät vain väkivaltakertomuksia, mikä on mielestäni merkittävä tutkimustulos. Perhe on siis lapselle monenlaisen tekemisen ja monenlaisten perhesuhteiden areena. Taustakirjallisuuden valossa on tiedossa, että perheväkivallan vaikutukset lapsiin välittyvät isolta osin myös vanhemmuuden puutteiden kautta eli väkivalta heikentää vanhemmuutta (mm. Peltonen ym. 2014; Gustaffsson & Cox 2012; Bancroft 2012). Nämä kaksi asiaa yhdessä, väkivallan vaikutus vanhemmuuden heikentymisen kautta ja perheen merkitys lapsille myös väkivaltaperheissä, tuovat erityisen painoarvon mielestäni perheiden kanssa tehtävään väkivaltatyöhön. Onpa väkivaltatyön tekemisen tapa sitten erikseen naisen, miehen ja lapsen kanssa tai osittain tai kokonaan yhdessä, lapsinäkökulmaisissa työskentelytavoissa emme voi ohittaa vanhempien tärkeyttä lapselle. Lapsikeskeinen perhelähtöisyys (Bardy 2009a, 73) voi olla juuri sitä sosiaalityön perustaa, mitä perheen kanssa tehtävässä väkivaltatyössä tarvitaan.

Perheiden kanssa työskentelyssä on jo onneksi kiinnitettykin huomiota useisiin väkivallan riskikohtiin perheen elämässä. Meillä on olemassa useitakin eri suosituksia tai toimenpideohjeita, joista mainitsen vain muutamia esimerkkejä: suositukset väkivallan kysymisestä neuvoloissa (Neuvolakäsikirja), opas pikkuvauvan kaltoinkohtelun tunnistamiseen (Ensi- ja turvakotien liitto), kuritusväkivallan vähentämisen toiminta-ohjelma (Älä lyö lasta! 2010), toimintamalli sijaisperheessä tapahtuvan lapsen kaltoinkohtelun epäilyn tilanteisiin (Aro, Huovinen & Marttala, Lastensuojelun käsikirja). Kohdennetuista ohjeistuksista huolimatta kaipaamme lasten väkivaltatyöhön kattavuutta ja suunnitelmallisuutta: jokaisen lasten kanssa työskentelevän tulisi tietää, kuinka toimia, kun herää epäily tai tulee tieto lapsen kohtaamasta väkivallasta. Jokaisella lapsella pitäisi olla oikeus siihen, että väkivallasta kertominen kannattaa, se kuullaan ja se johtaa auttamiseen. Muokkaan lastensuojelun sijaishuollon menneisyyselvityksen (Hytönen ym. 2016, 173) yhtä toimenpidesuosituksen kohtaa koskemaan lastensuojelua ja lasten suojelua laajassa merkityksessä ”Lasten suojelussa on kehitettävä ja otettava käyttöön systemaattisia väkivallan ja kaltoinkohtelun tunnistamisen ja puuttumisen välineitä ja toimintamalleja”.

Nostan vielä erityisesti esille lastensuojelun, sijaishuolto mukaan lukien, merkittävän roolin lasten väkivalta-auttamisessa. Tämä asema tulee jo virka-aseman ja -vastuun puolesta, mutta myös korostuu ammatillisissa käytännöissämme, joissa lastensuojeluilmoitus on useimmille muille toimijoille ehkä ainut tie huomioida lasten väkivaltakokemuksia. Johanna Hurtig (2006) kirjoittaa esteistä, joita lasten tuottaman tiedon hyödyntämisessä on sosiaalityössä. Lasten tuottama tieto voi olla vihjeluonteista, ja sosiaalityöntekijöiden ammatillinen osaaminen ja valmiudet lasten tiedontuotannon mahdollistamiseen ja ymmärtämiseen (mm. tieto lapsen kehityksellisistä vaiheista) on liian sattumanvaraista. (mt., 169–174.) Vastuu lasten väkivalta-auttamisesta tuo mielestäni vastuun myös siitä, että jokaisella lastensuojelussa toimivalla ammattilaisella tulisi olla mahdollisuus kouluttautua lasten kokeman väkivallan huomaamiseen, puheeksi ottoon, vaikutuksiin ja lapsilähtöisiin menetelmiin väkivallasta puhumiseen lasten kanssa. Tämä vaatii koko lastensuojelun organisaatiolta poliittisista päättäjistä johtoon ja työntekijätasolle saakka sitoutumista asiaan, resursseja tehdä työtä riittävän perusteellisesti sekä asennetta, joka tämän mahdollistaa.

Väkivaltatutkimusta identiteettinäkökulmasta ei juuri ole tehty. Lasten tutkimus tästä näkökulmasta olisi antoisaa isommalla osallistujajoukolla, jolloin voisi päästä tarkastelemaan esimerkiksi mahdollista tyttöjen ja poikien eroa tai koetun väkivallan muotojen (fyysinen, psyykkinen, seksuaalinen) merkitystä identiteetin rakentumisessa. Lapsena koetun perheväkivallan näkyminen identiteettikertomuksissa myöhemmin nuoruusiässä ja aikuisena olisi myös erittäin mielenkiintoinen tutkimusaihe, ja liittyy läheisesti myös väkivallasta selviytymisen teemaan. Lisäksi kaikki tutkimus, mikä liittyy lasten auttamistyön käytäntöihin tai lasten kokemusten esiin nostamiseen, ovat tervetulleita ja tarpeellisia sekä lapsisosiaalityön että lasten aseman vahvistamiseksi yhteiskunnassa.

LÄHTEET

Alanen, Leena & Bardy, Marjatta (1990) *Lapsuuden aika ja lasten paikka: tutkimus lapsuudesta yhteiskunnallisena ilmiönä*. Helsinki: Sosiaalhallitus.

Alanen, Leena (2009) *Johdatus lapsuudentutkimukseen*. Teoksessa Alanen, Leena ja Kirsti Karila (toim.) *Lapsuus, lapsuuden instituutiot ja lasten toiminta*. Tampere: Vastapaino, 9-29.

Alasuutari, Maarit (2005) *Mikä rakentaa vuorovaikutusta lapsen haastattelussa?* Teoksessa Ruusu vuori, Johanna ja Liisa Tiittula (toim.) *Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus*. Tampere: Vastapaino, 145–162.

Andrews, Molly (2014) *Narrative Imagination and Everyday Life*. Oxford: Explorations in narrative Psychology.

Aro, Ulla-Maija & Huovinen, Anu & Marttala, Pia (toim.) *Epäily lapsen kaltoinkohtelusta sijaisperheessä – tunnistamisen ja puuttumisen toimintamalli*. Pelastakaa Lapset ry:n julkaisu 24. Lastensuojelun käsikirja, THL. haettu: <https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/sijaishuolto/sijaishuollon-muodot/perhehoito/epaily-lapsen-kaltoinkohtelusta-sijaisperheessa>, luettu 12.12.2016

Baddeley, Jenna & Singer, Jefferson A. (2007) *Charting the Life Story's Path. Narrative Identity Across the Life Span*. Teoksessa Clandinin, D. Jean (toim.) *Handbook of Narrative Inquiry. Mapping a Methodology*. Thousand Oaks: Sage Publications, 177–202.

Bagwell, Catherine & Newcomb, Andrew F. & Bukowski, William M. (2000) *Preadolescent Friendship and Peer Rejection as Predictors of Adult Adjustment*. Teoksessa Craig, Wendy (ed.) *Childhood Social Development. The Essential Readings. Essential Readings in Developmental Psychology*. Oxford: Blackwell Publishers, 86–122.

Bamberg, Michael (2012) Narrative Practice and Identity Navigation. Teoksessa Holstein, James A. & Jaber F. Gubrium (toim.) Varieties of narrative Analysis. Los Angeles: Sage, 99–124.

Bancroft, Lundy & Silverman, Jay G. & Ritchie, Daniel (2012) The Batterer as Parent: Addressing the Impact of Domestic Violence on Family Dynamics. Sage cop., 2nd ed. haettu: <http://sk.sagepub.com/books/the-batterer-as-parent>, luettu 8.12.2016

Bardy, Marjatta (2009a) Lapsuus, aikuisuus ja yhteiskunta. Teoksessa Bardy, Marjatta (toim.) Lastensuojelun ytimissä. (4. uud. painos) Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 49–78.

Bardy, Marjatta (2009b) Tiedon punninta ja maailman asuttaminen. Teoksessa Bardy, Marjatta (toim.) Lastensuojelun ytimissä. (4. uud. painos) Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 297–319.

Barkman, Johanna (2009) Lasten ja nuorten elämäntarinan äärellä. Teoksessa Bardy, Marjatta (toim.) Lastensuojelun ytimissä. (4. uud. painos) Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 273–283.

Berger, Peter L. & Luckmann, Thomas (1994) Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen. Tiedonsosiologinen tutkielma. Helsinki: Gaudeamus

Bowen, Ellen L. (2009) Domestic Violence Treatment for Abusive Women. A Treatment Manual. New York: Routledge, Taylor & Francis Group.

Bruner, Jerome (1986) Actual Minds, Possible Worlds. Cambridge: Harvard University Press.

Bruner, Jerome (1987) Life as Narrative. Social Research, Vol.54, No 1, 11–32.

Bruner, Jerome. S. (1990) Acts of Meaning. (10 th pr.) Cambridge: Harvard University Press.

Butler, Ian & Williamson, Howard (1994) *Children Speak. Children, Trauma and Social Work*. Exeter: Longman.

Cater, Åsa K. & Sjögren, Johanna (2016) Children Exposed to Intimate Partner Violence Describe Their Experiences: A Typology-Based Qualitative Analysis. *Child and Adolescence Social Work Journal*, vol. 33 (6):473–486, haettu : <https://www.link.springer.com>, luettu 8.12.2016

Chase, Nancy D (1999) *Parentification: An Overview of Theory, Research, and Societal Issues*. Teoksessa Chase, Nancy D. (toim.) *Burdened Children: Theory, Research, and Treatment of Parentification*, Thousand Oaks, Calif: SAGE Publications, Inc., 3-32, haettu: <http://sk.sagepub.com/books/burdened-children>, luettu 15.11.2016

Cleaver, Hedy & Nicholson, Don & Tarr, Sukey & Cleaver, Deborah (2007) *Child Protection, Domestic Violence and Parental Substance Misuse. Family Experiences and Effective Practice*. London: JKP.

Coates, Elizabeth & Coates, Andrew (2011) The subjects and meanings of young children's drawings. Teoksessa Faulkner, Dorothy & Elizabeth Coates (toim.) *Exploring children's creative narratives*. London: Routledge, 86–110.

Cooper, Jan & Vetere, Arlene (2005) *Domestic Violence and Family Safety. A systemic approach to working with violence in families*. London: Whurr Publishers.

Cook, Sarah L. & Hamby, Sherry & Stith, Sandra M. & McCollum, Eric & Menne, Tasha (2013) Developing a Self-Report to Assess Partner Violence. Methodological Considerations. Teoksessa Raghaven, Chitra & Shuki J. Cohen (toim.) *Domestic Violence. Methodologies in Dialogue*. Boston: Northeastern University Press, 14–32.

De Fina, Anna (2006) Group Identity, narrative and self-representations. Teoksessa De Fina, Anna, Deborah Schiffrin & Michael Bamberg (toim.) *Discourse and Identity. Studies in Interactional Sociolinguistics 23*. Cambridge: Cambridge University Press, 351–375.

Eder, Donna & Fingerson, Laura (2002) Interviewing Children and Adolescents. Teoksessa Gubrium, Jaber F. & James A Holstein (toim.) Handbook of Interview Research. Context & Method. Thousand Oaks: Sage Publications; 181–201.

Ellonen, Noora & Kääriäinen, Juha & Salmi, Venla & Sariola, Heikki (2008) Lasten ja nuorten väkivaltakokemukset: tutkimus peruskoulun 6. ja 9. luokan oppilaiden kokemasta väkivallasta. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimustiedonantoja 87. Poliisikorkeakoulun raportteja 71. Tampere.

Engel, Susan (2005) Narrative Analysis of Children's Experience. Teoksessa Greene, Sheila & Diane Hogan (toim.) Researching Children's experience. Approaches and Methods. London: Sage Publications, 199- 216.

Eriksson, Maria & Oranen, Mikko & Solberg, Anne & Vatnar, Solveig Karin Bø (2007) Nordiska perspektiv på barn som upplever våld i sin familj. Teoksessa Eriksson, Maria (toim.) Barn som upplever våld. Nordiska forskning och praktik. Stockholm: Gothia förlag, 5 - 24.

Eskonen, Inkeri (2001) Miten lapset kertovat läheisiin suhteisiin liittyvästä väkivallasta? Lasten terapiaryhmässä käyttämien kerrontatapojen analyysi. Janus 9 (1), 22–39.

Eskonen, Inkeri (2004) Lasten toimijuus perheen väkivaltatilanteissa. Nuorisotutkimus 4, vol. 22, 3-16.

Eskonen, Inkeri (2005) Perheväkivalta lasten kertomana. Miten ja mitä lapset kertovat te-rapeuttisissa ryhmissä perheväkivallasta? Acta Universitatis Tamperensis 1107. Tampere.

Fagerlund, Monica & Peltola, Marja & Kääriäinen, Juha & Ellonen, Noora & Sariola, Heikki (2014) Lasten ja nuorten väkivaltakokemukset 2013. Lapsiuhritutkimuksen tuloksia. Poliisiammattikorkeakoulun raportteja 110, Poliisiammattikorkeakoulu. Tampere, ha-ettu:

https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/86726/Raportteja_110_lapsiuhritutkimus_web.pdf, luettu 12.12.2016

Faulkner, Dorothy (2011) Angels, toot fairies and ghosts: thinking creatively in an early years classroom. Teoksessa Faulkner, Dorothy & Elizabeth Coates (toim.) Exploring children's creative narratives, ed. by &. London: Routledge, 39-62.

Faulkner, Dorothy & Coates, Elizabeth (2011) Exploring children's creative narratives: some theoretical, methodological and applies perspectives. Teoksessa Faulkner, Dorothy & Elizabeth Coates (toim.) Exploring children's creative narratives, London: Routledge, 1-10.

Forsberg, Hannele (2002) Lasten asiakkuudet ja kokemukset turvakodissa. Arviointitutkimus Lapsen aika -projektissa. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liitto.

Forsberg, Hannele (2005) "Talking feels like you wouldn't love Dad anymore": children's emotions, close relations and domestic violence. Teoksessa Eriksson, Maria, Marianne Hester, Suvi Keskinen & Keith Pringle (toim.) Tackling men's violence in families. Nordic issues and dilemmas. Bristol: The Policy Press, 49-65.

Frønes, Ivar (1994) Dimensions of Childhood. Teoksessa Qvortrup, Jens, Marjatta Bardy, Giovanni Sgritta & Helmut Wintersberger (toim.) Childhood Matters. Social Theory, Practice and Politics. Vienna: Avebury, 145 – 164.

Georgakopoulou, Anna (2006a) Small and large identities in narrative (inter)action. Teoksessa De Fina, Anna, Deborah Schiffrin & Michael Bamberg (toim.) Discourse and identity. Studies in Interactional Sociolinguistics 23. Cambridge: Cambridge University Press, 83-102.

Georgakopoulou, Anna (2006b) Thinking big with small stories in narrative and identity analysis. Narrative Inquiry 16:1, 122-130.

Georgakopoulou, Alexandra (2007) *Small Stories, Interaction and Identities*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.

Georgsson, Anna & Almqvist, Kjerstin & Broberg, Anders G. (2011) Naming the Unmentionable: How Children Exposed to Intimate Partner Violence Articulate Their Experiences. *Journal of Family Violence* Vol 26 (2): 2011, 117-129. ProQuest, haettu: www.search.proquest.com, luettu 8.11.2016

Goodson, Ivor F. (2013) *Developing Narrative Theory. Life Histories and Personal Representation*. London: Routledge, Taylor & Francis Group.

Greene, Sheila & Hill, Malcolm (2005) *Researching children's experience: methods and methodological issues*. Teoksessa Greene, Sheila & Diane Hogan (toim.) *Researching Children's experience. Approaches and Methods*. London: Sage Publications, 1-21.

Greig, Anne & Taylor, Jayne & MacKay, Tommy (2007) *Doing Research with Children*. 2. ed. London: Sage Publications.

Gustafsson, Hanna C. & Cox, Martha J. (2012) Relations Among Intimate Partner Violence, Maternal Depressive Symptoms, and Maternal Parenting Behavior. *Journal of Marriage and Family* 75 (5): ProQuest, 1005-1020. haettu: <https://search.proquest.com>, luettu 12.12.2016

Hall, Stuart (1999) *Identiteetti*. Tampere: Vastapaino.

Hartup, Willard W (2000) *The Company They Keep: Friendships and Their Developmental Significance*. Teoksessa Craig, Wendy (toim.) *Childhood Social Development. The Essential Readings. Essential Readings in Developmental Psychology*. Oxford: Blackwell Publishers, 61-84.

Hatch, J. Amos & Wisniewski, Richard (1995) *Life history and narrative: questions, issues and exemplary works*. Teoksessa Hatch, J. Amos & Richard Wisniewski (toim.) *Life history and narrative*. London: Falmer. 113–135.

Heikinheimo, Annaliisa. & Tasola, Sirkka (2006) Lapsuuden seksuaalisen hyväksikäytön ryhmäterapeuttinen hoito. *Psykologia: tiedepoliittinen aikakauslehti* 41 (1), 8. artikkeli, 58–61.

Heikkinen, Hannu L. T. (2001) Narratiivinen tutkimus – todellisuus kertomuksena. Teoksessa Aaltola, Juhani & Raine Valli (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin II – näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin*. Jyväskylä: PS-kustannus, 116–132.

Heikkinen, Hannu L.T. (2002) Narratiivisuus – ei vain yksi vaan monta tarinaa. Teoksessa Heikkinen, Hannu L. T. & Leena Syrjälä (toim.) *Minussa elää monta tarinaa. Kirjoituksia opettajuudesta*. Helsinki: Kansanvalistusseura.

Herman, David (2002) *Story Logic. Problems and Possibilities of Narrative*. Lincoln and London: University of Nebraska Press.

Hill, Malcolm (2005) Ethical Considerations in Researching Children's Experiences. Teoksessa Greene, Sheila & Diane Hogan (toim.) *Researching Children's experience. Approaches and Methods*. London: Sage Publications, 61–86.

Hines, Lisa (2015) Children's Coping with Family Violence: Policy and Service Recommendations. *Child and Adolescent Social Work Journal*, April 2015, Vol. 32 (2), 109–119, haettu: www.link.springer.com, luettu 12.12.2016

Holma, Juha (1996) Narratiivinen lähestymistapa akuuttiin psykoosiin. Teoksessa Toskala, Antero & Jarl Wahlström (toim.) *Psykoterapian prosessit – tutkimukselliset konstruktiot*. *Acta Psychologica Fennica – soveltavan psykologian monografioita* 9.

Holma, Juha M. (1999) *The Search for a Narrative. Investigating Acute Psychosis and the Needed-Adapted Treatment Model from the narrative Viewpoint*. *Jyväskylä studies in education, psychology and social research* 150. University of Jyväskylä.

Holstein, James A. & Gubrium, Jaber F (2012) Introduction. Establishing a Balance. Teoksessa Holstein, James A. & Jaber F. Gubrium (toim.) *Varieties of Narrative Analysis*. Thousand Oaks: Sage, 1-11.

Hudson, Judith A & Gebelt, Janet & Haviland, Jeannette & Bentivegna, Christine (1992) Emotion and Narrative Structure in Young Children's Personal Accounts. *Journal of Narrative and Life History* 2 (2), 129–150.

Huttunen, Marjukka & Husso, Marita & Hietämäki, Johanna (2015) Sukupuoliero parisuhdeväkivallan yleisyydessä ja sen havaitsemisessa lasten ja nuorten näkökulmasta. *Janus* vol. 23 (4), 369-386.

Hydén, Margareta (1994) Woman Battering as a Marital Act: Interviewing and Analysis in Context. Teoksessa Riessman, Catherine Kohler (toim.) *Qualitative Studies in Social Work Research*. Thousand Oaks: Sage publications, 95–112.

Hultmann, Ole & Broberg, Anders G. (2016) Family Violence and Other Potentially Traumatic Interpersonal Events Among 9- to 17-Year-Old Children Attending an Outpatient Psychiatric Clinic. *Journal of Interpersonal Violence* Vol.31 (18), .2958–2986. Sage Publications.

Hurtig, Johanna (2006) Lasten tieto sosiaalityön haasteena. Teoksessa Forsberg, Hannele, Aino Ritala-Koskinen ja Maritta Törrönen (toim.) *Lapset ja sosiaalityö. Kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleenarviointia*. Jyväskylä: PS-Kustannus, 167- 193.

Hytönen, Kirsi-Maria & Malinen, Antti & Salenius, Paula & Haikari, Janne & Markkola, Pirjo & Kuronen, Marjo & Koivisto, Johanna (2016) Lastensuojelun sijaishuollon epäkohdat ja lasten kaltoinkohtelu 1937–1983. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2016:22. haettu: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-3806-9>, luettu 8.11.2016

Hyvärinen, Matti (1994) Viimeiset taistot. Yhteiskuntatieteiden tutkimuslaitos, julkaisu nro 6. Tampere: Vastapaino.

Hyvärinen, Matti (2007a) Kertomus ja kertomuksen rajat. *Puhe ja kieli*, 27:3, 127–140.

Hyvärinen, Matti & Löyttyniemi, Varpu (2005) Kerronnallinen haastattelu. Teoksessa Ruusu vuori, Johanna & Liisa Tiittula (toim.) *Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovai-
kus*. Tampere: Vastapaino.

Hänninen, Vilma (1999) *Sisäinen tarina, elämä ja muutos*. Acta Universitatis Tamperensis 696.

Itäpuisto, Maritta (2005) *Kokemuksia alkoholi-ongelmaisten vanhempien kanssa eletystä
lapsuudesta*. Väitöskirja. Kuopion yliopisto: sosiaalipsykologian ja sosiologian laitos.
Kuopion yliopiston julkaisuja E. Yhteiskuntatieteet 124. haettu:
http://epublications.uef.fi/pub/urn_isbn_951-27-0075-1/urn_isbn_951-27-0075-1.pdf, luet-
tu 10.10.2016

James, Allison (1993) *Childhood Identities. Self and Social Relationships on the Experi-
ence on the Child*. Edinburgh: Edinburgh University Press.

Johansson, Anna (2008) *Narrativ teori och metod*. Malmö: Studentlitteratur.

Järventie, Irmeli (1996) *Metodologisia huomioita lapsitutkimuksesta*. Teoksessa Lyytinen,
Paula & Heikki Lyytinen (toim.) *Lapsi ja tutkimus*. Lapsitutkimuskeskus, Jyväskylän yli-
opisto.

Kallinen, Kati & Pirskanen, Henna & Rautio, Susanna (2015) *Sensitiivinen tutkimuksessa:
menetelmät, kohderyhmät, haasteet ja mahdollisuudet*. United Press Global.

Kaufman Kantor, Glenda & Little, Liza (2003) *Defining the Boundaries of Child Neglect*.
Journal of Interpersonal Violence, Vol. 18, no 4, April 2003. Sage Publications, 338–355.

Karlsson, Liisa (2012) Lapsinäkökulmaisen tutkimuksen ja toiminnan poluilla. Teoksessa Karlsson, Liisa ja Reeli Karimäki (toim.) Sukelluksia lapsinäkökulmaiseen tutkimukseen ja toimintaan. Suomen kasvatustieteellinen seura, kasvatusalan tutkimuksia 57.

Kaunismaa, Pekka & Laitinen, Arto (1998) Paul Ricoeur ja narratiivinen identiteetti. Teoksessa Kuhmonen, Petri ja Seppo Sillman (toim.) Jaettu jana, ääretön raja. Pellervo Oksalan juhlakirja. Jyväskylän yliopisto, filosofian laitoksen julkaisuja numero 65.

Kauppi, Anne (2012a) Filicide, intra-familial child homicides in Finland 1970–1994. Väitöskirja. Kuopio: Publications of the University of Eastern Finland, Dissertations in Health Sciences Number 118. haettu: http://epublications.uef.fi/pub/urn_isbn_978-952-61-0812-4/urn_isbn_978-952-61-0812-4.pdf , luettu 12.12.2016

Kauppi, Anne (2014b) Sisäiset mustelmat – pahoinpitelyn psyykkiset vaikutukset. Teoksessa Söderholm, Annlis ja Satu Kivitie-Kallio (toim.) Lapsen kaltoinkohtelu. Helsinki: Duodecim, 125–130.

Kirmanen, Tiina (2000) Lapsi ja pelko. Sosiaalipsykologinen tutkimus 5-6-vuotiaiden lasten peloista ja pelon hallinnasta. Kuopion yliopiston julkaisuja E. Yhteiskuntatieteet 78.

Kivitie-Kallio, Satu & Autti-Rämö, Ilona (2012) Päihteitä käyttävien vanhempien lapsi. Teoksessa Söderholm, Annlis ja Satu Kivitie-Kallio (toim.) Lapsen kaltoinkohtelu. Helsinki: Duodecim, 196–216.

Kivivuori, Janne. (2007) Kansalliset uhritutkimukset 1980–2006. Teoksessa Ellonen, Noora, Janne Kivivuori ja Juha Kääriäinen (toim.) Lapset ja nuoret väkivallan uhreina. Poliisiammattikorkeakoulun tiedotteita 64/2007. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimustiedonantoja 80, 41–53.

Koutselini, Mary & Valanidou, Floria (2014) Children living with violence against their mothers: the side effects on their behaviour, self-image and school-performance. *Pedagogy, Culture & Society*, Vol. 22, No. 2: 213–231, Routledge, Taylor & Francis Group, haettu: <http://www.tandfonline.com/loi/rpcs20>, luettu 12.12.2016

Kunnat.net, Lastensuojelulain mukainen ilmoitusvelvollisuus poliisille 1.4.2015 alkaen, Ilmoitusoikeutta koskevat säännökset viranomaisten tiedonkulun parantamiseksi voimaan 1.4.2015. haettu: <http://www.kunnat.net/fi/asiantuntijapalvelut/> luettu 10.12.2016

Källström Cater, Åsa (2007) Pappas våld mot mamma – barns förståelse och komplexa offerskap. Teoksessa Eriksson, Maria (toim.) Barn som upplever våld. Nordisk forskning och praktik. Stockholm: Gothia förlag, 38–50.

Kärkkäinen, Henrik (2001) Minää rakentamassa. Identiteettiprosessit voimavarasuuntautuneessa psykoterapiassa. Helsinki: Kuntoutussäätiön tutkimuksia 68/2001.

Labov, William & Waletzky, Joshua (1967) Narrative analysis: oral versions of personal experience. Teoksessa Helm, June (toim.) Essays in the verbal and visual arts. American ethnological society. Seattle: University of Washington Press, 12-44.

Ladd, Gary W. & Kochenderfer, Becky J. & Coleman, Cynthia C. (2000) Friendship Quality as a Predictor of Young Children's Early School Adjustment. Teoksessa Craig, Wendy (ed.) Childhood Social Development. The Essential Readings. Essential Readings in Developmental Psychology. Oxford: Blackwell Publishers, 139-166.

Laitinen, Merja (2004) Häväistyt ruumiit, rikutut mielet. Tampere: Vastapaino.

Lajunen, Kaija & Andell, Minna & Jalava, Leena & Kemppainen, Kaija & Pakkanen, Marjo & Ylenius-Lehtonen, Mirja (2012) Turvataitoja lapsille. Turvataitokasvatuksen oppimateriaali. Stakes, sosiaali- ja terveystieteiden tutkimus- ja kehittämiskeskus.

Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 8.4.1983/361, haettu: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1983/19830361>, luettu 10.12.2016

Lastenneuvolan käsikirja, THL. haettu: <https://www.thl.fi/fi/web/lastenneuvolakasikirja/ohjeet-ja-tukimateriaali/metodit/perhe-ja-kehitysymparisto/perhevakivalta>, luettu 8.12.2016

Lastensuojelun käsikirja, haettu: <https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/erityiskysymykset/pahoinpitely-ja-seksuaalinen-hyvaksikaytto>, luettu 14.11.2016

Lepistö, Sari (2010) Nuorten kokema perheväkivalta. Malli hyvinvoinnista ja selviytymisestä. Väitöskirja. Lääketieteellinen tiedekunta, hoitotieteen laitos. Tampere University. Acta Electronica Universitatis Tamperensis 999, haettu: <http://urn.fi/urn:isbn:978-951-44-8223-6>, luettu 14.11.2016

Lewis-O'Connor, Annie & Sharps, Phyllis W. & Humphreys, Janice & Gary, Faye A. & Campbell, Jacquelyn (2006) Children Exposed to Intimate partner violence. Teoksessa Feerick, Margaret M. & Gerald B. Silverman (toim.) Children Exposed to Violence. Baltimore: Paul H. Brooks Publishing Co, 3-28.

Lieblich, Amia & Tuval-Mashiach, Rivka & Zilber, Tamar (1998) Narrative research: reading, analysis and interpretation. Applied social research methods series, vol. 47. Thousand Oaks: Sage Publications.

Löyttyniemi, Varpu (2004) Kerrottu identiteetti, neuvoteltu sukupuoli. Auscultatio Medici. Tampereen yliopisto, lääketieteellinen tiedekunta, akateeminen väitöskirja, haettu: <http://urn.fi/URN:ISBN:952-5478-83-1>, luettu 10.11.2016

McAdams, Dan (2001) The person. An integrated introduction to personality psychology. Orlando: Harcourt college publishers.

Miettinen, Sonja (2006) Eron aika. Tyttären kertomuksia ikääntyneen vanhemman kuolemasta. Elektroninen aineisto: Helsingin yliopisto Valtiotieteellinen tiedekunta, akateeminen väitöskirja.

Mildorf, Jarmila (2007) Storying Domestic Violence. Constructions and Stereotypes of Abuse in the Discourse of General Practitioners. Lincoln: University of Nebraska Press.

Morris, Anita & Hegarty, Kelsey & Humphreys, Cathy (2012) Ethical and Safe: Research with children about domestic violence. *Research Ethics* 8 (2). University of Melbourne, 125 – 139. Sage, haettu: <https://www.sagepub.co.uk/journalspermissions.nav>, luettu 12.12.2016

Mudaly, Neerosh & Goddard, Chris (2006) *The Truth is Longer than a Lie: Children's Perspectives of Abuse and Professional Interventions*. London: Jessica Kingsley Publishers.

Mullender, Audrey (1996) *Rethinking Domestic Violence. The social work and probation response*. London: Routledge.

Mullender, Audrey & Hague, Gill & Imam, Umme & Kelly, Liz & Malos, Ellen & Regan, Linda (2002) *Children's Perspectives on domestic Violence*. London: Sage Publications.

Munter, Hilikka (1997) *Minä muiden kanssa: minuuden sosiaalinen synty*. Teoksessa Lyytinen, Paula, Mikko Korkiakangas ja Heikki Lyytinen (toim.) *Näkökulmia kehityspsykologiaan. Kehitys kontekstissään*. Porvoo: WSOY, 66–86.

Mäkelä, Jukka & Salo, Saara (2012) *Varhaisen vuorovaikutussuhteen häiriöiden tunnistaminen ja hoitaminen*. Teoksessa Söderholm, Annlis ja Satu Kivitie-Kallio (toim.) *Lapsen kaltoinkohtelu*. Helsinki: Duodecim, 260–268.

Määttä, Elina (2015) *Setting young children up for success: approaching motivation through children's perceptions of their ability*. Väitöskirja. Oulun yliopisto, kasvatustieteiden tiedekunta, haettu: <http://urn.fi/urn:isbn:9789526208886>, luettu 12.11.2016

Notko, Marianne (2000) *Väkivalta parisuhteessa ja perheessä*. Jyväskylän yliopiston perhetutkimusyksikön julkaisuja 11.

Notko, Marianne (2011) *Väkivalta, vallankäyttö ja vahingoittuminen naisten perhesuhteissa* Jyväskylä studies in education, psychology and social research 406. Jyväskylän Yliopisto. haettu: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-4178-9>, luettu 14.11.2016

Notko, Marianne & Holma, Juha & Husso, Marita & Virkki, Tuija & Laitila, Aarno & Merikanto, Juhani & Mäntysaari, Mikko (2011) Lähisuhdeväkivallan tunnistaminen erikoissairaanhoidossa. *Duodecim* 2011: 127, 1599–1606.

Nyqvist, Leo (2001) Väkivaltainen parisuhde, asiakkuus ja muutos. Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 28. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liitto.

Näre, Sari & Kirves, Jenni (2007) Lapsuus sodan keskellä. Teoksessa Näre, Sari, Jenni Kirves, Juha Siltala ja Joni Strandberg (toim.) *Haavoitettu lapsuus. Sodassa koettua*. Porvoo: WSOY, 8-29.

Ochs, Elinor & Capps, Lisa (2001) *Living Narrative. Creating Lives in Everyday Storytelling*. Cambridge: Harvard University Press.

Ochberg, Richard (1994) *Life Stories and Storied Lives*. Teoksessa Lieblich, Amia & Ruthellen Josselson (toim.) *The Narrative Study of Lives. Volume 2. Exploring Identity and Gender*. Thousand Oaks: Sage Publications, 113–144.

O’Leary, K. Daniel & Woodin, Erica M. (2006) *Bringing the Agendas Together: Partner and Child Abuse*. Teoksessa Lutzker, John R. (toim.) *Preventing Violence. Research and Evidence-Based Intervention Strategies*. Washington, DC: American Psychological Association, 239 – 258.

Oranen, Mikko (2001) Juuret, raamit ja numerot – Lapsen aika projektina. Teoksessa Oranen, Mikko (toim.) *Perheväkivallan varjossa. Raportti lapsikeskeisen työn kehittämisestä*. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 30.

Oranen, Mikko & Keränen, Eija (2006) *Lasten auttaminen*. Teoksessa *Perhe- ja lähisuhdeväkivalta. Auttamisen käytäntöjä*. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liitto ry.

Paavilainen, Eija & Pösö, Tarja (2003) *Lapset, perhe ja väkivaltatyö*. Porvoo: WSOY.

- Peltonen, Kirsi & Ellonen, Noora & Pösö, Tarja & Lucas, Steven (2014) Mothers' self-reported violence toward their children: A multifaceted risk analysis. *Child Abuse & Neglect* Vol. 38, Issue 12, 1923–1933. haettu: <http://dx.doi.org.ezproxy.jyu.fi/10.1016/j.chiabu.2014.10.016>, luettu 28.11.2016
- Pettit, Gregory S. & Bates, John E. & Dodge, Kenneth A (2000) Supporting Parenting, Ecological Context, and Children's Adjustment: A Seven-year Longitudinal Study. Teoksessa Craig, Wendy (toim.) *Childhood Social Development. The Essential Readings. Essential Readings in Developmental Psychology*. Oxford: Blackwell Publishers, 26-57.
- Pihko, Helena (2012) Kaltoinkohtelun vaikutus kehittyviin aivoihin. Teoksessa Söderholm, Annlis ja Satu Kivitie-Kallio (toim.) *Lapsen kaltoinkohtelu*. Helsinki: Duodecim, 161–167.
- Piispa, Minna (2011) Parisuhdeväkivallan todellisuus. Teoksessa Hannus, Riitta, Sirkku Mehtola, Luru Natunen ja Auli Ojuri (toim.) *Veitsen terällä. Naiseus ja parisuhdeväkivalta. Ensi- ja turvakotien liiton raportti 13*. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liitto, 15–36.
- Piispa, Minna & Taskinen, Jukka & Ewalds, Helena (2012) Selvitys perhe- ja lapsensurmien taustoista vuosilta 2003–2012. Sisäinen turvallisuus, selvitys. Sisäasianministeriön julkaisuja 35/2012.
- Polkinghorne, Donald E. (1995) Narrative configuration in qualitative analysis. Teoksessa Hatch, J. Amos & Richard Wisniewski (toim.) *Life History and Narrative*. London: The Falmer Press, 5-23.
- Qvortrup, Jens (1994) *Childhood matters: An Introduction*. Teoksessa Qvortrup, Jens, Marjatta Bardy, Giovanni Sgritta & Helmut Wintersberger (toim.) *Childhood Matters. Social Theory, Practice and Politics*. Vienna: Avebury, 1 - 23.
- Qvortrup, Jens (2005) *Varieties of Childhood*. Teoksessa Qvortrup, Jens (toim.) *Studies in Modern Childhood. Society, Agency, Culture*. Hampshire: Palgrave MacMillan, 1-20.

Ricoeur, Paul (1983) *Time and Narrative*. Transl. by Kathleen McLaughlin & David Pellauer. Chicago: The University of Chicago Press.

Ricoeur, Paul (1992) *Oneself as another*. Translated by Kathleen Blamey. Chicago and London: The University of Chicago Press.

Riihelä, Monika (2000) *Leikkivät tutkijat. Lapset kertovat*. Stakes: Helsinki.

Riikonen, Eero (1992) *Auttamistyön ongelmakäsitykset ja haastattelukäytännöt. Ongelmakielestä kompetenssikieleen*. Kuntoutussäätiö, tutkimuksia, Research reports 32.

Riessman, Catherine Kohler (1993) *Narrative Analysis*. Qualitative Research Methods Series, volume 30. Newbury Park: Sage Publications.

Riessman, Catherine Kohler (1994) *Making Sense of Marital Violence: One Woman's Narrative*. Teoksessa Riessman, Catherine Kohler (toim.) *Qualitative Studies in Social Work Research*. London: Sage Publications, 113-132.

Riessman, Catherine Kohler (2002) *Analysis of Personal Narratives*. Teoksessa Gubrium, Jaber F. & James A. Holstein (toim.) *Handbook of Interview Research. Context & Method*. Thousand Oaks: Sage Publications, 695-710.

Riessman, Catherine Kohler (2008) *Narrative Methods for the Human Sciences*. Thousand Oaks: Sage Publications, Inc.

Rimmon-Kenan, Shlomit (1999) *Kertomuksen poetiikka*. 2. painos. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.

Ritala-Koskinen, Aino (2001) *Mikä on lapsen perhe? Tulkintoja lasten uusperhesuhteista*. Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D 38 / 2001. Väestöntutkimuslaitos, Väestöliitto.

Rolin, Kristiina (2002) Tieteen etiikka metodologian näkökulmasta. Teoksessa Karjalainen, Sakari, Veikko Launis, Risto Pelkonen ja Juhani Pietarinen (toim.) Tutkijan eettiset valinnat. Tampere: Gaudeamus, 92 - 104.

Rossmann, Robbie B. B. (2001) Longer Term Effects of Children's Exposure to Domestic Violence. Teoksessa Graham-Bermann, Sandra A. & Jeffrey L. Edleson (toim.) Domestic Violence in the Lives of Children. The Future of Research, Intervention and Social Policy. Washington: American Psychological Association, 35-58.

Runyon, Melissa K. & Kenny, Maureen C & Berry, Eloise J. & Deblinger, Esther & Brown, Elissa J. (2006) Etiology and Surveillance in Child Maltreatment. Teoksessa Lutzker, John R. (toim.) Preventing Violence. Research and Evidence-Based Intervention Strategies. Washington, DC: American Psychological Association, 23 -47.

Salmi, Venla (2009) Kohti monimuotoista parisuhdeväkivaltatutkimusta. Oikeus 2009 (38); 2: 119–137.

Salmi, Venla & Lehti, Martti & Sirén, Reino & Kivivuori, Janne & Aaltonen, Mikko (2009) Perheväkivalta Suomessa. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos. Verkkokatsauksia 12/2009, haettu:
https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/152590/12.Perhevv_Suomessa.pdf?sequence=1, luettu 12.12.2016

Sawyer, R. Keith (2011) Improvisation and narrative. Teoksessa Faulkner, Dorothy & Elizabeth Coates (toim.) Exploring children's creative narratives. London: Routledge, 11–38.

Sinkkonen, Jari (2004) Lapsen emotionaalinen kaltoinkohtelu. Teoksessa Söderholm, Annalis (toim.) Lapsen kaltoinkohtelu. Helsinki: Duodecim, 75–86.

Smith, Margaret G. & Fong, Rowena (2004) The Children of Neglect. When No One Cares. New York: Brunner-Routledge.

Solberg, Anne (2007) Hur förhåller sig barn till våld i hemmet? Teoksessa Eriksson, Maria (toim.) Barn som upplever våld. Nordisk forskning och praktik. Stockholm: Gothia förlag, 25-38.

Stern, Daniel (1992) Maailma lapsen silmin – mitä lapsi näkee, kokee ja tuntee. Juva: WSOY.

Söderholm, Annlis & Kivitie-Kallio, Satu (2012) Lapsen kaltoinkohtelu – ihmisoikeusky-symys ja kansanterveysongelma. Teoksessa Söderholm, Annlis ja Satu Kivitie-Kallio (toim.) Lapsen kaltoinkohtelu. Helsinki: Duodecim, 14–21.

Söderholm, Annlis & Politi, Johanna (2012) Lapsen laiminlyönti. Teoksessa Söderholm, Annlis ja Satu Kivitie-Kallio (toim.) Lapsen kaltoinkohtelu. Helsinki: Duodecim, 76–98.

Taskinen, Sirpa, toim.(2003) Lapsen seksuaalisen hyväksikäytön ja pahoinpitelyn selvittäminen. Asiantuntijaryhmän suositukset sosiaali- ja terveydenhuollon henkilöstölle. Sta-kes. Oppaita 55.

Taylor, Stephanie (2010) Narratives of Identity and Place. London: Routledge.

Thomassin, Kristel & Shaffer, Anne & Madden, Amber & Londino, Donna. L. (2016) Specificity of childhood maltreatment and emotion deficit in nonsuicidal self-injury in an inpatient sample of youth. *Psychiatry Research* (2016), haettu: <http://dx.doi.org/10.1016/j.psychres.2016.07.050>, luettu 12.12.2016

Tolska, Timo (2002) Kertova mieli. Jerome Brunerin narratiivikäsitys. Helsingin yliopiston kasvatustieteen laitoksen tutkimuksia 178.

Tsai, Min-Ling (2007) Understanding Young Children´s Personal Narratives. Teoksessa Clandinin, D. Jean (toim.) Handbook of Narrative Inquiry. Mapping a Methodology. Thousand Oaks: Sage Publications, 461–488.

Tunnista vauvan hätä! Ensi- ja turvakotien liitto. Vauvan kaltoinkohtelun tunnistaminen ja siihen puuttuminen. haettu:

http://www.e-julkaisu.fi/ensi_ja_turvakotien_liitto/tunnista_vauvan_hata/ luettu 8.12.2016

Tupola, Sannamari & Kivitie-Kallio, Satu & Kallio, Pentti & Söderholm, Annlis (2012) Lapsen fyysinen pahoinpitely. Teoksessa Söderholm, Annlis ja Satu Kivitie-Kallio (toim.) Lapsen kaltoinkohtelu. Helsinki: Duodecim, 99–110.

Uusiautti, Satu & Määttä, Kaarina (2013) Many Dimensions of Child Research. Teoksessa Uusiautti, Satu ja Kaarina Määttä (toim.) How to Study Children? Methodological Solutions of Childhood Research. Rovaniemi: LUP Lapin yliopistokustannus.

Valkonen, Leena (2006) Millainen on hyvä äiti tai isä? Viides- ja kuudesluokkalaisten lasten vanhemmuuskäsitykset. Jyväskylän yliopisto: Jyväskylä studies in Education, Psychology and Social Research 286.

Vilkko, Anni (1997) Omaelämäkerta kohtaamispaikkana. Naisen elämän kerronta ja luenta. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.

Waddingham, Rachel & Escher, Sandra & Dodgson, Guy (2013) Inner speech and narrative development in children and young people who hear voices; three perspectives on a developmental phenomenon. *Psychosis, Psychological, Social and Integrative Approaches* 2013, Vol. 5, No. 3, 226–235, haettu:

<http://dx.doi.org/10.1080/17522439.2013.845594>, luettu 3.12.2016

Weinehall, Katarina (2005) “Take my father away from home”: children growing up in proximity of violence. Teoksessa Eriksson, Maria, Marianne Hester, Suvi Keskinen & Keith Pringle (toim.) Tackling men’s violence in families. Nordic issues and dilemmas. Bristol: The Policy Press, 137–154.

White, Michael (2008) Karttoja narratiiviseen työskentelyyn. Jyväskylä: Kuva ja Mieli Ky.

White, Michael & Epston, David (1990) Narrative Means to Therapeutic Ends. Norton

Wubbels, Theo & Brekelmans, Miele & Mainhard, Tim & den Brok, Percy & van Tartwijk, Jan (2016) Teacher-student relationships and student achievement. Teoksessa Wentzel, Kathryn E. & Geetha B. Ramani (toim.) Handbook of Social Influences in School Contexts. Social-Emotional, Motivation and Cognitive Outcomes. Educational and Psychology Handbooks Series. London: Routledge, 127-142; haettu: <http://web.a.ebscohost.com.ezproxy.jyu.fi/ehost/ebookviewer/ebook>, luettu 15.11.2016

Älä lyö lasta! (2010) Kansallinen lapsiin kohdistuvan kuritusväkivallan vähentämisen toimintaohjelma 2010–2015. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö, julkaisuja 2010:7.

Øverlien, Carolina & Hydén, Margareta (2009) Children's actions when experiencing domestic violence. *Childhood* Vol. 16(4): 479–496, haettu. <http://www.sagepub.co.uk/journalsPermissions.nav>, luettu 4.12.2016

Julkaisematon lähde:

Hyvärinen, Matti (2007b) Kertomus, kokemus ja odotus. Luento 25.8.2007 Lahti: Metodologiset kesäpäivät, Sosnet-yliopistoverkosto.

LIITTEET

Liite 1 Tutkimussuunnitelma, liite tutkimuslupahakemukseen

Anu Huovinen

osoite .....

puh. ....

..... kunta / kaupunki

TUTKIMUSSUUNNITELMA, LIITE TUTKIMUSLUPAHAKEMUKSEN

Olen Jyväskylän kaupungin perheneuvolan sosiaalityöntekijä. Olen sosiaalityön ammatillisessa lisensiaatinkoulutuksessa, joka on alkanut vuonna 2004. Tutkimusaiheeni liittyy yhteiskuntatieteelliseen lapsuustutkimukseen, jossa lapsi nähdään aktiivisena toimijana ja tutkimuksessa myös informanttina, itseään koskevan tiedon antajana. Aihepiirinä ovat perheissään väkivaltaa kokeneet tai todistaneet lapset, ja siten aihe koskettaa sekä perheneuvolassa että kaikissa muissakin lasten kanssa työtä tekevissä auttamistahoissa tehtävää sosiaalityötä.

Lisensiaatintutkimukseni aihe on perheväkivaltaa kokeneiden lasten identiteetikertomukset. Tutkimuksessani mielenkiintoni kohdistuu perheväkivaltaa kokeneen lapsen kertomukseen itsestään, hänen identiteetikertomukseensa. Lapsen käsitys itsestään on yksi psyykkisen ja sosiaalisen kehityksen keskeisistä elementeistä, ja siten myös lastensuojelun ja yleisemmin sosiaalityön keskeinen haaste. Erityisesti haluan kiinnittää huomion lapsen perheessään kokemaan henkiseen väkivaltaan tai kaltoinkohteluun, joka on usein vielä näkymättömämpää ja vaikeammin tavoitettavaa kuin näkyviä jälkiä jättävä fyysinen pahoinpitely.

Lähestymistapani on narratiivinen: käsitys identiteetistä narraationa. Tällöin minuutta ei nähdä pysyvänä ja olemuksellisena, vaan kulttuurisena prosessina ja tarinallisena. Tällöin ajatellaan, että identiteetin perusta ovat kertomukset, joiden muodostaminen tapahtuu vuorovaikutuksessa havaintoihin muiden ihmisten ymmärrykseen minusta.

Tavoitteenani on myös saada tutkimuksella tietoa lasten haastattelemisesta perheväkivaltaan liittyvässä aihepiirissä: lapsen haastattelu narratiivisella otteella ja kuvakorttien käyttö tiedon keruun menetelmänä. Tämä teemani on tutkimusmetodologinen kysymys, mutta liitän siihen ajatuksen tarkastella käyttämäni haastattelu- ja tiedon keruun menetelmää työmenetelmänä lasten kanssa tehtävässä sosiaalityössä.

Tutkimukseni aineistoa varten toivon voivani haastatella 7-12-vuotiaita lapsia, jotka ovat perheessään kokeneet tai todistaneet väkivaltaa. Laadullisena tutkimuksena haastattelujen määrä ei olisi kovin suuri, 4-6 lapsen haastattelu on riittävä aineisto. Haastateltavien lasten löytämiseksi olen jo aiemmin tehnyt yhteistyöpyynnön .....Koska aihe on vaikea, eikä vanhemmilta saa helposti lupaa lasten haastatteluun, pyydän .... kunnan /kaupungin perheväkivaltatyötä tekeviltä toimipisteiltä yhteistyötä haastateltavien lasten saamiseksi, jotta tutkimushankkeeni onnistuisi. Tällöin kyseeseen tulisivat lastensuojelun avohuollon, ... ja ... alueen perheneuvolan asiakkaana olevat tai olleet lapset. Toivon voivani haastatella lapsia sellaisessa vaiheessa, että väkivaltaa olisi käsitelty jossain auttamispisteessä (jotta

lapsella voisi olla lupa puhua siitä), mutta lapsella ei olisi ollut terapeuttista auttamistyötä vielä. Toivon tavoittavani haastatteluun lapsia, joiden perheessä väkivalta olisi jatkunut pidempään, ei vain esim. yksi väkivaltainen kriisitilanne.

Käytännössä ajattelen yhteistyön toimipisteiden kanssa tapahtuvan helpoiten siten, että työntekijä kysyisi asiakkaina olevilta vanhemmilta lupaa yhteystietojen antamiseen minulle. Minä pyytäisin itse varsinaisen tutkimusluvan sitten vanhemmilta, ja huoltajan suostumuksen jälkeen myös lapselta. Olen valmis neuvottelemaan kunkin toimipisteen kanssa heille parhaiten sopivasta tavasta tutkimusluvan kysymiseen vanhemmilta.

En käytä tutkimuksessani asiakirja-aineistoja.

Jyväskylässä 7.6.2006

Anu Huovinen

Liite 2 Vanhemman lupa yhteystietojen antamiseen

(puhelimitse kysytty lupa yhteystietojen antamiseen)

Tutkija: sosiaalityöntekijä Anu Huovinen

Tutkimus: ammatillinen lisensiaatintutkimus, lapsi- ja nuorisososiaalityön erikoistumis-
koulutus

Tutkimuksen aihe: Perheväkivaltaa kokeneiden lasten identiteetikertomukset
tutkimuksessa tarkoitus haastatella 7-12-vuotiaita lapsia, jotka ovat omassa perheessään
kokeneet tai todistaneet väkivaltaa
haastattelulla kerätään lasten kertomuksia heidän elämästään ja heistä itsestään

Luvan kysyminen huoltajalta puhelimitse yhteystietojen antamiseen tutkijalle (varsinaisen
tutkimusluvan huoltajilta kysyy tutkija).

Päivämäärä: _____ lupa saatu / lupaa ei ole saatu

Lapsen nimi:

Huoltajan nimi:

Huoltajan puhelinnumero:

Huoltajan osoite.

Työntekijän nimi:

Liite 3 Haastattelurunko

Suuntaviivoja tutkimushaastattelulle:

Aloitus, esittely ja tapaamisen tarkoituksen kertominen lapselle, luottamuksellisuus ja lapsen kertomien asioiden käsittely
tavoitteena myös kontaktin luominen lapseen ja luottamuksen herättäminen

Laajat, avoimet haastattelukysymykset:

- Kertoisitko, kuka olet
- Miten kuvailisit itseäsi; millainen olet, mitä sellaista teet, oletko aina ollut sellainen

- Kertoisitko itsestäsi silloin, kun olit pieni, - kotona, hoitopaikassa
- Kertoisitko itsestäsi koulussa, - pienempänä, nyt
- Kertoisitko itsestäsi iltapäivähoidossa,
- Kertoisitko harrastuksistasi ja kavereistasi
- mitä tavallisesti teet, millaisena pidät itseäsi, millaisena muut sinua pitävät

- Kertoisitko siitä, kun teillä kotona on ollut tappelua
- mitä sinä silloin teet, mitä ajattelet, miltä sinusta tuntuu
- apuna tunnekuvat

Edellä olevien asioiden kysyminen sitä mukaa kuin lapsen puheessa tulee kiinnekohtia, mihin tarttua ja mahdollisuus käyttää lapsen jo kertomaa aiheena jatkokysymiselle, lapsen käyttämien sanojen käyttäminen kysymisessä

- liikkuminen aikajanalla menneisyys, nykyisyys, tulevaisuus haastattelukysymyksissä
- haastattelussa liikkuminen toiminnan tasolla (esim. mitä sinä silloin teit?, mitä olisit halunnut tehdä jos olisit voinut?) ja identiteetin tasolla (mitä ajattelit silloin itsestäsi?, mitä tuo kertoo sinusta?) vaihdellen

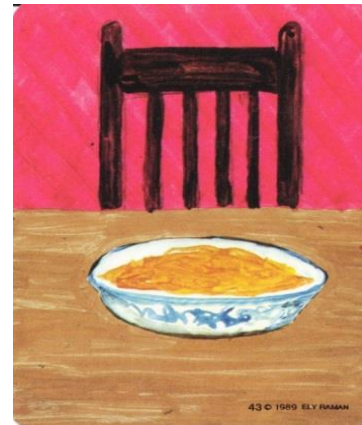
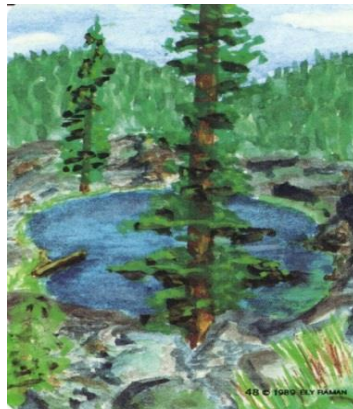
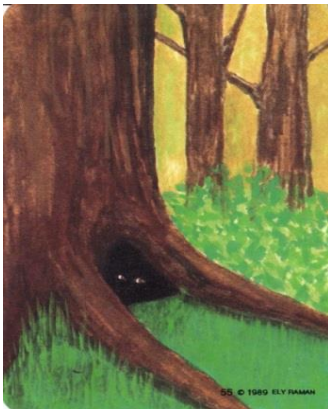
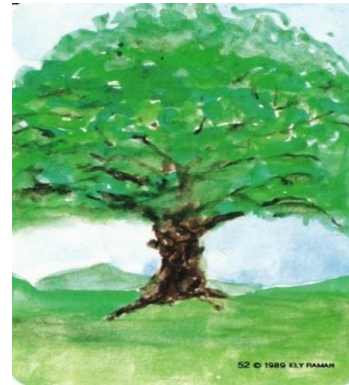
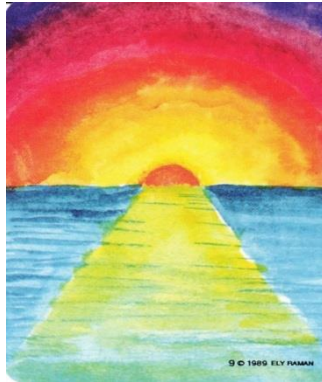
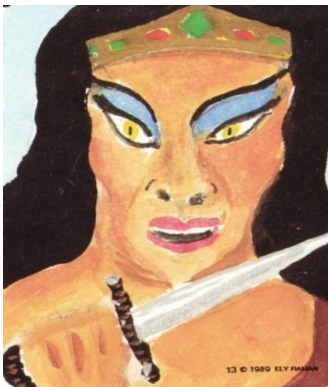
Haastattelutilanteessa esillä paperia ja värikynät, en pyydä lapsia piirtämään mitään, mutta halutessaan he voivat piirtää

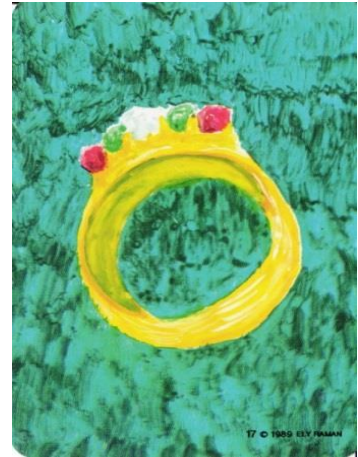
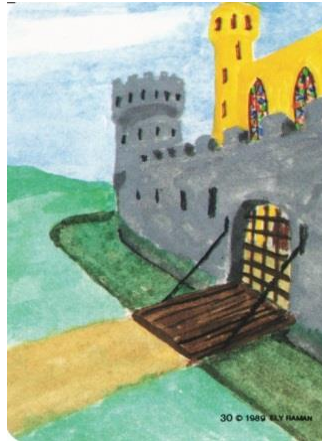
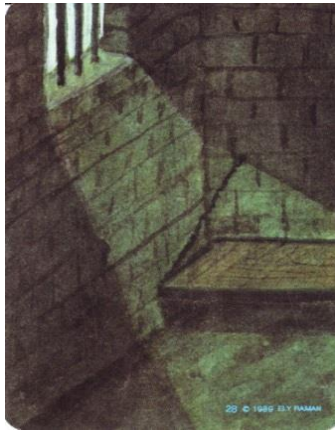
Saga-kortit:

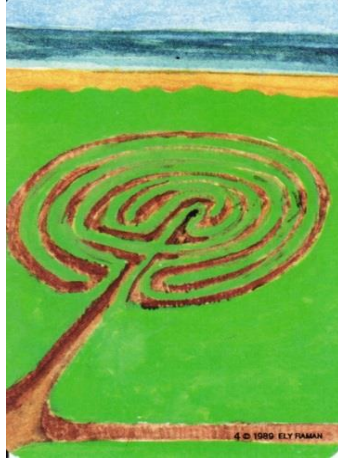
- 1) valitse kuva, joka kertoo jotain sinusta silloin, kun olit pieni
- 2) valitse kuva, joka kertoo jotain siitä, kun olet nähnyt tai kuullut lyömistä kotona (tilalla lapsen käyttämä sana kuvaamassa väkivaltaa)
- 3) valitse kuva, joka kertoo jotain sinun tulevaisuudestasi
  - keskustelua kustakin valitusta kortista: mitä tämä kortti tuo sinulle mieleen? mistä se kertoo? mitä sinä teit silloin?

  - Jos elämästäsi kirjoitettaisiin kirja, mikä sen kirjan nimi voisi olla?

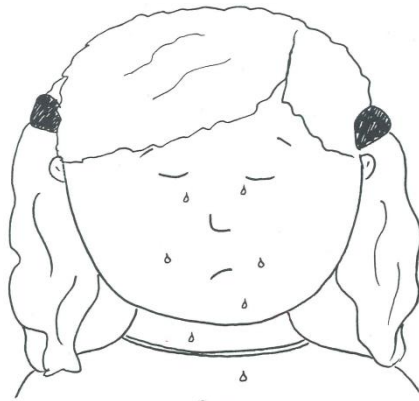
Haastattelun lopussa terapeutin interventio: haastattelun lopettamien lapsen myönteisen minäkuvan vahvistamiseen (jonkun lapsen kertoman asian vahvistaminen tai esiin saaminen; kuka ajattelee sinusta kaikkein myönteisimmin? mitä hän ajattelee?, mitä sellaista teet, että hän ajattelee sinusta noin?)

Kiitos, palkitseminen (saa valita karkkipussin) ja mahdollisesti uudesta ajasta sopiminen (ensin lapselta siihen suostumus, sitten vanhemman kanssa sopiminen)

Liite 4 Saga-kortit, joita lapset valitsivat haastatteluissa

Liite 5 Tunteet tutuiksi -kortit

Suru

Pelko

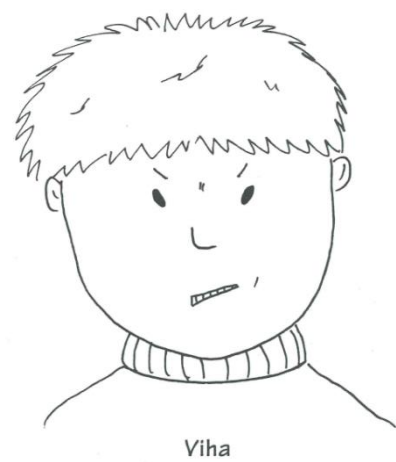
Häpeä

Inho

Syllisyys

Viha

